

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Kar

Mária-tisztelet Boldog John Henry Newman
tanításában

Doktori disszertáció

Készítette: Kálmán Antal
Konzulens: dr. Kránitz Mihály

Budapest, 2012

TARTALOM

Bibliográfia.....	5
Előszó	27
Bevezetés	32
I. John Henry Newman Mária-tiszteletének forrásai	39
1. A Boldogságos Szűz Mária üdvtörténeti szerepe és hatása John Henry Newman írásaira.....	41
1.1. J. H. Newman anglikán korszakának Mária-tisztelete, főleg az 1831. március 25-én mondott beszédében	42
1.2. J. H. Newman katolikus korszakának Mária-tisztelete, főleg E. B. Pusey-nek írt levelében	45
Összegzés.....	49
2. Mária-tisztelet az egyházatyák írásaiban és annak hatása J. H. Newman életére és műveire.....	51
2.1. Az egyházatyák szerepe az önálló anglikán teológia kialakításában	53
2.2. Az egyházatyák szerepe Newman életében, a <i>Traktátus mozgalomban</i> , és az azt követő időszakban.....	56
Összegzés.....	59
3. Hatások John Henry Newman Mária-tiszteletére és megtérésére	61
3.1. Newman látogatása Rómában (1832).....	62
3.2. Newman baráti körének hatása megtérésére és Mária-tiszteletének kialakulására.....	64
3.3. Dogmatikai megfontolások a Mária-tisztelet kialakításában	68
II. A Boldogságos Szűz Mária tisztelete John Henry Newman korában.....	71
1. A katolikus Mária-tisztelet hatása John Henry Newmanra	72
1.1. A Mária-tisztelet pozitív oldala a XIX. század katolikus egyházában	74
1.2. A XIX. századi katolikus Mária-tisztelet túlzásai és azok negatív hatása Newman életére.....	76
2. A protestáns egyházak tanítása Máriáról	80
2.1. A református egyház felfogása Máriáról és annak hatása J. H. Newman munkáira	83
2.1.1. A Mária-tisztelet nyomai Kálvin János műveiben.....	86
2.1.2. A református Mária-tisztelet hatása Newman munkáira	89

2.2. Mária-tisztelet az evangélikus egyházban.....	92
2.2.1. Mária tisztelete Luther Márton műveiben	94
2.2.2. Mária-tisztelet az evangélikus egyházban a XIX. században és annak hatásai J. H. Newman írásaira	96
3. Mária szerepe az anglikán teológiában	98
3.1. Mária-tisztelet VIII. Henrik korában.....	103
3.2. Mária-tisztelet az anglikán egyház első teológiai írásainak tekintett „homíliákban”	107
3.3. Mária-tisztelet az Anglikán Cikkelyekben	111
3.4. Mária és a szentek tisztelete a <i>Traktátus Mozgalomban</i>	115
3.4.1. Mária és a szentek tisztelete a 71. traktátusban	117
3.4.2. Mária és a szentek tisztelete a 75. traktátusban	124
Összegzés.....	128
III. Mária jelentősége John Henry Newman anglikán korszakában írt műveiben.....	129
1. Newman gondolatai a megtestesülésről.....	130
1.1. Jézus mint Isten Igéje, Newman felfogásában	133
1.2. Jézus mint Isten Fia, Newman íásaiban	135
2. Mária istenanyaságának (Mother of God) jelentősége John Henry Newman tanításában	138
2.1. Mária istenanyasága az egyházatyáknál, és J. H. Newman értelmezése.....	139
3. A mindig-szűz (ever-virgin) Mária John Henry Newman műveiben .	143
3.1. A <i>mindig-szűz</i> tanítás forrásai az egyházatyáknál	145
3.2. A <i>mindig-szűz</i> Mária jelentősége Newman íásaiban.....	149
4. A jelenlegi anglikán kritika Mária és a szentek tiszteletével kapcsolatban.....	151
Összegzés.....	155
IV. John Henry Newman bíboros Mária-tisztelete a katolikus korszakában.....	157
1. A Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése, és hatása Newman írásaira.....	160
1.1. A dogma megfogalmazása és fejlődése.....	164
1.2. A Szeplőtelen Fogantatás hitének anglikán értelmezése.....	167
2. Mária mennybevételének megközelítése John Henry Newman munkáiban.....	170

2.1. Az <i>assumptio</i> fogalma a XIX. században és Newman gondolkodásában.....	173
3. Mária mint második Éva (<i>Second Eve</i>).....	175
3.1. A tanítás jelentősége Newman írásaiban.....	178
3.2. Newman által használt szentírási helyek a Szűz Mária, mint második Éva tiszteletének igazolására.....	179
3.3. Szent Jusztinosz, Ireneusz, és Tertullianus tanúságtétele a második Éváról, valamint hatásuk Newman írásaira.....	181
4. Mária és a szentek tisztelete John Henry Newman beszédeiben.....	187
4.1. A szentek tisztelete Newman írásaiban.....	190
4.2. Mária és a szentek tisztelete az anglikán egyházban.....	193
5. Mária és a szentek közbenjáró hatalma John Henry Newman beszédeiben.....	198
5.1. A szentek közbenjárásának tanítása Newman írásaiban.....	200
5.2. Mária és a szentek közbenjárásának tagadása a protestáns egyházakban.....	202
5.3. Mária és a szentek közbenjárása az anglikán egyházban.....	204
5.3.1. A Newman által elfogadott anglikán szentek.....	209
5.3.2. Az anglikán „szentek” tisztelete és szerepe.....	212
Összegzés.....	213
Befejezés.....	215
1. Newman Mária-tiszteletének fejlődése.....	216
2. A Mária-tisztelet hatása Newman megtérésére.....	217
3. Newman szerepe az anglikán és a katolikus egyház kapcsolatában, különös tekintettel Mária és a szentek tiszteletére.....	219

Bibliográfia

1. Szentírás-kiadás

BIBLIA, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, SZIT, Budapest 1979.

BIBLE, *King James translation*, Robert Barker, London (1611) 2004.

BIBLE, *New revised standart version*, Thomas Nelson Publishers, Nashville 1989.

BIBLIA, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Jeromos Társulat, Budapest 2006.

2. John Henry Newman írásai

A letter to the Rev. E.B. Pusey D.D. On his recent eirenicon, Longmans, Green, Reader, and Dyerl, London 1866.

A Newman Anthology, Kenkyusa, Tokyo 1992.

A Newman Prayer Book, The Oratory, Birmingham 1990.

An Essay in Aid of a Grammar of Assent, Clarendon Press, Oxford 1998.

An Essay on the Development of Christian Doctrine, University of Notre Dame Press, Leominster 1989.

Anglican Difficulties, Real-View-Books, Fraser, Michigan 1994.

Apologia Pro Vita Sua and Six Sermons, Yale University Press, Yale 2008.

Apologia Pro Vita Sua, Image Books, Doubleday, New York 1989.

Callista, Notre Dame University Press, Leominster 2000.

Catena Aurea. Commentary on the four Gospels collected out of the works of the Fathers by Saint Thomas Aquinas, The Saint Austin Press, Southampton 1997.

Catholic Sermon of Cardinal Newman, Birmingham Oratory, London 1957.

Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching, Basil M. Pickering, Westminster 1969.

Collected Poems and the Dream of Gerontius, Fisher Press, Sevenoaks 1992.

Conscience and Papacy, Letter to the Duke of Norfolk, Pinckney, Michigan 2002.

Conscience, Consensus. and the Development of Doctrine, Image Books, Doubleday, New York 1992.

Daily Christian Living with John Henry Newman, Catholic Truth Society, London 2009.

Discourses Addressed to Mixed Congregations, Leominster/Notre Dame University Press, Leominster 2002.

Discussions and Arguments on Various Subjects, Leominster/Notre Dame University Press, Leominster 2004.

Eight Sermons by John Henry Newman. Preached in 1856 and 1857 in Dublin, University Church, privately published by The Newman Society of Ireland, Dublin 2006.

Essays, critical and historical, Longmans, London 1890.

Fifteen Sermons Preached Before the University of Oxford, Oxford University Press, Oxford 2006.

Heart Speaks to Heart, New City Press, New York 2003.

Heart Speaks to Heart, Prayers and Reflections for Lent, Anthony's Books, Fenton 2000.

Historical Sketches, Longmans, Green & Co., London 1871.

I Step I Mount. The vision of John Henry Newman, Marshall Morgan & Scott, London 1989.

In His Time, Family Publications, Oxford 2007.

John Henry Newman in Rome, Published by International Centre of Newman Friends, Rome 1990.

John Henry Newman. Prayers, poems, meditations, S.P.C.K, London 1989.

Lectures on the Doctrine of Justification, Wipf and Stock Publishers, Eugene 2001.

Lectures on the Present Position of Catholics in England, Gracewing, Herefordshire and University of Notre Dame Press, Notre Dame 2000.

Letters and Correspondence of J. H. Newman during his life in the English Church, Kessinger Publishing, London 1891.

Lives of English Saints, James Toovey, London 1844.

Loss und Gain. The story of a convert, Blums and Oates, London 1904.

Mary, The Virgin Mary in the Life and Writings of John Henry Newman, Gracewing, Leominster – Eerdsmans Publishing Company, Grand Rapids 2001.

Meditations and Devotions, Roman Catholic Books, New York 1988.

Meditations on the Stations of the Cross, Catholic Truth Society, London 1990.

Modern Hagiology, John W. Parker, London 1846.

Newman Against the Liberals. 25 classic sermons by John Henry Newman, Roman Catholic Books, New York 1997.

Newman on the Bible Commentaries on Scripture, Scepter Publishers, New York 2006.

Newman the Oratorian. His unpublished Oratory papers, Antony Rove, Dublin 1969.

Newman the Theologian, Collins, London 1990.

On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine, Collins, London – Glasgow 1986.

Our Lady in the Gospel. Sermon preached at St Chad's Cathedral, Birmingham on 26th March, 1848., Secretariat of the Cause of Cardinal Newman, Birmingham 1992.

Parochial and Plain Sermon (1834-1843), UCD, London 1917-20.

Parochial and Plain Sermons, (Complete Works: PPS 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) Ignatius Press, San Francisco 1987.

Prayers, Verses, and Devotions, Ignatius Press, San Francisco 1989.

Predigten von Katholiken und Andersglaubigen, Schwabenverlag, Stuttgart 1964.

Reason for Faith. Nine sermons, Source Books, Trabuco Canyon CA 1990.

Rise and Progress of Universities and Benedictine Essays, Vol. 3, Millenium Edition, Gracewing, Leominster - Notre Dame University Press, Notre Dame, Leominster 2001.

Roman Catholic Writings on Doctrinal Development, Saint Mary's Press, Winona 1997.

Select treaties of S. Athanasius, archbishop of Alexandria in controversy with the Arians, Oxford 1842-44

Selected Sermons, Paulist Press, New York 1994.

Selected Sermons, Prayers, and Devotions, Vintage Books, New York 1999.

Selected Treatises of S. Athanasius, archbishop of Alexandria in controversy with the Arians, Parker, Oxford 1842.

Selected Writings to 1845, Carcanet, Manchester 2002.

Sermon Notes of John Henry Newman, Millenium Edition, Gracewing, Leominster - University of Notre Dame Press, Leominster 2000.

Sermons 1824 – 1843, Volume I. Sermons on the Liturgy and Sacraments and on Christ the Mediator, Clarendon Press, Oxford 1991.

Sermons 1824-1843, Vol. II. Sermons on Biblical History, Sin and Justification, the Christian Way of Life, and Biblical Theology, Clarendon Press, Oxford 1994.

Sermons 1824-1843, Volume III. Sermons and Lectures for Saint's Days and Holy Days and General, Clarendon Press, Oxford 2003.

Sermons Preached on Various Occasions, Gracewing, Leominster Notre Dame 2007.

Stations of the Cross, Family Publications, Oxford 2009.

Straight from the Heart, Thoughts of John Henry Newman, The Thomas More Press, Chicago 1990.

Taking on the Heart of Christ, Meditations & Devotions, Dimension Books, Denville, New Jersey 2000.

The Arians of the Fourth Century, Vol. IV, Millenium Edition, Gracewing, Leominster 2001.

The Church of the Fathers, Leominster/Notre Dame University Press, Leominster 2002.

The Dream of Gerontius, Family Publications, Oxford 2001.

The Genius of John Henry Newman. Selections from his writings, Clarendon Press, Oxford 1989.

The Idea of a University, International Centre for Newman Studies, Dublin 2009.

The Letters and Diaries of John Henry Newman, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006.

The Media of the Anglican Church, Clarendon Press, Oxford 1990.

The Mind of Cardinal Newman, Catholic Truth Society, London 2005.

The Mother of God, Real View Books, Pinckney 2003.

The Mystical Rose. Thoughts on the Blessed Virgin from the writings of John Henry Cardinal Newman, Scepter Publishers, Princeton 1996.

The prophetic Office of the Church. The Via Media of the Anglican Church I, Longmans, Green and co. London 1837.

The Rule of our Warfare, John Henry Newman and the true Christian Life, Scepter Publishers, New York 2002.

Two Essays on Miracles, Wipf & Stock Publishers, Eugene 1999.

Via Media of the Anglican Church, illustrated in Lectures, Letters and Tracts written between 1830 and 1841, Widener, Oxford 1990.

Words of Conscience in 'Parochial and Plain Sermons, Valletta, Malta 2002.

Zur Philosophie und Theologie des Glaubens. Oxford Universitätspredigten, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1906.

3. John Henry Newman Magyar nyelven megjelent írásai

A keresztény lélek, Korda Kiadó, Pécs 1957.

A Szűzanya hónapja, Szalézi Művek, Budapest 1945.

Apologia pro vita sua, Európa Könyvkiadó, Budapest 2001.

Az Anyaszentegyház misztériuma, International Center Of Newman's Friends, Budapest 1998.

Callista. Rajz a III. századból, SZIT, Budapest 1948.

Elmélkedések, SZIT, Budapest 1946.

Gerontius álma, Newman Központ, Budapest 2011.

Nagypéntek, Új Ember Kiadó, Budapest 1995.

Nagypéntek. Elmélkedések és imádságok, Szalézi Művek, Budapest 1944.

Newman Breviárium SZIT, Budapest 1958,

Newman-imádságok, Newman Központ, Budapest 2003.

Vasárnapi beszédei (Ádventtől - Nagyböjtig), Newman Központ, Budapest 2008.

Vasárnapi beszédei (Nagyböjt és Húsvét), Newman Központ, Budapest 2010.

4. J. H. Newmanról Magyar nyelven megjelent könyvek

BARSI, B., *Három elmélkedés Newman megtérésének állomásairól, születésének 200. évfordulóján*, P and P Librifer, Sümeg 2001.

BARSI, B., *Boldog John Henry Newman Templom Sümegcsehi*, Patrióták a Közjóért Egyesület, Budapest 2010.

BARSI, B., *Jó fényt vezess! Boldog John Henry Newman lelkesége*, P and P Librifer, Budapest 2011.

BOYCE, PH., *John Henry Newman, Az életszentség eszményének születése és kibontakozása*, EFO, Budapest 2000.

CALDECOTT, L., – TREVOR M., *John Henry Newman, a kételkedők apostola*, Newman Központ (Beatrix van den Borre), Budapest 2009.

MADAUNE, J. M., *A katolicizmus újjászületése Angolországban a XIX. században*, A Budapesti Növendékpapság Munkálatai 62, Budapest 1899.

JÁKI, SZ., *Newman kihívása*, Jel, Budapest 2003.

JENNINGS P., *Newman bíboros, a közbenjáró és pártfogó. Egy csoda története*, Newman Központ, Budapest 2010.

KER, I., *John Henry Newman. Életrajz*, OUP, Oxford 2009.

SZABÓ, L., TOMKA, M., HORVÁTH, P., *...és akik mást hisznek? Hívek és egyházak egymásról*, Balassi, Budapest 2000.

TŐZSÉR, E., *John Henry Newman életművéről*, in *Sapientia Füzetek* 1., Vigilia, Budapest 2003.

TREVOR M., *John Henry Newman, a kételkedők apostola*, Newman Központ, Budapest 2009.

5. Magyar nyelvű irodalom

ANTALÓCZI, L., *Jelenések, üzenetek és a jövő*, Kisboldogasszony-plébánia, Eger 1991.

BÁLINT, S., *Búcsújáró magyarok*, SZIT, Budapest 1994.

BARSI, B., *Newman egyházszemléletének alapjai*, in *Vigilia* (2002/6), 423-432.

CHADWICK O., *A reformáció*, Osiris, Budapest 1998.

CHAMBERS R. W., *Morus Szent Tamás*, Kairosz kiadó, Budapest 2008.

CSERHÁTI, J., *Newman bíboros küldetése és a modern Európa lelkiisége*, in *Magyar Kultúra* (1940), 8-9.

CSERHÁTI, J., *Newman kardinális az egyetem reformjáról*, in *Korunk Szava* (1938), 15.

DEÁK, V. H., *Mária, aki anyja méhében megtisztult az eredeti bűntől*, in *Vigilia* (2005/7), 25-43.

FÖLDVÁRY M., *Rubrica Strigoniensis*, Phd értekezés, 2008.

GÁNÓCZY, S., *Mária Luther, Kálvin és a II. Vatikáni Zsinat teológiája* in *Vigilia* (2005/7), 552-556.

GRESCHAT, M., *Martin Bucer*, Kálvin Kiadó, Budapest 2011.

HAFENSCHER, K., *Quo vadis Ecclesia Quo vadis ökumené?*, in *Vigilia* (2001/2) 89-95.

IJJAS, A., *Egy katolikus centenárium Angliában. Newman megtérésének száz éve*, in *Új Ember* (1945. XI. 25.), 3.

IJJAS, A., *Egy modern egyházatya arca*, in *Új Ember* (1959, III. 27.), 3.

IJJAS, A., *Newman életének emberi mélységei*, in *Új Ember* (1955. I. 9.), 3.

- JUHÁSZ, G., *Az anglikán-római katolikus teológiai párbeszéd*, in *Vigilia* (1994), 835-847
- KORBULY GY., *Egészségügyi állapotok*, in *Magyar művelődéstörténet*, szerk. Domanovszky-Balanyi-Szentpétery-Mályusz-Varjú. Osiris, Budapest 2006.
- KRÁNITZ, M., *1959 – a katolikus ökumenizmus kezdete*, in *Teológia* (2009/3–4), 154–166.
- KRÁNITZ, M., *A „Dominus Iesus” nyilatkozat és a „nővér-egyház” kifejezés használata*, in *Teológia* (2000/3–4), 115–120.
- KRÁNITZ, M., *A III. Európai Ökumenikus Nagygyűlés és előzményei*, in *Teológia* (2007/3–4), 137–145.
- KRÁNITZ, M., *A Keresztény Egységtitkárság ötven éve, 1960–2010*, in *Teológia* (2010/1–2), 15-30.
- KRÁNITZ, M., *A magyar ökumenizmus állomásai*, in *Távlatok* (2007/4), 462–472.
- KRÁNITZ, M., *A wittenbergi ökumenikus találkozásról*, in *Életünk* (2007. április), 3.
- KRÁNITZ, M., *Az anglikán egyház Ekkleziológia és részvétel az egyháztani párbeszédben*, in *Élő kövekből épülő egyház* (szerk. Puskás Attila) SZIT, Budapest 2011, 288-332.
- KRÁNITZ, M., *Az Augsburgi Közös Nyilatkozat katolikus értékelése*, in *Kultúra és közösség* (2002/4) 7–12.
- KRÁNITZ, M., *Az új Ökumenikus Charta*, in *Teológia* (2001/3–4), 39–43.
- LÉKÓ, B., *Newman útja az egyházhoz*, in *Vigilia* (1948), 82.
- LUKÁCS L., *Szívbeli szókkal. A Szentháromság Newman Teológiájában*, in *Vigilia* (2002/6), 433-441.
- LUKÁCS, L., *Newman és a II. Vatikáni Zsinat*, in *Vigilia* (2010/9), 32-40.
- LUTHER, M., *Magnificat /Mária éneke/*, Propeller Kft, Szeged, 1989.

- OLAJ, E., *Newman és Manning*, in *Pannonhalmi Szemle* (1944/ 3), 192-201.
- OLAJ, E., *Newman*, in *Pannonhalmi Szemle* (1943/4), 266-273.
- PERENDY L., *Irenaeus, a katolikus*, in *Sapientiana* (2008/2), 15-22.
- PERENDY, L., *A páli iratok recepciója a korai apologetikában*, in *Teológia* (2009/43), 187-194.
- PERENDY, L., *Az egyházatyák szentírás-magyarázata*, in *Teologia* (2008/42), 34-39.
- PERENDY, L., –KRÁNITZ, M., *Órigenész, a hit nagy mestere. A II. századi alexandriai egyházi író bemutatása*, Kairosz Kiadó, Budapest 2008.
- PERENDY, L., *Mária az Egyház bölcsőjénél. A Szent Szűz alakja a korai Egyházban*, in „Téged jöttünk köszönteni”, Máriapócs, 2005. november 21-22., a máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga. Nyíregyháza 2005.
- PERENDY, L., *Tertullianus az ember megváltásáról*, in Kránitz M., (Puskás A., szerk.) *Jézus a mi üdvözítőnk, Konferenciakötet a megváltás művéről*, SZIT, Budapest 2010, 131-145.
- PIRIBAUER, K., *Newman*, in *Korunk Szava* (1936. VI/9), 177-178.
- RAUBER, K.J., *Az ökumené értelmezése és kilátásai*, in *Egyházforum* (2001/1), 3-7.
- SÍK, S., *Newman. Az ember és az imádkozó*, in *Vigilia* (1955), 339-349.
- SZABÓ, F., *Newman időszerűsége*, in *Távlatok* (2001. 52/3), 208.
- SZENNAY, A., *Newman bíboros az újkor egyházatyja*, in *Új Ember* (1961, márc. 5), 3.
- TIMKÓ, J., *Newman bíboros*, in *Katolikus Szemle* (1922), 203.
- TÜSKÉS, G., –KNAPP, É., *Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században*. Osiris, Budapest 2001.

VERTSE, M., *Kétszáz éve született Newman bíboros*, in *Távlatok* (2001. 52/3), 206.

6. Szótárak, kézikönyvek lexikonok

Documents of the English Reformation, (ed. Gelad Bray) James Clark and co., Cambridge 1994.

A Dogmatika Kézikönyve I. – II., (Szerk. Th. Schneider) Vigilia Kiadó, Budapest 1997.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002, (Szerk. Kránitz, M.) SZIT, Budapest 2002.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, SZIT, Budapest 2000.

A Katolikus Egyház Katekizmusa, SZIT, Budapest 2002.

ARCIC, Mary, Grace and Hope in Christ, Morehouse Pub, 2005.

Az Ókeresztény egyház és irodalma I-XX. (szerk. Vanyó L.), SZIT, Budapest 1980-2009.

BÉKÉS, G., *Krisztusban mindnyájan egy. Keresztények egysége utópia?*, Bencés kiadó, Pannonhalma 1993.

BÉKÉS, G., *Ökumenizmus*, k.n., Róma 1976.

DENZINGER, H.– HÜNERMAN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, SZIT, Budapest 2004. (=DH).

HARNACK, A., *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr, Berlin 1890.

II. *Ökumenikus direktórium*, in *Egyházi Dokumentumok*, (szerk. Németh László) SZIT, Budapest 1995.

JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998.

KRÁNITZ M., *Az Egyház*, SZIT, Budapest 1999.

KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M., *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, SZIT, Budapest 2001.

Lexikon der Ökumene und Konfessionskunde, (Hrsg. W. Thönissen), Verlag Herder, Freiburg – Basel - Wien 2007.

Library of Anglo-Catholic Theology, Parker, Oxford 1841-63, 1-83. köt.

Library of the Fathers, Published by J. G. & F. Rivington, Oxford 1838-1888, 1-48 köt.

Magyar Katolikus Lexikon I-XIV, (szerk. Diós István), SZIT, Budapest 1993-2011.

MÜLLER, G. L., *Katolikus dogmatika*, Kairosz, Budapest 2007.

MÜLLER-SATTLER, *Mariológia*, Theodor Schneider (szerk.), *A dogmatika kézikönyve*. II. kötet. SZIT, Budapest 1977.

NORMAN L. G., *Baker Encyclopedia of Christian Apologetics*, Baker Book, Michigan 2000.

Ókeresztény írók lexikona, (szerk. Perendy L.) SZIT, Budapest 2004.

RAHNER, K., - VORGRIMLER, H., *Teológiai Kiszótár*, SZIT, Budapest 1980.

SCHÜTZ, A., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1937.

The Book of Common Prayer(1662), Everyman's Library, London 1999.

The Oxford Dictionary of the Christian Church, (ed. F. L. Cross), Oxford University Press, Oxford 2005.

Theologische Kommentar Zum Zweiten Vatikanischen Konzil, (Hrsg. P. Hünermann),
Verlag Herder - Freiburg - Basel - Wien 2006.

Tracts for the Times, Vol. I-V., J.G.F. and J., Rivington, London 1839-41.

WEBSTER, J., *The Oxford Handbook of systematic Theology*, Oxford University Press,
Oxford 2007.

7. Tanítóhivatali megnyilatkozások

Hittani Kongregáció, *Dominus Iesus*, SZIT, Budapest 2000.

II. JÁNOS PÁL PÁPA,

Fides et Ratio enciklika, a hit és az értelem kapcsolatának természetéről in *II. János Pál megnyilatkozásai II.*, SZIT, Budapest 2005.

Ex Corde Ecclesiae, apostoli rendelkezése a katolikus egyetemekről, SZIT, Budapest 1991.

II. János Pál pápa levele John Henry Newman bíboros születésének kétszázadik évfordulójára, in TREVOR M., *John Henry Newman, a kételkedők apostola*, Newman központ, Budapest 2009.

Ecclesia in Europa, Az Egyház Európában konferencia anyaga, SZIT, Budapest 2003.

Mulieris Dignitatem, apostoli levél. a nő méltóságáról és hivatásáról a Mária-év (1987) alkalmából SZIT, Budapest 1989.

Redemptoris Mater, a Boldogságos Szűz Máriáról a zarándok Egyház életében, SZIT, Budapest 1987.

Veritatis Splendor, az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről, SZIT, Budapest 1993.

XVI. BENEDEK PÁPA,

Deus Caritas Est, enciklika a keresztény szeretetről, SZIT, Budapest 2006.

A Názáreti Jézus I-II, SZIT, Budapest 2007.

Spe Salvi, a keresztény reményről, SZIT, Budapest 2008.

8. Idegen nyelvű irodalom

ASHE, G., *From Caesar to Arthur*, University of Michigan, Michigan 1960.

AVIS, P., *Benedict and Newman*, in *Ecclesiology*, (2011/7), 3-6.

BERTAM, J., *Newman's Oxford. The Places and Buildings associated with Blessed John Henry Newman during his years in Oxford 1816-1846.*, Family Publications, Oxford 2010.

BLEHL, V., *Newman and Our Lady, The 1990 Assumptiontide Lecture, Parish Church of S. Mary and All Saints*, Walsingham, Birmingham 1990.

BOYCE, PH., *Light for the Spiritual Life, Cardinal Newman*, in *Mount Carmel*, (58/2010), 9-15.

BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999.

BRITT, J. F., *Newman's Use of Sacred Scripture in Texts on the Incarnation and Mary.* Part of the Doctoral Dissertation in Sacred Theology with Specialization, in *Marian Studies*, Marian Library Studies (Dayton, USA) New Series (24/1992), 199-264.

BUCERI, M., *Censura*, in *Opera omnia*, Brill, Leiden 2000.

BUCHANAN, C., *The A to Z of Anglicanism*, The Scarecrow Press, Lanham 2009.

BULLIVANTS, S., *Newman and Modernism, the „Pascendi” Crisis and its Wider Significances*, in *New Blackfriars*, (2011/92), 189-208.

- CHAPMAN, M., *Anglicanism. A very sort introduction*, Oxford University Press, Oxford 2006.
- CHAPMAN, R., *Firmly I believe. An Oxford Movement reader*, Canterbury Press, Canterbury 2006.
- CHISNALL, P., *John Henry Cardinal Newman. A Very English Saint*, Gracewing, Herefordshire 2010.
- CHURCH, R.W., *The Oxford Movement Twelve Years 1833-1845*, Macmillan & Co., London 1894.
- CRANMER, T., *Sermons or Homilies*, Ann Mearn, London 1683.
- CRANMER, T., *The Institution of a christian man*, At the University Press, Oxford 1537.
- CRANMER, T., *The Book of common prayer*, At The University Press, Oxford 1549, (1833).
- CROSS, L., *Anglicanism, The Thought and Practice of the Church of England*, S.P.C.K., Pittsburg 1935.
- DALEY, B. E., *The Church Fathers*, in *The Cambridge Companion to John Henry Newman*, (ed. Ker I.– Merrigan T.) Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- DE MARGERIE, B., *Newman and Mary, Mother of God*, in *The Month* (1999), 189-191.
- DENAUX, A., *Lead, kindly Light. Spiegel van Newmans Spiritualiteit*, in *Collationes*. (2011), 281-301.
- DIETZ, K., DECHANT, M. B., *Blessed John Henry Newman. A richly illustrated portrait*, International Centre of Newman Friends, Gracewing Herefordshire 2010.
- DULLES, A., *Authority in the Church*, in *The Cambridge Companion to John Henry Newman*, (ed. I. Ker – T. Merrigan) Cambridge University Press, Cambridge 2009.

- EKEH, O., *Newman's Account of Ambrose St. John's Death* in *Newman Studies Journal*, Vol. 8/2 (2011), 5-18.
- EKEH, O., *Newman's cogito. John Henry Newman's phenomenological meditations on first philosophy*, in *The Heythrop Journal*, (2011/52), 90-103.
- FRIEDEL, F. J., *The Mariology of Cardinal Newman*, Benzineg Brothers, New York 1923.
- GALLAGHER, M. P., *Faith Maps. Ten religious explorers from Newman to Joseph Ratzinger. John Henry Newman, the journey of the self*, Darton, Longmans and Todd, London 2010.
- GARRAGHAN, G., *Prose Types in Newman*, Schwartz, Kirwin & Fauss, New York 1915.
- GAVITT, L. N., (ed.) *Saint Augustine's prayer book*, Holy Cross Press West Park, N.Y., 1949.
- GEISSLER H., „Zehntausend Schwierigkeiten machen keinen Zweifel“. *Der Glaubensweg von John Henry Newman und sein Weg von der anglikanischen in die katholische Kirche*, in *Die Tagespost*, 22 (Samstag 21. Februar 2009), 13.
- GEISSLER, H., „Zuerst das Gewissen und dann auf den Papst“ *Newmans Weg zur Wahrheit*, in *L'Osservatore Romano*, Deutsche Wochenausgabe,(6. März 2009), 11.
- GEISSLER, H., *Teacher of conscience. One year ago in Birmingham Benedict XVI proclaimed blessed the English theologian John Henry Newman*, in *L'Osservatore Romano*, weekly English edition, (2011, oct. 5.), 6-7.
- GEISSLER, H., *The Development of Newman's Mariology Newman on Mary. Two studies in development*, The Ecumenical Society of the Blessed Virgin Mary, London 1996.
- GOVAERT, L., *Newman's Mariology and His Personal Development*, The Columba Press, Blackrock 1990.
- GREGORIS, N., *Our Lady and Cardinal Newman, Book of Mary*, Our Sunday Visitor Publishing Division, Huntington 2000.

GREGORIS, N., *The Daughter of Eve Unfallen, Mary in the Theology and Spirituality of John Henry Newman*, Newman House Press, Mt. Pocono 2004.

GREGORIS, N.L., *Mary's Cooperation in the Oeconomia Salutis according to the Theology and Spirituality of the Venerable John Henry Newman, A Perspective from which to view the Contemporary Discussion regarding the Marian Titles of Co-Redemptrix, Mediatrix and Advocate*, Pontificia Facultas Marianum, Roma 2001.

GRIFFIN, J. R., *Cardinal Newman and the Eclectic Heresy*, in *The Heythrop Journal*, (2011/3) 410-417.

GRIFFIN, J. R., *Cardinal Newman and the Origins of Victorian Skepticism*, in *The Heythrop Journal*, (2008/6), 980-994.

HARROLD, C.F., *A Newman Treasury*, Arlington House, London 1943.

HARVY, S., *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford University Press, Oxford 2008.

HEALY, N., *The Eschatology of Hans Urs von Balthasar. Being as communion*, Oxford University Press, Oxford 2005.

HENNAUX, J.-M., *Le Document du Groupe des Dombes sur la Vierge Marie*, Bayard Editons, Paris 1998.

INTROVIGNE, M., *Tu sei Pietro Benedetto XVI contro la dittatura del relativismo*, Sugarco, Milano 2011.

JENNING, P., *Benedict XVI and Cardinal Newman*, Family Publications, Oxford 2005.

JONES, C., *John Henry Cardinal Newman and Mary. Mother of God, The New Eve*, edited the by the Dominican Fathers and Brothers of the Province of St. Joseph, New Haven 1996.

KASPER, W., *A Handbook of spiritual Ecumenism*, New City Press, New York 2002.

KASPER, W., *Harvesting the Fruits*, Continuum, New York 2009.

- KELLY, S., *John Henry Newman and the Writing of History*, in *Newman Studies Journal*, Vol. 8/2 (2011), 29-41.
- KENNEDY, F., *Victory Through Mary. The Miraculous Medal*, in *Maria Legionis* (1987/3), 15-18.
- KER, I., *John Henry Newman. A Biography*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- KER, I.– MERRIGAN, T., *Newman and Truth*, Peeters, Louvain 2008.
- KING, B. J., *Newman and the Alexandrian Father. Shaping Doctrine in Nineteenth-Century England*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- KING, L. J., *Newman and Gasser on Infallibility. Vatican I and Vatican II.*, in *Newman Studies Journal* Vol. 8/1 (2011) 27-39.
- KOTERSKI, J., *Mary the Mother of Jesus. Newman saw the interplay of Marian devotion and doctrine*, in *Homiletic and Pastoral Review*, (1992/4), 21-26.
- LANG, U. M., *Newman and the Fathers of the Church*, in *New Blackfriars*, 92, (2011), 144-156.
- LASH, N., *Newman and Vatican II.*, in *New Blackfriars*, 92, (2011), 243-246.
- LATTIER, D., *Newman's Theology and Practice of Fasting as an Anglican*, in *Newman Studies Journal* 5/2 (2008), 56-68.
- LECLERCQ, J., *Saint Bernard*, Storia e letteratura, Paris 1962.
- LILLY, W.S., *Characteristics from the writing of John Henry Newman. Being selection personal, historical, philosophical and religious from his various work*, Henry S. King and co., London 1876.
- LOUGHLIN, G., *The Wonder of Newman's Education*, in *New Blackfriars*, 92, (2011), 224-242.

- MACINTOSH, M., A., *Newman and Christian Platonism in Britain*, in *The Journal of Religion* 91 (2011/3), 344-364.
- MAGILL G., *To live is to change, John Henry Newman on Imagination and Certitude*, in *Listening* 46 (2011/2), 109-125.
- MAXWELL, A. K., *According to Cardinal Newman*, Dial Press, New York 1932.
- MESZAROS, A., "Haec traditio proficit" , *Congar's Reception of Newman in "Dei verbum, Section 8"*, in *New Blackfriars* 92, (2011), 247-254.
- MEYER, W. W., *A Tale of Two Cities. John Henry Newman and the Church of the catacombs*, in *The Journal of Ecclesiastical History*, (61/2010), 746-763.
- MONG, IH-REN., A., *The Liberal Spirit and Anti-Liberal Discourse of John Henry Newman*, in *Europäische Hochschulschriften*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2011.
- MONTEFIORE, H., *Credible Christianity, The Gospel in Contemporary Society*, Eerdmans, Mowbray 1993.
- NAWAR, A., *Zwischen Kontinuität und Innovation, John Henry Newman zu den Zeremonien der Kirche*, in *Gottesdienst* (44/2010), 164-165.
- NEUNER, P., *Ökumenische Theologie. Die Suche nach der Einheit der christlichen Kirchen*, WBG, Darmstadt 2005.
- NUSSBERGER, D., *John Henry Newman's Art of Communicating Christian Faith*, in *Newman Studies Journal*, Vol. 8/2 (2011), 62-73.
- O'COLLINS, G., *Rethinking Fundamental Theology*, Oxford University Press, Oxford 2011.
- O'CONNEL, D. M., *Kindly Light*, America Press, New York 1940.
- O'LOUGHLIN T., *Newman and the Marian Year*, in *Homiletic & Pastoral Review* (1988/4), 57-63.
- O'NEILL, G., *Reading from Newman*, Sands, London 1923.

PERROTT, M. J. L., *Newman's Mariology*, The Saint Austin Press, Southampton 1997.

PETERS G., *Benedict of Nursia, John Henry Newman, and the Torrey Honors Institute of Biola University, An Approach to Christian Learning in Newman Studies Journal* (6/1 – 2009), 36-46.

PRICE, P., *John Henry Cardinal Newman and Papal Infallibility*, in *Pacifica*, 24 (2011), 58-79.

PRZYWARA, E., *The heart of Newman*, Ignatius, San Francisco 1997.

RADNER, E., *The Fate of communion, The agony of anglicanism and the future of the global church*, Wm.B Eerdmans, Publishing Co., Cambridge 2006.

RATZINGER, J., *La Fille de Sion*, Johannes, Freiburg 2007.

REISINGER, PH. – WILLAM, FR., – RATZINGER, J., *Briefe 1965-1976*. in *Jahrbuch Franz Michael-Felder-Archiv*, Bregenz 2008.

ROWELL, G., *Newman, the Church of England and the Catholic Church*, in *New Blackfriars*, (92/2011), 130-143.

RUTT, T., *Verehrung der Gottesmutter gemäß ihrer Würde. Mariologisches Jahrbuch in Kevelaer*, (1993), 18-21.

SAINT ANSELM, *Cur Deus homo*, RDMc Publishing, Fort Worth 1903.

SAINT IRENAEUS, *Five books against heresies*, Tr. John Keble, J. G. & F. Rivington, London 1872.

SALEY, R., *Two Models of Figural Historiography. Newman and de Lubac*, in *Newman Studies Journal* (7/2 - 2010), 18-28.

SAUER, R., *John Henry Newman - ein moderner Kirchenlehrer*, in *Pastoralblatt für die Diözesen Aachen, Berlin, Essen, Hildesheim, Köln und Osnabrück* 2011, 341-348.

- SCHOFIELD, N., *William Lockhart. First Fruits of the Oxford Movement*, Gracewing, Herefordshire 2011.
- SCHWANKE, J., *John Henry Newmans Konversion, Sein Weg Zur Katholischen Kirche aus Protestantischer Perspektive*, Walter de Gruyter, Berlin 2011.
- SESBOUÉ, B., *Marie, ce que dit la foi*, Bayard, Paris 2004.
- SHEA, M.C. *Newman's Theory of Development and the Definition of Papal Infallibility*, Academica, Palo Alto 2009.
- SHIVUTE, T., *The Theology of Mission and Evangelism in the International Missionary Council from Edinburgh to New Delhi*, Seura, Helsinki 1980.
- SHOEMAKER, S. J., *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- SHORT, E., *Newman and His Contemporaries*, T & T Clark International, Edinburgh 2011.
- SMITH, S., *High Church*, in *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York 1910.
- STRANGERE, R., *Newman the Pastor*, in *New Blackfriars* 92, (2011), 255-263.
- SULLIVAN, F. A., *The Cambridge Companion to John Henry Newman*, (ed. Ker, I., Merrigan, T.) Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- TALAR, C.J.T., *Newman and the "New Apologetics,"* in *Newman Studies Journal* 6/2, (2009), 49-56.
- VILBIG, R., *John Henry Newman's View of the "Darwin Theory"*, in *Newman Studies Journal* Vol. 8/2, (2011), 52-61.
- WANSBROUGH, H., *How Newman read the Bible*, in *Catholic Herald* 26/2, (2010), 8.

Előszó

1933 tavaszán, súlyos betegségéből való felgyógyulása után egy ifjú anglikán lelkész a következő költeményt írta:

Jó Fény, vezess! Körül borult az ég. Vezess tovább!
Az éj sötét, s az otthon messze még. Vezess tovább!
Léptem Te óvd, az épp elég nekem,
Az út végéig el nem lát szemem.

Egykor nem bántam, merre és hova vezet tovább,
De most könnyörgök, mint eddig soha: Vezess tovább!
Feledd, hogy hajdan úgy játszott velem,
Mi csalfa, bár gyötört a félelem.

Hiszem, hogy éltető erőd addig tovább vezet,
Bércen és ingoványon át, amíg az Éj helyett
A nappal angyalarca felderül,
S velem marad már rendületlenül.¹

Ez a vers nem csak egy anglikán papnak, hanem egy egész mozgalomnak vált a mottójává. De ki is volt *John Henry Newman* (1801- 1890), aki ezeket a sorokat papírra vetette? A XIX. század Angliájának egyik meghatározó gondolkodója, aki *John Newman* anglikán apa, és francia származású kálvinista anya, *Jemima Fourdrinier*

¹ *Somogyi György fordítása*

Eredeti szöveg:

Lead, kindly Light, amid th'encircling gloom, lead Thou me on!
The night is dark, and I am far from home; lead Thou me on!
Keep Thou my feet; I do not ask to see
The distant scene; one step enough for me.

I was not ever thus, nor prayed that Thou shouldst lead me on;
I loved to choose and see my path; but now lead Thou me on!
I loved the garish day, and, spite of fears,
Pride ruled my will. Remember not past years!

So long Thy power hath blest me, sure it still will lead me on.
O'er moor and fen, o'er crag and torrent, till the night is gone,
And with the morn those angel faces smile, which I
Have loved long since, and lost awhile!

gyermekéként látta meg a napvilágot Londonban. Szülei a High Church mozgalomhoz tartoztak, gyermeküket Oxfordba küldték tanulni, ahol a *Trinity College*, majd pedig az *Oriel College* tagja és tanára lett. Tizenöt éves korában egy mély istenélmény hatására a papság hivatása kezdett el érlelődni a szívében. Néhány évvel később felismerte, hogy Isten meghívta a nőtlenségre is. 1825-ben szentelték anglikán pappá. Szentelése után az oxfordi Szent Kelemen templom, majd 1828-tól megtéréséig az egyetem Szűz Mária templomának lelkésze volt. Szolgálatában a patrisztikával foglalkozott. 1833-ban barátaival együtt alapította meg az *Oxford-mozgalom*², amely az anglikán egyház megújítását tűzte ki célul. A mozgalom kiadta az *Egyházatyák műveit*³ angol nyelven, az *Anglikán teológusok könyvtárát*,⁴ valamint *Időszerű röpiratokat*⁵ is írtak, amellyel támogatták az anglikán egyház teológiai és lelki megújítását.

Newman 1843-tól kezdve visszahúzódott a közszereplésektől, és belső vívódásában próbálta felismerni az útját, amely a katolikus egyház felé vezetett. 1845. október 9-én P. *Dominic Barberi (1792-1849)*⁶ felvette Newmant a Római Katolikus Egyházba, ahol pappá és püspökké is szentelték. Néri Szent Fülöp Oratóriumát⁷ szervezte meg Angliában, Dublinban egyetemet alapított, valamint számtalan levelet és értekezést írt, amelyben megtérésének a részleteit tárta fel barátai előtt. XIII. Leó pápa 1879-ben bíborosi címmel tüntette ki.

John Henry Newman bíboros Mária-tiszteletét először halála után harminchárom évvel *Jacob Hyman Friedel (1891-1946)*⁸ marista atya vizsgálta meg. Ez a munka elsősorban egy mariológia,⁹ amelyhez Newman Máriáról szóló kijelentéseit használta fel. A múlt században számtalan doktori disszertáció született Newman életével, tanításával kapcsolatban, de Newman mariológiájáról nem készült új

² Lásd részletesen DIÓS, I., art. *Oxford-mozgalom*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZIT, Budapest 1993 - 2011, X, 284.

³ *Library of the Fathers*, Published by J. G. & F. Rivington, Oxford 1838-1888, 1 - 48 kötet.

⁴ *Library of Anglo-Catholic Theology*, Parker, Oxford 1841-63, 1 - 83. kötet.

⁵ *Tracts for the Times*, J. G. F. and J., Rivington, London 1841.

⁶ Dominic Barberi 1792-1849-ig élt. Olasz szerzetes, a passzionista kongregáció tagja.

⁷ Newman 1849. februárjában Oratóriumot nyit Birminghamben, majd Londonban.

⁸ Jacob Hyman Friedel, (1891-1946) osztrák származású marista szerzetes.

⁹ FRIEDEL, F. J., *The Mariology of Cardinal Newman*, Benzineg Brothers, New York 1923.

tanulmány egészen 1973-ig, amikor *Lutgart Govaert*¹⁰ a Gregoriana Egyetemen Newman mariológiáját választotta doktori téziséül.¹¹ A mű egyik érdekessége egy beszéd, amelyet Newman mint fiatal egyetemi lelkész, 1831-ben mondott el. A prédikációt először Govaert közölte disszertációjában és lábjegyzetében leírta, hogy Newman miben változtatta meg azt az idők során. Newman Mária-tiszteletével kapcsolatban az eddig megjelent legátfogóbb mű Govaert munkája. Ez az értekezés negyven évvel ezelőtt született, azóta Newman sok kéziratát dolgozták fel és jelentették meg angol nyelven.¹²

Philip Boyce írországi püspök 1999-ben *Mary*¹³ címmel Newman bíboros Mária-tiszteletével kapcsolatos munkáit foglalta össze könyvében. Boyce a jelenkor egyik legjobb ismerője Newman bíboros munkáinak.

A „Krisztus Ügye” Lelki Család azt a feladatot kapta Joseph Ratzinger bíborostól, mint a hittani kongregáció prefektusától, hogy Newman teológiáját tanulmányozza, őrizze. Emiatt számos Newman Központot hoztak létre a világon, ezzel segítve a Newman-kutatást. Feldolgozták és interneten hozzáférhetővé tették műveit.

Külön köszönetet kell mondanom a sok-sok segítségéért *Van den Borre Beatrix* nővérnek, a Magyar Newman Központ vezetőjének. A Newman Központok segítségével Newman minden műve online kutatható, így egyszerűbbé vált a művek olvasása, és tudományos feldolgozása.

2010-ben, a konvertita boldoggá avatásával személye és teológiája újra a figyelem középpontjába került. Még abban az évben mintegy száz könyv jelent meg, amelyek segítettek, hogy jobban megismerjük gondolatait. Newman munkásságát részben a traktátusokból, valamint könyveiből, beszédeiből és kiterjedt levelezéséből érthetjük meg.

Dolgozatomban elsősorban Newman angolul hozzáférhető műveit, és német, angol, valamint magyar nyelven írt másodlagos irodalmakat használtam fel. Érdemes

¹⁰ Govaert a *Das Werk, Krisztus Ügye Lelki Család* tagja, (FSO) a római Gregoriána Egyetemen tanult, doktoriját Newman mariológiájáról írta, később szimpóziumot is szervezett Rómában, amely a Newman-kutatás egyik mérföldkövének számított.

¹¹ GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie*, Universitätsverlag Anton Pustet, Salzburg und München 1973.

¹² Newman levelezése több kötetben jelent meg, amelynek az utolsó könyvét 2006-ban adták ki. Vö. *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, Oxford 1995-2006.

¹³ BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999.

figyelni arra, hogy Newman mindig irodalmi stílusban fogalmazott, mondatai szinte külön műalkotások, s ezzel nehéz feladatot is adnak a fordítóknak.

A magyar teológusok közül többen foglalkoztak teológiájával és lelkiségével. A bencés *Jáki Szaniszló* atya(1924-2009) számos könyvet is írt a bíboros teológiájáról, valamint sok műhöz írt bevezetést. Barsi Balázs atya (1946-) Magyarországon az első olyan templomot építtette fel Sümegcsehin, amelynek Boldog Newman a patrónusa. A ferences teológus beszédeiben és írásaiban Newman lelkiségére hívja fel a figyelmet.

Newman gondolatai és teológiája mind a mai napig aktuálisak, mivel a legtöbb írásában a Szentírásra és az egyházatyák műveire alapozta teológiai kijelentéseit. A liberalizmus ellen folytatott harc még nem ért véget, viszont azok az alapok, amelyekre Newman a teológiáját építette, mind a mai napig megfelelő kiindulópontot jelentenek ebben a küzdelemben.¹⁴ Megtérése után Newman gondolatai rendhagyónak számítottak a katolikus teológián belül, mivel nem hivatkozott a kor elismert teológusaira és nem idézte őket, ennek ellenére – vagy épp ezért is – nagy hatást gyakorolt a XX. századra. John Henry Newman a II. Vatikáni Zsinat legtöbbet idézett teológusa – munkásságával egy új utat adott anglikán követői számára.¹⁵

¹⁴ *Vö. In viaggio con il beato Newman, La visita in Gran Bretagna*, in INTROVIGNE, M., *Tu sei Pietro Benedetto XVI contro la dittatura del relativismo*, Sugarco, Milano 2011, 257-285.

¹⁵ II. János Pál pápa a *Ex corde Ecclesiae* apostoli rendelkezése a katolikus egyetemekről, a *Veritatis Splendor* kezdetű enciklikája az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről, a *Mulieris dignitatem* kezdetű apostoli levelében a nő méltóságáról és hivatásáról, valamint a *Fides et Ratio* kezdetű enciklikájában a hit és az értelem kapcsolatának természetéről idézi Newman műveit.

A Katolikus Egyház Katekizmusa négy helyen idézi J. H. Newman írásait:

157. *Tízezer nehézség sem okoz egyetlen kételyt.* NEWMAN, J. H., *Apologia pro vita sua*, 5. Kiad. M. J. Svalic. Oxford, 1967 210.

1723. *A gazdagság napjainkban nagy istenség; a sokaság, emberek tömege hódol neki önként. A boldogságot a szerencsével mérik, és a szerencsével mérik a tiszteletreméltóságot is. (...) Ez abból a meggyőződésünkből ered (...), mely szerint a gazdagsággal minden lehetséges. Az egyik mai bálvány tehát a gazdagság, a másik bálvány a hírnév. (...) A hírnév, azaz közismertnek lenni, a világban hírnevet támasztani, odáig jutott, hogy önmagában jónak, kiemelkedő jónak, tiszteletreméltó dolognak tekintik. (...) »Sajtóhírnévnek« lehet mondani.* NEWMAN, J. H., *Discourses adressed to Mixed Congregations*, Westminster 1966, 89 - 91.

1778. *A lelkiismeret lelkiünk törvénye, de felülmúlja lelkiünket, parancsokat ad, jelzi a felelősséget és a kötelességet, a félelmet és a reményt (...). A lelkiismeret Annak hírnöke, Aki a természet rendjében éppúgy, mint a kegyelem rendjében függönyön keresztül szól hozzánk, tanít és irányít bennünket. A lelkiismeret Krisztus valamennyi helyettese közül az első.* NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, 248.

2144. *Vajon a félelem és a szentség érzése keresztény érzés, vagy sem? Efelől senki nem kételkedhet értelmesen. Ezek az érzések ébrednének bennünk, csak még erősebben, ha meglátnánk Isten fenségét. Ezeket éreznénk, ha tapasztalnánk jelenlétét. Amilyen mértékben hisszük, hogy Isten jelen van, olyan mértékben fognak el bennünket ezek az érzések. Ha semmi ilyesmit nem érzünk, azt jelenti, hogy nem fogjuk föl, nem hisszük, hogy jelen van.* NEWMAN, J. H., *Parochial and Plain Sermons* Westminster 1967, 21-22.

Dolgozatomban figyelemmel kísérem a Boldogságos Szűz Mária tiszteletének hatását Newman megtérésére. Teológiai fejlődése során újra és újra találkozott Mária tiszteletével, ami jelentős hatást gyakorolt munkásságára. A katolikus egyház felé vezető útját jelezte a Mária-tiszteletben való elmélyülés. Így a Szent Szűzről alkotott kép változása egyben jelzi Newman megtérésének az állomásait is.

Bevezetés

John Henry Newmant halála után százhusz évvel XVI. Benedek pápa a boldogok közé iktatta. Mi lehetett annak az oka, hogy az anglikán egyházból áttérő papot, korának híres teológusát, szónokát és mozgalom-alapítóját az egyház az oltárra emelte? Vajon miért érintik meg Newman gondolatai, beszédei mind a mai napig az olvasók szívét?¹⁶ Vajon miért aktuális Newman a ma embere számára, miért nem merült a feledés homályába mint a kor oly sok más teológusa? Mintha még mindig időszerű lenne jelmondata, a *Szív a szívhez beszél*¹⁷.

A XIX. század teológusainak nagy részéről elfeledkezett az utókor a XX. század végére. A tomizmus, a skolasztika, a neoskolasztika háttérbe szorult és a teológiai írásokat már nem a középkor gondolkodóinak az írásaira, hanem az egyházatyákra, a Bibliára, pontosabban a modern bibliakritika módszereinek felhasználásával értelmezett Szent iratokra próbálták alapozni. Ezek a változások már a XIX. században megkezdődtek, mivel ekkor váltak hozzáférhetővé görög és modern nyelveken is az egyházatyák írásai. A XX. században a legtekintélyesebb teológusok követték ezt a módszert.¹⁸ Ennek a változásnak az egyik híres előfutára Newman volt, aki felismerte, hogy mennyire *fontos visszatérni a teológia gyökereihez, újra felfedezni az egyházatyák értékrendjét*.¹⁹ Ezenkívül, ez a gondolkodásmód nemcsak Newman életét, hanem egy mozgalmon keresztül az egész anglikán teológiát meghatározta. A megtérő, akit a katolikus egyház bíborosi címmel jutalmazott a teológiai munkásságáért,²⁰ számtalan konvertitának egyengette az útját. Nem ő az első, vagy az

¹⁶ Newman a beszédeit monoton hangon, gesztikuláció nélkül mondta, az egészet papírról olvasta fel. A hallgatóira mégis olyan mély benyomást tett, mintha egy egyházatya szólalt volna fel az első néhány századból. Vö. *Newman breviárium*, SZIT, Budapest 2002, 8.

¹⁷ *Cor ad cor loquitur*. Newman jelmondata, amelyet bíborossá kreálása alkalmából választott.

¹⁸ Hans Urs von Balthasar (1905 - 1988), aki Henri Sonier de Lubac (1896 - 1991) hatására patrológiával kezdett el foglalkozni. Karl Rahner (1904 - 1984) pedig a neoskolasztikus teológiát kapcsolta össze az egyházatyák írásaival – vö. MAGYAR, I., L., art. *Hans Urs von Balthasar*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, Szent István Társulat, Budapest 1993-2011. I. 574. illetve SALEY, R., *Two Models of Figural Historiography. Newman and de Lubac*, in *Newman Studies Journal* (7/2 - 2010), 18-28.

¹⁹ Newman megtérése után, 1849-től a szegények szolgálatára szentelte magát, így próbálta meg az Evangéliumot a szó legszorosabb értelmében megélni.

²⁰ XIII. Leó 1879-ben bíborossá nevezte ki Newmant lelkipásztori és tudományos munkásságának elismeréseként.

egyetlen áttérő. Teológiájával egy folyamatot indított el, egy jelenség kiemelkedő szereplőjévé vált. Mivel beszédeit, gondolatait írásban is kiadta, hatással van a mai kor emberére, teológusaira is.

Newman tevékenységének másik fontos mozgatórugója *a liberalizmus elleni védekezés* volt.²¹ Ez az irányzat nemcsak a katolikus egyházon belül jelentett problémát, hanem a protestáns felekezetekben is, sőt, hatása az élet minden területére kiterjedt. A katolikus egyház védekezése ezzel kapcsolatban viszonylag egyszerű volt, mivel a pápa vezetésével megfelelő választ tudott adni erre a kérdésre.²² A protestáns közösségek nehezebb helyzetben voltak, mert nem tudtak egységesen fellépni a liberalizmus ellen. Angliában az is nehezítette a válaszadást, hogy az anglikán egyház az állam része volt, vagyis nem tudott az egyház az államtól elhatárolódni, ezért el kellett fogadnia, amit a parlament diktált.²³ Mária tiszteletének a háttérbe szorulása jelzi a liberalizmus térnyerését. Newman így írt erről:

Amikor ezek a szellemek a sötétség homályából ismét előjöttek, és a XVI. században a keresztény hit teljes megsemmisítésére támadást indítottak, nem találhattak biztosabb módszert gyűlöletes tervükhöz, mint Mária kiváltságainak becsmérlését és káromlását. Jól tudták ugyanis, ha sikerül a világot rávenni, hogy az Anyát gyalázzák, akkor majd a Fiú gyalázása is hamarosan bekövetkezik. Az Egyház és a Sátán ebben egyet vall: az Anya és a Fiú összetartozik.

*Három század tapasztalata bizonyítja: a katolikusok, akik Máriát tisztelik, tisztelik az ő Fiát is. Míg a protestánsok, akik most kezdik elhagyni a Fiú imádságát, akkoriban az Anyán csúfolódtak.*²⁴

²¹ Liberalizmus alatt a tekintélyt tagadó, az egyéni szabadságot hangsúlyozó és érvényesítő szellemi áramlatot értem. Vö. DIÓS, I., art. *Liberalizmus*, in *Magyar Katolikus Lexikon* I-XIV., SZIT, Budapest 1993-2011, VII 845.

²² XVI. Gergely pápa *Mirari vos* enciklikájában 1832-ben, 1864-ben IX. Pius a *Syllabus*-ban, X. Piusz pápa *Lamentabili sane exitu* enciklikájában ítélte el a különböző liberális irányzatokat. Vö. DS 2730-2732, DS 2901-2980, valamint DS 3401-3466.

²³ Az anglikán egyház és a parlament kapcsolatát mind a mai napig nem tisztázták egyértelműen, így jelenleg is problémát okoz, hogy az angol parlament jogokat gyakorolhat az anglikán közösség felett.

²⁴ NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, 118.

Newman a liberalizmuson kívül a fideizmussal is felvette a harcot.²⁵ Eszerint a teológiai irányzat szerint a természetfeletti valóságot csak az érzelm, az érzelmes hit ragadhatja meg, a vallási fogalmak és tantételek csak szimbólumok, amelyek az adott pillanatban mutatják meg a hívő lelkiállapotát. Ezért a hittételeknek semmi köze nincs az objektív igazsághoz, a vallási fogalmak és dogmák nem a transzcendenst, hanem az ember pillanatnyi lelki állapotát tükrözik. Ez a felfogás megpróbálta a hitet és az értelmet úgy összebékíteni, hogy egymástól teljesen független területre helyezte azokat: míg a tudomány a valós, megtapasztalható dolgokkal foglalkozik, addig a hit a lélek mélységeit tükrözi. A fideizmus megpróbálta összebékíteni a protestáns ortodoxiát és a liberalizmust. Az I. Vatikáni Zsinat ezt a nézetet elítélte.²⁶ A konvertita Newman számára a hit nem egy elvont valóság volt, amely teljes mértékben különbözik a megismerhető világtól, hanem legszorosabb értelemben az élet része, amely értelmünkkel megismerhető, a teológiai igazságokkal érvekkel alátámasztható.

Newman gondolkodásmódjára jellemző, hogy szakított a kor tradícióival, a divatos nézetekkel, elsősorban az igazságot kereste, még akkor is, ha azzal nem volt népszerű előljárói szemében, ha munkásságát megtűrtnek tekintették, vagy akár botrányosnak gondolták.²⁷ Ez az igazságkeresés vezette el a katolikus egyházba, és ez a nyitottság az oka annak, hogy munkásságát mind a mai napig tisztelik, és nem lepi be az évszázadnyi por, felejtés.²⁸

Ezenkívül Newman lelki ember is volt.²⁹ Vannak teológusok, akik a tudományban igazán szép eredményeket tudnak felmutatni, de az istenkapcsolatukról nehéz beszélni. Newman imádságos ember volt, aki a teológia tanulmányozása során nem szakadt el az Istentől, beszédeiben és írásaiban is mindig megjelent lelkiségének az ereje és mélysége.

²⁵ Vö. II. János Pál pápa levele John Henry Newman születésének 200. évfordulóján in TREVOR M., *John Henry Newman, a kételkedők apostola*, Newman központ, Budapest 2009, 71.

²⁶ Erről a kérdéstről lásd a Tanítóhivatal megnyilatkozásait: DS 1622, DS 1649-1651, DS 1785, 1806.

²⁷ A 90. traktátus megjelenése után többen támadták Newmant, valamint a *littlemore-i* magányát sem nézték jó szemmel. Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 280. Az *Apologia pro vita sua* c. könyv alapvető fontosságú Newman megtérésének megértéséhez. Általában a könyv magyar fordítását idézem, amelyet Balázs Zoltán készített, ha az eredeti angol szöveget is kiírtam, akkor az angol kiadást használtam fel és saját fordítást alkalmazok.

²⁸ Newman munkássága hatással volt a II. Vatikáni Zsinatra is. Az akták szerint a Szentírás, és az egyházatyák után tőle idéztek a legtöbbit. Több mint húsz felszólaló hivatkozott rá. LUKÁCS L., *Newman és a II. Vatikáni Zsinat* in *Vigilia* 2010/9, 32-40.

²⁹ Vö. SÍK, S., *Newman. Az ember és az imádkozó*, in *Vigilia* 1955, 339-349.

Newman gondolatai egy új szint jelentenek a katolikus teológián belül. Azért is izgalmas kérdés a megtérése, mert nem valami tekintély elfogadása miatt tért át a katolikus hitre, hanem elsősorban a logikai úton levezetett igazságkeresése segítette döntését.³⁰ Így vált először az anglikán teológia megújítójává, majd hosszú küzdelem és belső vívódás után katolikus teológussá, akinek gondolatai mind a mai napig közismertek. Ennek a megtérésnek egyik fontos része a Szent Szűz tiszteletéből fakadt. Erről az *Apologia pro vita sua* című könyvében – amelyben megtéréséről is vall – így írt:

*A belém rögzített Rómával szembeni félelmeim szokásainak értelmem és lelkiismeretem általi elítélése, valamint Oxford és Oriél iránti ragaszkodásom ellenére mégis volt bennem egy titkolt, vágyódó szeretet Róma, az angol kereszténység édesanyja iránt. S őszinte áhítattal fordultam a Szent Szűz felé, kinek a colleg-ében éltem, kinek oltárát szolgáltam, s kinek szeplőtelen tisztaságáról egyik legelső nyomtatásban megjelent szentbeszédemben elmélkedtem.*³¹

Egy másik helyen:

*Legalábbis a Traktariánus Mozgalom idején az volt a véleményem, hogy Róma bűnének lényege a Szűzanya és a szentek tiszteletében gyökerezik, s minél jobban elmélyültem a szentek és a Boldogasszony iránti áhítatban, annál türelmetlenebb lettem a római egyház gyakorlataival szemben, mintha Istennek ezek a dicsőséges teremtményei súlyosan megbotránkozhatnának – ha efféle fájdalom egyáltalán hozzájuk férközhet – a feléjük irányuló helytelen hódolat miatt.*³²

Newman életének megértéséhez szót kell ejteni a *Traktariánus Mozgalomról* is. Ezt a mozgalmat Oxford-mozgalomnak is nevezték, mivel az egyetemen szolgáló anglikán papok, teológusok irányították. A feladatuknak azt tekintették, hogy az

³⁰ Áttérése előtt, 1843 szeptemberétől két évet töltött el csendben elmélkedve és imádkozva, amelyet később a *Littlemore-i* magányként emlegetett. Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 295.

³¹ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 271.

³² Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 134.

anglikán egyházat lelkiileg felélesszék, megújítsák.³³ Az állam, látva az anglikán egyház nehézségeit, beavatkozott az egyházban zajló folyamatokba: 1833-ban tíz Írországban szolgáló anglikán püspököt felmentett a hivatalából. *John Keble*³⁴ ennek hatására beszédet mondott a *Nemzet aposztáziájáról*. Ezt a beszédet tekintette Newman is a mozgalom elindítójának. A megújulás lehetőségét abban látták, hogy vissza kell térni a gyökerekhez, és így kell az anglikán egyházat feléleszteni. Nézeteiket könnyen érthető, mindenki számára elérhető röpiratokban foglalták össze, amelyeknek az *Időszerű röpiratok*³⁵ címet adták. Ezekkel az írásokkal próbálták szilárd alapokra helyezni, valamint a liberális gondolkodástól és a fideizmustól megtisztítani az anglikán egyházat, miközben sokszor olyan kérdéseket is feszegettek, amelyeket nem néztek jó szemmel az anglikán előljárók.³⁶ Azzal is megvádolták a mozgalom résztvevőit, hogy valójában katolikusok, akik az anglikán egyházat meg akarják fertőzni gondolataikkal. Newman, miközben megtéréssel volt elfoglalva, eltávolodott a mozgalomtól, és így az véget is ért a 90. röpirattal. Ezekben az iratokban a 39 *Cikkelyt* katolikus módon értelmezték.³⁷

A megtért anglikán lelkész a katolikus egyház nem fogadta tárt karokkal. Nemcsak azért, mert nem hozott magával sok konvertitát, hanem azért is, mert nem követte a skolasztikus teológusokat. Így a liberalizmus vádját is megkapta, és gyanakodva nézték teológiáját. Az anglikán megtérő kétségkívül egy új árnyalatot hozott a katolikus teológiába, amely nem volt egységben a XIX. században elfogadott teológiai gondolkodással. Newman megtérése nem a tekintély elfogadásán alapult, hanem lelkiismereti meggyőződésén, és ezért azoktól, akik követői voltak, azt kérte, hogy ők is tudatos, lelkiismeretbeli döntést hozzanak megtérésük előtt, és ne az ő elhatározását kövessék. Így senki nem tért át Newmannel együtt a katolikus hitre.

A nagy megtérő kapcsolatát a katolikus egyházzal az anglikán korszakában kettőség jellemezte: vágyódás Róma mint a kereszténység édesanyja után, valamint a szentekkel kapcsolatos kultuszoktól való tartózkodás. Newman sokat foglalkozott az anglikán teológia alapjaival, mivel önálló anglikán teológia – amelyet az egész

³³ Ezzel a kérdéssel bővebben foglalkozik: CHURCH, R.W., *The Oxford Movement Twelve Years 1833-1845*, Macmillan & Co., London 1894.

³⁴ John Keble (1792-1866) költő, az Oxford-mozgalom egyik létrehozója.

³⁵ A 90 traktátus 1841-ben jelent meg könyv alakjában. *Tracts for the Times*, J.G.F. and J., Rivington, London 1841.

³⁶ A 71. traktátus megírása után Newmant meghurcolták, bár nem kérték tőle, hogy a röpiratot vonja vissza. Bővebben: NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 190.

³⁷ A 39 cikkelyt az anglikán teológia alapjának tekintik. Erről bővebben: DIÓS, I., art. *Oxford-mozgalom*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZIT, Budapest 1993-2011, X, 284.

közösség elfogadott – nem létezett. A kutatását az egyházatyáknál kezdte,³⁸ majd a filozófia segítségével a *via media*³⁹ jegyében folytatta, végül pedig az anglikán szentek felsorolásával fejezte be.⁴⁰ A hosszú út alatt számtalan nehézséggel találta szemben magát, és egyre erősebbé vált a kétely, hogy ő, és az anglikán egyház a helyes úton halad-e, és vajon Róma valóban eltért-e az *ősiség*-től,⁴¹ és így tévedésben van?

Szintén problémát okozott a protestáns felekezetek Rómától való elszakadásának az értelmezése. Newman osztotta *Bernard Gilpin* (1517-1583)⁴² véleményét: *nem képesek semmi más szilárd és rendíthetetlen érvet fölhozni az elszakadásuk mellett, tudniillik csak azt, hogy a pápa az Antikrisztus.*⁴³

A protestánsok elszakadása felveti azt a kérdést, hogy az anglikánok milyen jogon szakadtak el Rómától, mi az önállóságuk alapja. Csak *VIII. Henrik* politikájával, és erkölcsi szabadosságával nem lehet megalapozni egy egyház alapítását.

Ezek a kérdések a Szűz Máriával való kapcsolat meghatározását is magukban foglalják. Mária szerepe, valamint a Máriáról szóló tanítás valójában az anglikán egyházban nem egyéb, mint a katolikus egyház Máriával kapcsolatos kultuszának tagadása. Sok protestáns közösségben megmaradt a Mária-tisztelet, templomokat, *college-eket* neveztek el róla, de a Szent Szűz tisztelete már gyanússá vált és a katolikus egyház támadásaként kezelték. Így a legtöbben eljutottak odáig, hogy Máriának nem szabad semmiféle különleges képességet tulajdonítani azon kívül, hogy igent mondott Isten akaratára és így eszköz volt Isten kezében, világra hozta Jézust. Ennek ellentmond az egyház ősi hagyománya, az egyházatyák írásaiban megjelent a Szent Szűz tisztelete, közbenjáró hatalma, sőt az *Efezusi Zsinaton* (431), a *theotokosz* vita révén tisztázódott az Istenszülő megváltásban betöltött szerepe is.

Newman a vizsgálódásai során szembesült azzal, hogy szakítania kell azokkal az elképzelésekkel, amelyeket megdönthetetlen bizonyoságnak tekintett.⁴⁴ Ezek a

³⁸ NEWMAN, J. H., *Select treatises of S. Athanasius, archbishop of Alexandria in controversy with the Arians*, Oxford 1842-44.

³⁹ A 38. és 41. Traktátusban és külön könyvben is foglalkozott a *Via Media* teológiájával. Vö. NEWMAN, J. H., *The via media*, Longmans, Green, And Co., London 1908.

⁴⁰ A Szentek életéről Newman egy könyvet is írt. Vö. NEWMAN J. H., *Lives of the English Saints*, S.T. Freemantle-Piccadilly, London 1901.

⁴¹ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 113.

⁴² *Bernard Gilpin* (1517-1583), angol teológus, az Észak apostolának nevezik.

⁴³ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 137.

⁴⁴ Ilyen volt a *Via media* is, amely sokáig alapul szolgált az új anglikán teológia kidolgozásához. Később viszont szakítani kellett ezzel az elképzeléssel. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 120.

felismerések hosszú vizsgálódás eredményei voltak, sokszor olyan tételekkel is kénytelen volt szembenézni, amelyeket addig axiómaként kezelt. Ilyen volt az, hogy a katolikusok bálványimádók, Róma tévedésben van, sőt az is, hogy a katolikus egyházhoz nem vezethet el az egyházatyák tanulmányozása.

Dolgozatomban Newman Mária-tiszteletének változásain keresztül szeretném bemutatni azt az utat, amely az anglikán teológust a katolikus egyházhoz vezette. Newman személyén keresztül így betekintést nyerhetünk a Boldogságos Szűz Máriának az anglikán és a katolikus egyházon belüli tiszteletére.

Newman bíborost halálának százhuszadik évfordulóján XVI. Benedek pápa – szokásától eltérően – személyesen avatta a boldogok közé. Ez a szertartás Angliában történt, így Benedek személyében először járt pápa Angliában a reformáció óta. Ez a látogatás újra felhívta a figyelmet Newman bíboros munkásságára. 2010-ben százkilencvenöt, 2011-ben pedig száz könyv és cikk jelent meg Newmannal kapcsolatban. A nagy megtérő személye azért is vált fontossá, mivel Anglia liberális törvényalkotása miatt sokan döntöttek úgy, hogy áttérnek a katolikus hitre. Így bátran állíthatjuk, hogy Newman személye és teológiája mind a mai napig aktuális.

I. John Henry Newman

Mária-tiszteletének forrásai

VIII. Henrik (1491-1547) korában a szentek és Szűz Mária tisztelete jelentős szerepet töltött be az angol egyház teológiájában és liturgiájában. A XIX. századra a Szent Szűz tisztelete szinte teljesen a háttérbe szorult. John Henry Newman felismerte, hogy ez a folyamat protestáns hatásra alakult ki az anglikán közösségekben. Az anglikán teológia egyik alapja, a *via media*, vagyis a középút volt. Ez a megközelítés az anglikán teológia minden területére érvényesíthető. A szentek és Mária tiszteletében is a katolikus egyház túlzásai és a protestánsok Mária-ellenes viselkedése közötti utat kellett volna választani. Newmannak a *via media* alapul szolgált, amelyre építve a Mária- és a szentek tiszteletével kapcsolatos kérdésekkel az anglikán közösség keretein belül foglalkozhatott.

A katolikusok ellen folytatott hosszú küzdelem egyik szörnyű hatása az volt, hogy azoknál az angoloknál akiknél katolikusokra jellemző tárgyakat találtak, azokat bírság megfizetésére, vagyonelkobzásra ítélték. Így a szentképek, rózsafüzér, vagy akár csak egy gyertya is bizonyítékként szolgálhatott a család ellen. Ezért nagyon meglepő, hogy az apológiában Newman megemlítette, hogy gyerekként egy rózsafüzért rajzolt a naplójába.⁴⁵ Bár anglikán családban nőtt fel, és nem volt kapcsolata keresztényekkel, mégis gyerekként mély benyomást tett rá a katolikus egyház.

1832-ben mondta el az első olyan beszédet, amelynek témája a Szent Szűz tisztelete volt. Ennek érdekessége az is, hogy az eredeti szöveget Newman többször átalakította, javította, valószínűleg azért, mert a beszédet több alkalommal is megismételte. Abban az évben az ifjú teológus még mindenféle újtó szándéktól mentesen próbálta betölteni a tisztségét.

Newman a Mária-tiszteletet igyekezett a Szentírásra, és később az egyházatyák írásaira alapozni. Így elkerülte azt a veszélyt, hogy katolikussággal vádolják, mivel nem középkori teológiai írásokra helyezte a hangsúlyt, és, nem a katolikus Mária-tiszteletből vezette le az anglikán Mária-tiszteletet, hanem azokból az írásokból, amely írásokat minden anglikán teológus tiszteletben tartott.

⁴⁵ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 67.

Newman mediterrán körútja is fontos szerepet játszott az ifjú lelkipásztor Mária-tiszteletének a kialakításában. Bár nem beszélt arról, hogy ez az út konkrétan milyen hatásokat gyakorolt az életére, mégis az itt szerzett élmények segítették a Mária-tiszteletének formálódását. Ennek a körútnak nem a katolikus egyházzal való megismerkedés volt a célja, hanem pihenést jelentett az egyetemi lelkész számára. Az utazása alkalmával sok katolikus templomban járt. Nem írt le olyan élményt, amely elémisztette volna, vagy negatív képet alakított volna ki benne a katolikus egyházzal.

1833-ban az Oxford-mozgalommal egy új társaság jött létre, amelyben Newman vezető szerepet töltött be és baráti kapcsolatot alakított ki a csoport tagjaival. A mozgalom célkitűzése miatt, hogy az anglikán teológiát a liberalizmus ellen védjék, szembesülniük kellett a katolikus egyház tanításával. Ebben a küzdelemben nagy segítségére volt Newmannak és az Oxford-mozgalomnak *Hurrell Froude*,⁴⁶ aki Newmannál sokkal nyíltabban fordult a katolikus egyház felé. A középút értékrendje szerint jobban meg kellett ismerni a katolikus egyház és a protestáns egyházak tanítását Mária tiszteletével kapcsolatban is. Ez azt is jelentette, hogy az egyház hivatalos tanítását kellett tanulmányozniuk minden előítéllettől mentesen, hogy újra meg tudják határozni a helyes utat.

Newman Mária-tiszteletét folyamatosan mélyítette, hogy több éven keresztül szolgált egy kápolnában, amelynek a Szent Szűz volt a patrónusa.⁴⁷ Így Mária személye és misztériuma újra és újra figyelme középpontjába került.

⁴⁶ Richard Hurrell Froude (1803-1836), Newman és Keble barátja, apja anglikán püspök, együtt dolgoztak a *Lyra Apostolica* c. könyvön, (NEWMAN, J. H., – BOWDEN, J. W., FROUDE, R. H., KEBLE, J., WILBERFORCE, R.I., WILLIAMS, I., *Lyra Apostolica*, Rivington, London 1879.) amelyben vallásos verseket, himnuszokat gyűjtöttek össze. Később az Oxford-mozgalomban is részt vett.

⁴⁷ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 271.

1. A Boldogságos Szűz Mária üdvtörténeti szerepe és hatása John Henry Newman írásaira

John Henry Newman már anglikán korszakában is foglalkozott a Szent Szűz tiszteletével. Az egyik első beszéde, amelyet 1831. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén mondott, leírt egy új utat, amelyen az ifjú egyetemi lelkész járni szándékozott. Abban az évben foglalta el a lelkészi állását és kezdte el lelkipásztori munkáját. Az 1830-31-es tanévben még nem volt tutor, vagyis nem kellett diákokat vezetnie, előadásokat tartania, csak az istentiszteletek megünneplésének, és az egyetemi beszédek megtartásának, valamint az azokra való készülésnek szentelhette az idejét, így alaposan fel tudott készülni nyilvános szerepléseire. Több híres Mária-beszédet is írt ezekben az években, amelyeket több alkalommal elmondott és nyomtatásban is megjelentek. Ezek nemcsak a jelenlévő hallgatókra voltak hatással, hanem szélesebb körben is ismertté váltak.⁴⁸

Beszédeiben a Szentírásból vett idézetekre támaszkodott. Newman nemcsak azokat a helyeket idézte, amelyek Égi Édesanyánkkal közvetlen kapcsolatban vannak, hanem az egész Szentírást egységesnek tekintette, így az evangéliumi idézeteket Szent Pál gondolataival egészítette ki.

Máriát – mint ahogy sok évszázaddal korábban az ikonok készítői – nem önmagában, hanem mindig Jézussal való kapcsolatában nézte. Ez a kapcsolat új értelmet ad Jézus imádásának is, hiszen nem egy testnélküli angyal váltott meg minket. Ugyanakkor Mária üdvtörténetben betöltött szerepének is nagyobb jelentőséget tulajdonít, hisz e nélkül nehezen tudnánk megmagyarázni, hogy miért mondta Gábor angyal Máriának, hogy *kegyelemmel teljes*, és miért hirdette Erzsébet a Szent Szűzről, hogy *Áldott vagy az asszonyok között*.⁴⁹

⁴⁸ Vö. *Our Lady in the Gospel, Sermon preached at St Chad's Cathedral, Birmingham on 26th March, 1848.*, Secretariat of the Cause of Cardinal Newman, Birmingham 1992. Valamint: *Newman Against the Liberals, 25 Classic Sermons by John Henry Newman*, Roman Catholic Books, New York 1997.

⁴⁹ Lk 1, 28, és Lk 1, 42.

A második Mária-prédikációja 1835. február 21-én született, a kutatók úgy vélik, hogy ezt a beszédét is sokszor megismételte. A harmadik fontos Mária-beszédét 1840. március 25-én mondta el a Littlemore-i kápolnában.⁵⁰

Newman anglikán és katolikus korszakának szentírás-értelmezése között nincs számottevő különbség, ugyanakkor néhány apró változás mégis megfigyelhető. Ezek az apró módosulások jelzik, hogy milyen belső fejlődésen ment át. Általában a Szentírás *King James*-ről elnevezett angol fordítását használta,⁵¹ ugyanakkor vitás kérdésekben a latin és néhány esetben a görög szöveget is tanulmányozta.

Lukács gyermekséggel foglalkozó evangéliumi részén kívül számba vette az összes olyan helyet a Szentírásban, amelyben Mária említésre került és ezeket megpróbálta Krisztus misztériumára vonatkoztatni.

1.1. J. H. Newman anglikán korszakának Mária-tisztelete, főleg az 1831. március 25-én mondott beszédében⁵²

Az 1831. március 25-én elmondott beszédét a híres szónok sok alkalommal adta elő és időközben némi változtatásokat hajtott végre rajta, és jelzéseket is tett a szövegbe.⁵³ Ezek az apró megjegyzések a beszéd lényegét nem érintették, de mégis segítséget nyújtanak a kutatóknak a prédikáció pontosabb értelmezéséhez, és Newman Mária iránti tiszteletének a változását is nyomon lehet rajtuk követni. Ezek a kis jelzések pontosítják bizonyos kifejezések értelmezését, betekintést adnak abba, hogy a prédikátor hogyan küzdött egy-egy fogalom meghatározásával. A bejegyzések hol

⁵⁰ Newman 1829-től az Oxfordi Szűz Mária kápolna vikáriusa volt. A szolgálatát egészen 1843-ig látta el. Ezenkívül a *Littlemore*-i templomot is a Szent Szűz tiszteletére szentelték fel 1836-ban.

⁵¹ Az első angol nyelvű fordítás William Tyndale (1492-1536) nevéhez fűződik, aki 1526-ban fordítja le az Újszövetséget. Eretneknek nyilvánítják és kivégzik. I. Erzsébet halála után fia, Jakab utasítást ad a Biblia angolra fordítására. A *King James* Bibliafordítás nyomtatásban először 1611-ben jelent meg. Vö. NICOLSON, A., *Jakab király új Bibliája*, in *National Geographic*, (2011 december), 54-57.

⁵² A beszéd nem jelent még meg magyar nyelven, és Newman beszédgyűjteményei sem tartalmazták. Először Govaert adta közre 1973-ban, és Boyce könyvében jelent meg 1999-ben. Vö. BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 105.

⁵³ Ezzel a kérdéssel Govaert részletesen foglalkozott 1973-ban írt munkájában. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang*, Universitätsverlag Anton Pustet, Salzburg 1973, 140.

tollal, hol ceruzával történtek, néha görög szavakat írt a szöveg fölé magyarázatként, néha egy-egy szót javított át.

Az első szövegváltozatban *St. Mary* szerepelt, amelyet később *The Virgin Mary*-re cserélt át. Ezzel kiemelte a szüzességet, vagyis hangsúlyt kapott az, hogy Mária természetfeletti módon foganta és szülte meg Jézust, ugyanakkor az utóbbi kifejezés közelebb áll a katolikus teológiához, mint az anglikán hagyományokhoz.

Az *áldott vagy*⁵⁴ és a *boldognak mondanak*⁵⁵ kifejezésekre a könnyebb érthetőség miatt felírta görögül a μακάριος⁵⁶ és az εὐλογημένη⁵⁷ szavakat. Ez a pontosítás segít megérteni, hogy mi a különbség az Istentől jövő áldás, valamint az emberek *áldása* között.⁵⁸

Ezekben a javításokban érezhető, hogy egyre bátrabban állt ki Mária tisztelete mellett, s habár ez csak egy egyszerű prédikáció volt, de nevezhetjük Newman első mariológiájának is.⁵⁹

A szöveg első változatában Jézus megnevezésére elsősorban az Úr, vagyis a *Lord* kifejezést használta, a későbbi javításban megjelent a *Son*, vagyis a Fiú: így Jézust Máriával való kapcsolatában, míg Máriát Jézussal való kapcsolatában próbálta megvizsgálni.⁶⁰

Elsősorban az Újszövetségből indította gondolatmenetét, azokat a helyeket idézte, amelyekben Mária személye megjelent.

A beszéd védekezéssel kezdődik, igyekezett megmagyarázni, megalapozni a téma fontosságát, szinte előre válaszolt a beszéd tárgya miatt várható támadásokra. Bár az anglikán teológia Máriáról nem feledkezett el, de nem tanúsított személyének túl

⁵⁴ Lk 1, 42.

⁵⁵ Lk 1, 48.

⁵⁶ μακάριος jelentése: boldog, de áldott értelemben is használták.

⁵⁷ Ευλογημένος jelentése áldott.

⁵⁸ Az angolban nem tesznek különbséget az áldott és a boldognak mondani kifejezések között, mind a kettőre a *bless* kifejezést használják. Lk 1,28. így hangzik: *And the angel came in unto her, and said, Hail, [thou that art] highly favoured, the Lord [is] with thee: A Lk 1,42 pedig blessed [art] thou among women. Míg a 48. vers a King James fordításban: For he hath regarded the low estate of his handmaiden: for, behold, from henceforth all generations shall call me blessed. A Vulgáta a következőképpen fordította le ezeket a kifejezéseket, Lk 1.28.: et ingressus angelus ad eam dixit ave gratia plena, Dominus tecum. 42. vers benedicta tu inter muliers 48. vers quia respexit humilitatem ancillae suae ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Csak a görög változatban látható a két kifejezés közötti különbség.*

⁵⁹ Newman bíboros *Az Anyaszentegyház Misztériuma* című könyvében ezt a beszédet egyszerűen *Mariológia-nak* nevezte. Vö. NEWMAN J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, 195.

⁶⁰ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

nagy figyelmet. Az ünnep is, amikor a szónok elmondta híressé vált beszédét, egy katolikus Mária-ünnep, amit az anglikán egyház nem ült meg.

Newman Mária-tiszteletét Lukács Evangéliumából vezette le: *Íme, mostantól fogva boldognak hirdet minden nemzedék.*⁶¹ Ha minden nemzedék áldottnak (boldognak) mondja, akkor miért nem tiszteli őt az anglikán egyház? – tette fel a kérdést. Az ifjú lelkipásztor ennek az okát abban látta, hogy vannak keresztények, akiknek Mária-tiszteletében túlzások vannak, de ezek a túlzások nem lehetnek indokai annak, hogy egészen elhanyagoljuk Mária tiszteletét.⁶² Beszédének célja ezért az volt, hogy megalapozza az anglikán Mária-tiszteletet, segítse a kor teológusait abban, hogy ezzel a kérdéssel is bátran szembenézzenek.

*Mindenki, aki Krisztusban van, új teremtmény. De az új teremtménynek megszűnik a régi természete? Megszűnik az embersége?*⁶³ Ebből a gondolatból levezetve igazolta, hogy Jézus emberségéről és így édesanyjáról, valamint a vele való kapcsolatról sem szabad megfélemlenünk. Máriát éppen hogy különös tisztelettel kell körülvennünk, egyfelől azért, mert Jézust ő hozta a világra, így Mária tisztelete Jézus emberségére irányítja a figyelmünket, másfelől mivel Mária Jézust hozta a világra, ezért Mária Istent hordozta a szíve alatt, ezért a magasztos feladatért áldottnak nevezzük őt az asszonyok között.⁶⁴

Newman az evangéliumot tekintette alapnak, amely segíti Mária fontosságának megértését. János evangéliuma beszámol arról, hogy a kereszt alatt ott állt Mária, és Jézus földi életének utolsó dialógusáról, amikor Máriát Jánosra bízta.⁶⁵

A szent kifejezést Newman nem a megszokott értelemben használta, hanem Jézus szeretetét értette alatta. Jn 13. fejezetében olvashatjuk: *Mindvégig szerette őket.* Ez a szeretetkapcsolat részesíti az embert az életszentségben, ebben a szeretetkapcsolatban foglalt el a Szűz egy igen fontos helyet.⁶⁶

Jézus Máriával való viszonya segít abban, hogy felfedezzük, és egyre jobban megismerjük Jézus emberségét.⁶⁷

⁶¹ Lk 1, 48

⁶² Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

⁶³ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

⁶⁴ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

⁶⁵ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

⁶⁶ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 138.

⁶⁷ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 139.

*Mivel Jézusnak nem voltak testvérei, nővérei, földi apja, ezért Mária az egyetlen, akire a földi kapcsolatai irányulnak, akinek a személye segít jobban megérteni Jézus személyét. Mária észrevétlen módon jelen van Jézus egész életében. Ez a jelenlét háttérbe húzódó, mégis nélküle nehezen érthetjük meg Jézus emberségét és az emberekkel való kapcsolatát.*⁶⁸ Így Newman beszédében Máriával és Jézussal való viszonyunk egy különleges, bensőséges kapcsolat. E rokonságról, összetartozásról Jézus több alkalommal is beszélt. A családtagjaivá tett bennünket, testvérekké válunk Krisztusban. Ez a kapcsolat nemcsak Jézussal, hanem Máriával is rokonságba helyez minket.

A beszédet elfogadták, nem kapott miatta semmiféle megrovást, büntetést, bár nyíltan beszélt Szűz Máriáról, és Mária tiszteletéről, de ezzel a prédikációjával nem indított el külön mozgalmat. Láthatjuk, hogy Newman gondolatmenetét elfogadták, sőt sokan jogosnak is találták, hogy Mária személyét, akinek liturgikus ünnepei vannak, újra a figyelem központjába helyezte.

1.2. J. H. Newman katolikus korszakának Mária-tisztelete, főleg E. B. Pusey-nek írt levelében

Megtérése után Newman sok esetben szorult védekezésre, barátai kérdésekkel, vádakkal zaklatták. Ezekre a támadásokra a megtérő megpróbált részletesen válaszolni, elsősorban azért, hogy meggyőzze a vádlókat a vádak alaptalanságáról, megfogalmazva, hogy miben hisz, és ezzel azt is, hogy hogyan jutott el az igazság felismerésére. Ezzel hozzájárult ahhoz, hogy mi is jobban megértsük gondolatait. 1864-ben *Edward Bouverie Pusey-nek* (1800-1882)⁶⁹ írt levelében igyekezett összefoglalni a katolikus és anglikán mariológia közötti különbségeket. Bár Mária tisztelete jelen volt Newman anglikán korszakában is, de megtéréseivel ez a kép még teljesebbé vált. Bizonyos

⁶⁸ Így még magasztosabb értelmet nyer a Lk 8. 20-21 *Ezért szóltak neki: 'Kinn állnak anyád és testvéreid, s látni szeretnének.'* *De ő ezt mondta nekik: Azok az anyám és a testvéreim, akik hallgatják és tetté is váltják az Isten szavát.* Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 140.

⁶⁹ Edward Bouverie Pusey (1800-1882), Newman kortársa, anglikán teológus, a keleti nyelvek tanára Oxfordban, az *Oxford-mozgalom* egyik vezetője, a Traktátusok egyik megalkotója, ő indította el az egyházatyák írásainak angol kiadását.

kifejezések új értelmet nyertek, új összefüggéseket látott meg, olyan szavak, kifejezések kerültek középpontba, amelyeknek korábban nem tulajdonított fontosságot.

Newman megtérése után sokan azt várták, hogy *Pusey* is csatlakozik a katolikusokhoz, hisz kettejük között szoros barátság szövődött. Ez mégsem történt meg.

1865 decemberében Newman *E. B. Pusey*-nek írt egy levelet, amely később nyomtatásban is megjelent *Mary's Immaculate Holiness* címmel.⁷⁰ Ebben a levélben kifejtette, hogy az anglikán és a katolikus egyház tanítása megegyezik abban, hogy Mária, aki Ádámtól kapta a természetét (*nature*), áteredő bűn nélkül való volt.⁷¹ Az anglikán teológiában már *George Bull*⁷² püspök (1634-1710) is írt arról, hogy Mária bűn nélküli volt. Newman itt dogmáról beszélt, mind a katolikus, mind az anglikán egyház tanításában. Az anglikán egyház viszont nem fogalmazott meg dogmákat.

Az áteredő bűn értelmezése a katolikusoknál negatív, a protestánsoknál pozitív.⁷³ A bűn megfertőzte az emberiséget, ami a protestánsok számára a megváltás oka. Katolikusoknál az áteredő bűn még abban az esetben is bűn, belső romlottság maradt, ha megváltást érdemelt.⁷⁴

Ezért az áteredő büntől és következményeitől, vagyis a bűnre hajlástól, és a személyes bűnöktől is tisztának tartotta Máriát. A bűn, amely megfertőzi az embert, nem lehet méltó Máriához, aki a világra hozta Jézust. A bűn nélküliség nem lehetséges emberi erőfeszítésből, csak Isten kegyelméből. Ez az állapot, Isten kegyelmének a kiáradása, vagyis ahogy a Szentírásban olvashatjuk: Mária kegyelemmel teljes. Ennek a kegyelemnek megjelenése: Mária áteredő büntől, valamint a személyes büntől való mentessége.⁷⁵

⁷⁰ BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 223.

⁷¹ She (Mary) had: a heavenly gift, which was over and above the additional to that nature of hers, which she received from Adam, a gift which had been given to Adam also before her, at the very time of original formation. Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang*, 139.

⁷² George Bull (1634-1710), wales-i püspök, angol teológus, Oxford tanára.

⁷³ Newman szavaival: *an active poison internally corrupting the soul*. Vö. BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 227.

⁷⁴ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 227.

⁷⁵ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newman Mariologie und sein persönlicher Werdegang* 139.

A protestáns egyházak az áteredő bűn⁷⁶ jelentőségét a megváltásban látták, „jónak” tekintették, mivel ezért váltott meg minket Krisztus. A katolikus egyházon belül az áteredő bűnt másképp értelmezték. A ferences iskola azt állította, hogy az áteredő bűn nem volt szükséges a megtestesüléshez és a megváltáshoz, Isten enélkül is emberré lett volna, és megszabadított volna minket az áteredő büntől. Ezzel szemben voltak olyan állítások, amiket később a protestáns egyházak átvettek, főleg a predestináció tanának a kiemelésével, így azt, hogy Ádámnak el kellett követnie a bűnt, hogy Krisztus emberré legyen, és a kereszten megváltson bennünket.

Ádám bűnének egyik velejárója volt a halál. A fáról azért nem volt szabad ennie az emberpárnak, mert ha esznek, akkor meghalnak. Sok teológus tartja azt, hogy az ősbűn elkövetése nélkül is meghaltak volna, de abban az esetben a halál nem lett volna fájdalmas.

A nagy megtérő elsőként megpróbálta tisztázni a hit és az áhítat közötti különbséget (angolul *faith* és *devotion*). A Szent Szűzbe vetett hit az anglikánok szerint átalakult egyfajta áhítatba, imádatba,⁷⁷ ezt ők visszataszítónak találták, sőt azzal vádolták a katolikusokat, hogy ők Máriát Istenként imádják.

Írásában Mária szerepét több szempontból igyekezett megközelíteni. Foglalkozott Máriával mint második Évával,⁷⁸ a szentségével, méltóságával. Mária mint Isten anyja, és mint a közbenjáró is megjelent.⁷⁹ Egyfajta teljes mariológiát kapunk, mely a Szűzanya személyének meghatározásából és az üdvtörténetben betöltött szerepéből kiindulva próbálja meghatározni Szűz Mária helyét az egyház szentjei között és megalapozni a helyes tiszteletét.⁸⁰

Newman elmélkedésében fontos szerepet kaptak az egyházatyák, *Szent Atanáz, Nagy Szent Bazil és Szent Jusztinosz*. Az Oxford-mozgalom fontosnak tekintette az ő műveik értelmezését, középpontba helyezését.

⁷⁶ Boyce megjegyzi, hogy az 1854-es dogma értelmezésében néhány teológus különbséget tesz a személyes bűn, és az áteredő bűn között. Az áteredő bűn csak Ádám és Éva esetében személyes bűn, ezért a bűn kifejezést nem lehet ugyanabban az értelemben használni rá. Vö. BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 228.

⁷⁷ Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 28.

⁷⁸ Párhuzamba állította Szent Pál kifejezését, aki Krisztusról, mint második Ádámról beszélt. Vö. 1Kor 15.

⁷⁹ Ezek a Pusey-nek írt levelének a fejezetcímei. Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866.

⁸⁰ Róm 5,12-15.

Az egyházatyák angol nyelvű kiadásához Newman írt bevezetőt, ebben megemlítette, hogy néhány egyházatya eretnek dolgokat is állított, de ezekre nem érdemes túl nagy hangsúlyt helyezni, hiszen ezeket a tanításokat később az egyház úgylis elvetette. Az 1860-as években viszont az egyházatyák gondolatmenetét teljesen átvette. Észrevett olyan belső összefüggéseket, amelyek addig rejtve voltak az anglikán teológusok előtt. Felmerült az a kérdés, hogy amikor Szent Pál Ádámot párhuzamba állította Krisztussal, ez csak retorikai figyelemfelkeltés volt, amelynek nincsen teológiai alapja, vagy tényleg az egyház tanítását tartalmazta. Ennek eldöntését segíti, hogyha megvizsgáljuk, hogy mit jelentettek ezek a kifejezések a II. század egyházatyáinál, ők hogyan tisztelték a Szent Szület.

Maga a Szentírás párhuzamba állította Ádámot Jézussal: *Ádám, aki az Eljövendőnek előképe (...) Mert ha egynek bukása miatt sokan meghaltak, Isten kegyelme, s az egy embernek, Jézus Krisztusnak irgalmából nyert ajándék még inkább kiárad sokakra.*⁸¹ Az egyházatyák ebből kiindulva Szűz Máriát Évával állították párhuzamba. Évában elbukott az egész emberiség, míg Mária igenjében elkezdődött a megváltás.⁸²

Ez a párhuzam csak akkor érthető teljesen, ha az ősbűnt nem valami pozitív ajándéknak tekintjük, ahogy Newman idejében az anglikánok tették, hanem úgy értelmezzük, hogy ennek a tettnek negatív következményei voltak az egész emberiségre.⁸³

A Jelenések könyve egy olyan asszonyról beszél, aki gyermeket szül és menekülnie kell.⁸⁴ Newman párhuzamba állította a Teremtés könyvét (ahol az asszony és a kígyó közötti harc elkezdődik) a Jelenések könyvével⁸⁵ (ahol az asszony és a

⁸¹ Vö. Róm 5,12-15: *Amint tehát egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn folyományaként a halál, és így a halál minden embernek osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek. Bűn volt a világon azelőtt is, hogy a törvény adatott, de a bűn, ha nincs törvény, nem számít bűnnek. Mindamellett a halál Ádámtól Mózesig úrrá lett azokon is, akik nem vétkeztek a törvényt megszegve, mint Ádám, aki az Eljövendőnek előképe. A kegyelemmel azonban nem úgy áll a dolog, mint a bukással. Mert ha egynek bukása miatt sokan meghaltak, Isten kegyelme, s az egy embernek, Jézus Krisztusnak irgalmából nyert ajándék még inkább kiárad sokakra.*

⁸² Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 36.

⁸³ Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 36.

⁸⁴ Jel 12,4.

⁸⁵ Ter 3,15.

sárkány közötti harc képe idézte fel az ősi ellentétet). Ezeket a képeket használták fel az egyházatyák is, sőt részletesen kifejtették jelentésüket.⁸⁶

Az adott példán keresztül jól láthatjuk, hogy miként változott meg Newman fenntartása az egyházatyákkal szemben. Barátjának írt levelében, aki szintén jól ismerte az egyházatyák műveit, nagy tisztelettel szólt ezekről az írásokról.

Összegzés

Megpróbáltuk bemutatni J. H. Newman korai korszakának Mária-tiszteletét és megállapíthatjuk, hogy korábbi felfogását az változtatta meg, hogy nemcsak a Szentírást tekintette alapnak, hanem figyelembe vette az egyházatyák munkáit is, és ezenkívül külön felhívta a figyelmet arra is, hogy a II. századi egyházatyák személyesen ismerhették az apostolokat.⁸⁷ Így számos szentírási idézet új értelmet nyert. Összhangba került a Jelenések könyve a Teremtés könyvével.⁸⁸ Ez a felismerés rávilágít arra, hogy olyan szentírási kifejezések, amelyeket addig költői képnek tartott, új jelentést kaptak, segítettek, hogy kialakítsa a Szent Szűzről alkotott képét.

Elemzése során Newman rádöbbsent arra, hogy az egyházatyák értelmezésekor más értelmet nyertek bizonyos anglikán teológiai fogalmak. Amíg az áteredő bűn pozitív jelentéssel bírt az anglikán teológiában, addig a katolikusoknál negatív jelentést kapott.

Valójában ezzel a Szentírást is új módon kezdte el értelmezni. A változást elsősorban az okozta, hogy a Bibliát nem önmagában, hanem az egyházatyák művein keresztül szemlélte. Ezáltal az egyházatyák szerepe is megváltozott, már nem félrevezetőek voltak, akik elferdítik az igazságot, hanem a hit letéteményének az őrzői, akik ismerték az apostolokat, vagy azok tanítványait, így teljesebb értelmezést tudtak

⁸⁶ Ezzel a kérdéssel Szent Jusztinosz és Szent Ireneusz is foglalkozott, párhuzamba állították Szűz Máriát Évával. Vö. *II. századi görög Apologéták VIII*, in *Ókeresztény írók*, Vol. VIII., SZIT, Budapest 1984, 579.

⁸⁷ Az egyházatyák szentíráserőtelmezésével részletesen foglalkozik: VANYÓ, L., *Az Egyházatyák Bibliája és az Ókeresztény exegézis módszere, története*, Jel, Budapest, 2002. valamint PERENDY, L., *Az egyházatyák szentírásmagyarázata*, in *Teologia*, (2008/42) 34-39.

⁸⁸ Protoevangélium: Ter 3, 15 és Jel 12,1.

adni a Szentírás kijelentéseiről. Sőt így számos ószövetségi szakasz rejtett összefüggései is érthetővé váltak.

A megtérése előtti időkben a fiatal anglikán lelkész főleg olyan szentírási szövegekre alapozta beszédeit és írásait, amelyeket az egész anglikán teológia jól ismert. Az ifjú teológus egy-egy mondatot a Szentírásból kiindulva értelmezett, gyakran szinte teljesen figyelmen kívül hagyva az egyházatyák tanítását, és a kor teológiai irányzatait is. Később Newman bátran mert olyan teológiai kijelentésekkel is foglalkozni, amelyek a kor teológiájára nem voltak jellemzők. Így került előtérbe Mária tisztelete is. Katolikus korszakában is legtöbbször az Evangéliumból indult ki, ugyanakkor a páli levelek és az egyházatyák tanításai is nagy hangsúlyt kaptak teológiai okfejtéseiben. A tanítás számára nem a réginek az újrafelfedezéséből állt, hanem egy olyan teológiai elképzelésből, amely mindig is jelen volt az egyházban, de újra meg kell fogalmaznunk. Ehhez fel kellett fedeznie az egyházatyák írásait és ezen keresztül kellett értelmezni a Szentírást.

2. Mária-tisztelet az egyházatyák írásaiban és annak hatása J. H. Newman életére és műveire

Newman egyik barátja, *Pusey*, a keleti nyelvek professzora indította el az egyházatyák műveinek a kiadását.⁸⁹ A kor teológiájának új lendületet adott az ősegyház írásainak újrafelfedezése, valamint a Szentírás értelmezésében is új távlatokat nyitott ez a sorozat. Ebben a mozgalomban vett részt Newman, aki nem csak az egyházatyák műveit kutatta, hanem a korai egyház teológiáját, valamint néhány eretnekséget is tanulmányozott. A XVI. században az egyházatyák írásai fontos szerepet töltek be az anglikán prédikációkban. Ezek a prédikációk voltak az önálló anglikán teológia alapjai. A későbbi korokban az ősegyház művei háttérbe szorultak, gyanúsakká váltak, a *sola scriptura* elv érvényesült.

A fordításokban az Oxford-mozgalom tagjai vettek részt, köztük Newman mint emblematikus személy, nagy részt vállalt a feladatból. A munkát anglikán teológusként kezdte, de egész életét meghatározta az egyházatyákkal való foglalkozás. Először 1833-36 között a *British Magazine*-ban⁹⁰ írt róluk, itt az első keresztények életét akarta bemutatni az olvasóknak. Ez az újság nem egy teológiai folyóirat volt, így szélesebb rétegekhez jutottak el gondolatai. Ezzel együtt két könyv megjelenésén is fáradozott, az *Arianizmus a negyedik században* című,⁹¹ valamint egy arianizmussal és Szent Atanázzal foglalkozó könyvet rendezett sajtó alá.⁹² Az *Egyházatyák* sorozatának kiadása 1838-ban kezdődött, amelynek *Edward Bouverie Pusey* (1800-1882),⁹³ *John Keble*,⁹⁴ és *John Henry Newman* voltak a szerkesztői.

Az egyházatyák műveinek a kiadását *Pusey* kezdte el, először Szent Ágoston *Vallomások* c. könyvét fordította le. Ehhez a könyvhöz az előszót Newman írta, és még

⁸⁹ Lásd bővebben: B.W., art. *Edward Bouverie Pusey*, in *Encyclopedia Britannica* 1911, in Volume 22, 668.

⁹⁰ A *British Magazine* 1832-36 között jelent meg, a cambridge-i Hugh James Rose alapította, a lap számított az államegyház védői fő orgánumának. Ebben az újságban jelentek meg az Oxfordi Mozgalom Traktátusai is, a lap szerkesztője Hugh James Rose tiszteletes volt, aki a King's Colleg-t irányította 1836-38 között.

⁹¹ Vö. NEWMAN, J. H., *The Arians of the Fourth Century*, Vol. IV, Millenium Edition, Gracewing, Leominster 2001.

⁹² Vö. NEWMAN, J. H., *Select treaties of S. Athanasius, archbishop of Alexandria in controversy with the Arians*, Oxford 1842-44.

⁹³ Bouverie Pusey(1800-1881) Newman barátja, az oxfordi mozgalom egyik elindítója volt.

⁹⁴ John Keble (1792-1866), az Oxfordi mozgalom egyik vezetője, elismert költő.

ebben az évben megjelent az első fordítása is, Szent Cirill⁹⁵ Kateketikai leveleit adta közre.⁹⁶ 1839-ben Szent Ciprián műveit fordította,⁹⁷ aztán Antiochiai Szent Ignác teológiájával foglalkozott, majd Aranyszájú Szent János Galatákhöz és Efezusiakhoz írt leveleinek a teológiájában mélyült el. 1842-ben Szent Atanázt tanulmányozta, valamint az arianizmus eretnekségét elemezte.⁹⁸ Nemcsak egyszerű fordítója volt Szent Atánáznak, hanem értelmezője is, aki próbálta megérteni az arianizmus eretnekségének a jelenségét, gyors terjedését.

Az áttérés éveiben, a nyilvános szerepléstől visszahúzódó Newmannak nem jelentek meg munkái az egyházatyák sorozatban. Idejét döntésének megérlelésével töltötte.⁹⁹ Megtérése után, ha voltak is a sorozatban fordításai, azokat névtelenül adta közre. Így védte az egyházatyák műveinek angol fordítását, hogy ne lehessen a „katolikus” jelzővel csorbítani a tekintélyét, hiszen így ez a kiadvány úgymond megmaradhatott mint az anglikán teológia újjászületésének egyik forrása.

Úgy tűnik, hogy az 1850-es években egy ideig félbemaradt az egyházatyákkal való intenzív foglalkozás, de ez csak a látszat, mivel az írásaiban egyre gyakrabban idézte munkájukat. A sorozat is, mintha lendületét veszítette volna, az utolsó néhány kötet jó pár évvel később jelent meg, sőt a tervezett 51 kötetes műből összesen csak 48 kötet készült el. Newman, *Pusey*-nek írt levelében a megtéréséről valamint Mária-tiszteletéről, felhasználta az egyházatyák Szent Szűzről szóló tanítását.

Newman Szent Ignác a hét egyházhoz írt levelét 1870-ben fordította le, 1872-ben *Az arianizmus növekedése és sikere* címmel írt egy cikket.¹⁰⁰ 1881-ben pedig átdolgozta Atanáz Áriusz ellen írt levelének a fordítását.

Ezek a kutatások nem merültek ki a szövegek egyszerű fordításában. Newmant ennél sokkal jobban érdekelte a szentek teológiája, a megjelenő eretnekségek, és az

⁹⁵ Jeruzsálemi Szent Cirill, 313-387.

⁹⁶ Az angol nyelvű egyházatyák sorozatban a következő címen jelent meg a mű: *Saint Cyril, Bishop of Jerusalem. The catechetical lectures*, (1838) Tr. R. W. Church & J.H. Newman.

⁹⁷ Ez a könyv angol nyelven 1839-ben jelent meg a következő címmel: *Saint Cyprian, The treatises*, (1839). Tr. Charles Thornton & J. H. Newman.

⁹⁸ *Saint Athanasius. Select treatises in controversy with the Arians*, (1842). Tr. J. H. Newman. Ennek a könyvnek a folytatása a sorozat 18. kötete, amelyet szintén Newman fordított.

⁹⁹ Feltételezzük, hogy néhány írása mégis megjelent, amit a fordító nevének megjelölése nélkül tettek közzé.

¹⁰⁰ NEWMAN, J. H. *Tracts Theological and Ecclesiastical; Causes of the rise and successes of Arianism*, Longmans Green, London, 1908. első kiadás: 1872.

azokra adott válasz, valamint a gondolkodásmód, ahogy bizonyos kérdésekre keresték a helyes utat.

Newman a fordítás közben találkozott a Szent Szűz tiszteletével is. Ezek a gondolatok segítettek, hogy jobban elmélyüljön Mária iránt érzett tisztelete. Ezeket a kijelentéseket bele tudta építeni a saját teológiai elképzelésébe, és ezen gondolatok megerősítették, továbbfejlesztették mindazt, amit eddig csak alig mert kimondani, vagyis, hogy Szűz Máriát nemcsak tisztelettel kell körülvenni, hanem közbenjáró szerepet is tulajdoníthatunk neki.

A Mária-tiszteletnek ilyen megalapozását vizsgálhatjuk úgy is, hogy a Szentírásra és az Egyházatyák írásaira támaszkodva az évezredek katolikus hagyomány figyelmen kívül hagyásával fel lehet-e építeni egy mariológiát.

Pusey-nek írt levelében számtalan egyházatyát idézett az érveinek alátámasztására, talán azért is, mert anglikán barátja szintén jártas volt a tanításaikban, és míg Newman véleményét kételkedve fogadta, az egyházatyák kijelentéseinek bizonyossága ellen nem tehetett semmit.

2.1. Az egyházatyák szerepe az önálló anglikán teológia kialakításában

A XIX. században felerősödött az a vágy, hogy megfogalmazzák az önálló anglikán teológiát. VIII. Henrik után megalakult az anglikán egyház, de még hosszú idő kellett ahhoz, hogy ne csak a pápa személyétől, hanem a katolikus teológiától is elszakadjon. A pápa személyének visszautasítása még nem jelentené azt, hogy az anglikán közösségek független egyházzá válnak, hisz az ortodoxok sem fogadják el a pápát, – de más változások is elindultak Angliában. Az egyik ilyen fontos lépés a papszentelés liturgiájának megváltoztatása volt.¹⁰¹

¹⁰¹ Már III. Gyula pápa 1554-ben és IV. Pál pápa 1555-ben kelt levelében felhívta a figyelmet az anglikán papszentelés érvénytelenségére. XIII. Leó, 1896. szeptember 13-án az *Apostolicae curae et caritatis* kezdetű levelében részletesen foglalkozott az anglikán papszentelés érvénytelenségével. DS 3315.

Később a XVII. században szerették volna kifejezni teológiai függetlenségüket is, egyfelől azt, hogy nem tagjai a Római egyháznak, valamint azt is, hogy elzárkóznak a radikális reformált egyházaktól.

A XVI. században született néhány prédikáció, amit az önálló anglikán teológia alapjának tekintettek. Később megírták a cikkelyeket,¹⁰² amelyekben pontosabban meghatározták a saját nézőpontjukat, ami ez elsősorban a katolikus teológia ellen szólt. Ezeket nem tekintették „dogmáknak”, inkább csak támpontok voltak az önálló teológia kialakításában, amelynek a megfogalmazása a XIX. századra maradt. Elképzeléseik szerint a katolikusok elszakadtak az igaz hittől, míg az anglikánok megmaradtak a hitben. De ez az elszakadás mikor is történt valójában? Meddig kell elfogadni a katolikus teológiát? Az egyik ilyen elképzelés az, hogy ez az eltérés már az első néhány században megtörtént, vagyis szakított az egyház az első keresztények szokásaival, és azóta tévedésben van. Ebben az esetben is az első néhány egyetemes zsinatot el lehet fogadni mint hiteles zsinatokat, mivel az egyházban a Szentlélek működött, vagyis akkor még az egyház Isten terve szerint élt. Egy másik elképzelés azt mondja, hogy csak az anglikán elszakadás előtt közvetlenül történt meg ez az eltévelyedés, vagyis az *ősiség*-et¹⁰³ az anglikán egyház birtokolja, de a katolikus egyház nem. Akár az első, akár a második elképzelést nézzük, azt kell látnunk, hogy az egyházatyák megmaradtak az „ősiség” útján, vagyis nemcsak a Szentírásra, hanem az ő írásaikra is lehet alapozni az anglikán teológiát. Ezért kerültek előtérbe az egyházatyák műveinek fordításai, igazolva az anglikán álláspontot, és Róma tévedését.

Az Oxford-mozgalom lendületét megtörte, hogy tagjai közül néhányan katolizáltak. A traktátusok írói, és az egyházatyák műveinek a fordítói kapcsolatban voltak egymással, ezért a traktátusokat az ősegyház munkáiból vett idézetekkel egészítették ki. Newman katolizálása után több traktátus nem jelent meg.

Mivel az anglikán egyháznak nincs önálló vezetője, – bár sokan tekintik a Canterbury püspököt az anglikán egyház pápájának, – önmeghatározása szerint ő csak egy az egyenlők közül, ezért nem lehet beszélni olyan teológiáról, amely a teljes anglikán közösségre érvényes. Az is nehezíti az egységes teológia kialakítását, hogy az egyes egyházak a világon szétszóródva főleg angol gyarmatokon helyezkednek el, így

¹⁰² 1563-ban jelent meg nyomtatásban a *39 Cikkely a Vallásról*, amely az anglikán teológia alapjait fogalmazta meg.

¹⁰³ Az ősiségre, mint az anglikán teológia alapjára, több alkalommal is hivatkozott Newman az *Apológiában*.

nem minden esetben jut el a legfrissebb teológiai irányzat minden városhoz, bár Oxford jelentőségét nem szabad figyelmen kívül hagynunk. A helyzetet az is bonyolítja, hogy később az angol gyarmatok függetlenné váltak, ezért még a nyelvi egység is megszűnt, hiszen az angol nyelvet csak a bevándorlók használták, a bennszülöttek saját nyelvüket beszélték.

2.2. Az egyházatyák szerepe Newman életében, a *Traktátus mozgalomban*,¹⁰⁴ és az azt követő időszakban

Amikor Newman és baráti köre elkezdett foglalkozni az egyházatyák munkáival, komoly nehézséget okozott, hogy ezekben az írásokban akadtak olyan tanítások, amelyek nem voltak összeegyeztethetők a kor bevett anglikán teológiájával. A sorozat címe így hangzott: *A Szent Katolikus Egyház. Egyházszakadás Előtti Atyáinak Könyvtára*. Ennek a bevezetőjében Newman a következőképp vélekedett erről a kérdésről:

*Akárhogy is, ha azt akarjuk, hogy a görbe bot kiegyenesedjen, el kell hajlítani az ellenkező irányba, s nem lehet baj, ha egyszer eltörni úgysem lehet. Ha bármi ijesztőt is találunk az Atyáknál, az csak átmeneti lehet, amíg meg nem magyarázzuk – de az is lehet, hogy az anglikanizmus hasznára lesz: Rómához nem vezethet el.*¹⁰⁵

Az ifjú lelkész nagy buzgalommal ásta bele magát az egyházatyák tanulmányozásába. Célja elsősorban nem az volt, hogy minél több könyvet fordítson le, hanem hogy elmélyedjen a kor vallási irányzataiban, tanulmányozza az eretnekségeket, valamint az erre adott válaszokat, így azt vizsgálta, hogy az egyházban milyen mechanizmus segítette az igaz hit feltárását, és az eretnekség elleni védekezést. Arra volt kíváncsi, hogy mi alapján döntötte el az egyház, hogy melyik út a helyes.

Mondhatjuk, hogy Newman egész életét végigkísérték az egyházatyák művei. Nemcsak az anglikán években, hanem az elcsendesedés idején is főleg az ő elméledéseiket tanulmányozta, és később a megtérése után is jelentős szerepet kaptak az írásaiban.

Pusey-nak írt levelében¹⁰⁶ felfedezhetjük, hogy mekkora utat járt be Newman Mária-tisztelete. Láthatjuk, hogy gondolatait a Szentírásen kívül az egyházatyák írásaira

¹⁰⁴ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 99.

¹⁰⁵ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 138.

¹⁰⁶ A levél teljes tartalma szinte azonnal nyomtatásban is megjelent. Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866.

is alapozta, hiszen a szent hagyományból levezetve igazolta, hogy Szűz Máriát tisztelnünk kell. Biztos, hogy ebben szerepet játszott, hogy az első prédikációját a Szent Szűzről akkor írta, amikor még nem jelent meg egyetlen kötet sem az egyházatyáktól, míg a Pusey-nek írt levelét¹⁰⁷ akkor fogalmazta meg, amikor a sorozat nagy részét már kiadták.¹⁰⁸

Ebben az írásában számtalan egyházatyá munkáját idézte. Többek között *Szent Jusztinosz, Szent Ireneusz, és Tertullianus* műveit.¹⁰⁹

Szent Jusztinosz írta, hogy Mária engedelmisségével helyreállítja azt, amit Éva elrontott engedetlenségével.¹¹⁰ A Mária és Éva közötti párhuzam Newman számára alapvető fontosságú kérdéssé vált. Ezzel a párhuzammal Mária személyes döntésének a fontosságára kívánta felhívni a figyelmet.¹¹¹

Tertullianustól idézte: *Éva hitt a kígyónak, míg Mária hitt Gábor angyalnak, így míg egynek a bűne minden emberre kárhozatot hozott, egynek az engedelmissége eltörölte azt.*¹¹² Krisztus engedelmissége Mária engedelmisségével, igenjével kezdődik.¹¹³

Ireneusztól idézte: *Isten elfedi a jelenlétét, így a gonosz el tudja kezdeni ellenséges műveletét. Ahogy Éva engedetlensége halált hozott magára, s az egész emberi nemre, addig a Szűz engedelmissége a megváltást hozta az egész emberi nemre.*

¹⁰⁷ Ezt a levelet Newman 1865-ben írta.

¹⁰⁸ 1838-és 81 között jelentek meg ezek az írások.

¹⁰⁹ Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader, and Dyer; London 1866, 38.

¹¹⁰ Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader, and Dyer; London 1866, 38.. Magyarul megjelent: *II. századi görög Apologéták in Ókeresztény írók*, Vol. VIII., SZIT, Budapest 1984, 133.

¹¹¹ Mária és Éva közötti párhuzam II. János Pál pápa *Mulieris Dignitatem* kezdetű apostoli levelében is idézi Newman művét. *Éva és Mária összehasonlítása állandóan témája az isteni kinyilatkoztatásból kapott hit letéteménye fölötti elmélkedésnek, és gyakran szólnak róla az egyházatyák, egyházi írók és a teológusok.* Vö. PG 6:709 (Szt. Jusztinosz: *Dialogus cum Thryphone* 100); 33:741. (Jeruzsálemi Szt. Cirill: *Catechesis* 12,15); 55:193. (Aranyszájú Szt. János: *In Psalmum* 44,7); 93:1464. (Hészükhiosz Hierosolymitanus: *Sermo V. in Deiparam*); PL 22:408. (Szt. Jeromos: *Epistola* 22,21); 38:335. (Szt. Ágoston: *Sermo* 51,2--3); 38:1108(*Sermo* 232,2); CCL 2:904. (Tertullianus: *De carne Christi* 17); SCh 80:130. (Damaszkuszi Szt. János: *Hom. II. in dormitionem B. V. M. 3.*); 153:248. (Szent Ireneusz: *Adv. haer. III,22,4.*); 211:438. (Ua.: V,19,1); NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader, and Dyer; London 1866, 38; SCHEEBEN:, M. J., *Handbuch der Katholischen Dogmatik.* V/1:243; V/2:306.; LG 56.

¹¹² *De Carne Christi* 17. Magyarul megjelent: *Tertullianus művei in Ókeresztény írók*, Vol. XII., SZIT, Budapest 1984, , 771-804.

¹¹³ Vö. Zsid 5,8: *Annak ellenére, hogy ő volt a Fiú, a szenvedésből engedelmisséget tanult.*

*Ahogy az Úr mondta, az elsőből lesznek utolsók, az utolsókból elsők.*¹¹⁴ Mindhárom egyházatyánál a Mária és Éva közötti párhuzamra, és az egyéni döntésnek a közösségre való hatására hívta fel a figyelmet Newman. Az engedelmesség szintén egy alapvető kritérium, mivel Éva engedetlensége Mária engedelmességében vált az emberiség javára. Mind a kettő mögött a szabad akarat teológiáját találhatjuk meg, amellyel Isten szándékát valóra válthatjuk, vagy megtagadhatjuk.

Az egyházatyák írásai tehát fontos szerepet töltek be Newman műveiben, a tanításuk új alapnak minősült, amire bátran lehetett építkezni. A kapcsolat az egyházatyákkal az idők folyamán egyre inkább elmélyült, Newman munkáiban bátran támaszkodott ezekre a forrásokra.

¹¹⁴ Vö. *Saint Irenaeus: Five books against heresies*, Tr. John Keble, J. G. & F. Rivington, London 1872, 34.

Összegzés

A XIX. század egyházatyákhöz fordulása egy új korszak kezdetét jelentette az anglikán teológiában: olyan irányzat indult el, amelynek a hatását a XX. században is érzékelték. Ez nemcsak egy egyszerű kísérlet volt arra, hogy bővítsék a teológiai ismereteket, hanem egy radikális visszatérés a kezdeti egyházhoz, és így az ősegyház követendő példaként jelent meg.

Az anglikán teológia megújítására tett kísérletben újabb forrásokat kellett keresni, amelyre rá lehetett építeni az egész teológiai rendszert. Rómával ellentétben az anglikánok az ősiségre hivatkoztak, amit nézeteik szerint a katolikusok elveszítettek: letértek arról az útról, amelyen Krisztus és tanítványai jártak.¹¹⁵ Az így eltévelyedett egyház már nem őrizte a tanítást, míg nézőpontjuk szerint az anglikánok mindvégig megmaradtak az ősiség útján.

Newman az egyházatyák iránti tisztelete egész életén keresztül megmaradt, nemcsak az anglikán, hanem a katolikus korszakát is végigkísérte. Anglikánként forrásnak tekintette az egyházatyák írásait, amelyre felépíthette a teológiáját, megtérése után pedig olyan alapnak, amely tartalmazza a katolikus tanítást, s amelynek segítségével anglikán barátait közelebb vezetheti a katolikus egyházhoz.

Felmerül a kérdés, hogyha az egyházatyák írásait, teológiáját komolyan vesszük, akkor eljutunk-e a katolikus egyházhoz, vagyis elveszíti az anglikán egyház a függetlenségét, és felismerjük, hogy az anglikán egyház tévedésben van?

Önmagában az egyházatyák tanulmányozása tágította az anglikán egyház nézőpontját, megfelelő alapot nyújtott az Oxford-mozgalom által támogatott új anglikán teológia megalapozásához, valamint jó pár hitbéli állítás újrafogalmazásához, – szakítva a kor hagyományával. Sok esetben ezek a kijelentések közelebb álltak a katolikus teológiához, mint az anglikánhoz.

Az egyházatyák művei rávilágítottak a Szent Szűz tiszteletére, a korai egyházban betöltött szerepére. Az írások alkalmat adtak Newmannak, hogy Mária tiszteletében – amelyet 1832-es beszédében már kifejtett – elmélyedjen, teljesebb képet tudjon kialakítani.

¹¹⁵ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 234.

Az igazi változást talán az okozta Newman Máriával kapcsolatos felfogásában, hogy amíg anglikán volt, addig a Szent Szűz tiszteletét akarta igazolni írásaiban, megtérése után pedig egyre inkább Mária közbenjáró szerepére hívta fel a figyelmet. Egy fejlődésnek vagyunk szemtanúi, amelynek során megpróbálta felfedezni és a teológiájába egyre mélyebben beépíteni az egyházatyák írásait. Ezzel együtt nemcsak ezek a művek, hanem az első néhány században meglévő teológiai kijelentések is új értelmet nyertek.

3. Hatások John Henry Newman Mária-tiszteletére és megtérésére

A liberalizmus ellen folytatott küzdelem egyik legfontosabb tényezője, hogy az anglikán közösség a katolikus egyház tanítása felé fordult, már nem úgy tekintett rá mint egy bálványimádó vallásra, amelynek a vezetője az Antikrisztus, hanem egyfajta tisztelettel, mivel lehetetlenség lett volna újra meghatározni az anglikán egyház helyét, ha nincsenek tisztában a katolikus egyház dogmatikájával. A katolikus egyház liberalizmusra adott válasza szintén fontos szempont volt a Mozgalom tagjai számára. Ezért vált a szentek és Mária tisztelete lényeges kérdéssé Newman számára. Próbált túllépni azokon a negatív képeken, amelyeket az anglikánok a katolicizmusról elképzeltek, ugyanakkor ezzel együtt az a veszély is fennállt, hogy egy pozitív oldalát is megláthatták a katolikus egyház Mária-tiszteletének. De Newman véleménye szerint a szakadékot, amely a katolikusok és az anglikánok között van, nem lehet átlépni.¹¹⁶

Newmannál a Szent Szűzről alkotott kép kialakítását segítette az egyházatyák műveinek a megismerése. Azok a beszédek és írások, amelyeket az elején kicsit szégyenkezve tárt az anglikán olvasók elé,¹¹⁷ új értelmet nyertek, sőt alapjaivá váltak a szentek és a Mária tisztelete kialakításának.

Az egyik legfontosabb tényező, amely segítette Newmant, hogy szakítson a kor liberális elképzelésével, a mediterrán útja volt. Az ott töltött időt lehetne egy lelki gyakorlatnak is nevezni, mivel letisztázódott a hivatása, és a Szentlélek indította, hogy minél gyorsabban térjen vissza Angliába és kezdje el a munkát.¹¹⁸ Visszaérkezése egybeesett a híres beszéddel a *nemzet aposztáziájáról*, amelyet *John Keble* költő mondott az írországi események után.

¹¹⁶ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 138: „...de az is lehet, hogy az anglikanizmus hasznára lesz: Rómához nem vezethet el.”

¹¹⁷ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 138.

¹¹⁸ Newman így írt az Apológiájában: *I sat down on my bed, and began to sob bitterly. My servant, who had acted as my nurse, asked what ailed me. I could only answer him, “I have a work to do in England.”* Vö. NEWMAN., *Apologia pro vita sua*, 36.

Felültem az ágyban és keservesen sírva fakadtam. A szolgám, aki ápolt is engem, megkérdezte, hogy mi bánt. Csak azt tudtam válaszolni, hogy „Dolgom van Angliában.” NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 111.

A mozgalom olyan teológusokat gyűjtött össze, akik Oxford tanárai voltak, és így nagy hatást tudtak gyakorolni növendékeiken és írásaikon keresztül a kor teológiájára. Így széles rétegeket tudtak elérni, munkájukkal segítve a megújulást.

A folyamat nem elhanyagolható tényezői a teológiai megfontolások voltak. A *via media* segítségével Newman megpróbálta¹¹⁹ újra megfogalmazni az anglikán tanítást, amelyhez elsősorban arra volt szükség, hogy tanulmányozza mind a katolikus, mind a protestáns teológiát.

3.1. Newman látogatása Rómában (1832)

Az ifjú egyetemi lelkész mediterrán körútja betegsége miatt elhúzódott. Nem a katolikus teológia tanulmányozása, vagy kulturális érdeklődése miatt indult útnak, mégis ez meghatározó élménnyé vált megtérése szempontjából is.

Az 1800-as évekre nem volt jellemző az ökumené,¹²⁰ vagyis a közeledés a különböző protestáns és keresztény egyházak között, sőt sokszor ellenséges szemmel nézték más vallások közeledését. Newman ennek ellenére nem szerzett negatív emlékeket erről az utazásáról, nem gondolt gyűlölettel a Rómában töltött időre, hanem az emberi kapcsolatokon keresztül, valamint a szent helyek meglátogatása is pozitív élményt jelentett számára.

Az utazás 1832. december 5-én kezdődött, és 1833. június 16-án fejeződött be. A betegsége alatt Szicíliában tartózkodott. Elhatározta, hogyha ezt túléli, akkor hálából egy könyvet ír, *Lead, kindly Light*¹²¹ címmel. Erről az élményéről így írt az Apológiában:

¹¹⁹ Erről egy könyvet is írt: NEWMAN J. H., *The prophetic Office of the Church, The Via Media of the Anglican Church I*, 1837.

¹²⁰ Az ökumenikus mozgalom 1910-ben Edinburghból indult útnak. Vö. SZABÓ, F., art. *Ökumenizmus*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZIT, Budapest 1993-2011, X, 296.

¹²¹ A vers és fordítása az Előszóban szerepel.

Az utazás igazi célja a megromlott egészségi állapotom helyreállítása volt, mivel egy könyv¹²² megírásának a munkálatai kikezdték az egészségemet.¹²³ Így csatlakoztam Hurrell Froude-hoz és édesapjához dél-európai körútjuk alkalmával.

Az úti beszámolója szerint egész végig távol tartotta magát a katolikusoktól, de mégis találkozott a Máltai Lovagrend nagyprépostjával, aki jó benyomást tett rá, valamint *Santini* abbéval, akitől megkapta a gregorián tónusokat, valamint *Wisemannal* (1802-1865),¹²⁴ aki az Angol kollégiumot vezette Rómában. A körútjának nem a római egyházzal való ismerkedés volt a célja, útja során egyre inkább elmélyült az imádságban és saját életével, jövőjével foglalkozott. Utazása során értesült az angol parlament döntéséről, amely megszüntetett a huszonkét írországi anglikán püspökség közül tízet. Ez a hír nem azért volt felháborító, mert Írországból olyan nagy igény lett volna anglikán püspökségekre, hanem mert ezt a törvényt az angol parlament hozta, így beleszólt az egyház ügyeibe, valamint ez a javaslat a liberálisok oldaláról jött, vagyis a püspökségek megszüntetése a liberalizmus erősödését jelentette. Ez a tény megerősítette elhatározásában, hogy mihamarabb visszatérjen Angliába, és szakítson a liberális teológiai irányzattal. Erre utal *Arnoldnak* (1795-1842)¹²⁵ írt levele, amelyben visszautasította a prédikátori hivatalt.

Ezenkívül megemlítette, hogy Szicíliában vitatkozni kívánt egy helyi pappal, aki meglátogatta, de a vitáról, vagy a vita formájáról nem tett említést munkáiban.¹²⁶

Hazafele tartva keresztül kellett haladnia Franciaországon,¹²⁷ de a franciák iránt érzett ellenszenv szinte teljesen meggátolta abban, hogy megismerkedjen az ottani kultúrával. A legrövidebb úton szeretett volna átutazni ezen a területen.

A körút és a lelki megújulás új hivatástudatot indított el Newman életében, érezte, hogy dolga van Angliában,¹²⁸ vissza kell mennie, hogy cselekedjen. Szicília felé utazott, amikor belázasodott és szolgálja úgy vélte haldoklik. Ez az időszak Newman

¹²² Vö. NEWMAN, J. H., *The Arians of the Fourth Century*, Vol. IV, Millenium Edition, Gracewing, Leominster 2001.

¹²³ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 107.

¹²⁴ Nicholas Wiseman (1802-1865) rokonszenvezett az Oxfordi mozgalommal, 1850-ben a Westminster érsekévé nevezték ki és bíborossá kreálták.

¹²⁵ Thomas Arnold (1795-1842), liberális teológus, prédikátori állást kínált Newmannak, amit visszautasított.

¹²⁶ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 108.

¹²⁷ Franciaországban éppen csak véget ért az egyik forradalom és így új királyi család került uralomra alkotmányos parlamenttel, köztársasággal.

¹²⁸ Vö. NEWMAN., *Apologia pro vita sua*, 36: *I have a work to do in England*.

számára nyugtalan, tenni vágyó idővé vált, szeretett volna minél gyorsabban Angliába érni. A benne lévő feszültséget templomok látogatásával próbálta levezetni – bár szertartásokon nem vett részt – és nem volt fogalma arról sem, hogy mit jelent a katolikusok számára az Eucharisztia. Az oltár előtt eltöltött idő mégis békével telítette. Ekkor írta híres költeményét, amely a lelki megújulás egyik mottójává vált, a *Vezess drága fény* címűt. Angliába való visszaérkezése utáni vasárnap hangzott el *Keble Vádbeszéd-e* a nemzet hitehagyásáról, amelyet az Oxford-mozgalom kezdetének is tekintettek.

A mediterrán utazás olyan lendületet adott Newmannak, hogy visszatérve, a liberalizmus elleni küzdelem egyik fő mozgatója lett, segítve az anglikán teológia megújítását. Bár ez a látogatás nem hozta közelebb a katolikus egyházhoz, mégis az ott szerzett élmények meghatározó jelentőségűvé váltak a Rómához való közeledésében.

3.2. Newman baráti körének hatása megtérésére és Mária-tiszteletének kialakulására

Newman megtérésének útját sokan egyengették. Voltak köztük, akik életük végéig hűek maradtak az anglikán hithez, de olyanok is akadtak, akik katolikussá váltak. A parlamenttel és a liberalizmussal vívott harcban a Rómához való visszatérés nagyobb biztonságot és politikai függetlenséget ígért. Newmant mégsem a küzdelem elől való menekülés vezette a katolikus egyház felé, hanem egy átimádkozott belső döntés.

Az anglikán identitás a XVIII-XIX. században a katolikusok ellen vívott küzdelem során alakult ki. A XIX. század politikai eseményei, a liberálisok térnyerése azonban sok anglikán megtérését segítették. Akik csalódtak az anglikán teológiában, azok a katolikus egyházon belül keresték a válaszokat, mivel az anglikán teológusok nem adtak alternatívát a fideizmus és a liberalizmus kihívására. Ezért fontos volt, hogy a Mozgalom képes legyen alternatívát adni, meghatározni az új anglikán identitást.

Newman megtérése szinte teljesen egybefonódott Mária-tiszteletének alakulásával. Levelezései sokat segítenek ennek a folyamatnak a megértésében. Egy ír

klerikussal, *Dr. Russell-el* (1812-1880)¹²⁹ folytatott beszélgetése, levelezése nagy hatással volt Newman életére. Ez a bensőséges barátság az egész életét meghatározta. Russell 1841. április 21-én egy levelében elküldte Newmannak *François Véron* (1575-1649)¹³⁰ *Regula Fidei* c. munkáját. Véron megpróbált különbséget tenni az egyház hivatalos tanítása és a teológiai iskolák véleménye között. Ezek az apró különbségek sokat segítettek a katolikus egyházhoz való közeledésben.

Russell egy másik levelével is nagy hatást gyakorolt Newmanra. Elküldte *Liguori Szent Alfonz* (1696-1787)¹³¹ munkáját a Szent Szűzről, amelyet Newman meglepetéssel fogadott, hisz ebben a munkában nem szerepelt Mária imádata. Bár Russell később bevallotta, hogy az angol fordítás nem teljes, de így is nagy hatást tett Newmanra, találkozott egy olyan katolikus Mária-tisztelettel, amely a saját Mária-tiszteletével összeegyeztethető volt.

1842-től megtéréseig Newman egyre inkább elszigetelődött a nyilvános vitáktól és a közélettől. A 90. traktátus megírása után visszahúzódt a nyilvános szereplésektől, beszédektől. Anglikán korszakának utolsó néhány közszereplése közé tartozott tizenöt egyetemi beszéde, amely később nyomtatásban is megjelent. Russell-el való vitáját követően megváltoztatta véleményét a római Mária-tisztelettel kapcsolatban, mivel addig azon a véleményen volt, hogy a katolikusok Máriát imádják, vagyis egyfajta Mária-latria eretnokségében vannak.

Az utolsó egyetemi beszédét 1843. február 2-án mondta el, amelynek az alapja a Lukács evangéliumból vett idézet volt: *Mária pedig mind ez ígéket megtartja, és szívében forgatja vala.*¹³² Ebben a beszédben látható az a változás, amelyen Newman az évek során keresztülment. Amíg az első Mária prédikációjában Mária szerepe egy passzív szerep volt, vagyis igent mondott a hívásra és vállalta a küldetését, addig az 1843-as beszédben Mária aktívabb szerepet kapott. Nemcsak egyszerűen igent mondott, így engedelmeskedett Isten akaratának, hanem a személye Jézus egész életét

¹²⁹ Charles William Russel (1812-1880), Newman közeli barátja, ír katolikus pap. A vele folytatott beszélgetés nagyban hozzájárult a megtéréséhez. Így írt róla Newman: *He had, perhaps, more to do with my conversion than any one else. (Ő egyedül nagyobb szerepet játszott a megtérésemben, mint mindenki más együttvéve.)* Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 245.

¹³⁰ François Véron (1575 – 1649) francia jezsuita írásai meghatározó jelentőségűek voltak.

¹³¹ Liguori Szent Alfonz (1696 – 1787) Olasz katolikus teológus, rendalapító, redemptorista szerzetes, később püspök, az erkölcssteológia egyik legjelentősebb személye.

¹³² Lk 2,19 – a Károli Gáspár fordítása. A Szent István Társulat kiadásában megjelent fordítás: *Mária meg mind emlékezetébe véste szavaikat és szívében egyeztette.*

végigkísérte. Állandóan segítette Jézus munkáját, így a kánai menyegzőn kérte az ott állókat, hogy tegyenek meg mindent, amit Jézus mond.

Hurrell Froud anglikán lelkész segítette Newmannak felfedezni a katolikus egyház tanításának szépségét. A szentek, szentképek, tárgyak tisztelete, „imádata” visszatetsző volt Newman számára. *Hurrell-el* folytatott beszélgetése során egy új megvilágításba került ez a kérdés is. A szentek tiszteletében nehéz eldönteni, hogy mennyire van jelen bálványimádás. *Hurrell*-hez és apjához szoros barátság fűzte *Newmant*. Közös mediterrán útjuk után együtt kezdtek bele az anglikán egyház megreformálásába. Nemcsak barátság kötötte össze őket, hanem mindketten középosztálybeli család tagjai voltak, régi angol család sarjai, akik hasonló értékrenddel rendelkeztek.

Newman mindig is tisztelte a katolikus egyházban a cölibátust, amelyet apostoli örökségnek tartott.¹³³ *Hurrell* segítette *Newmant*, hogy felfedezze a középkor pontifexének a nagyságát, sőt külföldi útjai során újra és újra észrevételezte azokat az értékeket is, amelyek segítették a katolikusok ellen táplált negatív érzéseinek a levetkőzését. Ezenkívül az egyházatyák tisztelete is közel állt *Newman*hoz, ahogy a latin egyház teológiájában is fontos szerepet töltöttek be. A Trienti Zsinat annyira fontosnak tartotta az egyházatyák munkásságát, hogy azt a liturgikus előírást adta, hogy minden templomban el kell helyezni a négy nyugati egyházatya szobrát vagy festményét.¹³⁴

Newman katolikus egyház iránt érzett ellenszenve szép lassan csodálattá alakult. Kezdte felfedezni az értékeket, amelyeket a katolikus egyház megőrzött, míg az anglikán egyház elveszített. Az egyik traktátusban megjegyezte: *A római egyház nagyszerű adományaira, szilárd követelményeire gondolunk; oly sok minden vívja ki benne csodálatunkat, tiszteletünket, szeretetünket és hálánkat; hogyan is állhatnánk ellen, ahogy végül is ellenállunk annak, hogy levegyen a lábunkról, és magához édesgessen minket, hacsak nem magának az Igazságnak a kedvéért, amelyet az Ő szavai szerint még az egész világgal szemben is előnyben kell részesítenünk?*¹³⁵

Az egyik utolsó kapcsolat, amely segítette e megtérést, *Dominic Barberivel* (1792-1849) való barátsága volt. *Dominic* Belgiumban és Angliában működött,

¹³³ Vö. *NEWMAN, Apologia pro vita sua*, 135.

¹³⁴ *DIÓS, I.*, art. *Jeromos* in *Magyar Katolikus Lexikon* I-XIV., Szent István Társulat, Budapest 1993-2011, V. 742.

¹³⁵ 11. traktátus. Vö. *Tracts for the Times*, Vol. I., Rivington, London 1834, 498.

életcéljának tekintette az anglikánok visszavezetését a katolikus egyházba. Nem beszélt jól angolul, személye Newmanra mégis mély benyomást tett. 1845 októberében nála végezte el a szentgyónását,¹³⁶ és kérte, hogy fogadja be őt a katolikus egyházba. Newman Dominic életszentségét megismerve mélyen megdöbben, és kijelentette, hogy ez az ismeret egy új szintre emelte a szentségről alkotott fogalmát. Dominic Barberit az egyház a boldogok között tiszteli.

¹³⁶ *Egyszerű, szent életű ember, aki figyelemre méltó képességekkel is meg van áldva. Szándékomról nincsen tudomása; én azonban szeretném őt megkérni arra, hogy fogadjon be Krisztus egyetlen nyájába.* Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 356.

3.3. Dogmatikai megfontolások a Mária-tisztelet kialakításában

A téma pontos megfogalmazásában problémát okoz, hogy bizonyos kifejezéseket nehéz magyarra fordítani. A mi teológiánk a latin nyelvhez kötődött, az 1950-es évekig a dogmatika tanítás sok egyetemen és főiskolán latin nyelven folyt, míg Angliában széles körben használták az angol kifejezéseket, amelyeket a latinból vettek át. Ilyen dilemmát vet fel a diszciplína és a doktrína közötti különbségtétel,¹³⁷ amely magyarázatra szorul a teológiában nem jártas olvasóknak.

Ezenkívül az angol egyetemeknek évszázados szabályai voltak a vitákra, amelyeknél minden egyes mondat és kifejezés fontos szerepet kapott. Az állításokat meg kellett védeni, és ha valaki elveszítette a hitelességét, vagyis hibásan vitázott, akkor komolytalanná vált a tudós világ szemében.

Maga a *via media* nem több, mint egy elmélet, ahogy Newman nevezte: papírvallás.¹³⁸ Ez annak köszönhető, hogy nem a saját identitását fogalmazta meg az anglikán egyház, hanem két másik egyháztól való távolságtartásából eredeztette a saját hitét. Ezért a legtöbb teológiai megfogalmazás nem más, mint a protestáns és a katolikus vallás közötti középút választása. A liberalizmus térhódításával nehezzé vált a helyes út megtalálása. Vigyázni kellett arra, hogy az anglikán egyház ne olvadjon bele a katolikus egyházba, vagy ne sivárosodjon el valamelyik protestáns egyházzá. Az anglikánok nem rendelkeztek tanítóhivatallal, amely segítette volna pontosabban megfogalmazni a hitelveket, ezért az ősiség birtoklását állították a középpontba, kifejezve azt, hogy Róma ezt elveszítette, de ők mindvégig megőrizték. Ezért vált fontossá az egyházatyák tanulmányozása is.

Az anglikán nézőpont szerint szükség volt a reformációra, hogy visszataláljanak az ősi tanításhoz, az eredeti hithez. Ez viszont felvetette azt a kérdést, hogy a reformáció egyszeri dolog volt, vagy netalántán újra és újra meg kell történnie, hogy továbbra is a helyes irányba haladjon az anglikanizmus. Ennek a kérdésnek az egyik alapfeltétele az,

¹³⁷ Vö. . *Tracts for the Times*, Vol. I., J.G.F. and J., Rivington, London 1841., 41. traktátus, L. Only of discipline, not of doctrine.

¹³⁸ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 153. *A protestantizmus és a római egyház valódi vallások... a Via Media, mint összefüggő rendszer azonban alig létezik másképp, mint papíron.*

hogy a reformáció annak idején egy elkerülhetetlen változás volt, amely lényegében segítette az egyházat, hogy a helyes úton haladjon. Ugyanakkor mi biztosította az anglikán közösséget, hogy nem viszi túlzásba a változásokat, nem tér vissza az eredeti hibákhoz. Tehát többféle véleményt lehetett kialakítani ebben a kérdésben is. A reformáció helyes volt, de egyszeri alkalom, vagy a reformáció egy olyan változás, amelynek időnként újra meg kell történnie, ha az események úgy kívánják.¹³⁹

Az anglikán egyház önértelmezésében, ők a középutat választották, vagyis a katolikusok és az evangélikusok között egyfajta középutat kerestek. Ennek a középutának a megtalálása nehéz volt, hiszen minden kérdésben definiálni kellett a két álláspontot. Az is nehézséget okozott, hogy kezdetben az evangélikus teológia, később pedig a református teológia tett nagyobb hatást az anglikán egyházra, valamint a XVI. században ezek a teológiai álláspontok még nem voltak kőbe vésett törvények, vagyis részletekben elég nagy szabadságot adtak.

1834-36-ig Newman egy könyvön dolgozott, amelynek a címe *Az egyház prófétai hivatala a romanizmussal és a vulgáris protestantizmussal összevetve*.¹⁴⁰ Ebben a munkájában gondosan tanulmányozta a XVII. századi anglikán teológusok munkáit. A könyv célja elsősorban az volt, hogy bemutassa az anglikán és a katolikus teológia közötti különbséget, és igazolja, hogy sem az anglikán nem hozható közelebb a katolikus teológiához, sem a katolikusok nem képesek közeledni az anglikánokhoz, mert a két egyház közötti szakadék áthidalhatatlan. Ez azért vált fontossá, mert így bátrabban közeledhettek a katolikus teológiához, hiszen a szakadék mindig is ott lesz, lehetlenné téve, hogy a két közösség teológiája egymásba forrjon.

*Ha valamit rosszul használnak, az még nem ok arra, hogy az egészet elveszünk. Így tekintett Newman a katolikus egyházon belüli hibás nézetekre, amelyek elszakították az egyházat a helyes úttól. Ha valaki a szeretettel visszaél, az még nem ad okot arra, hogy elveszünk mindent, ami a szeretettel kapcsolatban van.*¹⁴¹

Newman azt kereste, ami összeköti az anglikán és a katolikus egyházat. Nem abból a szemszögből nézte az egyház akkori tanítását, hogy miben tér el, miben téved, hanem próbálta felfedezni a közös alapokat, amelyek a katolikus egyház megújításában

¹³⁹ A 38. traktátusban egy laikus és egy klerikus beszélget az anglikán állapotról, és felvetik azt a kérdést, hogy szükséges volt az egyház megreformálása, hogy a helyes útra visszatérjenek. Mivel a reformáció 300 éve történt, egy újabb reformációnak kell megtörténnie, hogy továbbra is a helyes úton maradjanak.

¹⁴⁰ Teljes címe: NEWMAN J. H., *The prophetic Office of the Church, The Via Media of the Anglican Church I*, Longmans Green and Co. London 1901.

¹⁴¹ NEWMAN, J. H., *Newman Breviárium* SZIT, Budapest 1958, 110.

is fontos szerepet tölthetnek be.¹⁴² Úgy tűnik, hogy ezzel a meghatározásával Newman prófétaaként szólt, hiszen a XX. században a katolikus egyház több teológusa nagyon hasonló úton haladt, mint 150 évvel korábban az anglikán egyház.

1536-ban *Thomas Cranmer* (1489-1556)¹⁴³ 10 pontból álló cikkelyt adott ki, amely az első megfogalmazása volt az anglikán egyház tanításának, a Rómától való függetlenségnek. Ennek a 7. pontja tartalmazta a szentek és Mária tiszteletét. A cikkelyeket az *Utasítások egy keresztyén embernek* című könyv fejtette ki részletesen, amely 1537-ben jelent meg.¹⁴⁴ A mű a helyes Mária-tiszteletre kívánta tanítani a hívőket. A minden anglikán által elfogadott néhány írás közül ez nyíltan foglalkozott a szentek és Mária tiszteletével. Az anglikán egyház fejlődésével, főleg a protestáns teológiai hatásoknak köszönhetően Mária és a szentek tiszteletének a témája a háttérbe szorult, kimaradt az anglikán teológiából. A *39 Cikkely* már nem tartalmazta Mária és a szentek tiszteletét, holott az elsősorban a *10 Cikkely* kibővítése volt. Newman felfedezte, hogy a protestáns egyházak hatására az anglikán egyházból teljesen kiszorult Mária és a szentek tisztelete.

A *10 Cikkely* érdekessége az is, hogy ezzel *Cranmer* egy olyan hidat akart képezni a katolikusok és az anglikánok között, amely vonzóvá teszi az új vallást, az Angliában élő katolikusok számára. Bár Angliában is voltak túlzások és helytelen gyakorlatok, de ettől függetlenül fontos szerepet töltött be a hagyománytisztelet, vagyis nem fogadták volna örömmel azt, ha a templom, a család által adományozott képek és szobrok, a megszokott imádságok az egyik pillanatról a másikkra eltűntek, átalakultak volna. A kálvini reformáció drasztikus változásait nem lehetett végrehajtani Angliában.

¹⁴² Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 156.

¹⁴³ Thomas Cranmer (1489-1556) Canterbury érseke, az angol reformáció teológiai vezetője.

¹⁴⁴ Cranmer nevéhez a következő könyvek kapcsolódnak: *Formularies of Faith Articles about religion* 1536; *The institution of a Christian man* 1537; *A necessary doctrine and erudition, For any Christian man* 1543.

II. A Boldogságos Szűz Mária tisztelete John Henry Newman korában

Bár a XVI. századi Mária-tiszteletnek sok nyoma maradt fenn, de a népi vallásosságot elég nehéz pontosan meghatározni, mivel kevés feljegyzés született róla. A tisztelet nyomai a középkori templomok Mária-ábrázolásaiban, a különböző énekekben, imádságokban, a lelki mesterek írásaiban, illetve a Szent Szűzről szóló egyházi nyilatkozatokban érhetők tetten, utóbbiak elsősorban a helytelen gyakorlatok visszaszorításáról szóltak.

Külön kell választani az Anglia területén a XVI. században meglévő Mária-tiszteletet a XIX. századi gyakorlattól, mivel az anglikán egyház agresszív fellépése erős hatást gyakorolt a katolikus egyház életére is, ezért háttérbe szorult a katolikus egyházon belül is a szentek tisztelete, valamint a szentekkel kapcsolatos paraliturgia.¹⁴⁵

A XIX. századra az anglikán közösségek egymástól elszakadva, egyéni utakat jártak. Némelyekben megmaradt Mária és a szentek tisztelete, ugyanakkor voltak közösségek, amelyeknél már a templom is jobban hasonlított az evangélikus, református templomokhoz, mint a katolikusokéhoz. Ezzel együtt a teológia is színesebbé vált. A szentségek száma, a szentmise–úrvacsora, a liturgiák menete is sokszor különbözött egymástól. Az anglikán közösségben a folytonosságot az adta meg, hogy egy olyan templomba, ahol a High Church szerint végezték a liturgiákat, olyan plébánost neveztek ki, aki folytatta a hagyományokat, és ugyanígy a Midle és a Low Church-ben is.

Newman korában a High Church-on belül volt Mária-tisztelet, és bizonyos Mária-ünnepeket is megtartottak, ugyanakkor tiltották a Máriával kapcsolatos imádságokat, a rózsafüzért, vagy az *üdvözlégy-et*, a litániákat és a zarándokhelyek látogatását. A tisztelet megvolt, ugyanakkor a teológiai háttér hiányzott.

¹⁴⁵ Anglikán területen a katolikus egyház hol nyíltabban, hol rejtettebben tovább működött. Viszont azok a nyílt gyakorlatok, amelyek felháborodást kelthettek az anglikánok szemében – ilyenek a körmenetek, vagy a zarándokhelyek látogatása– szinte teljesen elmaradtak az Angliában élő katolikusok között.

1. A katolikus Mária-tisztelet hatása John Henry Newmanra

A Szent Szűz tiszteletével már az egyházatyák is foglalkoztak.¹⁴⁶ Az Efezusi Zsinat volt az első zsinat, amely Mária-dogmát mondott ki.¹⁴⁷ Mária tisztelete végighúzódik az egyház történelmében, ugyanakkor bizonyos változásokat is fel lehet fedezni.

A Mária-tisztelet egyik fontos változása volt a nemzeti jellegűvé válása. Magyarországon úgy tekintünk a Boldogságos Szűzanyára mint a *Magyarok Nagyasszonyára*, de más országok is saját különleges közbenjárójuknak tartják Máriát. Egy másik változás volt a máriás kegyhelyek megjelenése. Ezek a kegyhelyek zarándokhelyekké váltak, ahova távolabbi területekről is elzarándokoltak a hívek csodát keresve. Ezek a helyek a hitnek és az imádságnak a központjaivá váltak, ugyanakkor a népi vallásosság, olyan imádságok és szertartások is helyet kaptak itt, amelyek Máriát isteni erővel ruházták fel: Mária Jézus szerepét vette át. Sokszor az egyházi előljárók tudtak ezekről az imádságokról és szertartásokról, amelyeket megtűrték, mivel nehéz a helyes irányba terelni a nép Mária-tiszteletét, és előfordult, hogy anyagi érdekek is fűződtek a zarándokjáró-hely népszerűségéhez. Sok olyan írás maradt fenn, amelyekben a helytelen Mária-tisztelet ellen léptek fel az egyházi előljárók, ezek a levelek segítettek a helyes Mária-tisztelet megértését, és megőrizték a helytelen szertartások leírását az utókor számára.

A Kalkedoni és a IV. Lateráni Zsinat részletesebben foglalkozott a Szent Szűz tiszteletével. A reformáció korában, a vita középpontjában Mária bűn-nélkülisége állt.¹⁴⁸ Ebben a kérdésben a keleti és a nyugati hagyomány eltért egymástól. Keleten Mária szeplőtelenységét ebben a korban már megünnepelték, míg a nyugati egyház, főleg Szent Ágoston nyomán, több problémát vetett fel ezzel a tanítással kapcsolatban.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Már Antiochiai Szent Ignác (†110k.) hangsúlyozta leveleiben a Szűz Mária szüzességét.

¹⁴⁷ Mária valóban Isten Anyja, mert test szerint a világra szülte Isten testté lett Igéjét.

¹⁴⁸ Vö. MÜLLER-SATTLER, *Mariológia*, II. 177.

¹⁴⁹ *De ez összeegyeztethetetlen lett az ágostoni tanítással, miszerint az áteredő bűn egyetemes és minden ember megváltásra szorul. Ez a tan így megkérdőjelezte a krisztológiai és szoteriológiai tanítást, miszerint Jézus Krisztus minden embert megváltott. Nehézséget okozott Ágoston concupiscentia tana is, amelynek értelmében az áteredő bűn a szülői nemző aktus által történik. Ezt az aktust pedig mindig*

Az alapvető probléma az áteredő bűn kérdése volt, amely minden emberre átszármazott, és ebből nem lehetett kivétel a Szent Szűz sem. Szent Ágoston ezzel együtt azt is kijelentette, hogy *Máriával kapcsolatban bűnről hallani sem akarok.*¹⁵⁰ A teológiai hagyomány a kijelentés első felét fontosnak tartotta, a második fele azonban háttérbe szorult. Ha helyesen értelmezzük Szent Ágostont, akkor már ő állította, hogy Mária teljesen bűn nélkül volt.

Ennek ellenére Luther nem foglalkozott Mária tisztaságának a kérdésével, óvatosan elkerülte az ezzel kapcsolatos kijelentéseket. A tanítást a Szentírásra alapozva akarta megfogalmazni, de Mária esetében nem kérdőjelezte meg az egyházi hagyományt.

A Trienti Zsinat szintén nyitva hagyta ezeket a kérdéseket, bár 1439-ben a Bázeli Csonka Zsinat¹⁵¹ már megfogalmazta Mária minden személyes bűntől való mentességét, de az áteredő bűnt nem vette fel a kijelentések közé. A Trienti Zsinat a súlyos politikai nehézségek miatt nem foglalt állást ebben a kérdésben.

A XVI. századtól kezdve egyre több híres Mária-jelenés vált ismertté, amelyek nemcsak a zarándokokra voltak jelentős hatással, hanem az egész kereszténységre is. Az egyik legismertebb, a Mexikói Guadalupe-i Mária-jelenés, amelynek hatására egész Dél-Amerika megtért. Sok olyan helyről tudunk, ahol a Mária kegykép könnyezett,¹⁵² vagy különleges csodák, gyógyulások történtek.

Az 1850-es évektől kezdve több híres Mária-jelenést ismerünk, de ez az idő már Newman katolikus korszakára esett.¹⁵³

Láthatjuk, hogy az 1800-as években a protestáns egyházak egyre inkább eltávolodtak Mária személyétől és tiszteletétől, míg a katolikus egyházban Mária személye mind a népi vallásosságban, mind a hivatalos egyházi megnyilatkozásokban egyre fontosabb szerepet töltött be. Mária tiszteletének más jelentése volt a különböző országokban. Azokon a helyeken, ahol a protestantizmus megerősödött, Mária személye

feltételezték Mária fogantatásánál. CZUMBIL, T., *Mária Istenanyasága a katolikus egyház tanításában.* in *Keresztény szó*, 2010 január, 18-21.

¹⁵⁰ *All have sinned 'except the Holy Virgin Mary, concerning whom, for the honour of the Lord, I wish no question to be raised at all, when we are treatin of sins'* Cf. Above Text V. p. 170, footnote . BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999, 230.

¹⁵¹ A Bázeli Zsinat 1431-1449: a viharos zsinat, amely részben egyházszakadáshoz vezetett és ellenpápa választással is járt, foglalkozott Mária tiszteletével, és Mária Szeplőtelenységét hirdette.

¹⁵² Vö. MOLNÁR, GY., *Szűz Mária a történelemben*, <http://mek.niif.hu/03600/03635/03635.htm> elektronikus könyv, (a kutatás ideje: 2012. március 20.)

¹⁵³ Ilyen jelenések voltak, amelyeket az egyház is elfogadott: La Salette (1846), Lourdes (1858), Pontmain (1871), Dietrichswalde (1877), Knock Mhuire (Írország) (1879).

hátterbe szorult, míg a katolikus vidékeken széles körben elterjedt a Szent Szűz tisztelete, számtalan zarándokhely alakulhatott ki.¹⁵⁴

1.1. A Mária-tisztelet pozitív oldala a XIX. század katolikus egyházában

Mária tisztelete a katolikus egyházon belül az évszázadok során folyamatos változásokon ment át. A változások pozitív következménye volt, hogy néhány Mária tiszteletéről szóló imádságot elfogadott az egyház, sőt egyre több Mária-ünnep került be a naptárba, és így ezek az imádságok szélesebb körben terjedtek, sokszor kiszorítva azokat az imákat, amelyek nem állták meg teológiaiilag a helyüket. A XVIII. századra elterjedt a rózsafüzér imádsága, valamint a lorettói litánia is fontos szerepet töltött be a mindennapok áhítatában.

A reformáció hatással volt a katolikus egyházban is Mária és a szentek tiszteletére. A Trienti Zsinat hatására kettéváltak a liturgiát a paraliturgiától,¹⁵⁵ ez megadta annak a lehetőségét, hogy erélyesebben fel lehessen lépni a helytelen imádságok, szertartások ellen. Ezenkívül a hangsúly áthelyeződött a szentmisére, valamint az egyház által elfogadott imádságokra. A XIX. században a papság sok helyen a felvilágosodás eszményével lépett fel a bizonytalan eredetű szent helyek és a helytelen szertartások, imák, hiedelmek ellen. Így sok helyen a szentként tisztelt fákat kivágták, megsemmisítették, hogy megszüntessék azokat a zarándokhelyeket, amelyek a helytelen kultusz táptalajai voltak. Maradtak szent helyek, amelyek túléltek a pusztítást,¹⁵⁶ de jól látható, hogy az egyház inkább gátolta, mint elősegítette az új zarándokhelyek kialakulását. Ez a folyamat megfigyelhető a lourdesi jelenésnél is, ahol az egyház és a világi hatóságok mindent megtettek, hogy megszüntessék ezt a fura jelenséget, ugyanakkor a kitarás láttán először a helyi püspök, majd az egész egyház

¹⁵⁴ Jó példa erre a magyarországi Mária kegyhelyek térképe, ahol nyomon lehet követni, hogy mely országrészekben erősödött meg és hol szorult háttérbe a Szent Szűz tisztelete.

¹⁵⁵ Vö. Ds 1601

¹⁵⁶ Ilyen volt például a Dömösön lévő Szentfa kápolna fája, de a Máriaremetei Szent Fát is elégették.

elfogadta a jelenéseket, és Lourdes végül jelentős zarándokhellyé vált. Az egyház nem kereste és támogatta az új zarándokhelyek kialakítását, hanem inkább ellenezte, ami egy hely számára próba is volt, amit ha kiállt, szélesebb körben elfogadottá válhatott.¹⁵⁷

A zarándokhelyeken szentmisét és gyóntatási lehetőséget biztosítottak a zarándokok számára, így a hangsúlyt a szentségekre helyezték. Sok helyen voltak különleges szertartások is, de ezek veszítettek a jelentőségükből. Ilyen a forrásvízből való ivás, vagy a kegyszobor, vagy kép megérintése, oltár megkerülése, búcsúfia, napfelkelte nézés.¹⁵⁸

A zarándokhelyek a helyi püspökök, vagy sok esetben egyes szerzetesrendek felügyelete alá kerültek, akik biztosították a lelkipásztori ellátást, a hivatalos imádságokkal kiszorították azokat az imákat és szertartásokat, amelyek nem tartoztak az egyház elfogadott imádságai közé, illetve liturgiájába.

A csodás gyógyulásokat sem tekintette az egyház magától értetődőeknek, a gyógyultakat független szakértők alaposan megvizsgálták, hogy igazolják a csoda hitelességét. Ezek a zarándokhelyek búcsújáró helyek is voltak, amelyeknél hangsúlyozták, hogy nemcsak a részvétel számít, hanem a szentgyónás és a szentáldozás is. Enélkül nem lehetett búcsút nyerni.

Bizonyos Mária képek és szobrok tisztelete kiemelkedett a többi közül, főleg azokon a helyeken, ahol valami csoda történt a kegyképpel, például könnyezett, vagy ahol sok imameghallgatást tapasztaltak. A csodás kegyképek tisztelete szélesebb körben elterjedt, a képről, szoborról másolatot készítettek.¹⁵⁹ Ezeknél az eseteknél láthatjuk, hogy nem egy konkrét tárgyra irányult a tisztelet, hanem egy személyre, akinek a képmását ugyanazzal a tisztelettel vették körül.¹⁶⁰

Voltak szerzetesrendek, amelyek felkarolták egy-egy búcsújáró hely lelkipásztori felügyeletét: a zarándokokat gyóntatták, és segítették, hogy a kegyhely

¹⁵⁷ Lourdes történetéről lásd részletesen: ANTALÓCZI, L., *Jelenések, üzenetek és a jövő*, Kisboldogasszony-plébánia, Eger 1991.

¹⁵⁸ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik: BÁLINT, S., *Búcsújáró magyarok*, SZIT, Budapest 1994.

¹⁵⁹ Ilyen a Krisztinavárosban lévő Rea város Mária-képe, de az egész világon elterjedt lourdesi Szeplőtelen Fogantatás szobor is.

¹⁶⁰ Erre jó példa a Máriapócsi Kegykép, amelyet miután elszállítottak a templomból, másolatot készítettek róla, amely szintén könnyezett, ugyanakkor az eredeti, amelyet Bécsben őriznek, többször nem könnyezett.

tisztelete szélesebb körben elterjedjen. Sok esetben ezeknek a szerzetesrendeknek egyfajta missziójukká vált a kegyhely vezetése.¹⁶¹

A könyvnyomtatás megjelenésével olyan imádságok, imakönyvek jelenhettek meg, amelyeket az egyház jóváhagyott. A különböző szentképek, imakönyvek szélesebb körben is elterjedhettek, a kegyhelyekhez külön imádságok kapcsolódtak. A zarándokénekek nemcsak a régi hagyományból táplálkoztak, hanem a nyomtatás segítségével az újabb énekek is el tudtak terjedni.¹⁶²

Így a Máriás zarándokhelyek a lelki megújulás központjaivá váltak. Az egyház küzdött a babonás imádságok és szertartások ellen, amelyek sok helyen megmaradtak, bár ez a küzdelem nem a babonás viselkedés ellen, hanem a helyes tisztelet mellett szólt.

Anglia területén megmaradtak kegyhelyek, Mária patronálása alatt álló templomok, de ezek a helyek az anglikánok és a katolikusok közötti harc miatt háttérbe szorultak, a zarándoklatok megszűntek, jelentéktelenné váltak, csak a XX. század elején erősödtek meg újra és váltak közös zarándokhelyekké.

1.2 A XIX. századi katolikus Mária-tisztelet túlzásai és azok negatív hatása Newman életére

Newman nem tudott teljes képet alkotni a katolikus egyház Mária-tiszteletéről, részben azért, mert Angliában az nem működhetett, így a katolikusokról és azok Mária-tiszteletéről csak az anglikán egyház által kialakított képet ismerhette meg. Ez a kép inkább rosszindulatú, túlzó kép volt, amely a hibákat kiemelte, az értékeket elhomályosította: egyáltalán nem tette vonzóvá azt a tiszteletet, amely a katolikus egyházon belül megvolt.

¹⁶¹ Ilyen kegyhelyek voltak többek között: Csíksomlyó, Máriazell, Máriabesnyő, Bodajk, Máriagyüd.

¹⁶² Erről a kérdésről bővebben: TÜSKÉS, G.,–KNAPP, É., *Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században*. Budapest 2001.

Sokszor kiemelték azokat a túlkapásokat, amelyek rossz fényt vetettek az egyházra. A szeplőtelen fogantatásnak¹⁶³ a tana, amelyet akkor még nem mondott ki az egyház, sok protestáns számára elfogadhatatlannak tűnt, hiszen nem volt szentírási gyökere. Egy másik ilyen nehézség a Mennybevétel tanítása, amely szintén ellenszenves volt a protestánsoknak. Ezekben a témákban a Trienti Zsinat nem foglalt állást, azért hagyta nyitva ezeket a kérdéseket, hogy ne mélyítse tovább a protestánsok és a katolikusok közötti szakadékot.

Az előző fejezetben láthattuk, hogy az egyház erős kritikát gyakorolt a búcsújáró helyekkel kapcsolatban, megpróbálta megfékezni a helytelen gyakorlatokat, és igyekezett az általa elfogadott mederbe terelni a szentek és a Szent Szűz tiszteletét. Ezek a törekvések mégsem szüntettek meg minden visszaélést. Néha eltértek bizonyos gyakorlatokat, amelyek sok esetben anyagi haszonnal is jártak.

Azt is figyelembe kell venni, hogy a katolikus egyház Mária-tiszteletének a gyakorlatát az anglikánok a protestáns egyházak liberális szemléletén keresztül ismerték meg. Egyre erősödött a Mária-ellenesség a protestánsoknál. Bár még Luther és Kálvin elfogadta a Szűz Mária személyét és a szentek között említették, csak Jézus elé való helyezését tagadták, – addig a XIX. századra mindenfajta Mária-tiszteletet, Máriával való foglalkozást gyanúsnak, katolikusnak tekintettek, megpróbáltak visszaszorítani. Ha egyszerűen szeretném megfogalmazni, akkor Mária tisztelete a katolikus egyház jellemzőjévé vált, míg a XIX. században a protestáns egyházakban Máriát egyáltalán nem vették körül semmiféle tisztelettel. Ezt a szemléletet vette át az anglikán egyház is, tiltakozva a rózsafüzér és a lorettói litánia imádkozása, a búcsújáró helyek látogatása, valamint a kegyképek és a szobrok készítése ellen.

A XIX. században a katolikus egyház liturgikus naptárában huszonnyolc Mária-ünnep¹⁶⁴ szerepelt, az anglikán egyház csupán csak hármat ünnepelt meg.¹⁶⁵ Ebben a

¹⁶³ Pázmány Péter (1570-1637), az egyetem alapítója kérte az intézmény tanítóit, hogy mindig álljanak ki a szeplőtelen fogantatás tanítása mellett.

¹⁶⁴ Katolikus Mária-ünnepek, az 1970-es reform előtt: Mária eljegyzése - január 23. Gyertyaszentelő Boldogasszony (Jézus bemutatása a templomban) - február 2. Lourdes-i Boldogasszony - február 11. Gyümölcsoltó Boldogasszony (angyali üdvözlet) - március 25. Hétfájdalmú Szűz - feketevasárnap utáni péntek. Mária, jó tanács Anyja - április 26. Jó Pásztor Anyja - május első vasárnapja. Fatimai Boldogasszony - május 13. Úti Boldogasszony (Keresztények Segítsége) - május 24. Mária Szeplőtelen Szíve - Úrnap nyolcadát követő szombat. Mindenkör Segítő Szűz Mária - június 27. Sarlós Boldogasszony (Mária látogatása Erzsébetnél) - július 2. Kármelhegyi boldogasszony - július 16. Angyalok Királynéja - augusztus 2. Havas Boldogasszony (egy Rómában történt csoda emlékűnepe) - augusztus 5. Nagyboldogasszony (Mária mennybevétel) - augusztus 15. Mária hét öröme - augusztus 27. Kisboldogasszony (Mária születése) - szeptember 8. Mária Szent Neve - szeptember 12. Fájdalmas anya vagy Boldogasszony - szeptember 15. Fogolykiváltó Boldogasszony - szeptember 24. Rózsafüzér

Máira-ellenes hangulatban próbálta meg Newman felfedezni Mária tiszteletének az értékét.

Az angol területeken Máriáról nem terjedhettek el imádságok, és nem lehetett szentképet sem találni, mivel ezeket a „katolikus vadászok”¹⁶⁶ üldözték. A kontinensen viszont Mária tisztelete néha nem megfelelő formában történt. Így például voltak imádságok, amelyekben Máriának a bosszúra készülő Istent kellett megfélemlenie. A középkorban bizonyos betegségek esetén az ima elmondásával gyógyulást reméltek.¹⁶⁷ Máriát sokszor kérték a szülések megkönnyítésére és az újszülöttek védelmére.

Bevett szokássá váltak olyan viselkedési formák is, hogy a mise alatt a hívek a rózsafüzért imádkozták, és nem kapcsolódtak be a szertartásba, sőt még szentáldozáshoz sem járultak, csak nagy ünnepeken évente néhányszor. Míg a szentmise imádsága latinul, sokak számára érthetetlenül és követhetetlenül zajlott, addig a Mária-imádságok közérthetőségük miatt egyre népszerűbbekké váltak.

A templomokban egyre nagyobb számmal jelentek meg a különböző Mária-ábrázolások, így például a Piéta, valamint a ferencesek közreműködésével egyre több helyen állítottak fel kálváriát, ahol Jézus szenvedéséről elmélkedve a fájdalmas anya alakja is megjelent.

A Mária-imádságokban sokszor tulajdonítottak Máriának olyan szerepet, amelyet Jézusnak kellett volna tulajdonítani. Ilyen volt a bűnök megbocsátása,¹⁶⁸ vagy Máriának mint uralkodónak a tisztelete.

Az egyszerű emberek jobban szerettek a Szent Szűzhöz imádkozni, mivel alakja közelebb állt hozzájuk. Személyében édesanyát láttak, míg Jézus és a Mennyei Atya személye inkább félelmet keltett bennük. Így Mária tisztelete egyre erősödött, és bár legtöbbször az imádságok a helyes tiszteletet fogalmazták meg, aránytalanul sok időt töltöttek a Szent Szűzhöz szóló imádságokkal. Hosszabban imádkozták a máriás

Királynője - október 7. Mária istenanyasága - október 11. Mária tisztasága - október 16. Boldogasszony bemutatása - november 21. Szűz Mária szeplőtelen fogantatása - december 8. A lorettói ház átvitele - december 10. Mária szülésének várása - december 18.

¹⁶⁵ Anglikán Mária-ünnepek: Gyertyaszentelő Boldogasszony, Gyümölcscsoltó Boldogasszony, Mária látogatása Erzsébetnél Vö. DIÓS, I., art. *Mária-tisztelet*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZITt, Budapest 1993-2011, VIII, 681.

¹⁶⁶ Katolikus vadászok: akik üldözték a katolikusokat, és ha rózsafüzért, vagy szentképet találtak, az elég bizonyíték volt a család anyagi javaitól való megfosztásához, vagy a bíróság elé állításhoz. Vö. FÉLIX, P., *Akik üldözést szenvedtek az igazságért*, Korda R.T. Budapest 1931.

¹⁶⁷ Vö. KORBULY GY., *Egészségügyi állapotok*, Magyar művelődéstörténet, szerk. Domanovszky-Balanyi-Szentpétery-Mályusz-Varjú.

¹⁶⁸ „Bűneinket oldd fel, vétkeinket vedd el, Mária!” – IV. Béla király korába írhatták bele a Pray-kódexbe ezt az éneket.

imádságokat, szebben díszítették az oltáraikat, a Szent Szűz tiszteletére több és nagyobb szobrot készítettek, és így Jézus tisztelete háttérbe szorult.

Newman katolikus barátai segítségével szinte rácsodálkozott az egyházban megtalálható Mária-tisztelet szépségére, felfedezte Szent Bernát imádságában azt, hogy a katolikus Mária-tisztelet nincs szöges ellentétben az anglikán egyház hagyományaival. A közbenjáró hatalom kérdése a különbség a katolikus és az anglikán egyház között, vagyis míg a katolikus egyházban Mária közbenjáró is volt, addig az anglikán egyház Máriát szentként tisztelte, és közbenjárást csak Jézusnak, az egyedüli közvetítőnek tulajdonított.

2. A protestáns egyházak tanítása Máriáról

Amíg Angliában a reformációnak elsősorban politikai okai voltak, addig a kontinensen vallási megfontolások indították el az eseményeket, amelyhez később politikai okok is társultak. A reformáció olyan folyamatokat gerjesztett, amelyek néhány éven belül teljesen kiszakadtak az alapítók kezéből, és így olyan változások zajlottak le Európában, amelyekre sem Luther, sem Kálvin nem számított.

A teológiai megfontolások olyan kérdésfelvetések voltak, amelyek vitára adtak okot, de önmagukban nem tették szükségessé új egyház alapítását. A vitára feltett kérdések arra szolgáltak, hogy a teológusok figyelmét felhívják a problémákra. Ehhez társultak anyagi-politikai érdekek például az egyház és a pápa fennhatósága alá tartozó területek adófizetése. Az uralkodók legnagyobb része nem nézte jó szemmel, hogy az egyházi területeken az államtól teljesen független adózás létezik.

Nehéz eldönteni, hogy a reformációt politikai vagy a teológiai problémák indították el. A teológiában megjelenő változásokat gyakran okozták olyan túlzások, amelyek nem voltak részei az egyház teológiájának, csak helyi gyakorlatok voltak, amelyek ellen maga az egyház is küzdött.

A kontinensen lezajló reformáció egyik kiindítója a Fugger-család volt, amely mint a kor egyik fontos bankár-cége, megpróbált politikai befolyásra is szert tenni, és ezzel az egyház ügyeibe beleavatkozni.¹⁶⁹

Mária tiszteletének a kérdését minden protestáns egyház felvetette és megpróbálta újrafogalmazni. Ez sokszor a szentek és az ereklyék tiszteletének a túlzásaiból volt eredeztethető, vagyis elsősorban nem Mária személyével, hanem az ereklyék tiszteletével függött össze; valamint néhány népi áhítatosságból indult ki, amelyekben a Szent Szület Jézussal egy szintre állították, vagy Jézus fölé emelték.

Az Európában lezajló reformáció más úton haladt, mint Anglia területén. Európában a teológiai kérdésekhez kapcsolódott a politika, és így alakult ki az új tanítás, míg Angliában elsősorban a politika segítette a teológia változását, így nem voltak meg azok a pragmatikus vezetők, akik a teológiai függetlenséget létrehozták

¹⁶⁹ Vö. CHADWICK, O., *A reformáció*, Osiris, Budapest 1998, 21.

volna. A pápától kapott hivatalát *Cranmer* vonakodva fogadta el ebben az új politikai helyzetben, de mégis egyik első intézkedése volt a király házasságának semmissé tétele.

A XVI. században a Mária-tiszteletben is sok változás indult el, amelyeknek a hatásait nem lehetett azonnal egész Európában észlelni. *II. Gyula* pápa¹⁷⁰ 1507-ben jóváhagyta a lorettói ház tiszteletét, *Alain de la Roche (1428-1475)*¹⁷¹ domonkos szerzetes segítette, hogy a rózsafüzér imádsága még népszerűbbé váljon, valamint ebben a korban vált bevett imádsággá a déli Úrangyala is. A rózsafüzér, a keresztút, a lorettói litánia vagy az Úrangyala imádsága megmaradt és mind a mai napig része az egyház imádságainak, nehéz lenne nélkülük elképzelni a templomainkat, szertartásainkat.

A reformáció kialakulását nemcsak a kormányzati hatalomban való változások, vagy a reneszánsz pápák erkölcsileg megkérdőjelezhető élete indította el, hanem az egyszerű, műveletlen nép szentek tiszteletében gyakorolt túlzásai, valamint a bizonyos helyeken és templomokban gyakorolt helytelen imádságok. Máriát néha Jézus elé, vagy fölé helyezték, a szentek sírjaiból kikapart maradványokat megették, vagy amulettként magukkal hordták.¹⁷² Egyre több képet helyeztek el a templomokban, gyakran olyan szenteket ábrázoltak, akiknek a segítségével bizonyos problémákra biztos megoldást kínáltak. Ezek a túlzások jó anyagi megélhetést biztosítottak templomoknak, így az egyházi vezetők nem tettek nagyobb erőfeszítéseket azért, hogy ezeket megszüntessék.

Az egyetemek gomba mód szaporodtak Európában, és egyre nagyobb igény volt a könyvnyomtatásra is. Az egyetemek, vagy az iskolák fenntartása már nemcsak az egyház feladata volt, hanem egyre nagyobb számban nyitották meg a kapukat olyan intézmények, amelyeket az uralkodók hoztak létre. Az érdeklődés növekedett a természettudományi és a jogi karok iránt.

A tomista teológia kérdésfelvetései az angyalok létéről, mibenlétéről, elszakadtak az egyszerű hívő mindennapi teológiai ismereteitől, sőt egy átlagember számára ezek a kérdések egyszerűen érdektelenek, vagy érthetetlenek voltak. A humanisták és a tomisták teljesen más alapokra építve próbálták megismerni a világot. A reformátorok egyik fontos alapköve volt a tanítás, vagyis akár az egyetemeken, akár a

¹⁷⁰ *II. Gyula* pápa (1443-1513), az egyik legismertebb reneszánsz pápa. Többek között az V. Lateráni Zsinatot hívta össze, létrehozta a Svájci gárdát.

¹⁷¹ *Alain de la Roche* (1428 –1475). Születési helyéről vitatkoznak, valószínűleg Britanniában született. Fiatalon a belépett a domonkosok közé, Párizsban tanult filozófiát és teológiát. A kor leghíresebb prédikátora volt, a rózsafüzér újra elterjesztését tűzte ki feladatául.

¹⁷² Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 21.

templomokban olyan teológiai kérdéseket vetettek fel, amelyek foglalkoztatták az embereket, népszerűek voltak és így hamar elterjedtek. Így a teológia nemcsak az abban jártasak számára, hanem minden ember számára érthetővé vált, és az érdeklődés középpontjába került.

A szentírás-fordítások és a könyvnyomtatás megjelenésével szélesebb körben vált elérhetővé a Biblia. Bár a teljes átültetések csak a század közepén láttak napvilágot, de a Szentírás bizonyos részeit már jóval korábban megismerhették az olvasók, sőt bizonyos fordítások, így Lutheré is sok más fordítás példájává vált.

Megjelentek olyan biblikus kérdések is, amelyekkel addig még nem foglalkoztak. Ilyen volt a Zsidókhöz írt levél szerzősége, vagy akár Mária Magdolna és Mária, Márta nővérének a problémája, hogy vajon ugyanarról a személyről van-e szó?

173

Erasmus (1466-1536)¹⁷⁴ 1503-ban kiadta a *Keresztény harcos kézikönyve* című írását, amelyben olyan teológiának próbálta meg az alapjait letenni, amely a Szentírásra épül. Erasmus a Szentírás lefordításába is belekezdett, bár ehhez a XIV. századból való gyenge minőségű görög kéziratot használta fel. Ez a szöveg felhívta a figyelmet arra, hogy megfelelő forrásokra kell alapozni a fordítást. Ezenkívül a tanítványait az egyházatyák gondos tanulmányozására buzdította. A latin egyházatyák munkáit kiadta, míg a görög egyházatyák közül többet (Szent Atanázst, Aranyszájú Szent Jánost) latinra fordította. Erasmus Oxfordban, majd Cambridge-ben is tanított,¹⁷⁵ így feltételezhetjük, hogy munkássága hatást gyakorolt Cranmer-re is, aki a *Keresztény ember*¹⁷⁶ c. könyvben többször hivatkozott az egyházatyák írásaira, valamint a Szentírásra.

Erasmus fellépett a népi vallásosság túlzásai ellen is, megjelent műveiben az ereklyékkel, búcsúcédulákkal kapcsolatos ellenszenvet. *Ha azt hiszed, hogy minden bűnödtől megtisztultál egy papírfecni, egy pecsétes pergamen, egy kis pénzadomány, egy viaszszobrocska, vagy egy könnyű zarándoklat révén, tévedsz. Súlyosan becsaptak. Szertartások nélkül nem lehetsz keresztény, de nem ezektől leszel keresztény.*¹⁷⁷

¹⁷³ Vö. CHADWICK O., *A reformáció*, 33. Erasmus vetette fel a Zsidókhöz írt levél szerzőségének a kérdését, a két Mária kérdését pedig Lefèvre d'Étaples (1455-1536).

¹⁷⁴ Desiderius Erasmus. (1466 – 1536), Rotterdami Erasmus néven is emlegetik, mert Rotterdamban született. Ágoston rendi szerzetes, teológus, filozófus, humanista, az egész Európát bejárta, tanítva az egyetemeken.

¹⁷⁵ Erasmus 1498-1514 között járt Angliában.

¹⁷⁶ Vö. CRANMER, TH., *The Institution of a Christian man*, At the University Press, Oxford 1537.

¹⁷⁷ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 36.

Erasmus személye csak egy állomása volt annak a változásnak, amely végigsöpört Európán. Erasmus felismerte a hibákat, de a szatirikus írásain kívül nem tett semmit, Luther lelkesedése és konoksága kellett ahhoz, hogy ezek a felismerések tényleg változásokat eredményezzenek.¹⁷⁸

2.1. A református egyház felfogása Máriáról és annak hatása J. H. Newman munkáira

Luther Márton munkái nem kerültek el *Cranmer* figyelmét és ezekre az írásokra alapozva próbálta meg meghatározni az önállósuló anglikán teológia irányát. Ugyanakkor nem akart teljesen azon az úton járni, amin az evangélikusok, ezért már az első megnyilatkozásokban a katolikus és az evangélikus egyház közti középút került előtérbe. Kálvin tevékenységének híre kicsit később érkezett meg a szigetországba, és bár *Cranmer*-re nagy hatást gyakoroltak Kálvin munkái, ami az imádságos könyv második kiadásában érzékelhető, de ez már nem befolyásolta olyan mélyen az anglikán teológia fejlődését.

Úgy tűnik, hogy viszonylag gyorsan lezajlott az anglikán egyház útkeresése a reformáció ösvényein. Ennek fő oka lehetett, hogy *I. Mária* (1516-1558)¹⁷⁹ került a trónra, aki az anglikán egyház követőit üldözte, ezért nem volt lehetőség arra, hogy újabb reformokat vezessenek be. A teológiai fejlődés lezárult.

A reformáció elindításának az oka szinte teljesen megegyezett a szabad német fejedelemségeknél és Svájcban. Szerettek volna visszatérni a Szentíráshoz, és a

¹⁷⁸ Erasmus Lutherrel is kapcsolatban állt, sőt levelet is írt neki, amelyben kritizálta viselkedését: *Te olyan felzúdulást idéztél elő a mise ellen, hogy az sok helyen megszűnt. Azonban adtál-e helyette valami szentebbet? A templomaitokban nem jártam, de láttam a templomból kijövő hallgatóitokat: olyanok voltak, mintha az ördög szállta volna meg őket. Az arcuk eltorzult a dühtől és méregtől. Úgy jöttek ki a templomból, mint harcosok, akiket a hadvezér szónoklata rohamra lelkesített. Hol idéztek elő a ti prédikációitok bűnbánatot és töredelmet? Nem a papság ócsárlásával foglalkoztok a legtöbbször? A lázadás szellemét ébresztitek-e vagy a jámborságét? Ritkák-e az evangélikusok közt a lázadások? Nem erőszakoskodnak-e leghitványabb okok miatt?* (Opp. 10, col 1538)

¹⁷⁹ Katolikus Mária (1516 - 1558) VIII. Henrik és Aragóniai Katalin lánya, 1554 - 58 között uralkodott, a Tudor család tagja.

búcsúcédulákkal kapcsolatos visszaélések, valamint a politikai állapotok is kedveztek a reformoknak.

A két nagy reformáció között volt néhány alapvető különbség. Bár *Luther és Zwingli is Erasmustól* tanult,¹⁸⁰ de amíg Luthert elsősorban a lelkiismereti kényszer és a lelkekért való aggodás indította a reformokra, addig Zwingli számára a reformáció nem volt más, mint a keresztény egyház humanizálása.

A reformáció a szabad német fejedelemségekben és Svájcban is az egyházon belül kezdődött, és azon belül akart megmaradni, de hamar összeütközésbe került az egyház vezetésével, és így azon kívül kellett folytatnia az útját, ami segítette a mozgalmak radikalizálódását. Angliában viszont az első lépés a pápaság intézményétől való megszabadulás volt, és csak ezután kezdődött el az útkeresés az egyház megreformálásához.

A svájci reformátorok módszere is különbözött Luther módszerétől. Míg Luther egy folyamatot indított el, amelyet nem volt képes a későbbiekben irányítani, addig Svájcban viták segítségével határoztak meg konszenzusokat, amelyeket később mindenki kötelezőnek tekintett magára nézve.

Zwingli kevésbé tisztelte a múltat, az egyház hagyományait, ezért sokkal radikálisabban szakított a szentek tiszteletével. A templomok belsejét átalakította, a szentek képeit-sobraikat elégette, az oltárokat lecsupaszította, és az Úrvacsora helyszíne egy asztal lett, ahol a lelkész a néppel szemben, népnyelven mutatta be a szertartást. Míg Luther sok mindent megengedett, amit a Szentírás nem tiltott egyértelműen, addig a svájciak radikálisabb lépéseket tettek.

A reformátorok 1529-ben megpróbálták egységesíteni nézeteiket, amely elsősorban az úrvacsoráról vallott felfogás egységesítését jelentette volna, de Luther ragaszkodott ahhoz, hogy a kenyér és a bor nemcsak jel, hanem ennél több. Ez lehetetlenné tette a megegyezést, és így a reformált egyházak nem válhattak egységessé.¹⁸¹

Zwingli munkáját valósította meg *Kálvin János* Genfben. Bár a város nem tartotta kívánatosnak a rendszabályokat, amelyeket előírt, de amikor száműzetése után Kálvin visszatérhetett a városba, azokat mégis elfogadtatta.

¹⁸⁰ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 71.

¹⁸¹ A történet szerint Luther azzal kezdte a vitát, hogy egy krétával az asztalra írta: „Ez az én testem,” majd közölte, ebből soha nem enged. „Nem kívánok azon vitatkozni, hogy a van (*Hic est*) azt jelenti-e, hogy jel. Nekem elég, amit Krisztus mondott.” CHADWICK, *A reformáció*, 75.

Kálvin követte *Szent Ágoston* utópiáját, és megalapította a tökéletes várost,¹⁸² amelyben a hit válik az életet minden apró részletében meghatározó momentummá. Ez a törvényalkotás és szigorú rendtartás meghatározó jelentőségű volt az egész közösség számára. Kálvin munkáját az is segítette, hogy francia területekről egyre többen érkeztek, akiket a hitük miatt száműztek. Ők Genfben találtak menedéket.

Anglia számára ezek a rendtartások sokkal vonzóbbak lehettek volna, mint Luther bizonytalan nézetei, amelyek nem tartalmazták az egyházfegyelmi célkitűzéseket, viszont a kálvini reformáció az 50-es években élte a fénykorát, mivel Kálvin addigra számolt le ellenfeleivel.¹⁸³ Az 50-es évek közepére Angliában elkezdődött a katolikus restauráció, amely lehetetlenné tette az anglikán egyházszervezet újragondolását, vagy az Európából érkező reformáció újabb hullámainak a meghonosítását.

Míg Európában a reformáció tekintélyét az alapítók Szentírásban való jártasságára, vagy a beszédek hatásaira alapozták, addig Angliában a reformáció tényleges tekintélyét a király személye alapozta meg, és semmi köze nem volt az erkölcsi állapotokhoz. Anglia követte Európa szerzetes-ellenességét, de a szigetországban ennek elsősorban anyagi indítékai voltak.¹⁸⁴

A fentiek ellenére a református egyház hatásait is nyomon lehet követni az anglikán egyházon belül. Már Cranmer második imádságos könyvében érezhető Kálvin hatása. A XIX. században a kálvinizmus sokkal nagyobb szerepet játszott az anglikán teológia fejlődésében mint az evangélikus teológia.

¹⁸² Szent Ágoston álmát akarta megvalósítani. Vö. *De Civitate Dei contra Paganos The City of God against the Pagans*. Translation by R. W. Dyson, Cambridge University Press, New York 1998.

¹⁸³ A libertinusokkal folytatott küzdelme 1555-ben ért véget. Vö. DIÓS, I., art. *Libertinus*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZIT, Budapest 1993-2011, VII. 847.

¹⁸⁴ Először a kisebb szerzetesrendeket számolták fel, amelyek kevesebb politikai hatással rendelkeztek, majd pedig az összes rend ellen felléptek.

2.1.1. A Mária-tisztelet nyomai Kálvin János műveiben

Kálvin János a *Harmonia Evangelica*¹⁸⁵ című munkájában a négy evangéliumot vizsgálta, és próbálta meg egységbe rendezni. Ebben a műben foglalkozott a Szent Szűznek Jézus életében betöltött szerepével is. Mária életét részletesen a Lukács Evangélium foglalja össze. Az Angyali üdvözlet (Lk 1, 28-37) az első alkalom, amikor Mária személyét úgy állítja elénk mint tanítót, aki tanúságot tesz arról a hatalmas tettről, amelyet Isten vele művelt, hogy testvérünké váljon.¹⁸⁶

Luthernél Mária szerepe elsősorban a hívő asszony szerepe volt, aki igent mondott a meghívásra; míg Kálvin számára Mária tanítónő, sőt teológus, aki Isten szaváról el-elgondolkodott. Kálvin tanítása sokkal merészebben fogalmazott, mint Luther, mivel nála Mária Jézus tanítványává vált, aki az evangéliumot nemcsak hallotta, hanem értelmezte, sőt hirdette is.

Mind Jézus korában, mind a középkorban a nőket háttérbe szorították, sőt ezt a hozzáállást a Szentírásból is alá lehet támasztani, hiszen a nők Szent Pál tanítása értelmében nem szólalhattak meg a közösségi istentiszteleteken.¹⁸⁷ Máriát viszont Kálvin a teológus szerepében jelentette meg, aki nemcsak hitt, hanem a hit tartalmát át is gondolta. Így lépett fel a Szent Szűz mint tanulékony tanító, akinek Jézus környezete nem vetette szemére, hogy nő. Ez egyezik *Joachim Gnilka*¹⁸⁸ kutatási eredményeivel, aki szerint Jézusnak női tanítványai is voltak.¹⁸⁹

Kálvin az *Üdvözlégy*, vagyis az *Ave gratia plena* kifejezéssel is foglalkozott. Ezt a szófordulatot másképpen értelmezte, mint a katolikus teológusok. Míg a katolikusok általában úgy értették, hogy Mária kegyelemmel teljes, vagyis Isten mint egy lelki edényt, kegyelemmel töltötte el, addig Kálvin számára ez a felfogás idegen volt,

¹⁸⁵ CALVIN, J., *Harmonia evangelica* 1537.

¹⁸⁶ Nem zavarta őket, hogy ez a tanítás „csupán egy nő ajkáról jön” – *Calvini Opera* (=CO) 46, 63: 6. beszéd az Evangéliumharmóniáról.

¹⁸⁷ *Mint a szentek minden egyházában, az asszonyok hallgassanak összejöveteleiteken. Nincs megengedve, hogy beszéljenek, nekik engedelmeskedniük kell, ahogy a törvény is mondja. Ha tudni akarnak valamit, kérdezzék meg otthon a férjüktől, mert az asszonynak nem illik az Egyházban beszélnie. Vajon tőletek ered az Isten tanítása, vagy csak hozzátok jutott el?* 1 Kor 14, 33-36

¹⁸⁸ Joachim Gnilka 1928-ban született, teológiát, filozófiát és keleti nyelveket tanult. Német nyelven író, római katolikus teológus, a Pápai Bibliikus Bizottság tagja 1972 óta.

¹⁸⁹ Vö. GNILKA, J., *Jesus von Nazareth. Botschaft und Geschichte*. Herder, Freiburg 2007. 184-186.

számára a görög καίρε κεχαριτωμένη¹⁹⁰ kifejezés nem más, mint annak a jelzése, hogy Mária kedves volt Isten előtt. Ez a megközelítés személyesebb kapcsolatra világított rá: Isten kedvét találta Máriában; míg a kegyelemmel teljes jelentése elsősorban arról szólt, hogy Isten elárasztotta kegyelmével Máriát, akinek a feladata csupáncsak a kegyelem befogadása volt.¹⁹¹

Mária magát teljesen Istenre bízta,¹⁹² és így lett kedves Isten előtt. Az áteredő büntől való mentességről nem esett szó. Az *Ave Maria* kifejezés lényegében Istentől jövő megszólítás volt, amelyet Kálvin helytelennek gondolt, ha az ember mondja ki, mivel ez a kifejezés azt a veszélyt is magába rejti, hogy az imádkozó Mária személyével foglalkozik, és közben elfelejtkezik az Úrról.¹⁹³

Kálvin megfogalmazásában a Szent Szűz semmiképpen nem *mennyei Úrnő*, sokkal inkább szolgálóleány volt, aki Isten parancsait teljesítette.¹⁹⁴ Szűz Mária szerepe nem hasonlítható egy cseléd munkájához, hanem annál sokkal magasztosabb; ennek ellenére Mária különböző megnevezéseit visszautasította, így például a *mennyei királynéje, a világ üdvössége, az úton járók csillaga, fényesség, reménység*, sőt a haragvó Istennél a bűnösökért közbelépő *ügyvéd* titulusokat, hiszen a svájci teológus szerint ezek csak bosszanthatják a Szűzanyát.¹⁹⁵ Ennek köszönhetően szakított számtalan imádsággal, amelyek a Szent Szűz tiszteletére íródtak. Itt nem arról volt szó, hogy Mária ne lett volna szent, vagy nem érdemelte volna meg a tiszteletet, hanem inkább arról szólt, hogy ezt a tiszteletet hibás következtetésekből vezették le, vagyis Máriát mint védelmezőt tisztelték, aki a Fia haragja elől elrejti pártfogoltjait.¹⁹⁶

Ebben az értelmezésben Mária nem nagyobb a többi embernél, hanem minden megváltott emberrel egyenlő, csupáncsak az első a többi között. *Tehát nem hinniünk kell Máriában, hanem hitét kell követniünk.*¹⁹⁷

¹⁹⁰ Lk 1, 28.

¹⁹¹ Lásd részletesen: GÁNÓCZY, S., *Mária Luther, Kálvin és a II. Vatikáni Zsinat teológiája* in *Vigilia* (2005/7), 552-556.

¹⁹² Vö. CO 46, 65.

¹⁹³ Vö. CO 46,63.

¹⁹⁴ Vö. CO 46,119: 11. beszéd az Evangéliumharmóniáról.

¹⁹⁵ Vö. CO 46, 120sk

¹⁹⁶ Vö. CO 46,119: 11. beszéd az Evangéliumharmóniáról. Uo. 120sk. Vö. uo. és CO 10/1,195: „*iure matris impera*”.

¹⁹⁷ GÁNÓCZY, S., *Mária Luther, Kálvin és a II. Vatikáni Zsinat teológiája* in *Vigilia* (2005/7), 552-556.

Az Erzsébettel való találkozásról szóló szentírási szakasz is alkalmat adott arra, hogy Mária tiszteletével foglalkozzon. *Áldottabb vagy minden asszonynál és áldott a te méhednek gyümölcse.* Ennél a résznél Kálvin különbséget tett Jézus áldottsága és Mária áldottsága között. Jézus áldottsága az Isteni természetéből származott, míg a Szűzanya csak a kegyelem, *sola Gratia* miatt kapta meg az áldott címet.¹⁹⁸

János evangéliumában olvashatunk a kánai menyegzőről, amelyen Mária különleges szerepet töltött be, hiszen felhívta Jézus figyelmét arra, hogy nincs boruk. A kommentár szerint Názáret közel volt Kánához, és ezért volt hivatalos Mária is az esküvőre, ugyanakkor a tanítványok is jelen voltak, így nehéz meghatározni, hogy Jézust a rokonsági kapcsolat, vagy a tanítása miatt hívták meg. Kálvin Máriát Szűz Máriának nevezte a kommentárban¹⁹⁹ és mivel Jézus első csodájáról volt szó, Mária nem csodát várt el Jézustól, hanem valamilyen beszédet, amellyel megóvja a házaspárt a szégyentől.²⁰⁰ Ezt az eseményt Kálvin arra használja, hogy kifejtse véleményét a katolikusok, Mária-tiszteletéről. Kiemeli, hogy Máriát Krisztus helyére emelik, és így durva igazságtalanságot követnek el.

Kálvin Mária-tiszteletének a középpontjában valójában Krisztus állt. Az Ő személyéből vezette le Mária tiszteletét, ebben hasonlított teóriája Luther elgondolására. Ugyanakkor Máriát nem emelte a megváltottak fölé, ő csak egy volt a megváltottak között, pontosabban az első az egyenlők közül.

¹⁹⁸ CO 45,35: *Harmonia evangelica*

¹⁹⁹ *En la vierge Marie* kifejezést használta.

²⁰⁰ CALVIN, J., *János Evangéliuma magyarázat I.*, Kálvin János Kiadó, Budapest 2011, 67.

2.1.2. A református Mária-tisztelet hatása Newman munkáira

A XIX. századra a reformátorok munkái a liberális hatásra új értelmet kaptak, sokszor szinte teljesen elszakadtak az egyházalapítók terveitől, ugyanakkor kialakultak azok a határok, amelyek jellemezték az új egyházakat, amelyek meghatározták, hogy mit is jelent pontosan *evangélikusnak*, *reformátusnak* lenni.

Az első időkben a reformátorok munkáját az segítette, hogy valami ellen kellett küzdeniük, később viszont már nem valami ellen, hanem valamiért küzdöttek. Szerették volna továbbépíteni, amit az alapítók létrehoztak. Az alapeszmények minden országban másképpen valósultak meg, a szertartások, az imádságok nemzetivé váltak. Nem volt közös nyelv, nem volt közös tanítóhivatal, amely a vitás kérdésekben utat mutatott volna. Így fordulhatott elő, hogy az északi államokban más utat jártak be a protestáns egyházak. Míg német területen a szentek szobrait és képeit eltávolították a templomokból, és a falakat fehérre festették, addig más országokban megőrizték a tiszteletüket, Szűz Mária maradt a templom patrónusa, sőt bizonyos helyi szentek tiszteletét is megtartották.

A reformátusok szigorú fegyelme, amely az élet minden területére kiterjedt, Genf város falain túl már nem volt annyira magától értődő: a tanítás egyházfegyelmi, néha erkölcsi kérdésekre korlátozódott, de nem határozta meg a mindennapok összes szegmensét. Ez az elszakadás azért valósult meg, mert a humanista felfogás szerint el kellett válnia az egyháznak az államtól. Eleinte Genfben a két testület egymással szimbiózisban élt, sokszor átlépve, megsértve egymás jogait, de a XIX. századra ott is kialakultak a határok. A városi testület nevezte ki a parókust, ugyanakkor a presbitérium döntött olyan erkölcsi kérdésekben is, amelyek nem kötődtek a valláshoz: megbüntették a kereskedőket, akik túl drágán árulták portékáikat, azokat a fiatalokat, akik táncmulatságot tartottak, vagy a fodrászt, aki tonzúrát vágott szerzetesek hajába.²⁰¹ A liberalizmus hatására az egyház elszakadt az államtól, és két jól megkülönböztethető területre korlátozódtak a törvényhozás feladatai.

²⁰¹ Vö. CHADWICK O., *A reformáció*, 71.

A reformáció a többnyelvűsége miatt – mivel a latin már nem volt közös nyelv – egyes nyelvterületeken nagyobb hatást fejtett ki, mint másutt. Így bizonyos államokra, városokra korlátozódott a hitújítás, a reformált egyházak nemzeti vallássá váltak, és jelentősen eltértek a liturgiában, imádságokban, vagy akár a szentek tiszteletében is.

Angliába a kálvini eszmék a XVI. században csak néhány könyv és a vándorprédikátorok segítségével jutottak be, nem jött létre jelentős vallási bázis, hiszen az anglikán egyház egyeduralomra tört. Később viszont a református egyház tanítása is elterjedt, sőt nagy hatást gyakorolt az önálló anglikán teológia kialakulására.

Az 1642-49 között zajló angol polgárháború miatt a parlament megfogalmazta az anglikán hitvallást. Ez a *Westminsteri hitvallás*, amelyet a parlament 1646-ban hirdetett ki, és ez az angliai és a skót anglikán egyházat, valamint később a presbiteriánus egyházat is erősen befolyásolta. 1643-ban az angol parlament megbízásából megszületett a hitvalláson kívül a *nagy katekizmus* és a *kis katekizmus*, amelyet a református hitvallásra alapoztak és világszerte elfogadtak. Bár az anglikán közösségek nem ismertek el egységes krédót, kátét, de ez a hitvallás nagy jelentőséggel bírt. Valójában a kálvinizmus felé vitte az anglikánokat, szakítva az evangélikus és a katolikus egyház közötti *via mediával*, ugyanakkor továbbra is a *Book of common Prayer* maradt az egyetlen, minden anglikán által elfogadott tanítás.

A Westminsteri hitvallás a Nicea-konstantinápolyi hitvallást fejtette ki, és magyarázta a református teológia alapján, ezért részletesen foglalkozott a szentekkel is. *A szentek közösségét* vallotta, amellyel kapcsolatban figyelmeztetett, hogy a szentek Krisztussal való közössége nem teszi őket isteni lényének részesévé, sem bármilyen módon Krisztussal egyenlővé. *Ilyet kijelenteni Istentelen és káromló dolog.*²⁰²

A Westminsteri hitvallást nem fogadták el sem a reformátusok, sem az anglikánok. A reformátusok számára ez egy idegen országban született hitvallás, ami ellen bár nem volt elvi kifogásuk, de semmi sem indokolta számukra egy új teória megszövegezését. Az anglikánok számára pedig az a szöveg, amelyet a parlament utasítására fogalmaztak meg, nem lett bevett hitvallás. Ez annak is köszönhető, hogy az anglikán egyház szerette volna megőrizni az államtól való függetlenségét, megelőzni azt, hogy a parlament teológiai kérdésekbe is beleszóljon. Ezért arra törekedett, hogy a parlament ne mondjon ki olyan hittételeket, amelyeket minden anglikán számára

²⁰² Westminsteri hitvallás 26. pontja.

kötelezően el kell fogadni. Így továbbra is az imádságos könyv maradt a kötelező teológiai tanítás gyűjteménye.

Az anglikán közösségben lejátszódott fordulatot jól jellemzi az a tény, hogy amíg az első néhány évtizedben az anglikán egyházat az evangélikusok és a katolikusok közötti *via medián* képzelték el, addig 100 év elteltével szinte teljesen a református nézeteket vették át az új hitvallásban. Ezenkívül sok olyan változás is történt, amely meghatározta az anglikán egyházat. Az egyik az államegyház kialakulása volt. Ez nemcsak azt jelentette, hogy Nagy-Britanniában a király az angol egyház feje, hanem azt is, hogy az anglikánok Angliában magukat Angol egyháznak, Skóciában Skót egyháznak nevezték, és a gyarmatokon a király szerepét a püspökök vették át. Így elkezdődött az anglikán egyházon belül a szétdarabolódás. Megjelent a High Church,²⁰³ és a Low Church. A High Church a régi tradíció alapján próbálta megőrizni a liturgiát, míg a Low Church a puritánok hatására szinte teljesen átvette a református szertartásokat és a tanítást. A templomokból száműztek minden szobrot és képet, a falakat fehérre festették. Az Oxford-mozgalom a XIX. században indult el a High Church-ön belül. A High Church komoly politikai befolyásra tett szert, bár elsősorban a szigeteken volt jelentős, – a gyarmatokon, így például Dél-Indiában a Low Church erős missziókat hozott létre. Az anglikán egyházon belüli szétválás nem jelentette azt, hogy ténylegesen elszakadt volna egy-egy anglikán közösség a többitől, csupán csak más hagyományokra építve radikálisabb, vagy konzervatívabb utat járt.

Mivel nemzeti egyházak jöttek létre, ezért a különböző országokban más-más módon jelent meg a reformáció, valamint a Mária-tisztelet. Volt, ahol az ősi Mária-tisztelet megmaradt, ugyanakkor sok helyen teljesen megszűnt a szentek tisztelete. A különböző országokban meglévő Mária-tisztelet abban hasonlított, hogy Mária személyét elfogadták mint aki megigazult, ugyanakkor semmiféle közbenjáró erőt nem tulajdonítottak neki. A XIX. században a liberalizmus hatására sok református egyház a Máriával kapcsolatos minden kultuszt megpróbált eltörölni. Ez hatással volt az anglikán közösségekre is. Newman egy Mária-ellenes környezetben találta magát a XIX. század Angliájában.

²⁰³ A High Church mozgalommal részletesen foglalkozik: SMITH, S., art, *High Church*, in *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company New York, 1910.

2.2. Mária-tisztelet az evangélikus egyházban

VI. Sándor (1431-1503)²⁰⁴ pápa uralkodása után a pápaság II. Gyula (1443-1513), valamint X. Leó (1475-1521)²⁰⁵ ideje alatt újra nehéz anyagi helyzetbe került. Ilyen körülmények között a pápák bankoktól kértek segítséget, ezért a firenzei Mediciek, a genovai Giustinianiak és az ausburgi Fuggerek segítettek ki a nehéz anyagi helyzetbe került államot. Az adósság egyik velejárója az volt, hogy a bankok megpróbálták nyomon követni a Vatikán pénzügyeit, valamint befolyást gyakorolni a jobb gazdálkodás reményében.²⁰⁶ II. Gyula álma, hogy egy pompás reneszánsz egyházi államot alakítson ki, valamint az, hogy a Szent Péter sírjára épült bazilika hirdesse a pápaság dicsőségét, és így túltegyen a többi város dómján, hatalmas összegeket emésztett fel. Ahhoz, hogy Albert herceg huszonhét évesen több magas egyházi pozíciót betölthessen, a pápa jóváhagyására volt szükség. Ennek a feltétele az volt, hogy minden német fejedelemségben meg kellett hirdetni a búcsúkat. Bölcs Frigyes, viszont ellenezte, hogy területéről pénzt vigyenek ki, de a búcsú népszerűsége miatt a lakosok a szomszédos városokba utaztak, hogy bűneik elengedését megvásárolhassák. Egyébként Bölcs Frigyes (1463-1525)²⁰⁷ nagy tisztelettel fordult a szentek felé, 17.433 ereklyét őrzött a vártemplomában.

1517. október 31-én Luther elkészítette a 95 pontot, amelynek a címe *Vitatkozás a búcsú erejéről*.²⁰⁸ Ennek az írásnak a célja nem az volt, hogy új egyházat alapítson, hanem csak a búcsúcédulákkal való visszaélésekre próbálta felhívni a figyelmet. Ez a kiáltvány a teológia nyelvén íródott, így az átlagember számára nehezen volt érthető, mégis ez a gesztus volt a kiindítója annak a változásnak, amelynek következtében az evangélikus egyház létrejött. A 95 tézissel azonban valami más is elkezdődött. Sokan Lutherben látták meg a reformátor személyét, aki képes szembefordulni az egyház hibáival. Ebben az írásában még nyoma sem volt a pápaellenességnek: *Arra kell*

²⁰⁴ VI. Sándor (1431-1503). reneszánsz pápa, tizenegy éven keresztül volt Péter utódja. A pápaság legsötétebb alakjaként szokták emlegetni.

²⁰⁵ X. Leó (1475-1521), a Medici-család tagja, kereszties hadjáratot indított az Oszmán birodalom ellen.

²⁰⁶ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 38.

²⁰⁷ II. Frigyes (1463-1525). Közismert nevén Bölcs Frigyes, akinek a hallgatás volt a fegyvere, így nem adott támadási felületet ellenfeleinek. Ő alapította meg 1502-ben a Wittenbergi egyetemet.

²⁰⁸ Vö. DIÓS, I., art. *Luther 95 tétele* in *Magyar Katolikus Lexikon* I-XIV., SZIT, Budapest 1993-2011 VIII. 194.

tanítani a keresztyéneket, hogy ha a pápa tudna a búcsúhirdetők zsarolásairól, azt akarná, hogy inkább égjen porig Szent Péter bazilikája, mint azt, hogy juhainak bőréből, húsából és csontjából épüljön fel.²⁰⁹ A 86. tételben: *Továbbá: Miért nem építi föl a pápa – akinek vagyona ma felülmúlja a dúsgazdag (ókori) Crassusok kincsét is – Szent Péternek legalább azt az egy bazilikát inkább a maga pénzéből, mint szegény híveiéből?*²¹⁰

A vita elsősorban a búcsúkról szólt és a pápa tekintélyét nem is érintette, ugyanakkor egyre többen ismerték meg ezeket a téziseket és álltak Luther mögé. Amikor Kajetán bíboros, majd később *Karl von Militz* meg akarta győzni Luthert a tételek visszavonásáról, Luther a búcsúk helyett a pápa elsőbbséget kezdte el támadni. Először csak az igazsághoz ragaszkodva tagadta meg a pápa tekintélyét, de később a Szentírást tanulmányozva kérdőjelezte meg a pápa primátusát.²¹¹

A 95 tétel a szentek és Mária tiszteletével is foglalkozott. Ezek a tételek nem tagadták sem a szentek, sem a Szent Szűz tiszteletét, vagy azoknak a közbenjáró hatalmát, sőt bizonyos szenteket név szerint is megemlített írásában a reformátor. Azt is elismerte, hogy a szentek érdemei hatással vannak a keresztyének életére, csupán csak azt az egyet kérdőjelezte meg, hogy ez a közbenjárás a búcsúcédulák tulajdonosainak van fenntartva.²¹² Ugyanígy a Szent Szűz tiszteletével kapcsolatban sem nyilatkozott ezekben a tézisekben, csak a 75. tételben említett meg egy kijelentést, amelyet valószínűleg *Tetzel (1465-1519)*²¹³ hangoztatott.²¹⁴

1519 júliusában *Eck-vel (1486-1543)*²¹⁵ folytatott vitája során lépte át a reformálás és a forradalom közti határt. A vitában *Eck Husz Jánosra* és tanítványaira

²⁰⁹ Vö. 50. tétel.

²¹⁰ Az 51-es tétel is megemlíti a pápát: *Arra kell tanítani a keresztyéneket, hogy a pápa, ha szükséges volna, kész lenne (ahogy illik) még Szent Péter bazilikájának eladása árán is saját pénzéből segíteni azokat, akiknek legtöbbször némely búcsúhirdetők kicsalják a pénzüket.*

²¹¹ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 46.

²¹² Több traktátus megemlíti a szenteket. Ezek közül néhány: 58. *De nem is Krisztus és a szentek érdemeiről van szó, hiszen azok mindenkor, a pápa közreműködése nélkül is munkálják a belső ember számára a kegyelmet, a külső ember számára pedig a keresztet, a halált és a poklot.* Az 59. traktátusban: *Szent Lőrinc ugyan azt mondta, hogy az egyház kincse a szegények, de ő korának szokásos kifejezésével élt.*

²¹³ Johann Tetzel (1465-1519). Teológus, domonkos rendi szerzetes.

²¹⁴ A 75. tétel, amely feltételezhetőleg Tetzel hatására fogalmazta meg Luther, így szólt: *Őrületség azt vélni, hogy a pápai búcsúk akkorák, hogy feloldozhatják az embert, még ha valaki képtelenséget mondva – az Istenszülőt (Máriát) erőszakolta volna is meg.*

²¹⁵ Johann Eck (1486-1543), német skolasztikus teológus, a katolikus egyház védelmezője. Husz Jánossal, és Luther Mártonnal is vitázott.

terelte a szót. Luther megvédte Husz Jánost, és ezzel megkérdőjelezte a *Konstanzi Egyetemes Zsinat*²¹⁶ tévedhetetlenségét. Ebben a vitában Eck vezette a beszélgetést, és a hallgatóságot sikerült saját maga mellé állítania, ugyanakkor a vita hatására Luther bizonyos kérdésekben radikálisabb véleményre váltott. Ez a disputa sok kérdésben meghatározta Luther teológiáját. A későbbi korok evangélikus teológusai megpróbálták Luthert radikálisan értelmezni, így még nagyobb távolságot hozva létre a katolikus és az evangélikus teológia között.

Luther Mária-képe a Szentírásból alapult, és Krisztus-központú volt.²¹⁷ Máriáról nem írt külön tanulmányt, de Jézus életével kapcsolatban újra és újra megemlítette Mária szerepének fontosságát.

2.2.1. Mária tisztelete Luther Márton műveiben

Luther Márton megpróbálta a Szentírásból levezetni a szent Szűz tiszteletét, több művében is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Többek között a Magnificat imádságról írt könyvet,²¹⁸ sőt a Galatákhoz írt kommentárjában is megemlítette Mária szerepét.²¹⁹ Luther elvetette a szentek ünnepeit, a Szűz Mária-ünnepek közül is csak kettőt hagyott meg, a Gyertyaszentelőt és a Gyümölcsoltó Boldogasszonyt. Ez a két ünnep Jézus személyével van kapcsolatban. Arra hivatkozott, hogy ha Mária könyörög értünk, akkor nem kell őt kérnünk erre, megteszi magától is. A Mária-tiszteletet azért utasította el, mert a boldogságos Születés Krisztus helyére helyezték.²²⁰

²¹⁶ *Konstanzi Egyetemes Zsinat* (1414-1418). A zsinatot XXIII. János ellenpápa és Zsigmond császár hívta össze főleg egyházfegyelmi kérdések miatt.

²¹⁷ GÁNÓCZY S., *Mária Luther, Kálvin és a II. Vatikánium teológiájában*, in *Vigilia* (2005/7), 552-556

²¹⁸ LUTHER, M., *Magnificat /Mária éneke/*, Propeller Kft, Szeged, 1989.

²¹⁹ Kommentár a Galatákhoz írt levél 3. fejezetéhez: *Szent Pál egy valódi képet mutat be Krisztusról, mint szűzen-szült IstenFiáról, aki át lett adva a halálra a mi bűneink miatt. Legyen bennünk valódi elképzelés Krisztusról, mert az ördög úgy írja le Krisztust, mint aki a szigorú és kegyetlen bíró, aki elítéli és megbünteti az embert. Szólj az ördögnek, hogy ez a meghatározás hibás, mivel Krisztus saját magát adta a bűneinkért és az egész világ bűneiért áldozatul.* LUTHER, M., *A Commentary of St. Paul's Epistle of the Galatians*, Lightning, USA 2001, 567.

²²⁰ Apol. XXI 27 Vö. GÁL, F., art. *Mária-tisztelet*, in *Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.*, SZIT, Budapest 1993-2011, VIII. 680.

A kálvini reformáció hatására a szentek tisztelete még jobban háttérbe szorult a többi protestáns felekezetenél, de csak később, a XIX. században merült fel egy erősebb kritika Mária személyével kapcsolatban, kétségbe vonták Mária szüzi istenanyaságát.

Bár Luther a középkor Mária-tiszteletét megkérdőjelezte, mégis úgy tartotta, hogy Máriát egyszerű szolgálólánynak tekinteni túlzás. A tiszteletet nem azért utasította vissza, mert Szűz Mária nem lenne képes értünk közbenjárni, hanem mert a mi imádságunk nélkül is megtesz mindent értünk, amire szükségünk van. A közbenjárás tagadása csak később jelent meg Luther tanítványainak műveiben.

A *Magnificat* nem Máriáról, hanem Istenről szól, akinek ő hálát ad, hogy az emberiséget üdvözíteni akarja. Ebben a hálaadó imádságban a Szent Szűz szavai Luther szerint rávilágítanak arra, hogy minden kegyelem. Így írt erről könyvében, Mária szájába adva gondolatait: *Ne magasztaljon engem senki azért, hogy Isten anyjává lettem, hanem magasztalják és tiszteljük Istent, és az Ő bennem véghezvitt művét. Elég, ha velem együtt örvendeznek, és boldognak mondanak mindazért, hogy Isten felhasznált engem arra, hogy így cselekedjek velem.*²²¹

Az egyik beszédében így szólt erről a szerepről: *Mária, a Szent Szűz, nem csupán Krisztusnak, az embernek valóságos anyja, hanem az Isten Fiának is, amint azt Lukács (1,35) az angyal szavait idézve kifejezésre juttatta: Aki tőled születik, azt Isten Fiának fogják nevezni.*²²²

Luther síkra szállt, hogy megvédje Máriának az Efezusi Zsinaton kihirdetett *theotokosz* címét. Mária egy különleges szerepet töltött be, eszköz volt Isten kezében, hogy világra hozza Jézust. Sőt ennél sokkal többet állított, amikor erről a csodáról úgy írt, mint az Eukarisztiáról: *amint a kenyér és a bor az úrvacsorában a Szentlélek és az Ige erejéből Jézus testévé és vérévé válik, úgy lesz Mária természetes gyermeke is lényegesen más és több, mint a földkerekség többi gyermeke. Ebben áll a megtestesülés csodája. Az emberi lét és sors átváltozásában, konzekrációjában.*²²³

Egy másik helyen így írt erről: *Szilárdan hiszem, hogy (Krisztus) érettem a Szentlélektől minden emberi és testi közreműködés nélkül fogantatott, testi apa nélkül (...). Hiszem, hogy érettem született a tiszta szűztől, Máriától.*²²⁴

²²¹ Vö. LUTHER, M., *Magnificat /Mária éneke/*, Propeller Kft, Szeged, 1989, 33.

²²² *Luther Deutsch* (=LD), (ed. Aland K.), 4,309.; *Bekentnis der Artikel des Glaubens wider die Feinde* (=Bekentnis).

²²³ Vö. *Luther deutsch*. 192.

²²⁴ LD 6,18k.: *Eine kurze Form des Glaubensbekenntnisses*

A Szentírás kommentárjában visszatért erre a kérdésre, és kifejtette, hogy Szűz Mária bűn nélküli volt. Itt a tisztasági áldozat bemutatásával kapcsolatban felhívta a figyelmet, hogy erre nem lett volna szüksége Máriának, mégis megtette. Ez a viselkedésforma az Ószövetségben elsősorban nem a bűnnel, hanem a tisztasági szabályokkal volt kapcsolatban.²²⁵

Luther esetében Mária-kultusz helyett Mária-tiszteletről, vagy Mária-dicséretről lehet beszélni. Mária tiszteletét így fogalmazta meg a *Magnificat* írásában: *Hogyan kell tisztelnünk Máriát? Úgy, hogy ne féljünk méltatlanságát (...) méltatni.*²²⁶

Meg kell említeni azt is, hogy Luthert foglalkoztatta a nők sorsa. Ezért a Szent Szület mint példaképet állította eléjük, aki teljesítette hivatásbeli kötelességét. Személyét úgy tekintette mint aki Isten alá van rendelve, és Isten felé vezet bennünket. Ugyanakkor sok olyan kifejezést elutasított, amely abban a korban kapcsolatban állt Mária tiszteletével, így például a *mediatrix*, vagyis a „közvetítő”, az *expiatrix*, tehát „engesztelő”, vagy például az *advocata nostra*, azaz a „mi ügyvédünk” kifejezést is.²²⁷

2.2.2. Mária-tisztelet az evangélikus egyházban a XIX. században és annak hatásai J. H. Newman írásaira

Az evangélikus egyház és Luther munkássága főleg 1530 és 50 között volt nagy befolyással az anglikán teológiára. Az ezt követő években egyre inkább a református egyház vált meghatározó jelentőségűvé. Az 50-es évek anglikán egyházában, mire a református egyház jelentősebb hatást tudott volna gyakorolni az anglikán teológiára, üldözés kezdődött *Katolikus Mária* királynő vezetésével, így a teológiai változások lezáródtak. A XVII. században az anglikán egyház egyre inkább a református egyház nyomdokait követte. Ezt jelzi, hogy a Westminsteri hitvallás leginkább a református teológiát vette át.

Az imádságos könyv első kiadásából még az evangélikus egyház hatásait lehet kiolvasni, míg a második kiadásban már egyértelműen a református egyház jeleit

²²⁵ LD 6,250.

²²⁶ *Magnificat, Nachbemerkung 53.*

²²⁷ Ezeket a megszólításokat nem lehet csak önmagukban értelmezni. Figyelembe kell venni, hogy az imádságban hogyan használták azokat.

fedezhetjük fel. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a reformáció Európában nem egységesen zajlott le, vagyis minden országban nemzeti jellegűvé vált. Londonba mint fontos kereskedelmi központba, mind az északi, mind a német területekről, vagy akár a Svájcban lezajló folyamatokról is érkeztek hírek, a különböző országok vallási nézetei, írásai is yorsan eljutottak a szigetországba.

Az evangélikus teológia is változásokon ment át. A XIX. századra teljesen elvetették a szentek közbenjárását, Mária tiszteletét, a böjtölést, a tisztítótűzet és a pápa személyét.²²⁸ Ugyanakkor ezek a változások nem voltak teljesen egységesek. Néhány országban megmaradt a keresztvetés, a szentek tisztelete, sőt szerzetesrendek is működhettek.

Luthertől megőrizték azt, hogy a Szentírás minden tanításnak a legalapvetőbb hordozója, ugyanakkor azokat a hagyományokat is elfogadták, amelyek nem mondanak ellen a Szentírásnak. Sok más kérdésben inkább a református egyház felé hajlott az anglikán egyház, de voltak olyan nézetek, amelyeket nem vettek át Kálvintól. Ilyen volt a predestináció tana, amelyet túlzónak gondoltak.

Első ránézésre az anglikán teológia válogatott a protestáns nézetek között, ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy bizonyos nemzeti sajátosságot megőrizve igyekezett megvalósítani a protestáns tanítást. Az angol egyház gyökerei az V. századra nyúlnak vissza, bár néhány tudós szerint már a III. században éltek keresztények ezen a területen. A reformáció csak egyfajta visszatalálás volt a gyökerekhez, amir a Szentírás és az apostoli atyák munkái segítettek.

Az így kialakult anglikán teológia Anglia területén egyeduralomra tört, és a szigetre érkező hittérítők sok esetben beleolvadtak az anglikán közösségekbe. A XIX. században egyre fontosabbá vált, hogy lelki megújuláson menjen keresztül az anglikán egyház.

Míg a Low Church tanításából szinte teljesen kimaradt a Szent Szűz tisztelete, addig a High Church teológiájában megmaradt. Nem tulajdonítottak viszont különösebb közbenjáró hatalmat Máriának, sőt egyfajta ellenséges érzületet tápláltak a Szűz Máriával kapcsolatos imádságokkal szemben, hisz ez egy sarkalatos kérdés volt, amely jelezte az anglikán egyház különállását a katolikustól.

²²⁸ Ezzel a kérdéssel a 39. cikkely részletesen foglalkozik. Vö. *Bishop Wilson's Form of Receiving Penitents*, in *Tracts for the Times*, J.G.F. and J., Rivington, London 1841.

3. Mária szerepe az anglikán teológiában

Angliában a reformáció kiindítója nem a teológia, hanem a politika volt. VIII. Henrik Aragóniai Katalinnal kötött házasságának az érvénytelenítését kérte VII. Kelemen pápától, azt akarta, hogy a pápa vonja vissza azt az engedélyt, amelyet elődje adott. Kelemen pápa viszont nem válaszolt azonnal erre a kérdésre, hanem halogatta a döntést. Ezt azért tette, mert ha kinyilvánítja a házasság érvénytelenségét, akkor V. Károly spanyol királlyal kerül összetűzésbe, aki néhány évvel korábban kifosztotta Róma városát, valamint ítéletével a pápa által kiadott engedély tekintélyét is csorbította volna. Ha viszont az esküvő érvényessége mellett hozott volna döntést, akkor féltő volt, hogy Angliát elveszíti az egyház. A házasság felbontása azért volt fontos Henrik számára, mert Katalintól nem született fia, így halála után egy újabb polgárháború kitörése fenyegetett.

1531-ben az angol király egy 1393 óta fennálló jog, a *praeminirium*²²⁹ joga alapján próbálta meg korlátozni az Angliában működő egyházi vezetőket. Azt állította, hogy a püspökök megsértették az ő jogait, és bár ezt a klérus nem ismerte el, mégis 118.000 font jóvátételt fizettek az uralkodónak, valamint annak nyomására elismerték, hogy a király az egyház feje.²³⁰ A pontos megfogalmazás így hangzott: *a király az egyház (...) különös védelmezője, egyedüli és legfőbb ura és amennyiben Krisztus törvénye megengedi, legfőbb feje.*

Ez a megfogalmazás még nem tagadta a pápa primátusát, csupán a királynak adott elsőséget Angliában. Anglia területén az uralkodó személye értelmezte a törvényt, és ha ezt más valaki tette, akkor a király jogait sértette. Ezzel a kijelentéssel a pápa hatalmától való elszakadást készítették elő. 1532-ben az országos zsinat engedelmisséget fogadott a királynak, majd 1533-ban eltörölték az angoloknak azt a

²²⁹ A *praeminirium* joga annyit jelent, hogy Anglia területén az angol törvényeket kell figyelembe venni, amelyeknek az értelmezője a király személye. Ezt a törvényt az idő folyamán egyre fontosabbá vált, végül VIII. Henrik az egyházi törvényekre is kiterjesztette. Azzal vádolta meg az Angliában élő püspököket, hogy az egyház törvényeit nem a király értelmezésével használták, így ezzel megsértették az uralkodó függetlenségét.

²³⁰ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 94.

jogát, hogy a pápához fellebbezzenek, valamint a neki fizetendő annátákat is megszüntették.

Az így függetlenné vált anglikán egyházat *Thomas Cranmer* vezetésére bízták, aki 1533 pünkösdvasárnapján érvénytelenítette VIII. Henrik Aragóniai Katalinnal kötött házasságát, ezután már nem volt akadály a Boleyn Annával kötendő házasságnak.

Az egyik legjobb példája az anglikán egyház kapzsiságának a kolostorok bezárása volt. Amíg Svájcban és más protestáns területeken a szerzetesrendeket azért számolták fel, mert a szerzetesi élet véleménye szerint nem egyeztethető össze az evangéliummal, addig Angliában nem is kerestek teológiai alapot a feloszlatásukra. Európában a kolostorok vagyonának egy részét szétszították a kilépő szerzetesek között, Angliában viszont ezt a vagyont a király kapta meg.²³¹

Az anglikán mariológia az Áldott Szűz Mária tanításában foglalható össze. Az anglikánok hittek abban, hogy Jézus egyszerre volt ember és Isten, a második isteni személy, ezért Szűz Máriát úgy tisztelték mint *theotokoszt*, aki Istent hordozta, vagy másképpen, aki Istent szülte a világra.

A Low Church, vagy akár nevezhetnénk az evangélikus anglikán egyháznak, vonakodott Mária tiszteletéről (*honor*) nyilatkozni, ugyanakkor Szűz Máriát mint Jézus Krisztus anyját tisztelték (*veneration*).

Az anglikánok úgy tartják, hogy a katolikus vallást Arimateai József vitte Anglia földjére, ekkor jött létre az első kelta keresztény közösség *Glastonbury*-ben, és az első templomot a Szűz Mária tiszteletére építették.²³² Angliát Mária hozományának nevezték, itt ünnepelték először Szűz Mária mennybevételének az ünnepét 1060-ban.

Sok angol szent nagy tisztelettel fordult a Szent Szűz felé. A kármelita *Stock Szent Simon* Cambridge városában kapta meg a skapulárét 1251-ben. *Chichesteri Szent Richárd* (1197-1253),²³³ *Szent Anzelm* (1033-1109),²³⁴ valamint *Becket Szent Tamás* (1197-1253)²³⁵ szintén különleges tisztelettel vette körül a Szent Születet, és sok imádságot és könyvet írt a Szeplőtelen mindig-szűz, Krisztus anyja tiszteletére.

²³¹ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 100.

²³² Vö. ASHE, G., *From Caesar to Arthur*, University of Michigan, Michigan 1960, 87.

²³³ Chichesteri Szent Richárd (1197-1253), 1262-ben avatták a szentek közé. London, 1118. december 21. +Canterbury, 1170. december 29.

²³⁴ Szent Anzelm (1033 – 1109), Aostában született Canterbury kolostorban halt meg. Nagy hatású teológus, filozófus volt, a „skolasztika atyjaként” is tiszteli.

²³⁵ Becket Szent Tamás (1197-1253). 1262-ben avatták a szentté.

Az anglikán egyházban sok helyen megmaradt a Mária-tisztelet. Az 1635-ben írt imádságos könyv például, amelyet *Anthony Stafford* adott ki, *A nő dicsősége: vagyis a mi Áldott asszonyunknak az élete és halála, a Szent Szűz Máriának, Isten szeplőtelen anyjának* címmel jelent meg. Ezt a könyvet jóváhagyta London püspöke és hivatalosan megvédte Canterbury érseke is. Ez a gyűjtemény használta a rózsafüzér titkait, és ajánlotta az imádságot, valamint tanította a mennybevétel tanát is.

Az egyik híres anglikán püspök, *Thomas Ken* (1637-1711)²³⁶ himnusszal dicsérte a Szent Születet, amelyben hitet tett a Szeplőtelen fogantatás és a mennybevétel mellett is.²³⁷

²³⁶ *Thomas Ken* 1637-1711, híres himnusz-szerző.

²³⁷ Her virgin eyes saw God incarnate born,
When she to Bethlem came that happy morn;
How high her raptures then began to swell,
None but her own omniscient Son can tell.

As Eve when she her fontal sin reviewed,
Wept for herself and all she should include,
Blest Mary with man's Saviour in embrace
Joyed for herself and for all human race.

All Saints are by her Son's dear influence blest,
She kept the very Fountain at her breast;
The Son adored and nursed by the sweet Maid
A thousandfold of love for love repaid.

Heaven with transcendent joys her entrance graced,
Next to his throne her Son his Mother placed;
And here below, now she's of heaven possest,
All generations are to call her blest.

A ő szűzi szeme látta a megtestesült Isten születését,
Amikor Betlehembe ment azon a boldog reggelen;
Milyen fenséges az elragadtatás, ami akkor kezdődött,
Csakis a mindentudó Fiú tudja elmondani.

Ahogy Éva, amikor az áteredő bűnét felismerte,
sírt magáért, és mindenekért vele együtt,
Áldott Mária, az emberek megváltóját hordozta ölében,
Öröm saját magának, és az egész emberi nemnek.

Az összes Szent az ő Fiának kedves áldása alatt áll,
Mária igazi forrásként tartotta a keblét,
A Fiú imádta és szolgálta az édes szolgálólány,
A szeretet ezerszeres visszafizetése.

A Mennyország természetfeletti örömmel fogadta,
A Fia saját trónja mellett helyezte el anyját
és itt lent minden nemzedék arra van hívva,
hogy dicsérje őt.

Az anglikán egyház a következő ünnepeket tartotta meg a Szent Szűzzel kapcsolatban. Fő ünnepnek tekintette Szűz Mária mennybevételeének az ünnepét (augusztus 15.), ünnepnapnak tartotta március 25-ét. Az angyali üdvözetet, Jézus bemutatását a templomban, vagyis a Candlemast (febr. 2.), és a Vizitációt (máj. 31, vagy júl. 2.). Emléknapként ülték meg Szűz Mária születésnapját (szept. 8.), valamint a Szent Szűz fogantatását (dec. 8.).

Az angol reformáció túlzásnak vélte, hogy Máriát közbenjárónak nevezték, sőt Máriát Krisztus, a hozzáférhetetlen bíró elé állították, így elvetette *Erasmus* és *Morus Tamás* (1478-1535)²³⁸ tanítását. Jézus az egyedüli közvetítő Isten és az ember között.

Az angol reformátorok a Mária-tisztelet egyik legfontosabb forrásának Mária Jézus megtestesülésében betöltött szerepét tekintették. Máriát Isten anyjaként tisztelték, ami a hagyományból és a Szentírásból is kiolvasható. Követték a korai egyház tradícióit és a reformátorokat, *Kálvin Jánost* és *Luther Márton*t. Az angol reformátorok mint *Hugh Latimer*,²³⁹ *Thomas Cranmer*²⁴⁰ és *John Jewel*²⁴¹ munkáit is elfogadták, így a *mindig-szűz Mária*-tanítást, – de se nem tagadták, se nem támogatták az eredeti büntől való mentességet. Az imádságos könyvben²⁴² mindezt összegyűjtötték és úgy hivatkoztak Máriára mint a *Tiszta Szűz*-re.

A Mária-tisztelet teológiai hátterének hiánya ellenére megmaradtak az ünnepek, sőt az esti imádságban elimádkozták a Magnificátot is. A XVII. században *Lancelot Andrewes*, *Jeremy Taylor*, *Thomas Ken* a Mária-tiszteletet a katolikus teológia részének tekintették. Csak a XIX. századi Oxford-mozgalom érezte szükségét, hogy újra megfogalmazza Szűz Mária helyét az anglikán teológiában.

²³⁸ Morus Tamás Londonban született, és a Towerben halt meg. (1478-1535). Angol jogász, író, költő, államférfi. 1886-ban a katolikus egyház boldoggá avatta, az anglikán egyház 1980-ben vette fel a szentek közé.

²³⁹ Hugh Latimer (1487-1555). Máglyán megégették Tudor Mária uralkodása alatt.

²⁴⁰ Thomas Cranmer Az anglikán reformáció egyik vezéralakja. Munkásságáról más fejezetben részletesebben foglalkoztam.

²⁴¹ John Jewel (1522-1571), Salisbury püspöke, a Low-church-öt védelmezi Tudor Máriával szemben

²⁴² Így neveztek számtalan olyan könyvet, amely az anglikán egyház tanítását foglalta össze. Az 1662-ben megjelent könyv teljes címe így hangzott, *The Book of Common Prayer and Administration of the Sacraments and other Rites and Ceremonies of the Church according to the use of the Church of England together with the Psalter or Psalms of David pointed as they are to be sung or said in churches and the form and manner of making, ordaining, and consecrating of bishops, priests, and deacons.*

vagyis a

Közös imádságok és a szentségek és rítusok leírása az egyháznak az anglikán egyház használatára, a Dávid zsoltáraival, hogy azokat énekelhessék, vagy mondhassák és a formák és magatartásmódok szentelve és konzekrálva a püspökök, papok és diakónusok számára.

A Mozgalom hatására egyre fontosabb szerepet töltött be Mária tisztelete az anglikán teológiában. Ennek az egyik jele az volt, hogy a XX. században a Walshingham-i Mi Asszonyunk²⁴³ templom mind az anglikánok, mind a katolikusok számára újra zarándokhelyé válhatott.

A *rózsafüzér*, az *Úrangyala*, és a *Regina coeli* imádságok jelenleg az anglo-katolikusok²⁴⁴ és a High Church mozgalom fontos imádságai is.

A mai korra még közelebb került a katolikus teológiához az anglikán teológia Máriával kapcsolatos felfogása. Az anglikánok 2005. május 16-án *Mary: Grace and Hope in Christ*, vagyis *Mária: Krisztus reménye és kegyelme* címmel közös dokumentumot adtak ki, amelyben Mária kereszténységben betöltött szerepét fogalmazták meg. Ezt a dokumentumot katolikus részről *Alexander Burnett*²⁴⁵ helyi érsek, anglikán részről *Peter Camley*,²⁴⁶ Nyugat-Ausztrália anglikán érseke írta alá.²⁴⁷

Jelenleg Mária tiszteletének a kérdése szinte teljesen széttagolódott. Meg kell vizsgálni a különböző egyházmegyék, plébániák véleményét, hiszen a legtöbb anglikán közösség nem fogalmazott meg konkrét tanítást. Az írországi anglikán közösség véleménye szerint Szűz Máriát tisztelni kell, mint a többi szentet, ugyanakkor nem tartják helyesnek, hogy Máriás imádságokat mondjanak, vagyis az imádságok egyedül Istenhez szólhatnak.²⁴⁸ A szeplőtelen fogantatást és Mária mennybevételének a tanítását nem tartják dogmának, és az ünnepét sem ülik meg.²⁴⁹ Más közösségek viszont elfogadják ezeket. A különböző közösségek közötti különbségtételben sokat segít, ha megvizsgáljuk, hogy aláírták-e a *Mary: Grace and Hope in Christ* dokumentumot.²⁵⁰

Így Mária és a szentek tiszteletének a tagadása, amely a XVI-XVII. században jellemző az anglikán teológiára, átalakult: bizonyos tisztelettel veszik körül a szenteket, és közöttük elsőként tisztelik a Boldogságos Anyát, ugyanakkor nem imádkoznak hozzá. A mai anglikán teológia a következő kérdéseket veti fel Mária tiszteletével

²⁴³ 1061-ben Richeldis de Faverches nevű úrnőnek jelent meg Szűz Mária. Walshingham zarándokhelyét élesztették újjá a XX. században.

²⁴⁴ Az anglikán egyháznak az a része, amely a legközelebb áll Rómához. Sok ilyen közösség egyesült Rómával XVI. Benedek pápa *Anglicanorum coetibus* kezdetű apostoli konstitúciója értelmében.

²⁴⁵ Alexander Burnett 1934-ben született Detroitban, 1997. óta Seattle érseke, 2010-ben nyugdíjba vonult.

²⁴⁶ Peter Camley 1937-ben született, Perth érseke volt 1981-2005 között, jelenleg nyugdíjas.

²⁴⁷ Rajtuk kívül még számtalan közösség fogadta el és írta alá a dokumentumot.

²⁴⁸ A következő ünnepek szerepelnek a liturgikus naptárban: Február 2. Mária tisztulása, Jézus templomban való bemutatása, Máj. 31. Vízitáció, Márc 25. Annunciáció, Szept 8. Mária születése

²⁴⁹Vö. *Preface of the Annunciation*, *Alternative Prayer Book*, 68.

²⁵⁰ ARCIC, *Mary, Grace and Hope in Christ*, Morehouse Pub, 2005.

kapcsolatban: 1. Van-e ennek a tiszteletnek szentírási alapja,²⁵¹ 2. mennyire szolgál ez a tisztelet a hívek épülésére, 3. ez a tisztelet előmozdítja-e az üdvösségünket?²⁵² Ezekben a kérdésekben már azt láthatjuk, hogy nem valami ellen fogalmazták meg az anglikán egyház tanítását, hanem elsősorban azzal a céllal, hogy megkeressék azt az utat, amely segíti a hit növekedését. Ez a kérdésselvetés már nem a református, vagy az anglikán teológia hatása az anglikán egyházra, vagy a katolikus teológia miatt érzett ellenszenv, hanem sokkal inkább annak a felfedezése, hogy ez a tanítás mennyiben szolgálja a hívek lelki javát.

3.1. Mária-tisztelet VIII. Henrik korában

VIII. Henrik házassági problémája vezetett el odáig, hogy az anglikán egyház elszakadt Rómától. Ez az elszakadás nem jelentette az önálló anglikán teológia kialakulását, az első néhány évben csak a pápa Anglia fölött gyakorolt jogainak a felfüggesztését hozta magával. Később próbálták meghatározni azt az utat, amelyen az anglikán teológia tovább haladhat.

VIII. Henrik mélyen vallásos volt, azt híresztelték róla, hogy naponta három, de ha megtehetette, akkor öt misét is hallgatott.²⁵³ Személyével egy olyan uralkodó került a trónra, aki méltán viselte az *egyház védelmezője* címet a *Hét Szentség védelmében*²⁵⁴ című könyve miatt.

VIII. Henrik uralkodásával egyben egy olyan király került Anglia trónjára, akinek a személye erős befolyással bírt. Még mielőtt Rómától elszakadtak volna, sok

²⁵¹ Szűz Máriával kapcsolatban sok szentírási helyet lehet idézni, többek között: Jn 19, 25-27; Lk 1:38; Lk 11, 27-29; Lk 1,46-55; 1Kor 8,11; Róm 14,21.

²⁵² Vö. Robin G. Jordan, *The Virgin Mary and the Saints in the Anglican Tradition*, in <http://anglicansablaze.blogspot.com/2011/01/virgin-mary-and-saints-in-anglican.html> (a kutatás ideje: 2012. március 20.)

²⁵³ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 20.

²⁵⁴ A könyv címe: *The Defence of the Seven Sacraments*. X. Leó pápa a könyvért a *Hit védelmezője* címmel ajándékozta meg az angol királyt, amit a királyi család tagjai mind a mai napig viselnek, bár később Morus Tamásnak tulajdonították a könyv nagy részét. Ezenkívül VIII. Henrik levelet írt Luthernek az egyház védelmében.

ügyben csorbította a pápa jogait, így a püspökök kinevezésében és bizonyos engedélyek, taxák szedésében. De az országban végre béke uralkodott, amelyet szerettek volna megőrizni a hosszú nyúlt *rózsák háborúja*²⁵⁵ után. A spanyolokkal folytatott küzdelem miatt a pápának nem volt lehetősége arra, hogy komolyabb felügyeletet gyakoroljon az anglikán egyház felett, így VIII. Henrik kezdeti szárnypróbálgatásait nem sikerült elég határozottan visszautasítani, ami nagyrészt hozzájárult az anglikán függetlenedéshez.

Az anglikán egyház nem akart önálló teológiát megfogalmazni, valamint a kimondott teológiai tételeket sem tekintette úgy, hogy azok mindenki számára kötelezőek, hanem csak tételek voltak, amelyeket szabadon lehetett követni, – bár később a 39 *Cikkely* az anglikán egyház önállóságának az alappilléivé váltak.

A 10 *Cikkelyt* követte az *Institution of a Christian man* című könyv, amely 1538-ban jelent meg, és a 10 *Cikkely* értelmezését tartalmazta. Ezeknek a cikkelyeknek a megfogalmazása két okból történt. Szerették volna meghatározni, hogy miben különbözik az anglikán teológia a katolikus teológiától, valamint azt is feladatnak tekintették, hogy a katolikus papok számára olyan teológiát fogalmazzanak meg, amely segíti, hogy döntsenek és csatlakozzanak az anglikán egyházhoz. Az volt a cél, hogy ezeknek a cikkelyeknek az *ésszerűsége* magával ragadja a kételkedőket, és ezzel együtt jelezze, hogy ez nem a lutheri reformáció. Ezt a könyvet a *püspökök könyvének* is nevezték, hiszen püspökök és prédikátorok aláírásai támasztották alá ennek a műnek a hitelességét. A könyv tartalmazta a szentek és Szűz Mária tiszteletét is.²⁵⁶

1539-ben jelent meg a *hat cikkely*, amely munka elsősorban az *ausburgi hitvallásra* való válasz volt. Ezeket a kérdéseket a parlament egy bizottsága tárgyalta, és Norfolk hercege hirdette ki 1539. május 16-án.²⁵⁷

1543-ban jelent meg a *King Book*, amely valójában a *Cranmer* által írt *Institution of a Christian man* c. könyv VIII. Henrik által végzett revíziója volt. 1552-

²⁵⁵ A rózsák háborúja (1455-1485) a York és a Lancaster házak között zajlott.

²⁵⁶ Ez a könyv megemlíti a szentek tiszteletét is, amelyet a katolikus hagyományból vesz át. *Az összes angyalok és szentek imádkoznak értünk, és velünk együtt az Atyához, ahogy azt az Ő drága Fia, Jézus Krisztus kérte, hogy adja meg a kegyelmet nekünk, és bocsássa meg a bűneinket (...) és ez az oka annak, hogy imádkozunk Szűz Máriához, keresztes Szent Jánoshoz, és minden apostolhoz és szenthez (...) és ezért tartjuk meg az ünnepeiket.* Vö. *Formularies of Faith*, Oxford at The University Press, Oxford 1856, 15.

²⁵⁷ Ezek a következők voltak: 1. Transzubsztanciáció tana, 2. az indokok a hívőknek a kehelytől való visszatartására, 3. papi cölibátus, 4. a tisztaság előírásának a következményei, 5. a magánmisék tartásáról, engedélyéről, 6. a fülgyónás fontosságáról. Ezek a cikkelyek nem foglalkoztak a szentek és Szűz Mária tiszteletével, ezért részletesebben mi sem érintjük őket.

ben a 42 Cikkely,²⁵⁸ míg 1563-ben a 39 Cikkely látott napvilágot. Ezek a cikkelyek váltak a legbefolyásosabb írásokká, a XIX. században arra szolgáltak, hogy meg lehessen állapítani, hogy ki maradt hű az anglikán teológiához. Ezekben az írásokban elítélték az olyan kijelentéseket, amelyeket a katolikus egyház dogmaként vallott,²⁵⁹ és elfogadtak olyan tételeket is, amelyeket a katolikus egyház nem tanított. Ezeket a cikkelyeket egészítették ki a két prédikációs gyűjteménnyel.

A reformáció korának megvolt az a hátránya, hogy az újabb nézetek kiszorították a régebbi felfogást. Így voltak olyan református városok, amelyek Európában átvették a Helvét hitvallást, majd pedig az Unitárius hitnél kötöttek ki.²⁶⁰ Angliában a különböző új vallási nézetek erős befolyást gyakoroltak az anglikán vallásra.

Míg a 10 Cikkely külön pontban tárgyalta a szentek tiszteletét, addig a 39 Cikkely nem foglalkozott Szűz Máriával és a szentekkel közvetlenül, csak átvitt értelemben, – bár a 39 Cikkely a 10 Cikkely kibővítése volt. Rögtön a 2. cikkely az *Isten Szava, vagy Fia megtestesült, és emberré lett* címet viselte, amelyben Szűz Máriáról írt, de ezenkívül nem jelentek meg a tételek között a szentek tiszteletével kapcsolatos kijelentések.

Az anglikán teológia alapjának szokták tekinteni a *homíliákat*, amelyeket *Thomas Cranmer* gyűjtött össze 1539-ben, bár hivatalosan csak 1542-ben jelentek meg. A beszédek közül ötöt maga Cranmer írt. A könyv anyagát a XVI. században vándorprédikátoroktól gyűjtötték össze. A gyűjtemény két kötetből állt és valójában tematikus beszédeket tartalmazott, amelyek megpróbálták a felvetett témára az anglikánok által kialakított helyes nézőpontot bemutatni. A második könyv homíliái huszonegy beszéde követte. Az első könyvhöz képest ezek praktikusabban voltak megfogalmazva. Ezek a gyűjtemények szerepeltek a 39 Cikkelyben, a 35. felsorolta a beszédek címeit. 1562-ben, amikor először jelent meg nyomtatásban a második gyűjtemény, még csak 19 homíliát tartalmazott, *John Jewel* egészítette ki még két beszéddel a kötetet, amely 1571-ben látott napvilágot. A két könyv közös kiadására pedig 1632-ig várni kellett.

²⁵⁸ A 39 cikkely átdolgozása a 42 cikkelynek, amelyből 38-at vett át I. Erzsébet, és még egy cikkellyel egészítette ki.

²⁵⁹ Ilyen például a tisztítótűz tanítása. Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 168.

²⁶⁰ Erre jó példa Kolozsvár városa, amely miután elszakadt a katolikus hittől, egészen az unitárius vallásig jutott el, vagyis a reformáció különböző irányzatait a város befogadta.

Ezek a beszédek a legkülönbözőbb témákat tartalmazták: a templomok helyes használatáról és tisztántartásáról, a részegségről, a bálványimádásról, az imádságról. Néhányat valamilyen viselkedés ellen fogalmaztak meg, ilyenek a bálványimádásról, a rebellióról,²⁶¹ és a szertelen ruházkodásról szóló beszédek. Ebben a sorozatban a Szent Szűz tiszteletével nem foglalkoztak, ugyanakkor a templom helyes használatáról és az imádságról szóló rész érintette ezt a kérdéskört is.

A beszédekben megfigyelhető, hogy egyre erősebb lett Kálvin és Luther hatása az anglikán egyházra. Megjelent bennük a Szentírás-olvasás fontossága, sőt Cranmer maga is készített angol szentírásfordítást.²⁶² A beszédekben megfogalmaztak olyan kijelentéseket is, amelyek eltértek mind a református, mind az evangélikus egyház tanításától. Az egyik ilyen az Oltáriszentséggel kapcsolatos tanítás.²⁶³

Bár ezek a homíliák nem dogmatikai céllal születtek, az anglikán egyház mégis úgy tekintett rájuk mint a cikkelyeknek a hivatalos értelmezésére.

1549-ben egy imádságoskönyv jelent meg, amelynek segítségével a latin misét akarták megszüntetni, és bevezetni az angol nyelvű liturgiát. Ennek is *Cranmer* volt a megalkotója.²⁶⁴ A könyv elsősorban Luther nézeteit és az evangélikus teológia szókincsét tartalmazta. Az *Imádságoskönyv*²⁶⁵ számos liturgiával kapcsolatos szabályt írt le és teológiailag értelmezett. Ezek közé tartozott a szentmisében Krisztus áldozatának megisméltődésének a tagadása.

Cranmer elsősorban a középkori liturgiákat használta fel az új szertartásrend kialakításához, így a sarumi liturgiát.²⁶⁶ Cranmer kételyei ellenére 1549-ben kiadja az

²⁶¹ Az első beszédgyűjteményben található Homíliák címei: Of the right Use of the Church. Against peril of Idolatry. Of the repairing and keeping clean of Churches. Of good Works: first of Fasting. Against Gluttony and drunkenness. Against Excess of Apparel. Of Prayer. Of the Place and Time of Prayer. That Common Prayers and Sacraments ought to be ministered in a known tongue. Of the reverent estimation of God's Word. Of Alms-doing. Of the Nativity of Christ. Of the Passion of Christ. Of the Resurrection of Christ. Of the worthy receiving of the Sacrament of the Body and Blood of Christ. Of the Gifts of the Holy Ghost. For the Rogation-days. Of the State of Matrimony. Of Repentance. Against Idleness. Against Rebellion.

²⁶² Az első angol nyelvű fordítás 1526-ban történt, és Tyndale nevéhez fűződött, akit eretneknek nyilvánítottak, és elégettek. Cranmer fordítása nem volt teljes, csak 1603-ban I. Erzsébet halála után fia, Jakab utasítást adott a Biblia lefordítására.

²⁶³ 2. gyűjtemény, 15. beszéd Vö. *AN HOMILIE OF THE worthy receiuing and reuerend esteeming of the Sacrament of the body and blood of Christ* in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, Ann Mearn, London 1683, 439.

²⁶⁴ Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 111.

²⁶⁵ CRANMER, TH., *The Book of common prayer*, 1549.

²⁶⁶ Ez a liturgia a középkorban más helyi liturgiákban is megjelent. Ezzel a témával részletesen foglalkozik: FÖLDVÁRY M., *Rubrica Strigoniensis*, Phd értekezés, ELTE 2008.

Imádságoskönyvet. Ekkor ugyan már inkább a svájci reformátorok felé hajlott, mégis az első imádságoskönyv vált az anglikán teológia alapjává, amelyre hivatkozva elhagyták azokat a szertartásokat, amelyeket a könyv nem tartalmazott.

A mű a megjelenése után azonnal a támadások keresztüzébe került: a konzervatívok radikálisnak nevezték, míg a radikálisok a konzervatív hozzáállása miatt támadták.

Bár Cranmer az első kiadás megjelenésekor is már a svájci reformátorok felé húzott, az 1552-es imádságoskönyvvel mégsem törölte el az első vívmányait. A második kiadásának az egyik fő oka *Martin Bucer Censura*²⁶⁷ című könyve volt, amelyben részletesen kifejtette az első kötet hibáit.²⁶⁸

A második imádságoskönyv lényegében az első egyszerűsített változata lett. A református egyháztól való eltolódás érzékeltetésére jó példa az úrvacsora vételekor mondott imádság, amely az 1552-ben készült változat szerint kiegészült a „megemlékezvén” szóval.²⁶⁹

3.2. Mária-tisztelet az anglikán egyház első teológiai írásainak tekintett „homíliákban”

A *homíliák* nem tartalmaztak külön beszédet a szentek, vagy a Szent Szűz tiszteletével kapcsolatban, mégis úgy tekinthetünk rájuk mint az anglikán egyház hivatalos álláspontjára, amely az anglikán teológiának alapjául szolgált. A *10 Cikkely* még foglalkozott a szentek tiszteletével, valamint a szentek emléknappjaival, amelyek mind a mai napig jelen vannak az anglikán egyház teológiájában. A *39 Cikkely* ezeket

²⁶⁷ Martin Bucer (1491-1551), Domonkos szerzetes volt, aki a szerzetesi fogadalmának semmissé nyilvánítása után 1519-ben Angliában tevékenykedett haláláig. Strasbourgban élő protestáns, aki az anglikán, a református és az evangélikus teológiára is hatást gyakorolt.

²⁶⁸ A könyv 1550-ben jelent meg Vö. BUCER, M., *Censura*, 1550. illetve Bucer Angliában betöltött szerepéről: GRESCHAT, M., *Martin Bucer*, Kálvin Kiadó, Budapest 2011, 259-287.

²⁶⁹ Az imádságoskönyv 1549-es változata az evangélikus, míg az 52-es változat a református teológiához állt közel: *Ez a mi urunk Jézus Krisztus teste, amely éretted adatott, őrizd meg tested és lelked az örökvaló életre*; míg az 52-es változat: *Vedd és edd, megemlékezvén arról, hogy Krisztus meghalt éretted, és táplálkozzál ővele szívednek hite által, hálaadással*.

már elhagyta. A beszédek megalapozásában fontos szerepet töltek be az egyházatyáktól vett idézetek, valamint a szentírási helyek.²⁷⁰

A második beszédgyűjtemény 21 homíliát tartalmazott, és bár a Szent Szűz, vagy a szentek tisztelete konkrétan nem volt jelen bennük, mégis egy részük foglalkozott ezekkel a kérdésekkel is. Az első a templom helyes használatáról szól, amely részletesen leírta az Ószövetségi szentírási helyeket a templom tiszteletével kapcsolatban. A beszéd következő bekezdésében a kapcsolódó Újszövetségi helyeket foglalta össze. Ezekben a leírásokban megjelent a Lk 2, 41. és 46., amikor a 12 éves Jézust elvitték a templomba. A homíliában a *blessed virgin Marie*²⁷¹ kifejezés szerepelt. Ez a kifejezés később az anglikán teológiából szinte teljesen kikopott, Máriát, *Saint Mary* néven szólították.

A második beszéd a bálványimádás ellen emelte fel szavát. Ebben felmerült a Jézusról, Máriáról és az apostolokról szóló képek készítése, és ezeknek a képeknek a templomban való elhelyezése. Eusebiust és Jeromost idézte, akik kifejtették írásaikban, hogy a szentek képei a pogányok hatására jelentek meg a templomainkban, de ezeknek a képeknek már más a szerepe, mint a pogány kultuszokban volt.

A hetedik beszéd az imádságról szólt, az Ószövetségi imákból kiindulva vezette le az ima fontosságát.²⁷² Eszerint az imádságnak négy célja van. Az első, hogy Isten hallgasson meg minket; a második, hogy segítsen; a harmadik, hogy hallgassa meg azt a kérésünket, amit elmondunk; és a negyedik, hogy felismerjük, hogy mit kell kérni az Istentől.²⁷³

²⁷⁰ A beszédben először Szent Krizosztomoszt idézte, majd huszonnégy helyet a Szentírásból, először az Ószövetségből, majd az Újszövetségből, hogy alátámassza a beszéd tekintélyét. Vö. *Homily on the true and lively faith the second part of the sermon of faith.*, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 30.

²⁷¹ *Homily on the right use of the church (Beszéd a templom helyes használatáról)*, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 131.

²⁷² *Ő igaz önmagában, mint ahogy megígérte, valóban úgy is történt. ISTEN nagy kegyelme kedvéért dolgozott a mi szívünkben az ő szent Lelke, amit mi mindig kérünk az alázatos imádságainkban, ahogy azt nekünk tennünk is kell, és mindig engedelmeskedünk a dolgoknak, amit mi kérünk, Jézus Krisztus a mi Urunk által, az Atyával és a szent Lélekkel, minden hódolat és dicsőség a világ végéig.*

He is trueth it selfe, and as truely as he hath promised it, so truely will he performe it. GOD for his great mercies sake so worke in our heartes by his holy Spirit, that wee may alwayes make our humble prayers vnto him, as wee ought to doe, and alwayes obtaine the thing which wee aske, through Iesus Christ our Lord, to whom with the Father and the holy Ghost, bee all honour and glory, world without end. in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 268.

²⁷³ *Az első ebben, amit teszünk a mi imádságainkkal, hogy lehetővé tesszük, hogy segítsen nekünk. A második, hogy Ő segíteni fog nekünk. A harmadik az, hogy ő legyen olyan valaki, aki meghallgatja az*

A szentek tiszteletével, és imádságával kapcsolatban Szent Ágostonra hivatkozott és a *Vallomásokból*, illetve az *Isten városából* idézett egy-egy részletet. A szenteket tisztelettel (a *honor* szót használta, és nem a *worship-et*) kell körülvennünk, és követni kell a tetteiket és erényeiket.²⁷⁴

A nyolcadik homília az imádság helyéről és idejéről beszélt. Az imádságnak megvan a maga helye és ideje, amikor összejövünk, hogy közösen dicsérjük az Istent, és az ő szentjeinek a közösségét.²⁷⁵ A szentek tisztelete nem önmagukban értendő, hanem úgy, ahogy az Ószövetség értelmezte. Szent az, aki az Istentől részesült, és ezért a

imádságunkat. A negyedik az, hogy megértse jobban, mint mi magunk, hogy mit hiányolunk, és mennyire rászorulunk a segítségére.

The first is this, that he to whom wee make our prayers, bee able to helpe vs. The second is, that hee will helpe vs. The third is, that hee bee such a one as may heare our prayers. The fourth is, that he vnderstand better then wee our selues what we lacke, and how farre we haue neede of helpe. CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 270.

²⁷⁴ *Olyan kevés ismeretünk van a szentek szívének titkairól, az egyházatyák kételkednek abban, hogy egyáltalán tudnak-e arról, hogy mi mit teszünk itt a földön, mindenek előtt jól ismerték azt, hogy mit tettek általában a földön. És jóllehet némi dolgot ismernek, mégis Szent Ágoston, a nagy tekintélyű szerző és régi doktor a következő véleményen volt erről: Hogy ők sem tudnak többet arról, mint mi teszünk a földön, úgy mi sem ismerjük azt, amit ők tesznek a mennyben. (Augustine, 'Lib. de Cura pro Mort. Agenda', chap. 13, Augustine, 'De Vera Reli.', chap. 22). A bizonyosság kedvéért mindazokat a szavakat, amelyeket Izaiás prófétált, amit itt mondtak, Ábrahám nem ismerte és Izrael sem ismerte (Iz 63,16). Az ő gondolata ezért az, hogy nem kell nekünk vallási tisztelettel vagy imádsággal feljűk fordulni, hanem tisztelnünk kell őket, követe az ő tisztelendő és jó életüket. Ahogy más helyen tanúságot tesznek a mártírok és a szent emberek a múltban, ahol nem a haláluk után nyerték meg a megváltást, és a papok megemlékeznek róluk a szertartásban, de soha nem kérték, vagy hívták őket segítségül (Augustinem 'De Civit. Dei,' chap. 10). És miért? Mert a papok (mondja ő) Isten papjai és nem az övéi: Ezért ők Istent hívták segítségül, és nem őket.*

As for the Saintes, they haue so little knowledge of the secretes of the heart, that many of the ancient fathers greatly doubt, whether they know any thing at all, that is commonly done on earth. And albeit some thinke they doe, yet Saint Augustine a Doctour of great authority, and also antiquitie, hath this opinion of them: that they knowe no more what wee doe on earth, then wee know what they doe in heauen (Augustine, 'Lib. de Cura pro Mort. Agenda', chap. 13, Augustine, 'De Vera Reli.', chap. 22). For prooffe whereof, he alleageth the wordes of Esay the Prophet, where it is sayd, Abraham is ignorant of vs, and Israel knoweth vs not (Isaiah 63.16). His minde therefore is this, not that wee should put any religion in worshipping of them, or praying vnto them: but that wee should honour them by following their vertuous and godly life. For as hee witnesseth in anotherplace, the Martyrs and holy men in times past, were wont after their death to bee remembred, and named of the Priest at diuine seruice: but neuer to bee inuocated or called vpon (Augustinem 'De Civit. Dei,' chap. 10). And why so? because the Priest (saith he) is GODS Priest, and not theirs: Whereby he is bound to call vpon GOD, and not vpon them. in CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 271.

²⁷⁵ *Az én lelkem dicséri az Urat (Zsolt 103.22): mégis ez jó és kedves Isten szemében, amit minekünk a különleges időben a különleges helyen kell megennünk összegyülekezve, azzal a szándékkal, hogy az ő nevét hirdetjük, és az ő dicsősége előre lesz helyezve a gyülekezetben, a szentjeivel együtt.*

O my soule prayse the Lord (Psalm 103.22): Yet it appeareth to be GODS good will and pleasure, that wee should at speciall times, and in speciall places, gather our selues together, to the intent his name might bee renowned, and his glory set foorth in the congregation and assemblie of his Saints. CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 285.

tiszteletnek az alapja az Isten felé való tisztelet, és az Isten szentségéből részesülnek a szentek is, akik közösségben vannak Istennél.²⁷⁶

A 9. beszéd, amely a közös imádságokról és a szentségekről szólt, idézte az Efezusi levelet, amelyben Pál apostol a következőket mondja: *Ezért már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és Isten családjának tagjai.*²⁷⁷ Az angol szövegben a család helyett a háztartás szó szerepelt.

A 12. homília *A Születésről* szólt.²⁷⁸ Ebben a beszédben a teremtés könyvéből kiindulva vezette le a megváltás szükségességét. Isten az embert a Paradicsomba helyezte,²⁷⁹ ahol Ádám bűne, az egy ember bűne miatt jött a halál az egész emberiségre.²⁸⁰ Így a bűnbeesésből kiindulva, a próféták jövendölésein keresztül írta le, hogy Jézusnak Szűztől kellett születnie. Isten Jósága annyira hatalmas és csodálatos, hogy Szűz Máriától megszületett a Megváltó.²⁸¹ A beszéd középpontjában Jézus szerepelt, és Isten végtelen szeretete, amely elküldte a megváltót. A Szent Születet megemléltette mint Isten eszközét, de részletesebben nem foglalkozott személyével.

A XVI. beszéd a Szentlélektől kapott kegyelmeket taglalta. Ebben a beszédben idézte Lukács Evangélistát, aki azt írta, hogy Mária a Szentlélektől foganta Jézust.²⁸² A

²⁷⁶ A „Szentek közössége” kifejezés már az apostoli hitvallásban is szerepelt.

²⁷⁷ Ef 2, 19.

²⁷⁸ *Homily on the Nativity*, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 337

²⁷⁹ *Mindenható Isten, a te nagy szeretetednek jelét adtad neki, kiválasztva egy különleges helyet a földön, amit Paradicsomnak neveztek, ahol békésen és megelégedve élt, és nagy bőségben a világ dolgaiból.*

Almighty GOD, in token of his great loue towards him, chose out a speciall place of the earth for him, namely Paradise, where he liued in all tranquility and pleasure, hauing great abundance of worldly goodes. Vö. Homily on the Nativity, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 337.

²⁸⁰ Szent Pál a Rómaiakhoz írt levél 5. fejezetében mondta, *egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn folyományaként a halál, és így a halál minden embernek osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek.*

Saint Paul in the fifth Chapter to the Romanes sayth, By the offence of onely Adam, the fault came vpon all men to condemnation, and by one mans disobedience many were made sinners. Vö. Homily on the Nativity, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 339.

²⁸¹ *Azt az egy jótettet, amely többi között annyira hatalmas és csodálatos, amit sem a nyelv nem tud kifejezni, sem a szív elgondolni, még kevésbé tudunk megfelelő köszönetet mondani Istennek érte. De van egy nagy vita köztöm és zsidók között, hogy ugyanis Jézus, aki Szűz Máriától született, valódi messiás, és megváltója a világnak, ahogy azt már régen megígérték a próféták.*

Which one benefite among all other is so great and wonderfull, that neither tongue can well expresse it, neither heart thinke it, much lesse giue sufficient thanks to GOD for it. But here is a great controuersie betweene vs and the Iewes, whether the same Iesus which was borne of the virgine Mary, be the true Messias, and true Sauieur of the world, so long promised and prophesied of before. Homily on the Nativity, in CRANMER, TH., *Sermons or Homilies*, J. Swords, New-York 1815, 340.

²⁸² A beszéd címe: *An Homilie Concerning the comming downe of the holy Ghost, and the manifold gifts of the same.* (Beszéd, amely a Szentlélek eljöveteléről és az ajándékairól szól).

beszédben kifejtette, hogy a Szentlélek csodája volt az, hogy Mária Jézust a világra hozhatta.

A 21. beszédben, amelyet az engedetlenség és a rebellió ellen fogalmaztak meg, szintén megjelent Mária személye.²⁸³ Az engedetlenség a forrása minden bűnnek, és ha a helyes úton akarunk haladni, akkor követni kell azt a példát, amelyet a Szent Szűznél látunk, felajánlani az életünket az Istennek, hogy így tudjunk vele együttműködni.²⁸⁴

3.3. Mária-tisztelet az Anglikán Cikkelyekben

Miután 1534-ben VIII. Henrik kijelentette, hogy ő az anglikán egyház feje, egy olyan folyamat indult el, amely sok teológiai kérdést felvetett. Az Angliában élő

Szent Péter tanúsága szerint, a prófécia nem a régi időkből, a férfi akaratából származik: De Isten szent emberei úgy beszéltek, ahogy arra őket a Szentlélek indította (2. Pt 1,21) és Zakariás, a főpap, ahogy mondja az Evangélium, eltelve Szentlélekkel, prófétált, és dicsérte az Istent (Lk 1,67). Így tett Simeon Anna, és Mária is, és mások is, nagy csodálkozására és tiszteletére minden embernek. Hovatovább, nem volt a Szentlélek hatalmas munkája a Fogadás, és Krisztusnak, a mi Megváltónknak a születése? Szent Máté mondta, hogy az áldott szűz a Szentlélektől foganta a gyermeket, mielőtt Józseffel egybekelt volna (Mt 1, 18). És Gábor angyal világosan elmondta neki, hogy tőle kell jönnie, mondván: A Szentlélek száll le rád, és a magasságbeli ereje borít be árnyékával (Lk 1,35). Csodálatos dolog, hogy a nő fogan és kihordja a gyermeket anélkül, hogy férfit ismert volna. De a Szentlélek működött, így semmi sem lehetetlen, mint később az emberiség belső megújulása és megváltása is megjelent.

For as Saint Peter witnesseth, the prophesie came not in old time by the will of man: But the holy men of GOD spake, as they were moued inwardly by the holy Ghost (2 Peter 1.21). And of Zacharie the high Priest, it is sayd in the Gospel, that hee being full of the holy Ghost, prophesied and praysed GOD (Luke 1.67). So did also Simeon, Anna, Marie, and diuers other, to the great wonder and admiration of all men. Moreouer, was not the holy Ghost a mightie worker in the Conception and the Natiuitie of Christ our Sauour? Saint Matthew saith, that the blessed virgin was found with child of the holy Ghost, before Ioseph and she came together (Matthew 1.18). And the Angell Gabriel did expressely tell her, that it should come to passe, saying: The holy Ghost shall come vpon thee, and the power of the most high shall ouersadow thee (Luke 1.35). A merueilous matter, that a woman should conceiue and beare a childe, without the knowledge of man. But where the holy Ghost worketh, there nothing is vnpossible, as may further also appeare by the inward regeneration and sanctification of mankind. , An Homilie Concerning the comming downe of the holy Ghost, and the manifold gifts of the same, in CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 349.

²⁸³ Against disobedience and wilful rebellion Az engedetlenség és a makacs rebellió ellen, in CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 468.

²⁸⁴ Az Újszövetség páratlan példája annak, hogy az áldott Szűz Mária, a mi Megváltónk anyja magát ajánlotta fel az Istennek. Vö. Against Disobedience and Wilful Rebellion, in CRANMER, TH., Sermons or Homilies, J. Swords, New-York 1815, 483.

In the New Testament the excellent example of the blessed Virgin Mary the mother of our Sauour Christ, doeth at the first offer it selfe.

katolikusok továbbra is megőriztek a hitüket, csak a pápa helyett a király személyét fogadták el, de a teológiában is szükség volt némi változtatásra, ezért *Thomas Cranmer* próbálta meg levezetni a király szerepét érintő teológiai változásokat.

1536-ban jelent meg a *10 Cikkely*. Ezek a következők voltak:

1. A hitelességet a Szentíráshoz kötjük, valamint az egyetemes zsinathoz, és az első négy egyetemes zsinathoz.
2. Szükséges a keresztelés az üdvösséghez, még kisgyerekek esetében is.
3. A bűnbánat szentségét, a gyónást és a feloldozást „hasznosnak és szükségesnek” tartjuk.
4. Lényegében és valóságosan van jelen Krisztus teste és vére a kenyér és a bor színe alatt az Eukarisztiában.
5. A hitből való megigazuláshoz szükségesek a jótettek és az engedelmesség.
6. A képek és a templomok használatáról.
7. A szentek és Szűz Mária tiszteletéről.
8. A szentek segítségül hívásáról.
9. A különböző rítusok gyakorlása jó és dicsérendő dolog, ilyenek azok, amikor a klerikusok miseruhában meghintik szentelt vízzel a híveket, kihelyezik a gyertyákat (*Candlemas-day* február 2-án), vagy hamuval meghintik őket hamvazószerdán.
10. A tisztítóűz tanításáról és az imádságról a tisztítóűzben lévő halottakért (a tisztítóűz nem lényegi tanítás).²⁸⁵

A 7. és a 8. cikkely az, amely részletesen foglalkozott a szentek és Szűz Mária tiszteletével. Ezeket a tételeket részletesebben is kifejtette *Cramner* a *Bishops' Book*-ban. Ebben a műben a szentek tiszteletével egy külön fejezet foglalkozott. Taglalta,

²⁸⁵ 1. The binding authority of the Bible, the three œcumenical creeds, and the first four œcumenical councils 2. The necessity of baptism for salvation, even in the case of infants (Art. II. says that ‘infants ought to be baptized;’ that, dying in infancy, they ‘shall undoubtedly be saved thereby, and else not;’ that the opinions of Anabaptists and Pelagians are ‘detestable heresies, and utterly to be condemned.’) 3. The sacrament of penance, with confession and absolution, which are declared ‘expedient and necessary’ 4. The substantial, real, corporal presence of Christ’s body and blood under the form of bread and wine in the eucharist 5. Justification by faith, joined with charity and obedience 6. The use of images in churches 7. The honoring of saints and the Virgin Mary 8. The invocation of saints 9. The observance of various rites and ceremonies as good and laudable, such as clerical vestments, sprinkling of holy water, bearing of candles on *Candlemas-day*, giving of ashes on *Ash Wednesday* 10. The doctrine of purgatory, and prayers for the dead in purgatory (made purgatory a non-essential doctrine)

hogy azért tiszteljük őket, mert már Istennél vannak és együtt uralkodnak vele, erényeikkel megdicsőítették az Istent. *Ezért, és nem másért.*²⁸⁶ A szentek tiszteletét helyénvalónak tartotta, ugyanakkor megpróbált a korra jellemző helytelen tisztelettől elhatárolódní.

A 8. cikkelyben a szentekhez szóló imával foglalkozott. Meghatározásában kifejtette²⁸⁷: *Minden szent a mennyben, velünk együtt imádkoznak az Atyához, hogy az Ő drága Fia, Jézus Krisztus kedvéért megkapjuk a kegyelmét és megbocsássa a mi bűneinket; abból a komoly okból, nem akarják a lelki erőt, követve és megtartva a szent parancsokat, és soha nem hajlanak el tőle egész életük végéig és ez a viselkedés, amivel mi imádkozunk a Szent Szűzhöz, Keresztelő Szent Jánoshoz, és az összes apostolhoz és minden más szenthez, különösen ahhoz, aki szolgál minket, hogy megtegye ezt, mindenféle hiú babona, ami arra vezetne, hogy valamelyik szent irgalmasabb, és hamarabb hallgatna meg, mint Krisztus Urunk, vagy valamelyik szent még jobban szolgálna, vagy patronálna, mint a másik.*²⁸⁸

A szentek tiszteletének a megtartása így a kezdeti időben fontos szerepet játszott az anglikán egyházban. Ugyanakkor a *10 Cikkelyt* nem sokkal később kiegészítették, és *39 Cikkelyt* fogalmaztak meg, továbbra is *Cranmer* vezetése alatt. Ezeket a cikkelyeket a parlament elé terjesztették és az jóvá is hagyta azokat. Érdekes dolog, hogy a pápa személyének, vagy a szentségek számának a meghatározása nem tartozott a legfontosabb kérdések közé.

VIII. Henrik halála után annak 9 éves fia, VI. Edwárd vette át az uralmat Anglia felett. Sejthető volt, hogy nem fog hosszú ideig élni, ezért a parlament elfogadta azt a törvényt – a trónviszály elkerülése végett –, hogy a királyi család női tagjai is örökölhetik a királyságot. Így Mária került volna a trónra, de mivel Aragóniai Katalin lánya nem volt hajlandó lemondani a katolikus hitről, ezért *Lady Jane*, Grey Suffolk első hercegének a lánya lépett a trónra, mindössze kilenc napig. Az uralkodásának az vetett véget, hogy az anglikán egyház erőszakkal akarta rávenni minden alattvalóját

²⁸⁶ Vö. *The Book of Common Prayer*, Everyman's Library, London 1999 [1662], 14.

²⁸⁷ Vö. *The Book of Common Prayer*, Everyman's Library, London 1999 [1662], 15.

²⁸⁸ *All Holy angels and saints in heaven pray for us and with us unto the Father, that for his dear Son Jesus Christ's sake we may have grace of him, and remission of our sins, with an earnest purpose, not wanting ghostly strength, to observe and keep his holy commandments, and never to decline from the same again unto our lives' end: and in this manner we pray to our blessed lady, to St. John Baptist, to all end every of the apostles or any other saint particularly, as our devotion doth serve us; that it be done without any vain superstition, as to think that any saint is more merciful, or will hear us sooner, than Christ, or that any saint doth serve one thing more than other, o patron of the same.* Vö. *Documents of the English Reformation*, (ed. Gelad Bray) James Clark and co., Cambridge 1994, 172.

arra, hogy hagyja el a katolikus hitet, és csatlakozzon az anglikán valláshoz. Így I. Mária került a trónra, és vele egy katolikus restauráció kezdődött el az országban. Ez a visszatérés az anglikánok véres üldözését hozta, amely sok angol számára visszatetsző volt, így szívesebben látták volna Erzsébetet a trónon, akit ez idő alatt házi fogságban tartottak.

1558-tól I. Erzsébet vette át a királyságot, akit az újkori Anglia legnagyobb uralkodójának tartanak, és hosszú uralkodása alatt megszilárdította az anglikán egyházat.

Thomas Cranmer 42 *Cikkelyt* írt 1553-ban, amelyeket I. Erzsébet 39 *Cikkelyre* redukált, és az anglikán egyház alapjának tekintett. Ezek a cikkelyek latinul 1563-ban, angolul 1571-ben jelentek meg, a parlament még abban az évben elfogadta őket és minden anglikán számára kötelezővé tette.

A cikkelyek legfontosabb feladata az anglikán és a katolikus egyház közötti különbség meghatározása volt. A 39 *Cikkely* nem foglalkozott a szentek és Mária tiszteletével, de megjelent két cikkely, amely a Szent Szűz életével kapcsolatban volt. Az egyik a 2. cikkely, amelynek a címe: *Istennek a Szava, vagy Fia valóban emberré lett.*²⁸⁹ Ebben úgy fogalmazta meg, hogy az *Áldott Mária* méhében emberré lett Jézus, és így az Istenség és emberség teljessége találkozott.²⁹⁰ Ezzel az Efezusi Zsinat tanítását erősítette meg, hogy Szűz Mária nemcsak egy embert, hanem magát az Istent hozta a világra.

A másik cikkely, a 15., arról szólt, hogy *Csak Krisztus volt bűn nélkül.*²⁹¹ Ez az állítás azért fontos, mert csak így tudta Krisztus megváltani az emberiséget. Viszont ez a

²⁸⁹ A II. cikkely címe: *Of the Word or Son of God, which was made very Man*, Isten szava, vagy igéje, aki valóságos ember lett.) *The Book of Common Prayer*, Baskerville, Cambridge 1772, 665.

²⁹⁰ *A Fiú, aki az Atyától jött a világba, fogantatott az örök Atyától, az igaz és örök Istentől és egylényegű az Atyával, felvette az emberi természetet a Szent Szűz méhében, az ő testéből/lényegéből: így a két teljes tökéletes természet, amit mond, Isten és Ember egymással találkozott a Személyben, soha nem választódott el, ezért az egy Krisztus, igaz Isten és valóban ember, aki valóban szenvedett, megfeszítették, meghalt és eltemették, hogy kiengesztelje az Atyát velünk és hogy áldozatával megmentsen nemcsak az eredeti bűntől, hanem az ember többi bűnétől is.*

The Son, which is the Word of the Father, begotten from everlasting of the Father, the very and eternal God, and of one substance with the Father, took Man's nature in the womb of the blessed Virgin, of her substance: so that two whole and perfect Natures, that is to say, the Godhead and Manhood, were joined together in one Person, never to be divided, whereof is one Christ, very God, and very Man; who truly suffered, was crucified, dead, and buried, to reconcile His Father to us, and to be a sacrifice, not only for original guilt, but also for all actual sins of men. Of the Word or Son of God, which was made very Man, *The Book of Common Prayer*, Baskerville, Cambridge 1772, 665.

²⁹¹ Vö. Article XV: *Of Christ alone without Sin*, (Csak Krisztus van bűn nélkül), *The Book of Common Prayer*, Baskerville, Cambridge 1772, 668.

kijelentés feltételezi azt, hogy mindenki más bűnös volt. Ez ellentmond az egyházatyák tanításának, mivel Szűz Mária büntelenségét már a II. században állították.

3.4. Mária és a szentek tisztelete a *Traktátus Mozgalomban*

1833-ban, amikor az állam beavatkozott az egyház ügyeibe és tíz írországi püspököt elmozdított hivatalából, *Keble* egy beszédében a nemzet aposztáziájáról beszélt. Ez a beszéd volt a kiindítója az Oxford-mozgalomnak, amelynek Newman is a tagja volt. Ez a mozgalom írta a traktátusokat 1833 és 41 között, és angol nyelven megjelentette az egyházatyák műveit, valamint 83 kötetben adta ki az angol teológusok munkáit. A *British Critic* című újságban jelentek meg a mozgalom teológusainak a munkái, így a 90 traktátus is.

Az angol társadalomban a nemesi családok fontos szerepet játszottak, ők testesítették meg a konzervatív középréteget az országban. Az angol társadalmat a XIX. században több különböző réteg határozta meg. A bevándorlók, a munkások, a földművesek és a felső-, illetve a jómódú középréteg. A felső- és a jómódú középréteg egy zárt rendszert alkotott, amelybe nehezen lehetett bekerülni. Az angol társadalomban azokat az erényeket képviselte, amelyeket a kor fontosnak tartott. Ezek közé tartozott többek között a királyhoz, királynőhöz való hűség,²⁹² egy különleges angol öntudat, a parlamenti demokrácia védelme, a szavahihetőség, a kultúrában és a vallásban való jártasság, a lojalitás, a *fair play* és az udvariasság. Ezek az erények annyira fontossá váltak, hogy akik ezek ellen vétettek, azokat lenézték, kizárták a soraikból.

Az anglikán egyház egyre inkább a liberális teológia hatása alá került, az ez ellen folytatott küzdelemben nagy részt vállalt a közép-, és a felsőréteg, ezért ennek a megújulásnak olyannak kellett lennie, amelyet a társadalomnak ez a rétege elfogadott. Az érveknek logikusnak, mindenféle külső tekintélytől mentesnek kellett lenniük, a társaságban való részvétel egyik alapvető feltétele volt a makulátlan múlt.

²⁹² Morus Szent Tamás és Cranmer a leírások szerint gyakran találkoztak. Cranmer őszintén hitte, hogy abban a világban, ahol minden bizonytalan, az egyedüli biztos pont a királyhoz való hűség. Erről törekedett barátját is meggyőzni. CHAMBERS, R. W., *Morus Szent Tamás*, Kairosz kiadó, Budapest 2008, 94.

Ezért jelentett Newman számára a megtérés egy elég nehéz lépést, mivel szakítania kellett azokkal a szabályokkal, amelyek hosszú éveken keresztül meghatározták az életét. A megtérése után az Oratoriánus közösség, amelynek a létrehozását segítette, szintén az angol társadalom műveltebb rétegeit fogta össze, ugyanazokra az értékekre építve a közösséget mint az anglikán High Church.

A traktátusokban közérthetően próbálták meg a legfontosabb témákat újra tárgyalni, és így újra a figyelem középpontjába helyezni ezeket a kérdéseket. Az 1840-es években a mozgalom lendülete elveszítette az erejét, sok tagja katolizált.

A 90 traktátus megírásában Newman fontos szerepet játszott. A legtöbb traktátus nem okozott nagy feltűnést, de a 75., valamint a 90. traktátust, amelyben a 39 *Cikkelyt* katolikus szemszögből értelmezték, sok kritika érte. A traktátusok foglalkoztak többek között a *Via mediával*, a katolikus egyházzal, az apostoli szukcesszióval, a rítusokkal, tartalmaztak szentbeszédeket és különböző püspökök gondolatait is.

A 71-es és a 75-ös traktátusban megjelent a szentek és a Szent Szűz tisztelete. A 71-es traktátus címe *On the controversy of the romanism*²⁹³, vagyis vita a romaizmussal, a 75. traktátusé pedig *On the Roman Breviary as Embodying the Substance of the Devotional Services of the Church Catholic*, vagyis a római breviáriummal és a szentek tisztelete, mint az egyház szolgálata.²⁹⁴

A mozgalom elterjedését az is segítette, hogy nemcsak az Oxfordi egyetem diákjai – akik a híres professzoroktól hallgatták a teológiát – vitték el ennek a megújulásnak a hírét Anglia-szerte, hanem a nyomtatásban megjelent beszédek és traktátusok is széles körben elterjedtek, és így nagy hatást gyakoroltak az anglikán teológiára.

²⁹³ Vö. *Tracts for the Times*, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 1.

²⁹⁴ Vö. *Tracts for the Times*, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 1..On the Roman Breviary as Embodying the Substance of the Devotional Services of the Church Catholic. Newman Hurrell halála után foglalkozott először ezzel a kérdéssel részletesebben.

3.4.1. Mária és a szentek tisztelete a 71. traktátusban

A 71. traktátus 1836. január 1-jén íródott, a címzettje az anglikán klérus volt. Ez a mű polémiát folytatott a katolikusokkal, olyan kérdéseket feszegetve, amelyekben eltért a katolikus és az anglikán tanítás. Ezek nem ténylegesen lezajlott beszélgetések voltak, inkább csak elméleti viták, amelyeket a mozgalom tagjai folytattak a katolikusok írásaival. Ez a polémia sok témát érintett, összesen 24 pontban vetett fel kérdéseket. Többek között a gyónás szükségességével, a pap szándékával, amely a szentség létrejöttéhez szükséges, a kehelyből való áldozással,²⁹⁵ a tisztítóhely létevel, a szentek tiszteletével,²⁹⁶ a szentképek használatával,²⁹⁷ a képek imádásával (*adoratio*), és megint csak a szentek tiszteletével.²⁹⁸

²⁹⁵ A 71-es traktátus 7. pontja foglalkozik ezzel a kérdéssel. *Tracts for the Times*, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 9.

²⁹⁶ A 71-es traktátus 8. pontja. Idézet az angol szövegből:

The Invocation of Saints. Here again the practice should be considered, not the theory. Scripture speaks clearly and solemnly about CHRIST as the sole Mediator. When prayer to the Saints is recommended at all times and places, as ever-present guardians, and their good works pleaded in GOD'S sight, is not this such an infringement upon the plain word of GOD, such a violation of our allegiance to our only SAVIOUR, as must needs be an insult to Him? His honour He will not give to another. Can we with a safe conscience do it? Should we act thus in a parallel case even with an earthly friend? Does not St. John's example warn us against falling down before angels? Does not St. Paul warn us against a voluntary humility and worshipping of angels? And are not these texts indications of GOD'S will, which ought to guide our conduct? Is it not safest not to pay them this extraordinary honour? Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 13.

A Szentek segítségül hívása. Itt újra egy gyakorlatról van szó, nem teóriáról. A Szentírás egyértelműen és ünnepélyesen ír arról, hogy KRISZTUS az egyedüli közvetítő. Amikor imádkozunk a szentekhez, amit minden időben és helyen ajánl, mivel a szentek mindig jelenlevő védők, és az ő jó munkájuk tetszik ISTENNEK, – ez nem olyan szabálytalanság ISTEN tervével kapcsolatban, mint a hűtlenné válás a mi egyedüli MEGVÁLTÓNKHOZ, ez nem sérti őt? Az Ő tiszteletét nem adjuk másnak. Ezt tiszta lelkiismerettel tehetjük? Hasonlóan kell nekünk tennünk a földi barátainkkal? Nem ezt mondja Szent János példája, aki óva int a bűnbe esett angyalok tiszteletétől? Nem ezt mondja Szent Pál, aki figyelmeztet minket az angyaloknak az önkéntes és alázatos tiszteletére? És nem jelzik a szövegek ISTEN akaratát, amelynek vezetnie kell a viselkedésünket? Nemde biztosan különleges tisztelettel kell adózni nekik?

²⁹⁷ A kifogásokhoz hozzátehetjük a képek tiszteletével kapcsolatban, hogy az a példa, amelyet a keresztények a Római Közösségben gyakorolnak. Angliában a vezetők felfüggesztették ezt a gyakorlatot, ezen kívüli politikájuk szomorú, és szabálytalan, ahogy jelenleg is, bár a Trentói zsinat, mint tanulságos esetet, felhasználta. A lényege ennek a dekrétumnak az Egyház, nem Róma, anélkül hogy beleérténénk az ő hitét, használva a tanulságos és helyes módon; és ez önmagában sérelem, még ha a használat azon a helyen fel is van függesztve.

The Worship of Images might here be added to these instances of grievances which Christians endure in the Communion of Rome, were it not that in England its rulers seem, at present, to have suspended the practice out of policy, though it is expressly recommended by the Council of Trent, as if an edifying

A traktátus három olyan kérdéssel foglalkozott, amely a témánkba vág. Az első Mária tisztelete, a második a szentek tisztelete, a harmadik pedig a szentképek szerepe az egyházban. Mind a három kérdést eredendően a *10 Cikkely* tartalmazta.

Szűz Máriával kapcsolatban a következőket vetette fel: *Vajon, ha valaki keresztény áhítattal fordul a Szent Szűz felé, káromkodik? A válasz: A Szent Szűz szolgálója legyen biztos benne, hogy erkölcsileg nem téved, meg lesz mentve.*²⁹⁹ Ezt a kijelentést a lábjegyzetben a következő módon magyarázta:

Nem az a feladatom, hogy megmagyarázzam, de lényegében már mindent kifejtettem. Például, ha azt mondjuk, hogy a „Szent Szűz szolgálói biztosan meg lesznek mentve,” nem azt jelenti, hogy a „szolgálóinak” szeretniük kell az Istent, hinniük kell a hitvallásban, élni jó életet és meghalni szentül, ráadásul arra rendelve, hogy a keresztény kötelességükkel tartozzanak a társasághoz, amelyről beszélünk, –szükséges, hogy ismételjék minden nap a Szent Szűz imáját vagy hogy templomba járjanak, vagy ha

usage. In consequence of this decree of the Church, no one can become a Romanist, without implying his belief that the usage is edifying and right; and this itself is a grievance, even though the usage be in this or that place dispensed with. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 14.

²⁹⁸ *Mondjunk egy újabb példát a képek és a szentek imádása és tisztelete ellen. A Trienti tanítás kijelenti, hogy jó és hasznos támogatni a Szentek segítségül hívását, és azt, hogy a Krisztus-képeket az Áldott Szűz és más Szentek képeit „megillető tisztelettel és hódolattal” kell körülvenni – ezek olyan szavak, amelyek önmagukban eléggé határesetei annak, amit Krisztusi figyelmeztetésben értünk, bár lehetséges jól is értelmezni. Most mi ismerjük azt a tényt, hogy a Római egyház különböző részeiben a tisztelet közelít az imádáshoz, amivel a szenteket és a képeket tisztelik, bár az országok nagyon különböznek egymástól, például Olaszország Hollandiától, és ellenséges embereket és doktorokat támogattak anélkül, hogy valamilyen komoly vagy sikeres tiltakozást folytattak volna ilyen dolgokban. Sőt mi több, vannak országok, ahol nem botrány az ilyen gyakorlat, mégis ezek olyan dolgok, mint a mi szomszédságunkban a protestantizmus, egy gyakorlati tilalma a rendszer természetes fejlődésének.*

Take again the instances of the Adoration of Images and the Invocation of Saints. The Tridentine Decree declares that it is good and useful suppliantly to invoke the Saints, and that the Images of CHRIST, and the Blessed Virgin, and the other Saints should “receive due honour and veneration;” words, which themselves go to the very verge of what could be received by the cautious Christian, though possibly admitting of a good interpretation. Now we know in matter of fact that in various parts of the Roman Church, a worship approaching to idolatrous is actually paid to Saints and Images, in countries very different from each other, as for instance, Italy and the Netherlands, and has been countenanced by eminent men and doctors, and that without any serious or successful protest from any quarter: further that, though there may be countries where no scandal of the kind exists, yet these are such as have, in their neighbourhood to Protestantism, a practical restraint upon the natural tendency of their system. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 17.

²⁹⁹ *Whether a Christian that is devout towards the blessed Virgin can be damned? Answer. The servants of the blessed Virgin have an assurance, morally infallible, that they shall be saved. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 19.*

nem tudnak olvasni, imádsággal pótolják, és böjtöljenek szerdán, pénteken és szombaton. Ahogy a mi Asszonyunk „anyai tekintélye” parancsolja.³⁰⁰

Második kérdés: *Talán bármikor is az Isten visszautasít valamit a Szent Szűznek? Válasz: 1. Az anyának az imádsága alázatos és tisztelettudó: tiszteli a Fiú parancsát, ezért olyan kedves és engedelmes. 2. mivel valóban a mi MEGVÁLTÓNK anyja, ahogy a mennyben, úgy a földön is. Mária is megtartotta a természetes tekintélyét Jézus személye felett, jóságával és mindenhatóságával így – ahogy Nagy Szent Albert mondja – nemcsak könyörög Hozzá a szolgálóinak megváltásért, hanem az ő anyai tekintélyével parancsol Neki, és mint máshol kifejti, az anyának és a Fiának az ereje egy, és az Ő mindenható Fia őt is mindenhatóvá teszi.³⁰¹*

A harmadik kérdés:

Vajon az áldott Szűz kimenthet-e bárkit is a tisztítóútból? Válasz: 1. Természetes, hogy a Szűz több lelket kihozott a tisztítóhelyről, ahogy az is, hogy felüdíti őket, akik ott vannak. 2. Ez biztos, hogy Ő kivont többeket a pokolból, azaz abból a kárhozott állapotból, mielőtt meghaltak volna. 3. A Szűz képes és kimenekít embereket – akik a halálos bűnben vannak – a pokolból, visszatéríti őket az életre, hogy megbánhassák bűneiket.³⁰²

³⁰⁰ *It does not fall into my purpose to explain and thereby to defend these statements. In fact they could all be explained. E.g., when it was said that the Blessed Virgin's servants have an assurance that they shall be saved, this was not meant to deny that her "servants" must love God and believe the Creed, live good lives and die holy deaths in order to deserve that title, or that "without holiness no one shall see God." Moreover, in order to belong to her confraternity, which Crasset speaks of, over and above the duties of a good Christian, it was necessary to recite every day the office of our Lady or that of the Church, or, if a man could not read, devotions instead of them, and to abstain on Wednesday, Friday, and Saturday. As to our Lady's "motherly authority," vid. infr. p. 128, &c. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 19.*

³⁰¹ *Whether GOD ever refuses anything to the blessed Virgin? Answer. 1. The Prayers of a Mother so humble and respectful are esteemed a command by a SON so sweet and so obedient. 2. Being truly our SAVIOUR'S mother, as well in heaven as she was on earth, she still retains a kind of natural authority over His person, over His goods, and over His omnipotence; so that, as Albertus Magnus says, she can not only entreat Him for the salvation of her servants, but by her motherly authority can command Him; and as another expresses it, the power of the Mother and of the SON is all one, she being by her omnipotent SON made herself omnipotent. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 19.*

³⁰² *Whether the blessed Virgin has ever fetched any out of hell? Answer. 1. As to purgatory, it is certain that the Virgin has brought several souls from thence, as well as refreshed them whilst they were there. 2. It is certain she has fetched many out of hell: i.e. from a state of damnation before they were dead. 3. The Virgin can, and has fetched men that were dead in mortal sin out of hell, by restoring them to life again, that they might repent ... Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 19.*

Ez a traktátus nem volt vitairat, nem akarta meggyőzni a gyengéket az igazságról, hanem a Trienti Zsinat utáni nézőpontokat sorolta fel. Bossuet³⁰³ (1624-1704) művei a Zsinat tanítását fejtették ki. Newmannak és a traktátusok szerzőinek ezek az írások lehetőséget biztosítottak arra, hogy betekintést nyerjenek a katolikus egyház Máriával kapcsolatos tanításába. Bár Bossuet művei népszerűek voltak, mégsem tekinthetjük ezeket a szövegeket tévedhetetlen, minden túlzástól mentes tanításoknak, viszont abban a korban születtek, amikor a protestánsokkal számtalan vitát folytattak a hitigazságokról. Bossuet tanítását az Oxford-mozgalom mint a katolikus egyház hivatalos tanítását tárgyalta.

A beszéd 16. pontjában újra visszatért a Szent Szűzzel kapcsolatos kérdésekhez:

A társaság, ahogy az értekezés nevezi, „védelmezője a Római Egyháznak” és a követőik átkozottak, „átkozott minden istentelen imádó, aki azt hiszi, hogy Szűz Mária jobban képes közbenjárni érte, mint minden más teremtmény.” Ezért tiszteli, imádja, vagy inkább belé helyezi a bizalmát, mint ISTENBE; hogy tiszteletben előbbre helyezi, mint a FIÁT, vagy azt hiszi, hogy Mária tud valamiképpen parancsolni a Fiának. Elismeritek? Válasz: „Elismerjük, hogy minden Római Katolikus a világon, együtt mondja, átkozott az a személy.”³⁰⁴

Másfelől fontolóra kell venni a vita következő részét, Jewell és Harding között. Jewell azzal vádolja a Római Katolikus Egyházat, hogy azt tanítja, hogy az Áldott Szűz tud parancsolni az ő Fiának. Harding a következőket válaszolja:

Ha most valamelyik lelki ember, amilyen például Szent Bernard volt, mély meggyőződéssel és nagy tisztelettel Krisztus anyjának a magasztossága iránt, gondolataiban Máriára úgy gondol mint egy anyára, akinek ezért bizonyosan joga van parancsolni a Fiának, és elvárja, hogy a legkedvesebb módon gyakorolja ezt a jogát, – ez istentelen vagy hibás beszéd? Vagy inkább, a legistentelenebb és legarcátlanabb ebben hibát találni?

³⁰³ Jacques Bénigne Bossuet (1624-1704), francia püspök és teológus, XIV. Lajos uralkodó lelkésze, valamint számtalan könyv szerzője.

³⁰⁴ *The Committee find, in a treatise called ‘A Vindication of the Roman Catholics,’ the following curse: ‘Cursed is every goddess worshipper, that believes the Virgin Mary to be any more than a creature, that honours her, worships her, or puts his trust in her more than in GOD; that honours her above her SON, or believes that she can in any way command Him.’ Is that acknowledged? Ans. That is acknowledged; and every Roman Catholic in the world would say with Gother, Accursed be such person. Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 24.*

Ennek a lábjegyzete:

A szavakat, hogy „parancsol a Fiának” talán elviseli a jó lelkiismeret, ahogy a Lukács 2, 51³⁰⁵ mondja, de a rendelet, amely 1875. február 28-án született,³⁰⁶ rosszalja ezeket. Miután összefüggésben a címmel, „Jézus szívének a királynője”-ként nevezzük meg, mint természetes kegyességnek a tagját, a dekrétum írja, hogy a Szent Kongregáció ezelőtt „figyelmeztetette és megfedte” azokat, akik „nem értettek egyet a helyes katolikus hittel”, így „nagyobb erőt tulajdonítottak Máriának mint az isteni anyaság forrásának, az őt megillető szintnél”, és leszögezte azt, hogy „bár ő³⁰⁷ a legnagyobb befolyással van a Fiára, mégsem erősíthetjük meg azt a kegyes gyakorlatot, hogy parancsol a Fiának.”³⁰⁸

A traktátus mozgalom Mária és Jézus kapcsolatát az anya és a gyermek kapcsolatából kiindulva elemezte. Az anyának joga van parancsolni a fiának, és ezt Máriára és Jézusra is értette. Ezzel szemben Jézus és Mária között másfajta viszony is volt. Ez a kérdésfelvetés tisztázta Mária és Jézus kapcsolatát, de csak a parancsolást vetette el, a többi kapcsolattal nem foglalkozott. Így megmaradt a lehetősége annak, hogy Mária valamilyen módon közbenjárhasson értünk.

³⁰⁵ Lk 2.51 *Velük ment hát, lement Názáretbe, és engedelmeskedett nekik. Szavait anyja mind megőrizte szívében.*

³⁰⁶ 1875-ben Gladstone (William Ewart Gladstone, 1809-1898) egy második katolikus ellenes pamfletet adott közre, amely megvédte az előzőt, és megismételte a kritikákat a Vatikáni Zsinattal kapcsolatban.

³⁰⁷ Az angol különbséget tesz a *She* és a *He* között, vagyis az Ő férfi és női alakja között. Newman és társai a beszédben mind a kettőt nagybetűvel írták. A gördülékenyebb fordítás miatt, ha Jézusról van szó, akkor nagybetűt használok, ha Máriáról, akkor kicsit.

³⁰⁸ *On the other hand consider the following passage in the controversy between Jewell and Harding. Jewell accused the Roman Church with teaching that the blessed Virgin could command her SON. Harding replies as follows:—*

If now any spiritual man, such as St. Bernard was, deeply considering the great honour and dignity of CHRIST'S mother, do in excess of mind spiritually sport with her, bidding her to remember that she is a Mother, and that thereby she has a certain right to command her SON, and require, in a most sweet manner, that she use her right; is this either impiously or impudently spoken? Is not he, rather, most impious and impudent that findeth fault therewith? Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 24.

Ennek a lábjegyzete:

The words “Command thy Son” may bear a good sense, as being used in reference to Luke ii. 51; but a Decree of Inquisition of February 28, 1875, has animadverted on them. After reprehending the title “Queen of the Heart of Jesus,” used by a certain pious Sodality, the Decree goes on to observe that the Sacred Congregation has before now “warned and reprehended” those who by such language “have not conformed to the right Catholic sense,” but “ascribe power to her, as issuing from her divine maternity, beyond its due limits,” and that “although she has the greatest influence with her Son, still it cannot be piously affirmed that she exercises command over Him.” Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 24.

A traktátus 15. pontjában a szentképek tiszteletével foglalkozott. Ezzel kapcsolatban összevetette az anglikán elképzelést a katolikus gyakorlattal, cáfolva azokat az állításokat, amelyeket az anglikánok képzeltek el a katolikusokról. Így írt erről:

*Amikor az egyház tisztelettel fordul a szent apostolok és a mártírok képei felé, elsősorban nem azzal a szándékkal teszi, hogy tisztelje a képeket, mint ahogy tiszteli az apostolokat, vagy a mártírokat, akiket a képek ábrázolnak... Nem tesszük az ő jeleiket, vagy más erényeiket, de érdemes emlékezni azokra, akiket a képek ábrázolnak.*³⁰⁹

Ennek a lábjegyzete: *A Trienti Zsinat definíciója a következőket állítja: Krisztusnak, Szűz Mária Isten anyjának és más szentek képeinek az őrzése a templomokban és illendő tisztelettel körülvétele (egyezik az egyház tanításával). De ezt nem azért tesszük, mert azt hisszük, hogy ezek valamilyen isteni erővel, vagy erénnyel rendelkeznek, vagy valamitől megóvnak minket, vagy azért mert kérünk tőlük valamit, vagy azért mert valamilyen bizalmunkat helyezünk a képekbe, ahogy régen a pogányok, akik a bálványokba helyezték a reményüket, – hanem azért tiszteljük, mert megmutatják nekünk őket, utalnak az első típusokra, akiket képviselnek.*³¹⁰

Valójában a traktátus mozgalom felfedezte a Trienti Zsinat határozatait. Azt, hogy a helytelen tisztelettel kapcsolatban a katolikus egyház is fellépett, segítve, hogy a helyes tiszteletet alakítsák ki. Az, hogy a Mozgalom egy olyan zsinatot idézett, amelyet nem fogadott el az anglikán egyház, egy új szintre helyezte az anglikán és katolikus kapcsolatot. Újra kellett értelmezni a katolikus egyház egyetemes zsinatainak a kijelentéseit. Ezek a zsinatok lehettek válaszok azokra a kérdésekre, amelyekkel az anglikán közösségek a XIX. században találkoztak. A *via media* tanítása szerint a katolikus egyház hivatalos álláspontja fontosabb, mint a félremagyarázható hibás

³⁰⁹ *When the Church pays an honour to the Image of an Apostle or Martyr, the intention is not so much to honour the image, as to honour the apostle or martyr in the presence of the image ... Nor do we attribute to them any other virtue but that of exciting in us the remembrance of those they represent, Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 22.*

³¹⁰ *The Tridentine definition says, "The images of Christ, the Virgin Mother of God, and of other saints are to be retained especially in churches, and due honour and veneration paid them, not because we believe that there is in them any divinity or virtue, on account of which they are to have observance, or because of them anything is to be asked, or because any trust is to be placed in images, as of old was the custom of the heathen, who in idols put their hope, but because the honour, which is shown to them, is referred to the prototypes, whom they represent."*

népszokások. Viszont ezzel a megfogalmazással az anglikán nézőpont a katolikus egyház nézőpontjával teljesen összeegyeztethető.

A traktátus 15. pontjában a szentképek tiszteletével foglalkozott. Ezzel kapcsolatban összevetette az anglikán elképzelést a katolikus gyakorlattal, cáfolva azokat az állításokat, amelyeket az anglikánok képzeltek el a katolikusokról. Így írt erről:

*A képek használata tisztán reprezentatív, csak emlékeztető, amely az eredeti személyre emlékeztet minket.*³¹¹

Most ezzel a folyamattal ellentétben áll Bellarmini,³¹² aki bemutatja a Római doktrínának az igazságát:

*A Krisztusról szóló képeket és a szentek képeit tiszteljük, nemcsak esetlegesen és helytelenül, hanem tudatosan azáltal, hogy a képek a tiszteletünk tárgyai [ut ipsæ terminent venerationem], így figyelembe vesszük őket magukat és nemcsak mintha másolatok lennének.*³¹³

A képek tisztelete rámutatott arra, hogy a középút megtalálása nem is annyira egyszerű. Az az elképzelés, hogy a katolikusok a képeket imádják, nem volt helytálló, de az sem, hogy a protestáns egyházakban egyáltalán nem jelennek meg képek, vagy azoknak valamiféle tisztelete. Ezért vált összetett feladattá a középút megtalálása. Ellent kellett mondani annak a protestáns kísértésnek, hogy teljesen megszüntessék a szentek és a szentek képeinek a tiszteletét. Ez egyébként az anglikánokra jellemző volt.

Az sem helytálló, hogy a katolikusok a képeket imádták, különleges erőket tulajdonítottak bizonyos képeknek. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor az anglikán

³¹¹ *The use we make of images or pictures is purely as representatives, or memorative signs, which call the originals to our remembrance, Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 22.*

³¹² Bellarmini Szent Róbert (Roberto Francesco Romolo Bellarmino) (1542-1621). Itáliai jezsuita és bíboros volt, az egyházreform egyik nagy alakja, 1930-ban avatták szentté és egyházdoktorrá.

³¹³ Now with these passages contrast the words of Bellarmine, who, if any one, might be supposed a trustworthy interpreter of the Roman doctrine: The images of CHRIST and of the saints are to be venerated *not only by accident and improperly, but properly and by themselves*, so that *they themselves are the end of the veneration* [ut ipsæ terminent venerationem] as considered in themselves, and *not only as they are copies*. De Imagin. lib. ii. c. 21. *Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 22.*

felfogás, amelyet a traktátus mozgalom is képviselt, egybeesett a katolikusok képtiszteletével.

Ugyanígy foglalkoznunk kell a Mária-tisztelettel is. A XVI. században fontosnak tartották, hogy a szentek tisztelete megmaradjon az anglikán egyházban, de később a protestáns egyházak hatására, és a katolikusok üldözése miatt csak néhány szent tiszteletét őrizték meg. A Szent Szűz tiszteletét túlságosan katolikusnak tartották, ezért ez a háttérbe szorult. Az így kialakult nézet ellentétes a XVI. századi elképzelésekkel. Újra meg kellett keresni a középutat a katolikus és a protestáns egyház között, azzal a tudattal, hogy az az elképzelés, amelyet a katolikus egyházra ráfogtak, nem fedí a valóságot, sőt a Szent Szűz tiszteletének teljes tagadása sem elfogadható.³¹⁴ Az a Mária-tisztelet, amelyet Newman és az Oxford-mozgalom elképzelt, egészen közel állt a katolikus felfogáshoz.

A képek tisztelete a katolikus egyház történelme során is sok kérdést vetett fel. Elvetették a képek megsemmisítését, valamint ellenezték azt is, hogy a képeket természetfeletti tisztelettel vegyék körül.³¹⁵

3.4.2. Mária és a szentek tisztelete a 75. traktátusban

A 75. traktátus 1836. június 24-én jelent meg, a központi kérdése a Római Breviárium volt. Newman a szerző, de a vázlat *Hurrell Froude*-tól származott, aki 1836 februárjában halt meg tuberkulózisban. Newman barátja könyvtárából emlékül egy könyvet választhatott, így kapta meg a Római Breviáriumot.³¹⁶ A traktátus címettségként a papságot jelölte meg.

A beszéd igen terjedelmes, összesen 184 oldalból áll. A római zsolozsma szerkezetét, imádságát próbálta meg bemutatni az olvasóknak. A kérdés, amelyet felvetett a bevezetésben, hogy miért van, hogy miért vetették el a protestáns egyházak a zsolozsmát, miért tartják helytelennek az imádkozását. Az Angliában elterjedt

³¹⁴ V.ö. NEWMAN J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, 118.

³¹⁵ DS 600 skk és DS 2532

³¹⁶ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 160.

úgynevezett *Pray book*, amely imádságokat és az anglikán egyház tanítását tartalmazta, – egyszerre volt tankönyv és imádságoskönyv, de nem pótolta a zsolozsmát.

Newman először leírta, hogy a zsolozsma imádsága hogyan kíséri végig az egész napunkat, hogyan tesz különbséget a különböző napszakok között, és így miért van az, hogy reggel, este három, hat, kilenc órakor imádságra hívja a keresztényeket. Ennek megmagyarázására a Szentírásból vett idézeteket, amelyekben más-más időpontban együtt imádkoztak a tanítványok, az apostolok, vagy maga Jézus. Ezzel kapcsolatban a Szent Szűz személyét is megemlíttette.³¹⁷

Newman megpróbálta a breviárium történetét összefoglalni, megkeresni a legrégebbi imádságokat. Rábukkant a mozarab rítusból is átvett részekre, de elsősorban azokra a kijelentésekre volt kíváncsi, amelyek összefüggtek a Szent Szűz tiszteletével.

Az egyik ilyen kijelentés a következőt tartalmazta:³¹⁸

³¹⁷ *Hat óra volt, amikor Szent Péter „Felment a ház tetejére, és imádkozott” és egy látomásban feltárták neki a pogányokhoz való küldetését az Egyházban. És ez volt a kilencedik óra körül: „Péter és János együtt ment a templomba.” Mert „az imádság ideje volt.” Bár nem ez volt a legfontosabb ideje az imádságnak, mégis természetes volt az egyház első idejében. Miután a mi MEGVÁLTÓNK eltávozott, az Apostoloktól megtudhatjuk, „mindez folytatódott egyetértésben az imádságban és könyörgésben az asszonyokkal és Máriával, Jézus anyjával, és az Ő testvéreivel együtt”. Egyöntetűen hangoztatták a szüntelen imádságot, ami megjelent Szent Pál leveleiben is. Ezt megfigyelhetjük az utazások leírásában is, amikor virrasztva imádkozott.*

It was at the sixth hour, that St. Peter, “went up upon the house-top to pray,” and saw the vision revealing to him the admission of the Gentiles into the Church. And it was at the ninth hour that “Peter and John went up together unto the temple.” being “the hour of prayer.” But though these were the more remarkable seasons of devotion, there certainly were others besides them, in that first age of the Church. After our SAVIOUR’S departure, the Apostles, we are informed, “all continued with one accord in prayer and supplication, with the women, and Mary the mother of Jesus, and with His brethren:” and with this accords the repeated exhortation to pray together without ceasing, which occurs in St. Paul’s Epistles. It will be observed that he insists in one passage on prayer to the abridgment of sleep. No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 3.

³¹⁸ *The Ave Mary, for instance, is made up of the Angel’s salutation, “Hail, thou,” &c. Elizabeth’s “Blessed art thou among women,” &c. and the words, “Holy Mary, Mother of GOD, pray for us sinners, now and in the hour of our death.” The last clause “now and,” &c. was confessedly added by the Franciscans in the beginning of the sixteenth century; and the words preceding it, “Holy Mary,” &c. which Gavanti, after Baronius, wishes to attribute to the Council of Ephesus (A.D. 431), are acknowledged by the later critics, Grancolas and Merari, to have had no place in any form of prayer till the year 1508. Even the Scripture portion of the Ave Mary, which, as Merari observes, is an Antiphon rather than Prayer, and which occurs as such in the lesser office of the Blessed Virgin, and in St. Gregory’s Sacramentary in the Mass Service for the fourth Sunday in Advent, is not mentioned by any devotional writer, nor by Councils, nor Fathers, up to the eleventh century, though they do enjoin the universal and daily use of the Creed and LORD’S Prayer, which are in the present Breviary used with it. It first occurs among forms of prayer prescribed for the people in the statutes of Otho, Bishop of Paris, A.D. 1195, who was followed, after the interval of a hundred years, by the regulations of Councils at Oxford and elsewhere. Another space of at least fifty years intervenes before the introduction of rosaries and crowns in honour of the Virgin. As to the Roman Breviary, it did not contain any part of the Ave Mary, till the promulgation of it by Pope Pius V., after the Tridentine Council, A.D. 1550. No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 11.*

Az „Ave Maria” az Angyali üdvözlételeből, (Üdvözlégy Mária, Kegyelemmel teljes) és Erzsébet köszöntéséből áll, (Áldott vagy te az asszonyok között...) és ezekből a szavakból: Szent Mária, Isten anyja, imádkozzál érettünk most, és halálunk óráján. Az utolsó szavakat, „most és” stb. a ferences szerzetesek tették hozzák a XVI. század elején, és az ezt megelőző szavakat, „Szent Mária” stb., Gavanti Baronius után az Efezusi Zsinaton (AD 431.) ismertette Grancolas and Merari kritikáját, azt, hogy nincs helye másnak az imában, egészen 1508-ig. Még ha a Szentírás csak az Ave Maria részeit tartalmazza, amelyről Merari azt állítja, hogy inkább antifóna, mint imádság. És amely felbukkan mint a Szent Szűz kisebb imaórája, és Szent Gergely pápa a Mise szentségéről a mise szolgálatának advent negyedik vasárnapján művében nincs megemlítve, sem más vallásos iratban, sem a Zsinatokban, vagy az Atyáknál egészen a XI. századig, mégis egyetemes és napi használatnak örvend a hitvallás és az Úr imádsága, amelyek benne vannak a Breviáriumban, és használjuk azokat. Az első megjelenése az imádságnak: Ottó, Párizs püspökénél szerepel 1195-ben, aki követte száz éves szünet után az oxfordi és más zsinatok határozatait. Más helyeken legalább ötven éve közbenjártak a rózsafüzér imádságának bevezetéséért, és a Szűz tisztelettel való megkoronázásáért. Ahogy a Római Breviárium nem tartalmazta az Üdvözlégy Máriát, egészen V. Piusz pápa kihirdetéséig, az 1550-es Trienti Zsinatig.³¹⁹

Ahogy imádkozzuk a zsolozsmát, Mária tisztelete folyamatosan jelen van benne, a Benedictus, a Magnificat, és a kompletórium után a Mária antifóna is az ő személyét emeli ki. Ez a kiemelt szerep nem felelt meg a protestáns egyházaknak, akik Máriát nem

³¹⁹ *Even the Scripture portion of the Ave Mary, which, as Merari observes, is an Antiphon rather than Prayer, and which occurs as such in the lesser office of the Blessed Virgin, and in St. Gregory's Sacramentary in the Mass Service for the fourth Sunday in Advent, is not mentioned by any devotional writer, nor by Councils, nor Fathers, up to the eleventh century, though they do enjoin the universal and daily use of the Creed and LORD'S Prayer, which are in the present Breviary used with it. It first occurs among forms of prayer prescribed for the people in the statutes of Otho, Bishop of Paris, A.D. 1195, who was followed, after the interval of a hundred years, by the regulations of Councils at Oxford and elsewhere. Another space of at least fifty years intervenes before the introduction of rosaries and crowns in honour of the Virgin. As to the Roman Breviary, it did not contain any part of the Ave Mary, till the promulgation of it by Pope Pius V., after the Tridentine Council, A.D. 1550. No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 11.*

akarták a középpontba állítani. Newman lefordította a Mária antifónákat, hogy mindenki számára közérthető legyen a jelentésük.³²⁰

E traktátus részletesen bemutatta a zsolozsma imádkozását azoknak, akiknek még ezt nem imádkozták. A magyarázaton kívül több példát is hozott – augusztus 6., Urunk színeváltozását, valamint augusztus 10., Szent Lőrinc ünnepét részletesen is leírta. Ennek az volt a célja, hogy bebizonyítsa, a zsolozsmában nincs káros tisztelete a szenteknek, valamint nem tartalmaz bálványimádást. Erről így írt Newman:

A reggeli dicséretéről:³²¹

A szolgálat tartalmazza az Úr imádságát, a bűnök megvallását és az embernek a paphoz fordulását és a megfelelő feloldozást: Szentenciát, Kollektát, a harmadikat, a mi reggeli imaóránk szolgálatát, egy leckét a vértanúk könyvében, egy invocációt a Szent Máriához és minden szenthez, szentenciát, az Úr imádságát egyedül, összefoglalva; a mi közös szolgálatunkat; egy rövid olvasmányt és szentenciákat.

*Minden szolgálat magában foglalja a Mi Atyánk magán elimádkozását és az Üdvözlégy Máriát, amelyhez a hitvallás is hozzátartozik a reggeli és az esti dicséretnél.*³²²

Hurrell könyve mély benyomást tett Newmanra. Nem ezt a könyvet akarta választani, mégis az egyik legfontosabb imádságos könyvévé vált a Breviárium. Hurrell közelebb állt a katolikus egyházhoz, mint Newman, akit ő sokszor kritizált a katolikus egyház iránti tartózkodó viselkedése miatt. Newman folytatta azt az utat, amelyet

³²⁰ Az antifóna más kapcsolatban áll, mint előtte a Kollekták, ami olyan, mint például a Megemlékezés a Szent Szűzről és az Apostolokról a Vesperásban és a Laudesben. Ilyen szintén az antifóna a Szent Szűzről, amely a Kompletórium végén van, amely figyelmünket különösen rá irányítja.

Antiphons are introduced in other connexions, as before Collects; such are those, for instance, in the Commemorations of the Blessed Virgin and the Apostles in Vespers and Lauds. Such, too, are the Antiphons to the Blessed Virgin placed at the end of Compline, to which especial attention was above directed No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 22.

³²¹ *The Service concludes with a Text (Capitulum); with the Lord's Prayer, privately: a Confession of Priest to People, and in turn of People to Priest, and a corresponding Absolution: Sentences; Collect, the Third, for grace in our own Morning Service, a Lesson from the Book of Martyrs; an Invocation of St. Mary and All Saints; Sentences, with the Lord's Prayer, privately; Collect, the Second, at the end of our Communion Service; a Short Lesson; and Sentences. No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 21.*

³²² *EVERY Service but Compline is commenced with privately saying the Lord's Prayer, and the Ave Mary, to which the Creed is added before Matins and Prime. No. 75., in Tracts for the Times, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1839, 17.*

Hurrell nem tudott végigjárni, és felismerte az egyház imádságának a fontosságát. Megírhatta volna az anglikán breviáriumot, amelyből kiszűrték volna a katolikus tanítás túlzásait, de ehelyett Newman a katolikus Breviáriumot imádkozta már a megtérése előtt is.

Összegzés

Az Oxford-mozgalom egyik legfontosabb törekvése a traktátusok megírása volt, amelyben megpróbálták megtalálni a teológia fejlődésének útját. Ez az útkeresés egyben azt is jelentette, hogy újra meg kellett fogalmazni azokat a tanításokat, amelyek az idők folyamán némiképp megváltoztak. Ide tartozott Mária és a szentek tisztelete is, ami a XVI. században szinte teljesen elfogadott volt az anglikán egyházban, azzal a megjegyzéssel, hogy ez a tisztelet nem összekeverendő a bálványimádással. A XIX. századra ez a tisztelet szinte teljesen megszűnt. Ennek az oka az egyházzal alkotott negatív kép, valamint a katolikus üldözés, amely minden olyan dolgot, amely kapcsolatban állt az egyházzal, bűnösnek tartott, – elszakította Mária személyét az anglikán közösségektől. Így került sor a szentképek, a szentek és Szűz Mária tiszteletének is a háttérbe szorítására. Az Oxford-mozgalom tagjainak rá kellett döbenniük, hogy a katolikusokról alkotott ellenséges kép elszakította az anglikán egyházat a szentek és Szűz Mária tiszteletétől.

Ezért a 71. traktátus szerepe az volt, hogy újrafogalmazza a szentek szerepét és tiszteletét az anglikán egyházban. Ennek a traktátusnak a fogadtatása nem volt teljesen pozitív, mivel egy olyan vallási gyakorlatot elevenített fel, amellyel az anglikán egyház már hosszú ideje szakított. A traktátus elfogadása viszont azzal járt volna, hogy újra kellett volna fogalmazni sok olyan kijelentést, amely szakadékot teremtett az anglikán és a katolikus egyház között.

Newman felismerésének a lényege abban állt, hogy az anglikán cikkelyek és prédikátorok tanítása közelebb állt a katolikus egyház akkori tanításához, mint a protestáns egyházakhoz; míg Newman korábban az anglikán tanítás az evangélikus-református elvek átvételét jelentette.

III. Mária jelentősége John Henry Newman anglikán korszakában írt műveiben

Az anglikán teológia kiütkereséséhez tartozott, hogy újra megfogalmaztak bizonyos hittételeket, dogmákat. Sokszor megtörtént, hogy egyes kijelentéseket katolikus módon értelmeznek. Az anglikán egyháznak nincs önálló dogmatikája, a tanítást nagy részben az imakönyvből és régi homíliákból veszik, ugyanakkor vigyáznak arra, hogy ne hogy a *római* jelzővel vádolják meg a tanítást. Az anglikán teológia megújításának egyik fontos lépése az volt, hogy szakított az előítélettel, és megpróbálta azokat a dogmákat újra értelmezni, amelyek a katolikus egyházon belül mindig is fontos szerepet játszottak. Ez az értelmezés elsősorban abból állt, hogy megvizsgálták, hogy az egyházatyák, és a Szentírás hogyan értelmezte az adott tanítást. Voltak dogmák, amelyeket az anglikán egyház elfogadott,³²³ ezek az első négy évszázad zsinati dogmái voltak. Viszont ugyanebben a korban megfogalmazott nem Krisztussal kapcsolatos kijelentésekkel, hittételekkel az anglikán egyház nem foglalkozott. Ide tartozott a Máriáról szóló tanítás is, amelyet az Efezusi Zsinaton fogalmazott meg. Az istenanyaságról szóló vita, a megtestesülés kérdése, Mária mint *második Éva*, hosszú időn keresztül foglalkoztatta az egyházatyákat. Ezeknek a tanításoknak az értelmezését Newman a Szentírás vizsgálatával kezdte, majd pedig az egyházatyákon keresztül próbálta újra értelmezni.

Newman anglikán korszakának egy igen fontos része volt Mária személyének újra felfedezése. Ebben az egyházatyák írásai, segítettek. Ez életén keresztül hozzájárult ahhoz, hogy Mária személye és a róla szóló tanítás előtérbe kerüljön.

A High Church-ön belül jelen volt Mária tisztelete, hiszen az egyházi évben három ünnepét is megtartották, bár ezek az ünnepek elsősorban Jézus személyéhez kötődtek.³²⁴ Ennél fontosabb kérdés, hogy Máriának tulajdoníthatunk-e közbenjáró szerepet, vagy ő csak egy a megigazultak között.

³²³ A cikkelyek az első négy évszázad zsinatait tartják hitelesnek.

³²⁴ Ilyenek Mária ünnepek, amelyek Jézus személyéhez kötődtek: Jézus bemutatása a templomban, Angyali üdvözlés, Mária Istenanyasága.

Luther műveiben Máriának azt a tiszteletet adta, hogy a többi megigazult közül ő az első, de ennél részletesebben nem foglalkozott Szűz Mária személyével.³²⁵ Luthert ennek az állításnak a megfogalmazására az készítette, hogy kifejezze, Mária nem helyettesíti Krisztust, nem lehet Krisztus fölé, vagy vele egy szintre helyezni, ugyanakkor tisztelettel kell körülvenni. Szűz Mária tiszteletére Newman az egyházatyákon keresztül hívta fel az Oxford-mozgalom tagjainak a figyelmét. Ezért Newman anglikán korszakában is teljesen jogos a kérdésselvetés Máriával kapcsolatban, ugyanakkor ez a tisztelet nem egy hagyománynak az elfogadása volt, hanem egy keresés, amelyben megpróbálta újrafogalmazni Mária tulajdonságait, amelyek meghatározták a tiszteletét. Nem minden kijelentést fogadott el, hanem egyesével mérlegelte az igazságtartalmukat és igyekezett felfedezni ezeknek az állításoknak a teológiai és a patrisztikus alapjait, és újra bevezette őket az anglikán teológiába. Ez a folyamat megtéréssel nem ért véget, megtérése után is tovább folytatta a Mária tiszteletével kapcsolatos kijelentések vizsgálatát.

1. Newman gondolatai a megtestesülésről

Newman az anglikán teológia megújítása közben utakat keresett, hogy milyen alapokra helyezheti a liberalizmus és a fideizmus ellen vívott harcát. Megpróbálta újraértelmezni a dogmákat. Bár az anglikán egyházban nincsenek dogmák, a katolikus egyház első néhány században megfogalmazott tanítását – például Jézus Istenségéről és emberségéről – magára érvényesnek tekintette. Ekkor rögzítették az istenanyaságról szóló tanítást is.³²⁶ Az egyházatyákkal való foglalkozás új lendületet adott ennek a törekvésnek. Meg kellett indokolni a katolikus dogmákat, hogy az anglikán olvasók is elfogadják nézeteit.

A Szentírásban két helyre hivatkozva alapozta meg a megtestesüléssel kapcsolatos tanítást. Mind a kettő János evangéliumában szerepel, *mielőtt Ábrahám lett*

³²⁵ Lásd részletesen: a 2.2 *Mária-tisztelet az evangélikus egyházban* fejezetben.

³²⁶ Thetokosz tanítását az Efezusi Zsinaton fogalmazták meg. Vö. DS 250-251.

volna, én vagyok³²⁷, illetve *Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és az Isten volt az Ige.*³²⁸ De a Szentírás más helyeken is foglalkozott Jézus Istenségével.³²⁹ Így Mária, amikor a világra szülte Jézust, Istenszülővé vált. Mária tehát Istenszülő volt, aki a megváltásban fontos szerepet töltött be, és így külön tisztelettel kell körülvenni, míg a protestáns egyházak nézetei szerint Szűz Máriát nem szabad úgy tekinteni, mint aki a megváltásban különleges módon vett volna részt, mivel az egyedüli közvetítő Krisztus. Mária csak egy a szentek között.

Ez a felismerés, olyan alapra képes helyezni Szűz Mária tiszteletét, amely más anglikánok számára is elfogadható, feltéve, ha szakítanak a katolikusokkal kapcsolatos ellenérzésükkel. Mária Istenanyaságának a dogmája a Krisztus-dogmák velejárója volt, amelyek Jézus Istenségét és emberségét fogalmazták meg. Az egyik oldalról azt, hogy Jézus teljesen ember volt, aki Isten titokzatos tervei szerint emberré lett, mindenben hasonlónak lett hozzánk a bűnt kivéve; a másik oldalról pedig hogy Jézus Isten volt, nemcsak látszólag, hanem teljesen, egész földi életében. Ebből a két tanításból származik, hogy Mária, amikor Jézust a világra szülte, nemcsak egy embert, hanem Istent hozta a világra. Így Mária méltó az Istenszülő megszólításra.

A két természet egyesült Jézusban. Jézus Istensége az Istentől, embersége pedig Máriától származott.³³⁰

A megtestesülés kérdésével mind a katolikus, mind az anglikán teológia foglalkozott, ünnepét mind a két közösség megülte. Megtaláljuk ennek a kijelentésnek a szentírási alapjait is, így a protestáns egyházaknak is el kellett fogadniuk ezt a tanítást.

Newman az *Oriel College* növendéke volt, nézeteivel nagy hatást gyakorolt a diákjaira. Newman fiatalon az anglikán egyház tanítására úgy tekintett, hogy azon semmit sem lehet változtatni, elfogadta „dogmaként”.³³¹ Később felfedezte azokat a befolyásoló tényezőket, amelyek miatt szükségessé vált az anglikán egyház teológiájának megtisztítása.

Ezért az anglikán tanítást új szemszögből nézte, keresve azokat a kijelentéseket, amelyeknek az alapja már az egyházatyák tanításában is jelen volt. Így két részre

³²⁷ Jn 8, 58.

³²⁸ Jn 1,1.

³²⁹ Többek között lásd: Fil 2,6; Jn 20,28; Róm 9,5; Iz 9,6; Tit 2,13.

³³⁰ Vö. NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, IX. 46-48 és 108-109.

³³¹ NEWMAN, J. H., *Pfarr- und Volkspredigten*, II. 40.

osztotta a megtestesülés misztériumát: Krisztus, aki az Isten Fia, és Krisztus, az Isten Igéje.³³²

A náicei hitvallás megfogalmazása előtt az egyházatyák keresték, hogy hogyan tudnák pontosabban meghatározni a megtestesülés tanát. Csak Nicea után vált az egyház tanítása egységessé, köszönhető ez annak is, hogy kialakult az ehhez kapcsolódó teológiai szókincs.³³³

Nagy Szent Leó így írt a két természetről:

*A Megváltónkban találkozik egymással a két természet, és míg hozzá tartozik, minden részletben megmarad, így olyan nagy egység jön létre mind a két szubsztanciában, hogy amikor az időben a Világba lép és testté lesz a Szent Szűz méhében, nem gondolhatunk rá úgy mint Isten, aki nem ember, sem nem úgy mint ember, aki nem Isten.*³³⁴

Newman megfogalmazása közelebb állt a katolikus teológia meghatározásához, mint a protestáns teológiához, a katolikus egyház tanítását nem tekintette olyan felfogásnak, amely alapjaiban hibás út lenne és ezért nem szabad követni: az egyházatyák gondolatait felhasználva megfontolta a katolikus egyház álláspontját, és ha az közelebb állt az igaz tanításhoz, azt követte.

³³² Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie* 25. o.

³³³ *Töprengj el azon, hogy a hit kritikusai miért nem kicsinyelik le Krisztus istenségét azzal, hogy Nicea előtti Egyházatyáktól idéznek, akik látszólag aláértékelik Krisztus természetét. A definíció előtt az Egyházatyák teológiai szókincsé addig fejlődött, míg vissza nem tudták helyesen adni a Megtestesülés misztériumát* GALLEGOS, A.J., *Gyakori kérdések az egyházatyákról* <http://www.depositum.hu/egyhazatyakfaq.html> (a kutatás ideje: 2012. március 21.)

³³⁴ *Met together in our Redeemer, and, While what belonged to each respectively remained, so great a unity was made of either substance, that from the time that the World was made flesh int he Blessed Virgib's womb, we may neither think of Him as God without that which is man, nor as man withouth that which is God.* Vö. *Sermon 54*, in NEWMAN, J. H., *Select treatises of S. Athanasius in controversy with the Arians*, AMS Press, Oxford 1978, 223.

1.1. Jézus mint Isten Igéje, Newman felfogásában

1834. évi karácsonyi beszédében Newman az Isten Igéjéről beszélt, aki emberré lett.³³⁵ Az Igét úgy fogalmazta meg, hogy az nem más, mint közvetítő az Atya és a teremtés között. Az arianizmusról szóló írásában ennél sokkal tovább ment. Úgy tekintette Isten Igéjét, hogy az valójában tolmács Isten és az ember között.³³⁶ Ebben a megfogalmazásban Jézus személyét úgy láthatjuk mint akinek a lényege Isten akaratának a közvetítése, vagyis az Isten szava, Isten bölcsessége közöttünk jelent meg. Ez a kifejezés a teremtés könyvére is utal, amelyben az Atya a *Szava*, az *Igéje* által teremti meg a világot, így az Atya Igéje közöttünk lakik, hogy megváltson minket. A bölcsesség szót, amelyet a Szentírás általában a Szentlélekre használ, ebben az esetben Jézusra értelmezzük. Isten bölcsessége az emberek közé jött, hogy elvezesse a teremtményeket a Teremtőhöz.

Felmerül az a klasszikus kérdés is, amely ebben az esetben segít jobban megérteni az egyház tanítását, és a protestáns és a katolikus egyház felfogása közötti különbséget: *Cur Deus homo?* Miért lesz az Isten emberré? Erre a kérdésre *Szent Anzelm* (1033-1109)³³⁷ válaszolt annak idején, aki mivel angol volt, az anglikán teológia

³³⁵ *A Fiú cím jelzi az Atyától való származását és különbségét, amely az Igéből, (értsd e miatt) az elkülöníthetetlen isteni egységben mutatkozott meg és amíg korábban saját magában volt, meggyőző bennünket arról, hogy úgy fogadjuk el Őt, mint második létezőt, és az utóbb nem mint valódi létező teljesen, mindkettő együtt tanúskodik a misztériumról, hogy Ő, aki anyagtalan felfoghatatlan Isten, egyszer csak megtestesült..*

The title of the Son marks His derivation and distinction from the Father, that of the Word (i.e. Reason) denotes His inseparable into the Divine Unity, and while the former taken by itself, might lead the mind to conceive of Him as a second being, and the latter as no real being at all, both together witness to the mystery, that He is at once from, and yet in, the Immaterial, Incomprehensible God, NEWMAN, J. H., Parochial and Plain Sermons, II. 29. Das wort war im Anfang, der eingeborene Sohn Gotter. GOVAERT, L., Kardinal Newmans Mariologie, 25.

³³⁶ *Az egész úgy jelenik meg, mintha a Mi Urunkat neveznék az Isten Igéjének, vagy Isten bölcsességének. Ezt két szempontból értelmezhetjük: először mivel jelzi az Atya lényegi jelenlétét, mint a teljes bölcsességet, amely az Ő jellemzője; másfelől, mint közvetítő, mint tolmács, vagy Ige Isten és az Ő teremtményei között.*

On the whole it would appear that Our Lord is called the Word or Wisdom of God in two respects, first, to denote His essential presence in the Father, in full a sense as the attribute of Wisdom is essential to Him, secondly, His mediatorship, as the Interpreter or Word between God and His creatures. NEWMAN, J. H., The Arians of the Fourth Century, Vol. IV, Millenium Edition, Gracewing, Leominster 2001. 169.

³³⁷ Canterbury Szent Anzelm, született 1033-ban Aosta-ban, meghalt 1109-ben Canterbury-ben. A burgundiai származású fiatal francia tanulmányi útja után érkezett Canterburybe, ahol szerzetesként élt, később a kolostor apátjává választották. Élete végén Canterbury érseki címeit is megkapta.

számára kiemelt fontosságú.³³⁸ *Anzelm* úgy fogalmazta meg, hogy a megtestesülés szükséges volt.

Hogy jobban érthetővé tegye, Newman Szent Atanázst idézte munkájában.³³⁹ Az egyházatyákat kutatva megváltoztatta véleményét. A megváltás szükségszerűsége, amelynek a bűn volt alapja, új értelmet nyert. A megtestesülést Isten kinyilatkoztatásának fogta fel, vagyis Isten közölni akarta magát az emberekkel, így akarta a szeretetét megmutatni irántunk. Az alapkérdés az, hogy mivel az ősbűn következménye volt a megtestesülés, hogyan értelmezzük az ősbűnt. Tehát az ősbűn jó dolog volt, mivel emiatt lett Isten emberré, hogy megváltson minket; vagy rossz dolog volt, amit Isten rendbe akart hozni a megváltás által, – az ősbűn elkövetése nélkül az emberiség valamilyen más módon részesülhetett volna a megváltásban. Az ősbűn következménye volt a megtestesülés, és ebben az esetben úgy kell érteni a következményt, hogy nem volt más lehetőség, csak a megtestesülés.³⁴⁰ Ez az ősbűn elégtétele volt.

Az 1834-es karácsonyi beszédében *Anzelm* gondolatát követte, amelyben Isten kikutathatatlan szeretetét állította a középpontba. A megtestesülés Isten közvetlen belépése volt a teremtésbe. Newman a megtestesülést és a megváltást szoros egységben látta, mivel Krisztus az Atya bölcs igéje, aki emberré lett, és az emberiséget megváltotta. Ahogy írta: *Az Ő mindent túllépő szeretete és jósága, amivel a mi gyengeségeinket magára vette, Ő, akiben az örök Atya szeretete lakott... A világba jött, hogy meghatározott időben meghaljon... és Isten kezéből feltámadjon, ott az ő szent szövetségét megmutassa, a mi kiengesztelésünket kérje és tegye.*³⁴¹ Krisztus megtestesülése tehát egyben a kinyilatkoztatás is volt, amelyben az ember megismerheti az Isten teljességét és szeretetét.

Newman ennél is tovább ment, amikor azt állította, hogy a megtestesülés nem volt feltétlenül szükséges, mert Isten másképp is rendelkezhetett volna. De ahogy az egyházatyák egybehangzóan hangsúlyozták, a bűnbeesés következménye volt a

³³⁸ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie* 25.

³³⁹ *A mi voltunk az okai az Ő leszállásnak, a mi átváltozásuk hívta az emberek világszeretetét. Az Ő megtestesülésének mi voltunk az alapja.*

Our cause was the occasion of His descent, and our transgression called forth the World's love of man. Of His incarnation we became the ground. Oratione de incarnatione Verbi 4, Patrologia Graeca, (szerk. Migne) XXV 103.

³⁴⁰ ANSELM, *Cur Deus homo* II, 5, 100.

³⁴¹ Vö. NEWMAN, J. H., *Pfarr- und Volkspredigten*, II 50

megtestesülés, amit Szent Atanáz így fejezett ki: *a mi Urunk nem testesült volna meg, ha az ember nem esik bűnbe.*

1.2. Jézus mint Isten Fia, Newman írásaiban

Az *Isten Igéje* mellett a megtestesülés kifejezésére a Szentírás és az egyházatyák egy másik szófordulatot is használtak, mégpedig az *Isten Fia* megszólítást. Az *Isten Fiát* kétféleképpen értelmezhetjük. Egyfelől a Szentháromságon belüli kapcsolatként, az Atya és a Fiú között, amely időtlen; másfelől arra az eseményre vetíti a figyelmünket, hogy Jézus emberré lett. Az utóbbi kifejezésnek a vizsgálata volt az érdekesebb a protestáns teológusok számára, így az anglikán egyházban is, mivel ebben az esetben Mária szerepét is meg kellett vizsgálni.

Mária Fia valóságos Isten és valóságos ember volt, de a fiúságát nem attól kapta, hogy emberré lett, hanem mert az Örökkévalónak a Fia. Ahogy az Ige szól: *Az Ige volt kezdetben: Isten egyszülött Fia.*³⁴²

Ez a tanítás nem tűnik számunkra kifejezetten új tanításnak, de figyelembe kell venni azt, hogy a XIX. század Angliájára a liberalizmus nyomta rá a bélyegét, így a megtestesülés kérdése a háttérbe szorult. Így érthetőbb Newman megfogalmazása: *Arra hajlunk első hallásra, hogy azt mondjuk, hogy Isten, Ő Isten Fia, nemcsak részben, hanem mert Ő Isten Fia.*³⁴³

*Ez nem azt jelenti, hogy Jézus, a megtestesült ember az Atya második Fia, hanem azt, hogy Jézus egy és ugyanazon módon Fia az Atyának.*³⁴⁴ Ez az Isten önközlésének egy mélyebb módja, amellyel a megváltásban részesítette az embert. Az értünk emberré lett Isten magában hordozta a Fiúságot, amely az Atyával való kapcsolatát jelezte. Ebben a misztériumban jelent meg Mária, aki igent mondott Isten meghívására, így alkalmassá lett arra, hogy Istenszülő lehessen, és a világra hozza Jézust. A protestáns liberális teológia az egyházatyáktól eltérően ezt úgy értelmezte,

³⁴² Vö. NEWMAN, J. H., *Pfarr- und Volkspredigten*, II. 40.

³⁴³ We are apt, at first hearing, to say that He is God though He is the Son of God, not though, but because He is the Son of God. Vö. *Parochial and plain Sermons* VI. 53.

³⁴⁴ *Parochial and plain Sermons* VI. 58.

hogy Mária, aki jegyese volt Józsefnek, világra hozta Jézust, és utána Józseftől több gyermeke született. A Szentírás bizonyos kifejezéseit lehet így értelmezni.³⁴⁵ Ezzel szemben az Egyházatyáknál és Newman írásaiban a Szent Szűz egyetlen gyermeknek adott életet. A protestáns teológia megpróbálta a hangsúlyt arra a kijelentésre helyezni, hogy a Fiú az Atya Fia, és háttérbe szorítani a Szűz Máriáról szóló tanításokat, míg Newman ezt a kettőt egy szinten kezelte.

Newman karácsonyi beszédéből kitűnik, hogy az Isten Fia és az Isten Igéje kifejezések az első pillanattól kezdve jelen voltak Krisztusban.³⁴⁶

Newman részletesen foglalkozott az arianizmussal és Szent Atanázzal, aki az egyházat az arianizmus eretnoksége ellen védte. 1833-ban fordította Szent Atanáz műveit, majd 25 évvel később, és 1872-ben is, Szent Atanáz Krisztológiájával foglalkozott.³⁴⁷

Newman összevetette a Cirill és Szent Atanáz közötti véleménykülönbséget.³⁴⁸ Ezt a vitát csak a Kalkedoni Zsinat zárta le véglegesen. Newman a következő megjegyzéseket tette ebben a kérdésben:

1. Jézusnak nem volt emberi apja.
2. Nem volt emberi szuverén ἡγεμονυχόν³⁴⁹, vagyis cselekvőelve a saját lelkében, ha kettő κυρία³⁵⁰ vagy ἡγεμονικά lett volna benne, akkor két létező lenne benne, ami ellent mondott volna az egész evangélium szellemével. Vö. 1Jn 4.
3. Bűn nélkül való volt. Amikor az emberi természetünkben nem vesz részt a bűn, nem része a „harag gyermekeinek”. (Ef 2,3.) (Ezzel szemben Newman a φύσις szót ismételte meg, amely Jézus emberi természetére utal.)
4. A transzcendens jellemzője a szentség.

³⁴⁵ Sokszor szerepel a Szentírásban a Jézus testvérei kifejezés, amelyet unokatestvérnek értelmezünk. A protestáns „sola scriptura” elve alapján az egyház évszázados értelmezése háttérbe szorult. Így például Mk 3.32 *Sokan ültek körülötte, szóltak neki: „Anyád és testvéreid kint vannak, és keresnek.”*

³⁴⁶ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie* 28.

³⁴⁷ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie* 29.

³⁴⁸ Ebből az írásból Nicholas Wiseman egy választ fogalmazott meg, amely mélyen megdöbbenetett Newmant. Így írt erről az Apológiában: *Az ősegyház volt a mentsváram, és íme itt, az ötödik század közepén, úgy láttam, rátaláltam a tizenhatodik és tizenkilencedik századi kereszténység tükörkéjére. Ebben a tükörkében pillantottam meg magam, hogy monofizita vagyok. A Via media egyháza a keleti közösség helyzetében volt, Róma akkor is ott állt, ahol most; a protestánsok pedig Eutükhész követői.* Vö. MORGAN, S., *Nyugtalanító Távlát*, in *Vigilia* (2010/9), 660-665.

³⁴⁹ ἡγεμονικός, ἡ, ὄν jelentése: vezérelv, parancsoló.

³⁵⁰ κύριος, ἡ, ὄν jelentése: hatalom, tekintély.

5. A teste különbözött a mienktől, megőrizték a romlástól. Ezzel támasztotta alá Newman: ApCsel 2, 31;21,35.
6. A teste sajátos jellegű volt. Pl. Mt 7, 23 és Jn 9,6
7. Feltámadása után a teste transzcendens tulajdonságokkal rendelkezett.³⁵¹

Cirill hangsúlyozta Krisztus egységét, míg Nesztóriusz a két személyt emelte ki. Newman a megoldást abban látta, hogy egyesítette, összeegyeztette a két természetet. Ez az egység egy eredeti és egyedülálló egység, amely sértetlenül megőrizte mind a két természet épségét, tehát megtartotta az isteni természet jellegzetességét. Így beszéltek az Atyák, hogy az emberi természet $\tau\epsilon\omega\sigma\iota\varsigma$, vagy $\tau\epsilon\omega\pi\omicron\iota\eta\varsigma\iota\varsigma$ az $\acute{\alpha}\nu\tau\rho\acute{\omega}\pi\iota\nu\omicron\nu$.

Tehát amíg Cirill $\mu\iota\acute{\alpha}$ φύσις τοῦ Θεοῦ λογοῦ, addig Nesztóriusz δύο φύσις-ről beszélt, amelyen két személyt értett. Newman az imént felsorolt hét pontja alapján tett különbséget a két nézet között. A fogalmak pontosabb tisztázásával megpróbálta a monofizita egyházak nézeteit újraértelmezni. Ezt az egységet a karácsonyi beszédében a következő módon fejezte ki: *Az Isteni Logosz mintha Krisztus személyében cselekedne lényegileg; – ahogy mi lélekből és testből állunk, de azért egyetlen ember vagyunk, így igazából Isten és Ember nem kettő, hanem egy Krisztus.*³⁵²

Newman a megtestesülés kérdésének vizsgálatában egy hidat próbált meg létrehozni, amelyben a katolikus egyház tanítását szerette volna kibékíteni a monofizita egyházak tanításával. Ez a próbálkozás jelezte, hogy nem a katolikus egyház tanítását akarta új köntösbe öltöztetni és mindenki számára elfogadhatóvá tenni, hanem az egyházatyák tanításának a vizsgálatával próbálta meg világosan megfogalmazni a megtestesülés kérdését.

Ez mutatja Newman gondolkodásmódját. A XIX. századi teológia sokszor nem foglalkozott a régebbi korok teológiai kérdéseivel, hiszen ezek már lezárt viták voltak, amelyekben az egyház álláspontja nyilvánvaló volt. Newman viszont bátran visszanyúlt ezekhez a kérdésekhez, újrafogalmazva álláspontokat, vizsgálva a probléma megoldását és konszenzust keresve.³⁵³

³⁵¹ Vö. NEWMAN, J. H., *Tracts Theological and Ecclesiastical* 358.

³⁵² Vö. NEWMAN, J. H., *Pfarr- und Volkspredigten*, II. 43.

³⁵³ A XX. század végén újra felvetették a monofizita kérdést, és megoldást olyan megoldást akartak keresni erre a kérdésre, amely mind a két fél számára megnyugtató. Vö. <http://www.parbeszed.com/main.php?folderID=859&articleID=9875&ctag=articlelist&iid=1> (Kutatás időpontja, 2012. március 21.)

2. Mária istenanyaságának (Mother of God) jelentősége John Henry Newman tanításában

Már az Efezusi Zsinaton megjelent Szűz Mária kiemelt szerepe Jézus megtestesülésében. Ezzel a kérdéssel a protestáns teológusok nem foglalkoztak, mivel Szűz Mária szerepe a háttérbe szorult. Viszont Newman számára ez a kérdés egy újabb felfedezést jelentett Mária tiszteletével kapcsolatban.

A *theotokosz* vita már az egyházatyák idejében lezajlott, számos írás foglalkozott ezzel a témával, amelyekben az érveket összefoglalták, és az egyház tanítását leírták. Newman számára a *theotokosz* tanítása a Szűz Mária tiszteletével kapcsolatos írások egyik alapvető forrásának számított. Ennek az volt az alapja, hogy Newman elfogadta, hogy léteznek dogmák, amelyek meghatározzák az egyház tanítását, az igaz hitet.³⁵⁴ A másik kérdés, amely Szűz Mária Istenanyasága felé vezette Newmant, a megtestesülés témája volt. A protestáns egyházakban ez a kérdés háttérbe szorult, és a megváltásra került a hangsúly, ugyanakkor nem tagadták a megtestesülés misztériumát. Máriának ebben betöltött szerepével nem foglalkoztak, nem tartották a protestáns egyházak a hit fontos részének.³⁵⁵

Nagy Szent Atanáz tanításából kiindulva próbálta meg Newman értelmezni az egyházatyák megnyilatkozásait a *theotokosz* tanításról. Ez a leírás azért is vált lényegessé, mert az anglikán teológusok nagy részben elfogadták az egyházatyák gondolatait. Ez volt az a kérdés, amely először hívta fel a figyelmet Szűz Mária tiszteletére és segítette megérteni a Szent Szűz különleges szerepét a megváltásban.

Így jobban megismerhetővé vált Jézus embersége. Jézus teljesen Isten, és teljesen ember is volt. A megtestesülés titka rávilágít Jézus emberségére, segít, hogy jobban megismerjük az emberi misztériumát.

A megtestesülés misztériumának az elfogadása segítette az egyházatyák korában élő keresztényeket abban, hogy megértsék, hogy az emberi természet képes arra, hogy hordozza az Istent. Veszélyt jelentett a gnosztikusokkal folytatott küzdelem, amely az

³⁵⁴ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 145.

³⁵⁵ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 146.

anyagi dolgokat rossznak, a lelki dolgokat jónak tartotta. A megtestesülés által Isten az emberi természetünket vette fel, nemcsak látszólag (dokétizmus)³⁵⁶, hanem valóságosan is. Ezzel Jézus megszentelte az emberi természetünket, amely által Máriának a küldetése is magasztos küldetéssé vált, vagyis Mária Jézust, az Isten Fiát hordozhatta a méhében. Így Mária nemcsak egy embert hozott a világra, hanem Istenszülő volt.³⁵⁷ Isten megszentelte a bűn miatt sérült emberi természetet.³⁵⁸

2.1. Mária istenanyasága az egyházatyáknál, és J. H. Newman értelmezése

A legtöbb anglikán teológus nem foglalkozott Szűz Mária személyével, mivel ez a téma túlságosan közel állt a katolikus egyházhoz. Newman viszont szakított a kor szokásával, és a Szentíráson, valamint az egyházatyák tanításán keresztül próbálta meghatározni a Szent Szűz személyét, és a megváltásban betöltött szerepét. Mivel az egyházatyák munkáinak fordítása során Szent Atanáz műveivel is foglalkozott, akinek az írásaiban megjelent a Szent Szűz tisztelete, Newman is egyre nagyobb figyelmet szentelt a Szűz Máriáról szóló tanítás megismerésének. A keleti egyházatyák Máriát *theotokosz-ként* tisztelték, addig Nyugaton csak III. Szixtus³⁵⁹ tette az egész egyház számára kötelezővé ezt az ünnepet, ezt a dogmát, ami elsősorban Jézus Istenségének és emberségének a teljességét állította az Efezusi Zsinaton.³⁶⁰

³⁵⁶ Azt tanították a doketisták, hogy Jézusnak csak látszólagos teste volt, tehát nem volt ember, csak Isten.

³⁵⁷ Vö. FRIEDEL, J. F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 148.

³⁵⁸ NEWMAN, J. H., *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, University of Notre Dame Press, Leominster 401.

³⁵⁹ III. Szixtus 432-440 között vezette az egyházat.

³⁶⁰ Nesztoriosz azt tanította, hogy Szűz Máriát csak Krisztotokosz, cím illeti meg, mivel csak az ember Jézust szülte a világra. Ez a tanítás az antiochiai iskola kijelentésére épült, vagyis arra, hogy Jézusban úgy lakik az Ige, mint a templomban. Ezzel szemben Cirill és az alexandriai iskola azt tanította, hogy Jézusban az Istenség úgy van jelen, mint ahogy a tűz átjárja az izzó szentet. Ezért Szűz Máriát a Theothokosz, azaz az Istenszülő cím illeti meg. Cirill felhívja I. Celesztin pápa figyelmét Nesztoriosz tévedésére, aki zsinatot hívott össze ebben a kérdésben. 12 pontban foglalták össze a tévedést, de Nesztoriosz nem volt hajlandó azokat visszavonni. Ezért 431-ben Theodosius császár zsinatot hívott össze Efezusban.

Szent Atanáz így írt erről:

*Mi voltunk az oka Ő leszállásának, és a mi cselekedetünk hívta elő az emberek szeretetét a világra. Megtestesülésének mi lettünk az alapja.*³⁶¹

Nagy Szent Leó pedig:

*Jézus Isten fia volt, nemcsak a megtestesülése után, hanem az előtt is. Nem vált második fiúvá, hanem megmaradt Isten Fiának.*³⁶²

*Ez volt az új és tökéletes tabernákulum, amelybe belépett, de ezzel nem korlátozódott, és nem bezáródott.*³⁶³

Ezek a megfogalmazások segítenek, hogy jobban megértsük a megtestesülés titkát. Jézus nem veszítette el a lényegét a megtestesülés által, ugyanaz maradt, mint előtte, ezért Mária Istenszülővé vált. Nem a megtestesülés által vált a Fiú Fiúvá. Így Mária valóban Istenszülő, aki a Világ Urát hordozta a méhében.

Már az Ószövetségben megjelent a Szent Sátor, amelyben Isten közöttünk akart lakni, amely azzal az örömmel töltötte el a választott népet, hogy Isten mellettük van és vezeti őket vándorlásuk során. Ez a misztérium új jelentést kapott, amikor Mária vált a Szent Sátorra, aki a szíve alatt hordozta a Világ Megváltóját. De ez nem korlátozta a Fiút, nem csökkentette, nem tette kisebbé, továbbra is ugyanaz maradt, mint előtte, így Mária ténylegesen Istenszülővé vált. Ehhez a kérdéshez tartozik az Eucharisztikus jelenlét kérdése is, a tabernákulum az Oltáriszentség őrzésének a helye. Amikor Máriáról úgy beszélt mint tabernákulumról, akkor a közöttünk lakó Krisztusra helyezte a hangsúlyt. Már az ószövetségi szent sátor, tabernákulum, sőt, a Sion hegye is szent helynek számított, ahova halandó nem léphetett be, mivel az Isten tartózkodásának a helye.

Newman szerette volna megoldani ezt a problémát, amely Nesztóriosz kijelentéséből származott, és amivel Cirill is polemizált: μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγῳ

³⁶¹ Our cause was the occasion of His descent, and our transgression called forth the world's love of man. Of His incarnation, we become the ground Vö, NEWMAN, J. H., NEWMAN, J. H., *Select treatises of S. Athanasius in controversy with the Arians*, AMS Press, Oxford 1978, 188

³⁶² *Tracts for the Times*, Vol. III., J.G.F. and J., Rivington, London 1841, 367.

³⁶³ *Parochial and plain Sermons* VI. 61; II, 135

σεσαρκωμένη.³⁶⁴ Ezt a kijelentést gyakran idézték, hogy, hogy bizonyítsák az alexandriaiak monofiziták.³⁶⁵ Az első századokban nem volt egzakt terminus ennek a kifejezésére, az egyházatyák feladata volt, hogy megteremtsék az ehhez szükséges szakkifejezéseket. A Jézusban lévő emberi természet jobb megértését segíti elő, ha Mária személyét kiemeljük. Az Istenség kérdése, valamint az ezzel kapcsolatos tapasztalatok leírása mellett az emberség elfogadása is fontossá vált Mária személye által.

Az első néhány században megvolt a kísértés, hogy Jézusra úgy tekintsenek, mint aki nem volt teljesen ember, csak ideiglenesen vette fel a testet, vagyis nem mindenben volt hozzánk hasonló. A Krisztológiai himnusz, amely a Szentírásba is bekerült,³⁶⁶ egyértelművé tette az egyház tanítását a megtestesülés titkával kapcsolatban. Ugyanakkor ez a tanítás egy hivatkozási és kiindulási pont is volt az első néhány században, amely segítette, hogy Jézusra úgy tekintsenek mint valódi, de bűn nélkül való emberre.

Newman sok írásában és levelében megemlíttette Mária istenanyaságát, de részletesen Pusey-nek írt levelében³⁶⁷ foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ebben a levélben megpróbálta összefoglalni mindazt a tanítást, amelyet a korábbi beszédeiben elmondott, elsősorban az egyházatyák írásaira támaszkodva, mivel vele együtt kezdte el Newman az egyházatyák műveinek a kiadását. Ebben a levélben külön fejezetben foglalkozott az Istenanyaság kérdésével.³⁶⁸

³⁶⁴ Egy természet van Isten megtestesült igéjében.

³⁶⁵ A monofiziták eretnekek, akik Krisztusban csak egy istenemberi, nem pedig külön isteni és emberi természetet tanítottak és hittek.

³⁶⁶ A Filippi levél Krisztus-himnusza: Fil 2, 6-11.

³⁶⁷ *Te, kedves barátom, aki ismered az ősi vitákat és zsinatokat, talán meglepődtél azon, hogy levelemben eddig miért nem foglalkoztam a Theothokosz kifejezéssel, de meg akartam mutatni, hogy milyen széles alapja van Mária tiszteletének. Végtére is, függetlenül ettől a csodálatos címtől, és annak ellenére, hogy vonakodtam, hogy ezt felhozzam vitámban, mivel ez a kifejezés sokkal inkább alkalmas a tiszteletre, mint a vitára, ezért nem írtam erről neked, hanem hallgattam erről.*

You, my dear Friend, who know so well the ancient controversies and Councils, may have been surprised why I should not have yet spoken of her as the Theotocos;—but I wished to show on how broad a basis her dignity rests, independent of that wonderful title; and again I have been loth to enlarge upon the force of a word, which is rather matter for devotional thought than for polemical dispute. However, I might as well not write to you at all, as altogether be silent upon it. NEWMAN, J. H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 66.

³⁶⁸ A következő egyházatyákat idézte, rájuk alapozva a Szent Szűz tiszteletét: Órigenész, Theodorosz és Antiochiai János, Mezopotámiai Archelaos, Proklos, Palesztin Eusebios, Egyiptomi Alexandros, Athanasios, Palesztínai Círill, Nüsszai Szent Gergely és Naszianszoszi Szent Gergely kappadókiából, Ammoniosz, Szent Ambrus, Vince és Cassianus, Szent Ignác, aki 106-ban halt vértanúhalált, valamint Hippolytus.

Newman felfedezte a II. század egyházatyáinak az írásaiban a Szent Szűz tiszteletét. Antiochiai Szent Ignác így írt: *A mi Istenünket hordozta Mária a méhében, és Hippolütosznál, A világ Istenét hordozta a Szűz teste.*³⁶⁹

Az dogmák megfogalmazását sokszor az eretnekek segítették, akik bizonyos kérdésekre felhívták a figyelmet, és így alkalmat adtak arra, hogy az egyház pontosítsa az adott témában a tanítást. Ilyen volt Nesztóriusz lelkes követőjének, Alexandernek a kijelentése: *A theotokosz tanításának ünneplésével, vagy kihirdetésével kapcsolatban nem óvatlanul mondják az ortodoxok, hogy ez nem hiba, mivel ez a kijelentés nem dogmatikai tévedés, csak rossz értelemben használják.*³⁷⁰ *A theotokosz kifejezést néhányan másképp értelmezték.* Voltak, akik Jézus születését valóságos születésnek értelmezték, amelyben az Isten jelen volt, de Mária nem Istent, csak embert szült. Másfelől veszélyes volt Szűz Máriára úgy tekinteni mint aki az Istent a világra hozta, mivel így tiszteletben Isten fölé kerülhetett volna. Ennek a félreértésnek az alapja az, hogy Mária nem létrehozta az Istent, hanem a Szentlélek kegyelmével a szíve alatt hordozta a második isteni személyt, akit a világra szült.

Az egyházatyák a Szent Szűz Istenanyaságának a tanítását a századok folyamán még teljesebb módon értelmezték. Newman egy folyamatra lett figyelmes, amely végig jelen volt az Egyház tanításában. Mária személye segített megérteni Jézus emberségének és Istenségének a kapcsolatát.

Az egyházatyák tanításának megértéséhez figyelembe kell vennünk, hogy a későbbi gondolkodók mit tartottak fontosnak, mi az, ami folyamatosan jelen volt az egyház tanításában. Egyes kijelentések, kifejezések, később már más értelmet nyertek, a mai kor már nem érti pontosan, az egyházatyák minden tanítását, mivel bizonyos kérdések kikoptak a dogmatikából. A Szent Szűz tisztelete viszont folyamatosan jelen volt, és bizonyos részletei egyre tisztábban fogalmazódtak meg. A III.–IV. század egyházatyáinak az értelmezése segít, hogy jobban megértsük az első két század kijelentéseit a Szent Szűzről.³⁷¹

³⁶⁹ Vö. NEWMAN, J. H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 69.

³⁷⁰ Vö. NEWMAN, J. H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 69.

³⁷¹ Ambrus, Milánó püspöke mondta: *A szűz Isten anyja. Aranyszájú Szent János: az Örökkévaló született. Proklos: Isten a méhben tartózkodott. Theodóros: hallották, hogy Isten beszél a bokorból, a bokor nem a Szűz volt? Cassianus mondta: Mária szülte az alkotót. Az egyetlen Isten, aki lett – mondta Hilarius. Ambrus: Az Örökkévaló szűztől származott. Jeromos: A zárt ajtó, aki csak egyedül az Úrnak, Izrael Istenének nyílt meg, Szűz Mária volt. Szent Ágoston: Aki alkotott téged, benned alakult. Vö. NEWMAN, J.*

Newman az egyházatyák munkáit vizsgálva megpróbálta azokat az anglikán teológia nézőpontjától függetlenül szemlélni, így került közelebb a katolikus egyház teológiájához.

3. A mindig-szűz (*ever-virgin*) Mária John Henry Newman műveiben

A protestáns teológia a háttérbe szorította Mária személyét. Nem arra törekedtek, hogy Máriát kizárják az üdvözültek közül, hanem elsősorban a katolikus Mária-tisztelet ellenhatásaként próbálták megfogalmazni a saját tanításukat. A Szentírásra hivatkozva később a Szent Szűzzel kapcsolatban újabb kérdések merültek fel. A Szentírás nem tartalmazta, hogy Máriának csak egy gyermeke született volna, ezzel ellentétben Józsefet Mária férjének nevezte, és sokszor említette Jézus testvéreit.

Így Máriát a XIX. században már nem nevezték mindig-szűznek, mivel Jézus születése után akár több gyermeke is születhetett volna. A mindig-szűz kifejezés ezenkívül azt a jelentést is hordozta a katolikus egyház teológiájában, hogy Mária bűn nélkül való volt. Ezt a kérdést két részre kell osztani. A katolikus teológia azt állította, hogy Máriát az áteredő büntől megőrizte az Isten, így előre részesült a megváltásban, és Isten kegyelméből nem követett el személyes bűnt.

Ezzel ellentétben a protestáns teológia Szent Pálra hivatkozva az állította, hogy nem a tettek, hanem a hit által igazulunk meg, ezért Szűz Máriának a büntelensége háttérbe szorult, mivel ez egyáltalán nem fontos, csak a hit számít. Ő hitt az angyal szavának és a kereszt lábánál is ott állt. A későbbi korokban Mária bűn-nélküliségét tagadták. Ennek a forrása szintén a katolikus teológia túlzó Mária-tiszteletének az ellenhatása lehetett. Mária személye így abban az értelemben is elveszítette a mindig-szűz jelzőt, hogy bűn nélküli. Miért kapcsolódik össze ez a két fogalom? A latin *immaculata* kifejezést mind a kétfajta módon érthetjük, és értették is az egyházatyák.

H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 69.

Ugyanakkor az Ószövetségben találhatunk jövendölést Máriával kapcsolatban, amelyben a megváltó érkezésének az egyik jele az, hogy a „Szűz fogan, és fiút szül.”³⁷²

Newman ezzel a kérdéssel anglikán teológusként kezdett el foglalkozni, de megtérése után is jelen volt írásaiban. A szüzességet nem tekintették a protestánsok követendő példának, olyan életállapotnak, amely Istennek jobban tetszik, míg a katolikus egyházon belül a papság életformája a nőtlenség volt, és a szerzetesség intézménye is a szüzesség erényét emelte ki. Az anglikán egyházban megengedték, hogy a papság nősüljön, Newman mégis arra érzett meghívást, hogy cölibátusban éljen.³⁷³ Ezzel a meghívásával a szüzesség kérdéséhez életállapotával is közelebb került.

Az anglikán egyház Máriát szűzként tisztelte, aki természetfeletti módon, a Szentlélektől fogant.³⁷⁴ A liturgiában a *Virgin Mary* kifejezés jelen volt. A különbség az *ever* szón van, vagyis Máriát szűzként kell tisztelni nemcsak Jézus születése előtt, hanem az alatt és után is.

A *mindig-szűz* Mária tanítása azért is vált fontossá, mert a liberális protestáns teológusok szeretnék volna az egész Jézus-eseményt függetlenné tenni a természetfeletti jelenségektől. A *mindig-szűz* Mária viszont ezzel ellentétben egy olyan kifejezés,

³⁷² Ez a kijelentés a LXX-es fordításból származik, mivel a héber szöveget érthetjük úgy is, hogy a fiatal lány fogan. Önmagában ez a kifejezés nem jelentette volna azt, hogy ez természetfölötti módon történik, ez a kifejezés jelenthette volna azt is, hogy egy szűz természetes módon gyermeket fogan, és így anya lesz és megszűnik szűznek lenni. Ezzel szemben a katolikus egyház tanítása egyértelmű ebben a kérdésben. Vö. *Szent Jusztin vértanú-filozófus, Párbeszéd a zsidó Trifonnal*, in *II. századi görög Apologéták in Ókeresztény írók*, Vol. VIII., SZIT, Budapest 1984, 243.

³⁷³ *Bár viszolygok tőle, de kötelességem megemlíteni: ugyanennek az 1816-os évnek az őszén gyökeret vert bennem egy másik mély meggyőződés is – a ténnyel kapcsolatban nem tévedhetek –, nevezetesen, hogy Isten akarata szerint egyedül kell élnem. Ez a meggyőződés, amely majdnem folyamatosan jelen van bennem azóta is – 1819-ig egyszer-egyszer elbizonytalanodtam, azóta viszont semmilyen kétely nincs bennem –, és összekapcsolódott a fejemben azzal az elképzeléssel, hogy élethivatásom a cölibátus áldozatát követeli tőlem, akárcsak mondjuk a pogányok között élő misszionárius hivatásától, amely különben több évig vonzott is. Ez persze tovább erősítette bennem a látható világtól való elszakadást, amiről már beszéltem.*

*I am obliged to mention, though I do it with great reluctance, another deep imagination, which at this time, the autumn of 1816, took possession of me,—there can be {111} no mistake about the fact;[—] viz. that it was the will of God that I should lead a single life. This anticipation, which has held its ground almost continuously ever since,—with the break of a month now and a month then, up to 1829, and, after that date, without any break at all,—was more or less connected[,] in my mind[,] with the notion, that my calling in life would require such a sacrifice as celibacy involved; as, for instance, missionary work among the heathen, to which I had a great drawing for some years. It also strengthened my feeling of separation from the visible world, of which I have spoken above. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 74.*

³⁷⁴ Az anglikán egyház elfogadta a nicea-konstantinápolyi hitvallást, amelyben így szerepelt ennek a tanítása: „született Szűz Máriától”.

amelyet nem lehet megmagyarázni, nem lehet úgy elfogadni, hogy megkérdőjelezzék a csodát.³⁷⁵

3.1. A *mindig-szűz* tanítás forrásai az egyházatyáknál

Newman E. B. *Pusey* barátjának 1865 decemberében írt egy levelet, amely később nyomtatásban is megjelent, *Mary's Immaculate Holiness* címmel.³⁷⁶

Az *ever-virgin*, vagyis a *mindig-szűz* kifejezés sok helyen megjelent az egyházatyák tanításában, de csak a XIX. században fogalmazták meg dogmaként. Az egyik legvitatottabb kérdés Szent Ágostonhoz köthető, aki azt állította, hogy az áteredő bűn minden emberre érvényes. Ez a kijelentés Szent Pál Rómaiakhoz írt leveléből indult ki.³⁷⁷ Sok teológus ezt a kijelentést úgy értelmezte, hogy ez alól nem lehet mentes a Szent Szűz sem. Viszont Szent Ágoston teljes állítása ezzel kapcsolatban így hangzott:

*Mindenki vétkezett, kivéve a Szent Szűz Máriát, a mi Urunkra való tisztelettel kívánom, hogy ez ne legyen kérdés senkinek, amikor mi bűnben vagyunk.*³⁷⁸

Ezzel a félmondattal az egész kérdés új értelmet nyer. A bűn mellett Szent Ágoston rögtön Szűz Mária büntől való mentességét állította, amiről a protestáns teológia elfelejtkezett.

Newman négy egyházatya munkáját használta fel az *ever-virgin* kijelentés alátámasztására. *Petaviusra*,³⁷⁹ *Nagy Szent Bazilra*, *Aranyszájú Szent Jánosra*, és *Alexandriai Szent Cirillre* hivatkozott. Az egyházatyák alkalmanként Máriának némi

³⁷⁵ Nem sokkal Newman halála után Harnack egy művet adott közre, amelyben ezt a kérdést és az apostoli hitvallás számtalan elemét úgy tekintette, mint a gnoszticizmus megjelenését a hitvallásban, amitől meg kell szabadítani az egyházat. HARNACK, A., *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, I, 551.

³⁷⁶ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 223.

³⁷⁷ Róm 3.23 Mert mindnyájan vétkeztek, és nélkülözik az Isten dicsőségét.

³⁷⁸ *All have sinned 'except the Holy Virgin Mary, concerning whom, for the honour of the Lord, I wish no question to be raised at all, when we are treatin of sins'* Cf. Above Text V. p. 170, BOYCE, PH., *Mary*, 230.

³⁷⁹ De Incarnatione XIV, ch. 1.

csekély bünt, gőgöt, vagy kételkedést tulajdonítottak.³⁸⁰ Newman ennek ellenére a *Pusey*-nek írt levél III. megjegyzésében kifejtette, hogy az apostoli tradícióra ez nem volt jellemző.³⁸¹

A levél egységbe foglalta az egyházatyák tanítását, kiemelte az anglikán, és a katolikus mariológia közötti különbséget, felhívva a figyelmet arra is, hogy a patrisztikus mariológia melyik tanításhoz áll közelebb. Ezért foglalkozott részletesen Máriával mint második Évával.

Newman Szent Jusztinuszt idézte:

*Tudjuk, hogy Ő, mindenek előtt az Atyától származott, az Atya erejéből, és akaratából,(...) és így egy szűztől lett ember, és ahogy a kígyó által az engedetlenségből származott kezdetben a romlás, így ezen a módon jött a megváltás. Éva szűz volt és bűn nélküli. Elfogadta az igét, amely a kígyótól volt, továbbvitte az engedetlenséget és a halált; de Szűz Mária hittel és örömmel fogadta az Igét, amikor az angyal hírül adta neki, hogy leszáll rá az Isten Lelke, és a Magasságbeli ereje borítja be árnyékával, ezért a Szentet, aki tőle fog születni, az Isten fiának fogják nevezni, – azt válaszolta, „Legyen nekem a te igéd szerint”.*³⁸²

Newman párhuzamba állította Éva bűnét Mária büntelenségével, Éva engedetlenségét Mária engedelmességével, és az Éva bűne által minden emberre származó romlást a Mária engedelmességéből származó megváltással. A büntől való megszabaduláshoz szükség volt arra, hogy Mária bűn nélkül legyen, engedelmeskedjen Isten akaratának, és így tőle szülessék a Megváltó.

A XX. században a *mindig-szűz* kérdése újra előtérbe került, és a fundamentalistákkal szemben a liberálisok és a modernisták azt fogalmazták meg, hogy Máriáról nem tartható a *mindig-szűz* kijelentés. Az amerikai episzkopális egyház liberális értelmezésében Jézust nem tartották Istennek, úgy gondolták, hogy nem tett

³⁸⁰ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 231

³⁸¹ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozott FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 278-87.

³⁸² *Dialogue with Trypho*, 100. *Patrologia Graeca*, (szerk. Migne) 6:709 . Magyarul: *II. századi görög Apologéták in Ókeresztény írók*, Vol. VIII., SZIT, Budapest 1984, 133.

semmiféle csodát.³⁸³ Így a fogantatásával kapcsolatos természetfeletti eseményeket is megkérdőjelezték.

Szent Jeromos³⁸⁴ Szűz Máriát példaképpül állította a szüzek elé, aki a hitével és engedelmességével megmutatta, hogy hogyan kell élni ebben az életállapotban.³⁸⁵ Mária személye példaképpé vált azok számára, akik a szüzességet mint életállapotot akarták megélni. Ez nemcsak Jeromosnál, hanem több egyházatyánál is szerepelt mint Istennek tetsző dolog. Amíg a zsidóság számára ez nem fogadható el, addig a keresztények ezt erényes állapotnak tekintették, amellyel Krisztushoz és Máriához hasonlóan éltek.

Mária szüzességét Szent Ambrus a következőképpen foglalta össze: *Ádám a szűz földtől származott, Krisztus a Szűztől.*³⁸⁶

Ireneusz a következőképpen írt erről, *A Szűz Mária a közbenjáró a szűz Éváért, a szűz engedetlenségét hozta rendbe a Szűz engedelmessége.*³⁸⁷

Newman két kérdéssel foglalkozott. Először is a *mindig-szűz* megnevezéssel, valamint Ádám – Krisztus, Éva – Mária párhuzamával.³⁸⁸

A *mindig-szűz* kifejezés először a negyedik században jelent meg Szent Atanázsnál: *Legyenek (átkozottak) azok, akik tagadják, hogy a Fiú az Atyától származik, és így visszautasítják, hogy az Ő szubsztanciája felvette a valódi emberi testet a mindig-szűz Máriától.*³⁸⁹ Egy másik helyen: *Mária az Úrnak az anyja és mindig-szűz, aki tudta, hogy mit vállalt, amikor azt mondta: Íme ezért minden nemzedék áldottnak fog mondani.*³⁹⁰

³⁸³ FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 215.

³⁸⁴ Hieronimus, *Contra Iovinianum*, Vö. NEWMAN, J. H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 70.

³⁸⁵ NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, II. 41.

³⁸⁶ Vö. In Lucam IV, 7; P.L. 15:1614, in NEWMAN, J. H., *A Letter to the Rev. E. B. Pusey D.D. on his Recent Eirenicon*, Longmans, Green, Reader and Dyer, London 1866, 70.

³⁸⁷ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁸⁸ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁸⁹ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹⁰ Vö. Fragm. In Luc. P.G. 27:1394, in FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

*Rufinus a következő módon írt erről: Az Ige emberré lett, testet vett fel Máriától, a mindig-szűztől, létrehozva józan hasonló természetet a mienkkel, és megszületett emberként egy mindig-szűztől.*³⁹¹

Szent Leó a következőképpen fejezte ki: *Krisztus megszületett a szűz méhéből, valódi emberré kellett formálódnia az Ő Anyjának a testében. Talán az a gondolatunk támad, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus nem a mi természetünket viselné, mivel egy Angyalt küldött Máriához, és mondta a mindig-szűznek: A Szentlélek ...*³⁹²

Cassian hasonlóképpen mondta: *megvalljuk azt, hogy az Úr a mi Istenünk, Jézus Krisztus egyetlen Fia az Istennek, aki az Atyától született az idők előtt, és megszületett a Szentlélektől és Máriától, a mindig-szűztől.*³⁹³

Az atyák szintén szerették összehasonlítani a Szűz testét a paradicsom tiszta földjével, ahonnan Ádám származott.

Tertullianus azt mondta: *Ahogy a szűz föld nem ázott át az esőtől, nem telítődött a zivatartól, amelyből ember formáltatott a kezdetben, amelyből Krisztus született Szűz testéből.*³⁹⁴

Szent Ambrus így foglalta össze: *Ádám a szűz földtől, Krisztus a Szűztől!*³⁹⁵

Szent Theodosz így kiáltott fel: *Ó magtalan föld, mégis te hordtad a megváltás gyümölcsét, Ó Szűz, aki felülmúltad az Éden Paradicsomát!*³⁹⁶

Az egyházatyáknál nehezen találunk olyan helyet, amely Máriával kapcsolatban ne beszélne a szüzességről.³⁹⁷ Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy az ógörög irodalomhoz hasonlóan sokszor jelentek meg jelzők, úgynevezett toposzok, amelyek egyes személyek nevéhez hozzákapcsolódtak, anélkül, hogy azt megmagyarázták volna. Mária nevéhez a szűz tulajdonság kapcsolódott, de sokszor kiegészítették a *mindig* szóval is. Ennek a kifejezésnek a jelentését nem írták le újra és újra, nem részletezték, de mint megszólítást használták. A XIX-XX. század liberális teológusainak – akik a természetfeletti dolgok, csodák ellen hirdettek harcot – jutott eszébe, hogy ezeket a

³⁹¹ Vö. Fid. I. 43; P.L. 21:1146, in FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹² Vö. Ep 28,2; P.L. 54:76, in Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹³ Vö. Inc. I, 5; P.L. 69:26, in Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹⁴ Vö. Adv Jud 13., in FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹⁵ Vö. In Lucam IV, 7; P.L. 15: 1615, in FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 233.

³⁹⁶ Vö. NEWMAN, J. H., *Select treatises of S. Athanasius in controversy with the Arians*, AMS Press, Oxford 1978, 206.

³⁹⁷ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 235.

kijelentéseket ne csak teológiaiilag értelmezzék, hanem ennél részletesebben mint természettudományi kérdést boncolják.

Az egyházatyáknál a Mária-tiszteletet a kezdeti időktől megtalálhatjuk, már a II. században, amikor még nem kellett a doketizmus és más gnosztikus irányzatok ellen harcolni. Már ebben az időben kiemelték Mária bűn nélküliségét, tisztaságát, a későbbi századokban egyre többször állították szembe Éva bűnével.

Az egyházatyák egybehangzó állítása meggyőzte Newmant, hogy ezzel a kérdéssel kapcsolatban fogadja el az egyház ősi hagyományát, és így szembeszállt a liberális teológusok állításával, akik protestáns alapokra építkezve tisztelték Máriát mindig-szűznek.

Ahogy a dogmákat sorrendbe lehet állítani, elsősorban a Jézussal kapcsolatos kijelentések állnak az egyház tanításának a középpontjában. A Máriával kapcsolatos tanítások nem tartoznak a legfontosabb dogmatikai kijelentések közé, mégis Mária tisztelete segít abban, hogy jobban meg tudjuk érteni Jézusnak a teljes emberségét, valamint a Mennyei Atya megváltással kapcsolatos tervét. Mária tisztelete segít, hogy fel tudjuk ismerni, jobban meg tudjuk érteni a megváltás csodáját.

3.2. A *mindig-szűz* Mária jelentősége Newman írásaiban

Newman számára a *mindig-szűz* kifejezés vizsgálata egy olyan témakört jelentett, amely a katolikus egyház tanításához közelebb állt, mint a protestáns egyházakhoz, így elsősorban azt a kérdést vetette fel, hogy az apostoli hagyomány szerint lehet-e a tanításról tanításról a folyamatoságot és az ősiséget állítani.

Newman számára fontos volt, hogy a Fiú megtestesülése természetfeletti módon történt, vagyis csoda volt. Ezt az állítást elfogadták az anglikán teológusok is.³⁹⁸ Szűz Mária nemcsak természetes módon hordta a szíve alatt a gyermeket, hanem természetfeletti módon is. Ennek a természetfeletti eseménynek a kifejezése volt a szűzi fogadás, valamint az, hogy Mária mindvégig megőrizte a szüzességét.

³⁹⁸ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 225.

Newman felfigyelt a párhuzamba állítható eseményekre. Ahogy Pál apostol a Római levélben párhuzamba állította Ádámot Krisztussal,³⁹⁹ úgy az egyházatyák párhuzamba állították Máriát Évával.

Newmant megerősítette Mária tiszteletében az egyházatyák munkáinak az értelmezése, és segítette, hogy radikálisabban fogalmazza meg az álláspontját Mária tisztaságáról és szüzességéről. Newman fiatal korától kezdve a cölibátusra való meghívást érzett,⁴⁰⁰ nőtlenként vállalta az egyház szolgálatát. Ez a gyakorlat nem volt tiltott, ugyanakkor ritkábbnak számított, mint a házaspapság. Newman ezzel az életformával a szüzességet állította a középpontba saját életén keresztül is, kiemelve azt, hogy ez az életforma Isten számára hozott áldozat.

A szüzességgel együtt a bűnnélküliség kérdése is felmerült. A szüzesség nemcsak annyit jelentett, hogy Mária nem ismert férfit, hanem hogy Isten csodálatos módon megőrizte Máriát az áteredő bűntől és a személyes bűntől is. Ez a tisztaság az engedelmességből származott, párhuzamba lehetett állítani Máriát Évával, vagyis Éva engedetlenségét és Mária engedelmességével. Így Máriát semmiféle bűn nem árnyékolta be, és ez a tisztaság Istenhez méltó tisztaság volt, és különleges tiszteletre indít bennünket.

³⁹⁹ Róm 5,12-15.

⁴⁰⁰ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 135.

4. A jelenlegi anglikán kritika Mária és a szentek tiszteletével kapcsolatban

Az Oxford-mozgalom megváltoztatta a Mária-tisztelettel kapcsolatos felfogásokat. A német hitújítókkal ellentétben sosem tagadták Mária jelentőségét, de a katolikus üldözés hatására Mária és a Máriával kapcsolatos imádságok, liturgiák a háttérbe szorultak és egyre erősödtek a protestáns liberális nézetek.

A Low Church tagjai mind a mai napig nem tulajdonítanak Máriának semmiféle kiemelt szerepet, tiszteletet.⁴⁰¹ A protestáns egyházakhoz hasonlóan Jézus Krisztusra tekintenek, aki az egyedüli közvetítő Isten és az ember között.

A High Church Mária-tiszteletében sokszor jelent meg a protestáns felfogás, amely megkérdőjelezte a katolikusok által preferált jelzőket a Szent Szűzről. A protestánsokkal ellentétben, akik a teológiájukat a Szentírásra, valamint a XVI. században élt reformátorok munkáira alapozták, az anglikán teológusok nem fogadták el kritika nélkül a XVI. század református teológusait. Bár Luther és Kálvin munkái eljutottak Angliába, ugyanakkor nem engedték meg, hogy reformátusok, evangélikusok betegyék a lábukat a szigetországba.

Az anglikánok számára fontos volt, hogy Mária tiszteletén kívül a szentek tiszteletének az alapját is megteremtsék. A High Church nem meszeltette le a freskókat, nem száműzte a szentek szobrait, mint ahogy a reformátusok tették, hanem fellépve a helytelen gyakorlatok ellen, próbálta megőrizni a szentek tiszteletét. Ugyanakkor mivel a szentek a pápa személyéhez kötődtek, ezért megpróbálták saját maguk számára összegyűjteni azokat, akik Anglia életében fontos szerepet töltek be. Elsősorban a katolikus egyház által elismert, és anglikán területeken élt szenteket, de azokat is, akik életükkel, munkásságukkal jó példát adtak az egyház tagjainak.

Ennek hatására az anglikán teológia Mária-tisztelete elsősorban a megtestesülésre koncentrálódott, amely kérdéssel a Szentírás részletesen foglalkozott. Később az egyházatyák és a korai egyház életének a tanulmányozásával más Mária

⁴⁰¹ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik: MONTEFIORE, H., *Credible Christianity: The Gospel in Contemporary Society*, Mowbray 1993.

tiszteletével kapcsolatos kérdések is megjelentek az anglikán egyházban, így például a *mindig-szűz Mária*,⁴⁰² és a *Mária mint Istenanya* kérdése.

A XX. században enyhült az anglikán tartózkodás Mária személyével kapcsolatban. A walsingham-i Miasszonyunk zarándokjáró hely az anglikánok és a katolikusok számára is elfogadott kegyhellyé vált. A XII. században létrejött zarándokhelyet az Annunciatio emlékére, annak másaként építették fel, valószínűleg a Szentföldön zajló harcok miatt. Csak a kiváltságosok juthattak el a Szentföldre, de a római és a compostellai zarándoklatok is egyre nehezebbé váltak a franciákkal folytatott harcok miatt. VIII. Henrik uralkodásáig ez a szent hely Európa egyik legnagyobb lelki központja volt Canterburyvel, valamint Glastonburyvel együtt. Ezt a zarándokhelyet többször meglátogatta *Erasmus*, VIII. Henrik, *Aragóniai Katalin*, de *Boleyn Anna* is.⁴⁰³

Thomas Cromwell támadást indított a kisebb szerzetesi intézmények ellen, erkölcsstelen életükre hivatkozva vagyonukat elkobozta, tulajdonaikat elárverezte, földjeiket a király kapta meg.⁴⁰⁴ Cromwell a nagyobb kolostorokat politikai súlyuk miatt nem merte megtámadni, de később ezek sem kerülhették el a sorsukat.⁴⁰⁵

Az anglikán reformáció alatt számtalan anglikán katedrális romboltak le. Szerzetesek épületeit, területeit árverezték el, és így a vagyonuk a király, vagy a középréteg tulajdonát gyarapította.

⁴⁰² Az angliai reformátorok, mint Hugh Latimer, Thomas Cranmer és John Jewel Máriát mindig-szűznek nevezték.

⁴⁰³ Feljegyezték, hogy 1514-ben Nick püspök vizitáció során ezt a kegyhelyet is meglátogatta, és megállapította, hogy a prior botrányos életet él, arcátlanul és durván vét a kánoni előírások ellen. A priort elmozdították hivatalából. Vö. <http://en.wikipedia.org/wiki/Glastonbury> (Kutatás időpontja, 2012. március 21.)

⁴⁰⁴ Érdekes azonban, hogy Európában a szerzetesrendek erkölcsi megújulásának az egyik eszköze az volt, hogy kisebb kolostorokat hoztak létre. Vö. CHADWICK, *A reformáció*, 25.

⁴⁰⁵ Latimer püspök egy levélben, amelyet Cromwell-nek írt, a búcsújáró helyek ellen lép fel. A Szent Szűz kegyhelyeit úgy említi, mint egy családnak több nőtagjai lennének. Ezt írta Szűz Mária képeiről: „*Ő az Ördög eszköze, attól tartok, hogy sokakat az örök tűzbe fog juttatni saját maga és a walshingeni idősebb nővérevel és a húgával Ipswich-ben és másik két nővérevel Doncasterben és Penrhy-ben egy kiváló mintája a szövetségnek. Nem fognak egész nap égni.*”

She hath been the Devil's instrument, I fear, to bring many to eternal fire; now she herself with her older sister of Walsingham, her younger sister of Ipswich, and their two sisters of Doncaster and Penrhy will make a jolly muster in Smithfield. They would not be all day in burning Vö. GREEN, J. R., *History of the English People*, Vol 4., Macmillan, London 1902, 61.

1947-ben megjelent az anglo-katolikusok Szent Ágostonról nevezett imádságos könyve.⁴⁰⁶ Ez már több Máriával kapcsolatos imádságot tartalmazott, nemcsak a rózsafüzért, hanem litániákat is, így például a lorettói litániát,⁴⁰⁷ és egy másik Mária-litánia is bekerült az imádságok közé, a Fájdalmas anya litániája. Ezt az imádságos könyvet 2000-ben újra kinyomtatták, kiegészítve a Szeplőtelen fogantatás, és Mária mennybevételének a tanításával, és ezekhez kapcsolódó imádságokkal.⁴⁰⁸

*Hugh William Montefiore*⁴⁰⁹ anglikán püspök, aki Brimighanben szolgált, arról írt, hogy a katolikusok teljes joggal tisztelik Szűzanyát, ugyanakkor elutasította a Szeplőtelen Fogantatás, valamint Mária mennybevételének a dogmáját.

2005. május 16-án *Alexander Burnett*⁴¹⁰ helyi érsek, Peter Carnley anglikán érsek, az ARCIC⁴¹¹ nevében aláírta a a Szent Szűz tiszteletéről szóló dokumentumot. Ez a közös dokumentum egy közeledési folyamat befejezését is jelentette, mivel az anglikán közösségek liberális felfogása miatt a Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa⁴¹² felfüggesztette a további tárgyalásokat, így a dokumentumot nem *Walter Kasper*, a tanács titkára írta alá, hanem a helyi érsek.

Mivel az anglikán egyházaknak nincs hivatalos nézőpontjuk ezekről a kérdésekről, ezért minden anglikán püspöknek, papnak szabad véleménynyilvánítási lehetősége van, hogy elfogadja, vagy elutasítja ezeket a kijelentéseket. Így nem lehet egységes Mária-tiszteletről beszélni. A High Church-on belül néhány püspök elfogadta a mennybevétel és a szeplőtelen fogantatás dogmáját, de más püspökök ezeket visszautasították.

⁴⁰⁶ Saint Augustine's Prayer Book: A Book of Devotion for members of the Episcopal Church, Holy Cross Press, West Park, N.Y. 1952.

⁴⁰⁷ *Blessed Virgin* litániának nevezik az anglikánok.

⁴⁰⁸ GAVITT, L. N., (ed.) *Saint Augustine's prayer book*; Holy Cross Press West Park, N.Y. 1949.

⁴⁰⁹ 1920-2005. Zsidó családból származott, Oxfordban, és Cambridge-ben is tanult. Több mint 20 könyv szerzője. A Cambridge-i Church of St Mary the Great lelképásztora volt 1963-1970 között. Többek között a: *The Probability of God* (1985), *Christianity and Politics* (1990), *Credible Christianity* (1993), *On Being a Jewish Christian* (1998) és a *The Paranormal: A Bishop Investigates* (2002) könyv szerzője.

⁴¹⁰ 1934-ben született Detroitban, Seattle érseke volt 1997-2010 között. 1958-ban szentelték pappá.

⁴¹¹ Anglican–Roman Catholic International Commission, egy mozgalom, amely a kapcsolatot kereste az anglikán és a katolikus egyház között. Az anglikán Konzultáció, valamint a Keresztény egység pápai tanácsa támogatásával működött. II. János Pál pápa felfüggesztette a párbeszédet.

Walter Kasper, a Keresztény Egység pápai tanácsának az elnöke erről így nyilatkozott: „A nők pappá szentelése jelentős megtörése az apostoli hagyománynak, és gátja a kibékülésnek a katolikusok és az anglikán egyházak között.”

⁴¹² A Keresztény Egységtitkárságot XXIII. János 1960-ban alapította, a II. Vatikáni Zsinat egyik előkészítő bizottsága volt. Mai elnevezése: Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács.

Az anglikán egyházak sokszor könnyebben fogadta el az ortodox álláspontot, mint a katolikus egyház tanítását. Az ortodox egyház a liturgiából vezeti le a teológiát. Az Istenszülőt az ikonokon Jézussal együtt ábrázolják.⁴¹³ Ezeket a tiszteleti formákat veszi át, és tekinti követendő teológiának sok anglikán közösség.

A XIX. század óta az anglikán közösségek közeledését láthatjuk a katolikus állásponthoz, ami annyit jelent, hogy az anglikán teológia egy része elfordult a protestáns egyházaktól, főleg azok liberális vonulataitól, és megpróbált a katolikus teológia felé közeledni, miközben a Szűz Mária tiszteletével kapcsolatos kérdések újra a figyelem középpontjába kerültek. Ezt a folyamatot a 2000-es években az anglikán egyházon belül tapasztalt erkölcsi problémák megszakították. Bár továbbra is vannak olyan anglikán közösségek, amelyek folytatják a közeledést a katolikus Mária-tisztelet felé, de ezek a folyamatok lelassultak, illetve átvette helyét a katolikus egyházba való áttérés.

⁴¹³ A katolikus egyházon belül a szentekre a *dulia*, míg Máriára a *hyperdulia* kifejezést használják, a *latria* kifejezés csak az Istenre vonatkozhat.

Összegzés

Az anglikán egyház a XIX. századra nagyon színes képet mutatott. Az egyház vezetője a király, vagy a királynő volt, aki a parlamenten keresztül gyakorolta hatalmát, ugyanakkor nem szólt bele az egyház belső kérdéseibe. Az idők folyamán az anglikán egyház tovább tagolódott. Megnevezésében is megjelent ez: az angol egyház, a skót egyház, a szigetországon kívül pedig az episzkopális egyház megnevezést használták. Nem fogadtak el egységes tanítást, és még Anglia területén is széttagolódott az anglikán egyház *High Church-re, Middle Church-re és Low Church-re*.

Ezenkívül Anglia gyarmatokat veszített el, ahol a királyt már nem tisztelték, valamint szekták is kiváltak az anglikán egyházból. Így az elaprózódás miatt lehetetlenné vált, hogy egységes Mária-tiszteletről beszéljünk.

A XVI. században Anglia területén erős üldözés kezdődött a katolikusok ellen és így sok Máriával kapcsolatos szertartás, imádság teljesen megszűnt. Szűz Mária tisztelete, amelyet az anglikán egyház tanítása is tartalmazott, a háttérbe szorult. Csak jóval később, az Oxford-mozgalom kezdett el ezzel a kérdéssel komolyabban foglalkozni.

A Mozgalom hatására előtérbe került Mária tisztelete, amely elsősorban arra korlátozódott, hogy a Szentírás, és az egyházatyák írásain keresztül újra megfogalmazza az anglikán tanítást Máriával kapcsolatban.

Az első kifejezés, amellyel foglalkoztunk, a Jézus mint *Isten Igéje, és Isten Fia* cím, amely a Szentírásból kiolvasható, és felhívta a figyelmet arra, hogy Mária küldetése természetfeletti küldetés volt.

Ebből továbblépve találkoztunk a *theotokosz* kifejezéssel, amelyet nem tartalmazott a Szentírás, de az egyházatyák számtalan helyen használták munkáikban. Ez a megnevezés segítette a korai egyházat, hogy jobban megértse Jézus emberségét, valamint hibás értelmezése azt a veszélyt hordozta, hogy Szűz Máriát Istenként tisztelnék, így Jézus mellé, vagy fölé helyezné a teológia. Viszont segítette ennek a kérdésnek a pontosabb megértését is, hogy ezek a kritikák nem a XIX. században fogalmazódtak meg először, hanem már az egyházatyák korában is foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel és így nem kellett újabb válaszokat adni, csak elő kellett venni a régi

tanítást. Ez azért is fontos, mert az anglikán egyház elfogadta az egyházatyák írásait és az első néhány század egyetemes zsinatait, és így az Efezusi Zsinatot is, amely Szűz Máriát a *theotokosz* címmel tüntette ki. A katolikus egyházon kívül az ortodox egyházak is vallották Máriáról, hogy Istenszülő, és ezzel megerősítették az anglikán egyházat, hogy Szűz Máriát a *theotokosz* címmel tisztelje.

Ebből a megnevezésből származik a *mindig-szűz* megnevezés, amelyet az egyház kétféleképpen értelmezett. Az egyik a szüzességről mint életállapotról szólt,⁴¹⁴ a másik a bűnnélküliségét tanította. Az egyházatyák részletesen tárgyalták a tanítást, és megfogalmazásukkal újra és újra felhívták a figyelmet arra, hogy Szűz Máriát a mindenható megőrizte nemcsak az áteredő büntől, hanem minden személyes büntől is.

A Szűz Máriáról szóló tanítások Newman életének anglikán korszakát jellemezték, de megtérése után is újra és újra megfogalmazta, megpróbálta mindenki számára könnyen érthetővé tenni nézeteit a Szent Szűzzel kapcsolatban. Nem arról van szó ebben az esetben, hogy a katolikus egyház tanítását vette volna át, hanem inkább az egyházatyák munkáit és a Szentírást tanulmányozva a figyelve középpontjába került Szűz Mária személye, és ezért megpróbálta azokat a megszólításokat használni, amelyek az anglikán egyházból kikoptak.

Láthattuk, hogy mind az evangélikusoknál, mind az anglikán közösségeknél megvoltak a gyökerei Szűz Mária tiszteletének, amelyet Newmannak és barátainak a liberalizmus elleni küzdelmük közepette kellett újra felfedezniük és megvédeniük.

Newman egész életében fontos szerepet töltött be Szűz Mária személye, ugyanakkor fiatal korában rossz véleménnyel volt a katolikus gyakorlatról. Newman anglikán korszakának Mária-tiszteletét a Jézus személyével való foglalkozás és az arianizmus vitájának a jobb megértése segítette. Máriára úgy tekintett mint szentre, ugyanakkor csak a katolikus korszakában beszélt Máriáról mint közbenjáróról. A szentekre is elsősorban mint példaképekre tekintett és nem mint közbenjárókra. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban az igazi áttörést a megtérése hozta magával.

⁴¹⁴ A zsinat meghatározása: *ante partum, in partum, post partum*. Ezzel a kérdéssel később részletesebben foglalkozom.

IV. John Henry Newman bíboros Mária-tisztelete katolikus korszakában

Láthattuk, hogy Newman nagyobb tisztelettel adózott Szűz Mária személyének, mint a kor anglikán teológusai. Végigkísérhettük, hogy az Oxford-mozgalommal együtt hogyan közeledett a katolikus egyház tanítása felé, most pedig azt szeretnénk vizsgálni, hogy hogyan változott meg Máriáról való felfogása a katolikus egyházban eltöltött évei során. Newman feladatának tekintette azt, hogy anglikán társainak a katolikus egyház életét, tanítását bemutassa, valamint leírja azokat a belső változásokat, amelyeken átment, így érthetővé tegye döntését, hogy mások is követhessék a megtérését.⁴¹⁵

Newman katolikus korszakában nem történt jelentős változás Mária tiszteletével kapcsolatban, csak teljesebbé vált az addigi tanítása. *Pusey* barátjának írt levele egy mariológia, amelyben nagyon részletesen foglalkozott Szűz Mária tiszteletével, és annak helytállóságával az egyházatyák írásaiból kiindulva.

Megtérése után Newman átvette a katolikus egyházban megtalálható imádságokat: a rózsafüzért és a Loretói litániát. Mind a két imádságról írt elmélkedést, tartott beszédeket.⁴¹⁶ Ezeknek az írásoknak az érdekessége, hogy olyan keresztényként beszélt róluk, aki nem gyerekkorában tanulta meg őket, és aki nem foglalkozott az egyház évszázados Mária-hagyományával; ehelyett megtérőként vallott a hitéről. Felnőttként ismerhette meg ezeket az imádságokat, a biblikus és patrisztikus ismeretei alapján csodálkozott rá ezeknek az imádságoknak a szépségére. Elmélkedéseiben érezhetjük, hogy ezek az imádságok az imaéletének fontos részévé váltak.

Mária tiszteletének a fejlődése végigkísérte Newman megtérését, de még az után is a figyelmének középpontjában maradt ez a kérdés. Mária személye elkísérte Newmant egész pályafutása során. A Szent Szűz tisztelete nemcsak Newman megtérését, hanem a katolikus egyházzal való egyre mélyülő kapcsolatát is jellemzi.

⁴¹⁵ Az *Apologia*, a *Pusey*-nek írt levél, és még számtalan írás tanúskodott megtéréséről, lehetőséget biztosítva arra, hogy mások is követhessék.

⁴¹⁶ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 358.

Megtérése nem azt jelentette, hogy gondolkodás és kritika nélkül átvette és követte a katolikus egyház tanítását, hanem sokkal inkább egy belső érlelődés volt, ami miatt igent tudott mondani az egyház tanítására és közben Newman teológiája is egyre közelebb került a katolikus nézőponthoz. Megtérésének nem az egyház tekintélye vagy a teológiájának az elfogadása volt az alapja, hanem elsősorban az egyházatyák tanítása és a Szentírás. Az ősiség kérdésre⁴¹⁷ a katolikus egyház adta meg a választ. Az anglikán egyház önmagáról az ősiséget tartotta, míg a katolikus egyházzal a folytonosságot. Newman megtérése során felismerte, hogy az ősiség kritériuma sokkal jellemzőbb a katolikusokra, mint az anglikán egyházra.

Megtérésével Mária-tisztelete újabb szintre emelkedett, újabb kérdések jelentek meg, amelyekre választ kellett találnia. Ilyen volt a Mária mint közbenjáró, és a szentek mint közbenjárók kérdése. A protestáns egyházakban csak Jézust tartották egyedüli közvetítőnek Isten és az ember között. Ezt a tanítást átvették az anglikánok is. Newman megtérése után a Mária és a szentek közbenjáró hatalmát is igazolta. A szeplőtelen fogantatásnak a tanítása is a tisztázandó kérdések közé tartozott. Ezt a dogmát az egyház hivatalosan csak 1854-ben hirdette ki, de ezzel a tanítással már korábban is foglalkozott, így 421-ben az Efezusi Zsinaton, amikor a theotokosz tanítását fogalmazták meg, majd 553-ban a II. Konstantinápolyi Zsinaton, ahol a *mindig-szűz* megnevezést használták a Szent Szűzre, de 681-ben is, amikor Szűz Mária háromféle szüzességét a III. Konstantinápolyi Zsinaton hirdette ki.⁴¹⁸

Láthatjuk, hogy Szűz Mária bűnnélküliségével már korábban is foglalkoztak az egyházatyák és a tanítóhivatal, de csak 1854-ben hirdette ki ezt az egyház hivatalos dogmaként.⁴¹⁹

Newman tanításán ez nem változtatott, ugyanis ezzel a kérdéssel már anglikán korszakában is foglalkozott, de a dogma kihirdetésével ez a kérdés újra a figyelem középpontjába került.

Mária Mennybevételének a dogmáját XII. Piusz pápa 1950-ben hirdette ki. Erről Newman több munkájában is kifejtette véleményét. Ez a tanítás, mivel nincsenek szentírási gyökerei, nem része a protestáns egyházak teológiájának. Newman sem

⁴¹⁷ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 198.

⁴¹⁸ 681. A III. Konstantinápolyi Zsinat háromféle szüzességet rögzített dogmaként: ante partum – szűz volt Jézus születése előtt; in partum – szűzen szülte Jézust; post partum – szűz maradt későbbi élete során.

⁴¹⁹ Már Pázmány Péter kérte az általa alakított egyetem tanárait, hogy álljanak ki a szeplőtelen fogantatás tanítása mellett.

foglalkozott ezzel a kérdéssel anglikán korszakában. A Szentírásban megtalálhatjuk, hogy Krisztushoz hasonlóan nemcsak a lelkünk, hanem a testünk is részesülni fog Isten dicsőségében, de hogy a Szent Szűz ezt már megkapta volna, ezt csak a Szent Hagyomány tartalmazta.⁴²⁰

Már az I. Vatikáni Zsinaton felmerült, hogy ki kellene hirdetni dogmaként Mária mennybevétele, de ez a politikai helyzet és a zsinat rövidege miatt elmaradt. Newmannak mint bíborosnak részt kellett volna vennie a zsinaton, de egészségi állapota miatt nem ment el.⁴²¹ A zsinat tanításával egyetértett, bár nem tartotta időszerűnek a pápai primátussal kapcsolatos kérdések dogmaként való kihirdetését.

Katolikus korszakában újra foglalkozott a *Második Éva* megnevezéssel is. Ez a kifejezés, amelyet az egyházatyák előszeretettel használtak, egy újabb oldalról engedett neki betekintést Mária tiszteletébe. Az egyházatyák írásai sokszor beszéltek Máriáról mint második Éváról, ugyanakkor ez a kifejezés sok anglikán teológus számára csak szónoki eszköznek tűnt, amelynek nincsen semmi teológiai tartalma.

Newman katolikus korszakában Mária-tisztelete továbbfejlődött, felfedezte a katolikus egyház Szent Szűzről szóló tanításának szépségét és a máriás imádságok értékét. Nem beszélhetünk arról, hogy megtéréssel új szintre emelkedett a Szűz Mária-tisztelete, hisz előtte is fontos szerepet játszott életében, megtéréssel csak még közelebb került ahhoz a titokhoz, amelynek a megértésére mindig is vágyott.

Newman Mária-tiszteletében észrevehetünk egy folytonosságot is. Megtérése nem azt jelentette, hogy Szűz Máriára teljesen új nézőpontból tekintett, hanem hogy továbbhaladt azon az úton, amelyen addig is járt. Ehhez a kérdéshez természetesen hozzátartozik az is, hogy Anglia területén Mária tisztelete a katolikus egyházon belül is háttérbe szorult, így sokkal jobban odafigyeltek arra, hogy csak olyan imádságok jelenjenek meg, amelyek az egyház tanításának nem mondanak ellent.

Megtérése után az Oratoriánusok között tovább folytatta az egyház tanításának megismerését és így Mária-tiszteletének a formálásában is ez a közösség segítette.

⁴²⁰ *Transitus Mariae* a IV. sz. végéről, amely sok legendás részlete mellett a hagyományra is utalt. Teológusok, akik foglalkoztak ezzel a kérdéssel: Modestus (†634) jeruzsálemi pp., Andreasz (†740) kréti pp., Germanosz (†733) konstantinápolyi pátriárka és Damaszkuszi Szent János (†749). A tételt a X. századtól kezdve mint hagyományos igazságot tanították. Írott lit. emlékek a VII. századtól kezdve tanúskodnak az ünnep meglétéről. A tétel kihirdetése fölmerült már az I. Vatikáni Zsinaton (1869-70). Vö. DIÓS, I., art. *Transitus Mariae*, in *Magyar Katolikus Lexikon* I-XIV., Szent István Társulat, Budapest 1993-2011 VIII. 662.

⁴²¹ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie*, 207.

1. A Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése, és hatása Newman írásaira

Newman Mária-tisztelete nagy változásokon ment át. A katolikus egyházban is történtek változások, 1854-ben kihirdették a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját. Newman Máriát az egyházatyák nyomán már anglikán korszakában is minden bűn nélkülinek tartotta, így ez a dogma nem változtatta meg a nézőpontját. Sok megtérőnek problémát okozott, hogy a pápa a péteri jogokat gyakorolta, vagyis dogmát hirdetett ki. A protestáns közösségek felháborodva fogadták ezt a tanítást, amely még jobban elmélyítette a szakadékot a katolikus egyház és a protestáns felekezetek között.

Az anglikán egyházon belül a király a dogma kihirdetésének a jogát nem gyakorolta, a katolikus egyház viszont igen, még hozzá két alkalommal is. A Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetésén kívül az I. Vatikáni Zsinat a pápa tévedhetetlenségének a hittételét is kihirdette. Ha az anglikán egyház Máriával kapcsolatos nézeteit vizsgáljuk, akkor felmerül a kérdés, hogy a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának a kihirdetése időszerű volt-e, és ez mennyiben gátolta a katolikus egyház és az anglikán közösségek közeledését.

A Szeplőtelen Fogantatás dogmáját az egyház mindig is vallotta, ugyanakkor nem hirdette ki hivatalosan. Az 1800-as évek közepén ez mégis megtörtént. Miért pont akkor, minek a hatására kellett ezt megfogalmazni és dogmaként kihirdetni? Valószínűleg a liberális nézetek és a Mária személyével kapcsolatos viták vezették a katolikus egyházat, hogy ezt a dogmát ünnepélyesen kihirdesse.

Az Oxford-mozgalomhoz tartozó teológusok vegyes érzelmekkel fogadták ezt a hírt. A dogma legnagyobb ellenzője Newman barátja, *Pusey* volt.⁴²² Véleménye szerint ez a kijelentés csak elmélyítette a Róma és a többi egyház közötti szakadékot. Azt remélte, hogy a Vatikáni Zsinat (1869-et írunk) újra megtárgyalja és felülvizsgálja ezt a kérdést és megváltoztatja a dogmának a formáját.

⁴²² Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 295.

Newman sosem kételkedett a Szeplőtelen Fogantatás tanításában, még anglikán napjaiban sem. Semmi nehézséget nem jelentett számára ennek a tanításnak az elfogadása, sőt leginkább azon csodálkozott, hogy másoknak ez problémát okoz.⁴²³

Amikor a IX. Piusz pápa az *Ubi primum* körlevelével az egyház véleményét kérdezte a Szeplőtelen Fogantatással kapcsolatban, akkor naplójába ezt írta:

*Nagyon örömteli hír – furcsa az, hogy mostanában vitát kezdeményeznek annyi század után, hogy meghatározzák –, de ez csodálatos idő.*⁴²⁴

A legtöbb püspököt⁴²⁵ meglepte, hogy a pápa ilyen kérdésben kérte az állásfoglalásukat, és az a tény is, hogy egy dogmát készült kihirdetni. Newman későbbi írásában kritizálta a pápának ezt a konzultációját. Felhívta a figyelmet, hogy a konzultáció szó kettős jelentéssel bír az angol nyelvben. Egyfelől megkérdezni valakinek a véleményét, másik jelentése ahhoz hasonlít, mintha megkérdeznék, hogy *mennyit mutat a barométer*. Ebben az esetben egy tényt kérdezzünk és nem véleményt. Erről így írt:

*Kétségtelen, hogy a tanácsuk, a véleményük, az ítéletük, a definíciójuk ebben a kérdésben megkérdőjelezhetetlen, azaz az apostoli tradíció tanúságtételére épül, amely önmagában doktrína, bármit is akarna meghatározni.*⁴²⁶

Newman engedélyt kapott, hogy megszervezze az Oratoriánus Mozgalmat Angliában, és 1851-ben, három évvel a dogma kihirdetése előtt a *Birminghami Oratoriánus Templomot* a *Szeplőtelen Fogantatás* tiszteletére szentelte fel. Büszke volt

⁴²³ Vö. NEWMAN, J. H., *Mediations and Devotions*, I, 78.

⁴²⁴ *It is very joyous news – strange that in our day what has been controversy for so many centuries should at length be defined – but this is a wonderful time.* NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XIII, 84-5.

⁴²⁵ Newman csak később kreálták bíborosnak.

⁴²⁶ *Doubtless their advice, their opinin, their judgment int he question of definition is not asked; but the matter of fact, víz. Their belief, is sought for, as a testimony to that apostoliv tradition, on which alone any doctrine whatsoever can be defined.* NEWMAN, J. H., *On Consulting the Faithful Matters of Doctrine* 1986, 54-5 (BOYCE, PH., *Mary*, 59.)

arra, hogy ez a kongregáció volt az egyike azoknak, akik engedélyt kaptak, hogy a mise prefációjában a szeplőtelen szó után a fogantatás szót hozzáillesszék.⁴²⁷

Egy évvel a dogma kihirdetése előtt a következőt prédikálta:

*...noha az egyház soha nem foglalkozott ezzel úgy mint hittani kérdéssel, de nem nehéz kitalálni, hogy ez az egyik olyan kérdés, amelyben egyre nagyobb a vágy, hogy az egyház megfogalmazza dogmaként. Valójában, majdnem kimondja, amikor más szavakkal kifejti, hogy nincs bocsánatos bűne. Ez nem a Szeplőtelen Fogantatás megfogalmazása?*⁴²⁸

1854 karácsonyán a következőt említette meg beszédében:

*A pápa kihirdette, hogy Mária semmit sem tett, ami bűnt jelentett volna. És mi biztosak vagyunk abban, hogy ez így is történt. Hisszük, hogy ez igaz. Nem hihetnénk, ha nem lenne kinyilatkoztatva. Tanítottuk, bár az Egyház akkor még nem mondta ki.*⁴²⁹

A Szeplőtelen Fogantatás dogmája azt állítja, hogy Isten Máriát nemcsak a személyes bűntől őrizte meg, hanem az áteredő bűntől is. A katolikus egyház értelmezése szerint az áteredő bűn valami negatív dolog, ami az embert megfosztotta a természetfölöttivel való tökéletes kapcsolattól. A protestánsok viszont egy pozitív dolognak látták az első bűnt.⁴³⁰

Ádámot Isten kegyelemben alkotta, és a bűn által a legnagyobb kegyelmet rombolta szét az ember, a Szentlélek jelenlétét rombolta szét a bűn által, és így az emberi természet megsérült, és semmi jóra nem képes Isten nélkül.⁴³¹

A katolikusok az emberi természetet nem látták eredendően rossznak, teljesen romlottnak. A bűnbeesés miatt Isten kegyelme kiárad az emberre. Ádám bűne minden utódjára átszármazott. Ez a bűn megsértette az emberi természetet, de ez a természet nem vált mindenestül rosszá, ahogy a protestánsok állították. Mária szintén Ádám

⁴²⁷ Vö. NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XIII, 82.

⁴²⁸ Vö. *Sermons Notes of J. H. Card. N.*, 106. in FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 296.

⁴²⁹ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 296.

⁴³⁰ NEWMAN, J. H., *Discourses addressed to Mixed Congregations*, Reprint of 1891, Roman Catholic Books, New York 1997.

⁴³¹ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 300.

leszármazottja, és így Isten kegyelme nélkül ő is éppen olyan esendő lett volna, mint amilyen a többi ember volt.⁴³²

A katolikusok azt állították, hogy Mária soha nem volt részese az eredendő bűnnek, amely minden emberre átszármazott.⁴³³ Máriának nem kellett semmit sem tennie, Isten ingyenes kegyelméért.

A tanítás ellenzői szerint viszont Mária is megkapta az áteredő bünt, mivel a Zsoltáros így tanított erről: *Már bűnbe fogantam*. Ebből kiindulva azt állították, hogy Mária nem volt mentes az áteredő büntől, hanem Isten megóvta őt ettől élete első pillanatától kezdve.⁴³⁴ Szent Tamás teológiáját követve néhányan úgy gondolták, hogy Mária bűnben fogant, és Isten csak később tisztította meg az áteredő büntől.⁴³⁵

Éva mentes volt a büntől, az ősbűn elkövetéséig, Mária szintén mentes volt a büntől, így párhuzamba állították Évát Máriával, második Évának nevezték az egyházatyák. Newman így írt erről: *Mária volt az első, akit Isten kegyelmével felöltöztetett, úgy rendelte, hogy kitartson, ragyogjon és dicsőítse Istent és folyton dicsérje tetteivel az utolsó lélegzetvételéig.*⁴³⁶

*Mi a nehézség ebben a tanításban? Mi ebben a szokatlan? Máriát hívhatjuk Éva bűn nélküli lányának (...) Keresztelő Szent János dicsőítette őt születése előtt három hónappal (...) János a bűnnel kapcsolatban nem volt szeplőtelen, mivel már élt, mielőtt a kegyelem közénk lépett volna; de a mi Asszonyunk esete különbözik ettől ebből a szempontból. A különbség az, hogy Isten kegyelme megőrizte, nem csupán három hónappal János születése előtt, hanem élete első pillanatától kezdve.*⁴³⁷

Sokan úgy gondolták, hogy a dogma kihirdetése tovább mélyítette a szakadékot a katolikusok és a protestánsok között, lehetetlenné téve a párbeszédet, sőt ez a dogma nem más, mint a pápa hatalmi túlkapása. A pápa ki akarta fejezni az egyház fölötti

⁴³² Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 301.

⁴³³ Vö. NEWMAN, J. H., *Discourses addressed to Mixed Congregations*, Reprint of 1891, Roman Catholic Books, New York 1997, 49.

⁴³⁴ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 303.

⁴³⁵ Vö. DEÁK, V. H., *Mária, aki anyja méhében megtisztult az eredeti büntől*, in *Vigillia* (2005/7), 25-43.

⁴³⁶ Vö. NEWMAN, J. H., *Discourses addressed to Mixed Congregations*, Reprint of 1891, Roman Catholic Books, New York 1997, 354.

⁴³⁷ NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, 47.

hatalmát, és csak ezért hirdette ki. Newman véleménye viszont az volt, hogy ez a dogma nem idegen az egyház testétől. Ez igazából evidencia volt, amely összefüggésben állt az egyház többi tanításával is: *az egyik dolog függ a másiktól, és így mindegyikre szükség van, hogy tartsák egymást.*⁴³⁸

Newman számára a szeplőtelen fogantatás tanítása fontos kérdés volt, már a kihirdetése előtt nagy jelentőséggel bírt. A dogma kihirdetése után is sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel, az ökumenikus törekvései miatt újra és újra értelmezte ennek a dogmának a jelentőségét, és próbálta megmagyarázni, hogy könnyebben elfogadható legyen ez a tanítás a protestánsok és az anglikánok számára.

1.1. A dogma megfogalmazása és fejlődése

A Szeplőtelen Fogantatás ünnepének első nyomait a VIII. században fedezhetjük fel Euboiái János beszédében,⁴³⁹ majd a görög kapcsolatokkal rendelkező nyugati városokban ülték meg ezt az ünnepet, így jelent meg Ravennában, Nápolyban. Az elterjedését a szerzetesközösségek segítették, a X. századra eljutott Galliába, Normandiába, sőt Írországba is.

Szent Anzelm azon a nézeten volt, hogy Mária bűnben fogant, és ettől csak később tisztult meg, amikor Isten a lelket beleteremtette. Így írt erről: *„Illő volt, hogy Jézus a legtisztább anyától fogantasson, aki olyan nagy tisztasággal ragyogott, melynél nagyobbat Istenén kívül nem lehet elképzelni.*⁴⁴⁰

⁴³⁸ NEWMAN, J. H., *Discourses addressed to Mixed Congregations*, Reprint of 1891, Roman Catholic Books, New York 1997, 360-1.

⁴³⁹ *Patrologia Graeca*, (szerk. Migne) 96, 1485–1500. Egyes szakaszai magyarul: Pénzes Balduin – Barát Oros: *Az egyházatyák szentbeszédeiből*. VI. Keresztény remekírók sorozat (Szerk. Kühár Flóris.) 15. Budapest, 1944, 232-235.

⁴⁴⁰ Vö. DEÁK, V. H., *Mária, aki anyja méhében megtisztult az eredeti bűntől*, in *Vigillia* (2005/7), 35.

1120-ban Szent Anzelm tanítványa, *Eadamer*⁴⁴¹ állította Mária büntelenségét, amit Szent Bernát ellenzett.⁴⁴² A kérdéssel kapcsolatban *Szent Bernát*⁴⁴³ a kor elképzelése szerint a foganáshoz kötötte a bűnt, amit Mária esetében is állított.

Az első zsinat, amely Máriával foglalkozott, az Efezusi Zsinat volt 431-ben, amely a Szent Szűzről az Istenanyaságot állította,⁴⁴⁴ majd 553-ban a II. Konstantinápolyi Zsinat, amely a *mindenkor szűz* néven nevezte Máriát.⁴⁴⁵ 649-ben a következő dogmát fogalmazták meg: *A mindenkor szeplőtelen Szűz Mária az ígét mint igaz Istent, férfi hozzájárulása nélkül, a Szentlélektől méhébe fogadta, sértetlenül megszülte, és szülés után is épen megőrizte szüzességét*⁴⁴⁶; majd pedig 681-ben a III. Konstantinápolyi Zsinaton Mária háromfajta szüzességét hirdették ki.⁴⁴⁷

A Bázeli Zsinat (1431-1449), amely a vége felé skizmatikus zsinatnak számított, a 36. szekcióján hirdette ki a *Szeplőtelen Fogantatás* tanítását, ezzel veszélyeztetve a tan hitelességét. A Bázeli Zsinatot az előírásoknak megfelelően a pápa hívta össze, de a zsinat a pápa fölé helyezte magát és számadásra Bazelbe rendelte a szentatyát. A zsinat későbbi ülései nem számítottak egyetemes zsinatnak, így amikor a *Szeplőtelen Fogantatás* dogmáját kihirdették, akkor azt már nem egyetemes zsinatként tették meg. Veszélyt jelentett az is, hogy ezt az ünnepet tiltakozásul fogják használni azok, akik a pápaellenességüket ki akarták fejezni. Szerencsére Sixtus pápa is elfogadta ezt az ünnepet anélkül, hogy a zsinat többi döntésével kapcsolatban határozatot hozott volna, és december 8-i nappal elrendelte annak megünneplését.

⁴⁴¹ 1055-1124, bencés szerzetes, teológus és a középkor egyik krónikása. Sok mű kötődik a nevéhez: *Istoria Novorum in Anglia*, *De Vita et convensatione Anselmi archiepiscopi Cantuarie*, *Vita des Bergwin von Canterbury*, *Vita des Wilfrid v. York*, *Tractatus de Conceptione S. Mariae*.

⁴⁴² Clairvaux-i Bernát szerint Mária Keresztelő Jánoshoz és Jeremiához hasonlóan már anyja méhében, tehát születése előtt megszentelődött. Ezért tehát helyénvaló, hogy az egyház ünnepli az ő születését. Sőt rá még bővebb kegyelem szállt le, amely nemcsak születését szentelte meg, hanem életét is minden bűntől megőrizte. De – Szent Ágoston tanítását követve – Bernát szerint is minden fogantatásban ott van a libido, a rendetlen érzéki vágy, amely az eredeti bűnt átszármatatja, ezért Mária csak fogantatása után, anyja méhében szentelődhetett meg: *Ha tehát fogantatása előtt egyáltalán nem szentelődhetett meg, mert nem létezett, sem fogantatásában, az abban lévő bűn miatt, nem marad más, mint hogy azt higgyük, fogantatása után a méhben kapta a megszentelődést, amely, a bűnt kizárva, megszentelte születését, de a fogantatását nem.* A megszentelő kegyelem hatása tehát Máriában gyógyító és nem megelőző: Mária nem mindig volt bűn nélkül, de sohasem vétkezett. Ezen érvek miatt kárhoztatta Bernát a lyoni kanonokok gyakorlatát, és szükségesnek tartotta, hogy mindezt az Apostoli Szék vizsgálatának vessék alá. Vö. DEÁK, V. H., *Mária, aki anyja méhében megtisztult az eredeti bűntől*, in *Vigillia*, (2005/7), 32.

⁴⁴³ LECLERCQ, J., *Saint Bernard*, Paris, 1974, 112.

⁴⁴⁴ DS 250

⁴⁴⁵ DS 427

⁴⁴⁶ DS 504

⁴⁴⁷ DS 553

A Trienti Zsinat a következő határozatot hozta a dogmával kapcsolatban: *Ez a szentséges zsinat kinyilvánítja azt is, hogy nincs szándékában az eredeti bűnről szóló eme határozat megállapításait vonatkoztatni az Isten Anyjára, a Boldogságos és Szeplőtelen Szűz Máriára, hanem övele kapcsolatban a boldogemlékű IV. Sixtus pápa rendelkezéseit kell követni, mégpedig az azokban foglalt büntetések terhe alatt, amely rendelkezéseket ez a szentséges zsinat ezennel megújítja.*⁴⁴⁸ Így nem hirdette ki ünnepélyesen Mária Szeplőtelen Fogantatását, de továbbra is állította annak a tanításnak az igazságát.

Ezutáni időszakban Mária tisztelete egyre jobban elterjedt Európában, egyfelől a török ellen folytatott harcok miatt, másfelől a pestistől való menedék keresése segítette a Szent Szűz tiszteletének a növekedését. 1708-ban XI. Kelemen pápa⁴⁴⁹ az egész egyház számára kötelező nyilvános ünneppé tette a Szeplőtelen Fogantatást.⁴⁵⁰

IX. Piusz pápa 1846-ban a *Qui Pluribus* kezdetű körlevelében foglalkozott a pápai tévedhetetlenség tanításával, ezzel előkészítette, hogy a pápa személye zsinat nélkül is kihirdethet dogmát. A pápa 1848. június 1-jén teológiai bizottságot hozott létre, majd az *Ubi Primum* kezdetű körlevelében foglalkozott Mária tiszteletével, amelyben a püspököket, és a teológiai fakultásokat kérdezte meg a dogma kihirdetésével kapcsolatban. 542 püspök közül 484 támogatta, 18 ellenezte, 41 püspök közvetett definíciót javasolt,⁴⁵¹ vagy nem találta időszerűnek a dogma kihirdetését.⁴⁵²

1854-ben a pápa összehívta a világ püspökeit Rómába, november folyamán négy alkalommal ülésezett a bíborosok testülete és egy titkos konzisztóriumon ismertette a pápa a dogma szövegét, amelyet kedvezően fogadtak a jelenlévő bíborosok. Így december 8-át tüzték ki a dogma kihirdetését.

A dogma kihirdetése után a Lourdes városában történt események az egyház és a hívek figyelmének középpontjába kerültek, így az elvont teológiai tanítás, amelyet elsősorban csak a teológusok értettek, mindenki számára ismertté vált.⁴⁵³ Mivel a

⁴⁴⁸ *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Örökmécs Alapítván, Budapest 1997, 323.

⁴⁴⁹ XI. Kelemen pápa 1649-1721, dél-itáliai albán származású volt, 1700-tól volt Péter utódja.

⁴⁵⁰ SCHÜTZ, A., *Dogmatika*. II. Budapest, 19372, 78.

⁴⁵¹ Közéjük tartozott Gioacchino Pecci is, aki XIII. Leó néven Piusz utódja lett a pápai székben.

⁴⁵² Bővebben lásd MARTINA G., S.J., *Pio IX (1846–1850)*. Roma, 1974.; Uő: *Pio IX (1851–1866)*, Roma, 1986.; GOBRY, Y., *Pie IX*. Paris, 1999.; HAYWARD. F., *Pie IX et son temps*, Paris, 1948.

⁴⁵³ 1858-ban, a dogma kihirdetése után négy évvel Bernadette Soubirousnak a *hölgy* úgy mutatkozott be, hogy *Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás*. De a dogmának vannak magyar vonatkozásai is. Wendler Ferenc, akinek több alkalommal volt látomása, amelyben Mária a *Szeplőtelen Fogantatás*-ként jelent

lourdesi jelenéseket az egyház csak a megfelelő kivizsgálás után fogadta el, ezért ez megerősítette a Szeplőtelen Fogantásban való hitet. Amit a pápa dogmaként megfogalmazott és kihirdetett, annak az igazságát a jelenések és számtalan csoda igazolta.

Ez a dogma két szempontból is fontos volt az egyház életében. Egyfelől a pápa hosszú idő óta először élt azzal a jogával, hogy a tanítóhivatalát gyakorolva dogmát hirdessen ki, és ezzel megerősítse a pápai tévedhetetlenség tanítását. Másfelől Mária tiszteletével kapcsolatban fogalmazott meg dogmát. A rákövetkező csodák és jelenések a pápa tévedhetetlenségét és a szeplőtelen fogantatást is igazolták.

1.2. A Szeplőtelen Fogantatás hitének anglikán értelmezése

Amíg a protestáns egyházak nem fogadták el a szeplőtelen fogantatás tanítását – és ennek a kihirdetésével egy újabb szakadék keletkezett Róma és a protestáns felekezetek között –, addig az anglikán egyházban az Oxford-mozgalom egyre inkább előtérbe helyezte Mária tiszteletét. A protestáns egyházak szempontjából kétszeresen is problémát okozott a dogma kihirdetése. Egyfelől ezt a pápa, és nem a zsinat tette meg, másfelől ez a gesztus Szűz Mária személyének szólt, ami a protestánsok számára elfogadhatatlan volt.

Newman már anglikán korszakában is foglalkozott Mária bűn nélküliségével. Párhuzamba állította Máriát Évával, és arra a következtetésre jutott, hogy Mária mindenféle büntől mentes volt.⁴⁵⁴ Szűz Mária szeplőtelen fogantatását vallotta, de nem ezekkel a szavakkal, mivel ez a kifejezés távol állt az anglikán teológia szókincsétől.

Ha Éva megkapta ezt a természetfeletti lelki ajándékot élete első pillanatától kezdve, akkor hogyan lehetne tagadni azt, hogy Máriának ne lett volna meg ez, az élete

meg, elhatározta, hogy templomot épít a Szűz tiszteletére. A dogma kihirdetése után 12 nappal kapta meg Rómából az engedélyt a templom felépítéséhez.

⁴⁵⁴ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 51.

*első pillanatától kezdve? Nem tudom, hogy hogyan nevezem ezt a különbséget: – nos, ez egyszerűen és szó szerint a Szeplőtelen Fogantatás dogmája.*⁴⁵⁵

Newman a szeplőtelen fogantatás tanítását úgy értelmezte, hogy Mária minden tudatos bűntől is mentes volt, vagyis az a kegyelem, amely megóvta élete első pillanatától kezdve a bűntől, egész életét végigkísérte.⁴⁵⁶ Mária, Newman értelmezésében így bűn nélkül való volt, aki egész életében különös módon részesült Isten kegyelmében, és a teremtmények közül a legközelebb állt az Istenhez.

Newman a dogma alapjait a Teremtés könyvéből⁴⁵⁷ vezette le, amelyet az egyházatyák a kezdeti időktől fogva Máriára értettek. IX. Pius pápa is hasonló párhuzamot állított fel Mária és Éva között.⁴⁵⁸ A kígyó és Mária közötti harc a Jelenések könyvében is fontos szerepet kapott.⁴⁵⁹ A kígyó volt a gonosz lélek, míg az anya a gyerekekkel Mária és Jézus.⁴⁶⁰ Így a Mária és Éva közti párhuzam még érthetőbbé vált.

A High Church elfogadja a Szeplőtelen Fogantatást, de nem tartja dogmának. A liturgiában december 8-án ünneplik meg, bár ez csak emléknap. A megnevezésében a *Conception of the Blessed Virgin Mary* kifejezést használják, az *immaculata* szó nélkül. Viszont ha teológiai szempontból nézzük ezt a meghatározást, akkor ennek a különbségnek nincs semmiféle jelentősége, mivel Mária születésének az ünnepét mind a katolikus, mind az anglikán egyházon belül megülik. A legtöbb szent esetében csak halála napját ünneplik, hiszen addigra jutnak el egy magas életszentségre, Mária viszont már születésekor is részesült Isten kegyelmében, ezért az egyház ezt is ünnepi keretek között tartja meg. Innen már csak egy apró lépés, hogy jobban megértsük a Szeplőtelen Fogantatás tanítását, vagyis ha ez bűnös dolog lenne, akkor az egyház nem ünnepelhetné. Mivel mind a katolikus, mind az anglikán közösségek megülik ezt az

⁴⁵⁵ NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, Vol. II, 45-46.

⁴⁵⁶ NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XII, 334.

⁴⁵⁷ Ter 3, 15.

⁴⁵⁸ IX. Piusz kijelentését XII. Piusz pápa Fulgens Corona kezdetű enciklikája fejtette ki részletesen, amely a Ter 3, 15 verset értelmezte. (*Fulgens Corona, 1953 szeptember 8.*)

⁴⁵⁹ Jel 20.

⁴⁶⁰ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 56.

ünnepet, ez annyit jelent, hogy elfogadják, hogy itt valamilyen természetfeletti csoda történt, és ezért ez a fogadás bűn nélküli volt.⁴⁶¹

Az anglikán és a katolikus egyház közösen elfogadott Máriáról szóló dokumentumában, amely csak azokra az anglikán közösségekre érvényes, akik azt a nyilatkozatot aláírták, foglalkozott a Szeplőtelen Fogantatás kérdésével is. Nyíltan tárgyalta a szeplőtelen fogantatás és a Mennybevétel dogmáját, ezzel sok anglikánnak okozva nehézséget. Ugyanakkor a dokumentum részletesen foglalkozott a teológiai fejlődéssel, amely a dogma kihirdetéséhez vezetett. Ezzel kapcsolatban a *theotokosz* kifejezést tekintette a szeplőtelen fogantatás tanítás első megjelenésének.⁴⁶²

Így írt erről:

*Azt tanítjuk, hogy a Mennybevétel és a Szeplőtelen Fogantatás tanítása bibliai eredetű, amelyben a remény és a kegyelem gazdagsága megjelenik, ez a tanítás állandó, a Szentírásból és a hagyományon alapszik.*⁴⁶³

Az a változás, amelyen Newman az Oxford-mozgalommal együtt keresztülment, hasonló ahhoz a párbeszédhez, amely az anglikán közösségek és a katolikus egyház között zajlott le a XX. század végén. A szentek tiszteletének az elismerése után egyre nagyobb hangsúly került Mária életének a Szentírásból és az egyházatyák műveiből való megismerésére. Newman úttörő munkájára árnyékot vetett a megtérése, így nem mindenki fogadta el azokat a nézeteket, amelyeket Newman képviselt.

A XX. század végén az ökumenikus törekvés segítette az anglikán és a katolikus egyház közti párbeszéd kialakítását. Ezt a folyamatot még jobban előmozdította a II. Vatikáni Zsinat. A Pápai Egységtanács azt tűzte ki feladatul, hogy közös alapokat keressen a különböző egyházakkal, akik közül a katolikus egyházhoz legközelebb az anglikán közösségek álltak. A közös teológiai alapok megteremtése során Mária tisztelete is előtérbe került. Az anglikán egyház próbálta levetni azokat a negatív képeket, amelyeket a katolikus egyház hatására Mária tiszteletéről gondolt, és

⁴⁶¹ Itt azért némiképp pontosítani kell a kérdést: A nemi aktust a középkor néhány teológus bűnnek tartotta, még a házastársak között is, és ez a zsidóságnál is így volt. Később viszont ez már nem számított bűnnek a házastársak között, nem sorolták fel a lelkítükrökben. Viszont a dogma Mária szeplőtelenességéről szólt, vagyis arról, hogy az áteredő bűntől mentes volt. Az ünnep alkalmával Máriát ünnepeleljük, akit az Isten élete első pillanatától kezdve megőrzött minden bűntől, még az áteredő bűntől is, és ezért méltó arra, hogy a szentek között tiszteljük.

⁴⁶² Vö. ARCIC, *Mary, Grace and Hope in Christ*, Morehouse Pub, 2005.

⁴⁶³ Vö. ARCIC, *Mary, Grace and Hope in Christ*, Morehouse Pub, 2005, 59.

igyekezett közös alpra helyezni a párbeszédet. Ennek során egyre jobban megismerték a katolikus egyház álláspontját, és így sok kérdésben, többek között Mária tiszteletében is sikerült megállapodniuk.

2. Mária mennybevételének megközelítése John Henry Newman munkáiban

Száz évvel a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése után XII. Piusz pápa kihirdette Mária mennybevételének a dogmáját. Máriát földi életének befejeztével Isten testestül-lelkestül maga mellé vette. Mária nem valami különleges egyedülálló kiváltságban részesült, hanem életével előre jelzi azt az utat, amelyet mi is majd bejárunk.

Szűz Mária mentes volt az áteredő büntől, és engedelmisségével Isten különleges eszközévé vált, a világra hozta az Üdvözítőt. Ennek a különleges kapcsolatnak a kifejezése az, hogy Máriának, akihez a bűn szikrája sem férhetett, nem rontotta meg testét a halál, hanem Isten dicsőségében részesült. Szoros kapcsolatban állt Jézussal, úgy is mint édesanyja, és úgy is mint aki hitt a Fia szavaiban és az Ő életének minden fontos eseményénél jelen volt. Mária mentes volt az áteredő büntől, és így tisztaságában is hasonlított Jézushoz. Mivel Isten megóvta őt az áteredő büntől, valamint a személyes bűnöktől is, ezért a halál mint a rosszra való hajlamnak a büntetése nem sújtotta a Szent Szüzet. Krisztus életében részesült, és ezért úgy érkezett az örök életre, mint akinek nincs szüksége a megtisztulásra.

A Szentírásban nincs nyoma annak, hogy Mária földi életének befejeztével ilyen dicsőségben részesült volna. Az egyházatyák írásai sem foglalkoztak az első néhány században Mária mennybevételével.

Szalamiszi Szent Epiphanius 377-ben azt tanította, hogy senki sem tudja, hogy Mária meghalt-e vagy sem.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Epiphanius, Panarion, Haer. 78.10–11, 23 in NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, 23.

A legelső írásos emlék Mária mennybevételéről a *Liber Requiei Mariae* c. könyv, amelynek csak az etióp fordítása maradt fenn.⁴⁶⁵ A *Hat könyv*⁴⁶⁶ nevezetű apokrif irat foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ennek a könyvnek az első kézirata az V-VI. századból való, de feltételezzük, hogy a IV. században keltkezett.

A IV. századból származó *Transitus Mariae*, Mária életét bemutató írás is megfogalmazta ezt a tételt. Sok egyházatya munkájában megjelent a Mária mennybevételéről szóló tanítás.⁴⁶⁷ Ezt az Írást Szardisz Szent Melitónak tulajdonították,⁴⁶⁸ és a *Decretum Gelasianum* is tartalmazta.⁴⁶⁹ A X. századtól kezdve Mária mennybevételét mint ősi hagyományt említették a teológusok, amit már a VII. századtól kezdve megünnepeltek.

A mennybevétel dogmájával már az I. Vatikáni Zsinat is foglalkozott, de a zsinat nem hirdette ki, csak XII. Piusz pápa a *Munificentissimus Deus* kezdetű bullával.⁴⁷⁰ Megkérdezte a világ püspökeit, akik úgy nyilvánítottak véleményt, hogy ez a tanítás jelen van az egyház hitében, és kihirdetésre alkalmasnak tartották. A pápa úgy tette közzé ezt a hittételt mint tévedhetetlen igazságot, amelyről a szent hagyomány tanúskodik. Kérdést jelentett, hogy Mária meghalt-e, és így részesült a feltámadásban, vagy nem ment át a halálon, csak elváltozott. A beterjesztett szövegváltozattól eltérve a végleges dogma az elszenderülés szót tartalmazta, vagyis ezt a kifejezést lehet úgy érteni, hogy Mária nem halt meg. Ezzel nyitva hagyták a kérdést, vagyis a dogmát kétféle módon lehet értelmezni.⁴⁷¹ Nem Mária halála, hanem a mennybevétele a témája, vagyis az, hogy Isten az örök életben is egyesíti azokat, akik a hit és a kegyelem által hozzá tartoztak földi életükben.

⁴⁶⁵ SHOEMAKER, S. J., *Ancient Traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption* (Oxford: Oxford University Press, 2002, 2006), 290-350.

⁴⁶⁶ William Wright, *The Departure of my Lady Mary from this World*, *The Journal of Sacred Literature and Biblical Record*, 6 (1865): 417-48 and 7 (1865): 108-60. See also Agnes Smith Lewis, ed., *Apocrypha Syriaca*, *Studia Sinaitica*, XI (London: C. J. Clay and Sons, 1902).

⁴⁶⁷ Többek között Modestus (†634) jeruzsálemi püspöknél, Andreasz (†740) kréti püspöknél, Germanosz (†733) konstantinápolyi patriárkánál és Damaszkuszi Szent Jánosnál (†749).

⁴⁶⁸ Szardisz püspöke volt, 190-ben halt meg.

⁴⁶⁹ I. Geláziusz pápához (492-496) kötődő irat, amelyben a szentírás kánonját, és egyéb könyveket sorolt fel. A datálásban nagy segítséget nyújt ez a könyv.

⁴⁷⁰ DS 3900-3904

⁴⁷¹ A bűn következménye a halál Szent Pál szerint. Krisztus is meghalt a kereszten, ezért ez nem lehetne akadálya az üdvösségnek, illetve bűn nélkül is meghalhatott Krisztus. Mária bűn nélkül való volt, ez nem oka annak, hogy ne haljon meg élete végén.

Mária mennybevételének a tanítását a katolikus egyházon kívül elfogadták az ortodox egyházak,⁴⁷² valamint az anglikán közösségek egy része is.⁴⁷³

Bár konkrét szentírási helyet nem találunk a dogma igazolására, de a Szentírás számtalan helyen írt arról, hogy mi is lesz földi életünk után. II. János Pál pápa 2004. augusztus 15-én Lourdesban arról beszélt, hogy a dogmának az alapja Jn 14, 3. verse: *Elmegyek, és helyet készítek nektek.*⁴⁷⁴

A református *Heinrich Bullinger (1504-1575)*⁴⁷⁵ így írt ezzel a kérdéssel kapcsolatban: *Ez okból hisszük, hogy Szűz Mária a legtisztább ágya és temploma a Szentléleknek, ezért az ő legszentebb testét az angyalok az égbe vitték.*⁴⁷⁶ Ezt a kijelentést bálványimádás ellen fogalmazta meg Bullinger. A második Helvét Hitvallás⁴⁷⁷ több helyen is említette Mária tiszteletét, Kálvin János nyomán megjegyezte, hogy Mária mindig-szűz volt.

Bár a mennybevétel dogmáját csak a XX. században hirdette ki a katolikus egyház, ennek ellenére az anglikán egyházban is jelen volt ez a tanítás. A skót és a kanadai anglikán közösség *Common Prayer Book*-jában megengedte Mária elszenderülésének a megünneplését. Az Egyesült Államokbeli episzkopális egyházak és néhány anglikán közösség ezt az ünnepet Mária mennybevételének nevezte.

Mária mennybevételének a kérdése azért válik még érdekesebbé, mert a katolikus egyház nem foglalt állást a kérdésben egészen 1950-ig. Ezért nem egyfajta

⁴⁷² Az ünnepet az Istenszülő elszenderülésének nevezték.

⁴⁷³ Az 1970-es években az anglikán egyházak között egy mozgalom indult el, amely próbált visszatérni az eredeti anglikán tanításhoz. Ennek a közösségnek a tagjai: *American Anglican Church, Anglican Catholic Church, Anglican Catholic Church of Canada, Anglican Churches of America, Anglican Church in America, Anglican Church of Virginia, Anglican Episcopal Church, Anglican Orthodox Church, Anglican Province of America, Anglican Province of Christ the King, Christian Episcopal Church, Diocese of the Great Lakes, Diocese of the Holy Cross, Episcopal Missionary Church, Holy Catholic Church–Western Rite, Orthodox Anglican Church, Southern Episcopal Church, United Anglican Church, United Episcopal Church of North America*

⁴⁷⁴ *Pilgrimage of his Holiness John Paul II to Lourdes on the Occasion of 150th Anniversary of the Promulgation of the dogma of the Immaculate Conception Homily of the Holy Father John Poul II.* http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/2004/documents/hf_jp-ii_hom_20040815_lourdes_en.html (Kutatás időpontja, 2012. március 21.)

⁴⁷⁵ Heinrich Bullinger (1504-1575) svájci reformer, Zürich lelkipásztora volt Zwingli után. Az egyik legbefolyásosbb református teológus a XVI. században.

⁴⁷⁶ *Hac causa credimus ut Deiparae virginis Mariae purissimum thalamum et spiritus sancti templum, hoc est, sacrosanctum corpus ejus deportatum esse ab angelis in coelum De origine erroris, Caput XVI, 70 The Thousand Faces of the Virgin Mary* (1996), George H. Tavard, Liturgical Press Minnesota, 109.

⁴⁷⁷ Bullinger fogalmazta meg 1562-ben, majd 1564-ben revideálta. Magyarországon 1567-től kezdve használták.

katolikusok felé való szimpátia jelent meg azoknál, akik ezt a dogmát vallották, hanem útkeresés, amely segítségével próbálták jobban megérteni Mária életének titkát.

2.1. Az *assumptio* fogalma a XIX. században és Newman gondolkodásában

A mennybevétel tanítását a katolikus egyház Newman korában nem hirdette ki dogmaként, bár az I. Vatikáni Zsinat is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Newman megtérése felvetette ezt a problémát. *Az én részemről úgy gondolom, hogy ez a legvalószínűbb. Úgy gondolom, hogy ez várhatóan tovább növekszik és erősödni fog.*⁴⁷⁸

Newman úgy gondolta, hogy Mária meghalt, mint akár a többi ember, vagy akár csak Jézus is. A halál nem sértette Isten anyjának a méltóságát. A Mennybevétel ünnepén mondott beszédében így szólt erről: *Mivel Mária az elesett természet hatalma alatt volt, és örököse a rossznak, csak a bűntől volt mentes (...), mivel minden ember meghal, ezért ő is.*⁴⁷⁹ Mária halálának a kérdése vitatott volt és a dogma sem foglalt ezzel kapcsolatban állást. Newman azon a véleményen volt, hogy Mária meghalt, ugyanakkor ez a halál nem jelentette azt, hogy a teste romlást szenvedett. A halál a földi élet végét jelentette, amely a bűn következménye, ugyanakkor ez nem sértette meg Mária tisztaságát és bűntől való mentességét.

Mária tiszteletével kapcsolatban sok beszédet és írást olvashatunk Newmantól, de csak *Pusey-nek* írt levele ad részletes felvilágosítást ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Bár a mennybevétel nem tartozott a katolikus egyház dogmái közé, Newman mégis úgy érezte, hogy ezzel a kérdéssel is foglalkoznia kell levelében.

Mária feltámadásáról a Szentírás nem tanúskodott, de több szent feltámadását megemlítette. Ezt Newman így foglalta össze:

⁴⁷⁸ *For myself I think is most probable. I think its probability grown on the mind contemplating it steadily.* NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XXV, 302.

⁴⁷⁹ *Because she was under the laws of fallen nature, and inherited its evils, except so far as sin(...) hence, since all men die, she died.* Vö. NEWMAN, J.H., *Sermon Notes*, Longmans Green and Co., London 104.

*Sőt mi több, az ő szeplőtelen szentsége és az Istenhez való közelsége felülmúlt minden szentet. Ha némelyik feltámadt a halálból Urunk feltámadása után és megjelent Jeruzsálemben (Mt 27, 52-3), akkor miért lehet, hogy a saját Anyját nem támaszthatta föl a sírból? Illő volt, hogy ez valóra váljon, és felvegye a mennybe, és ne hagyja a sírban feküdni Krisztus második eljöveteleig.*⁴⁸⁰

Így alapozta meg Newman Mária mennybevételeit és feltámadását a Szentírásra hivatkozva, különösen abból a szempontból, hogy ez nem az idők végén fog megtörténni, hanem már megtörtént. Amikor Máriát párhuzamba állította Évával, szintén foglalkozott ezzel a kérdéssel.

Amikor az I. Vatikáni Zsinat nem hirdette ki dogmaként ezt a tanítást, erről Newman a következőképpen vélekedett:

*Ha a Miasszonyunknak mennybevételeit nem fogalmazta meg az I. Vatikáni Zsinat, egyszerűen csak annyit mondhatunk, hogy a Mária mint Második Éva kijelentés ezt és a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját is tartalmazta. – Ezzel a ténnyel hosszabban foglalkoztam a Pusey-nek írt levelemben –Máriára úgy tekintünk mint második Évára, bár sokkal nagyobb annál, és ha Éva nem láthatott volna halált és romlást, akkor amíg Mária átment a halálon, mert az elesett Ádám gyermeke volt és Ádámmal együtt bűnhődött, nem érte a romlás, mivel Éva kiváltságát birtokolta, a mennybe ment.*⁴⁸¹

Megtérése után 1865-ben Pusey-nek írt levelében így fogalmazta meg a mennybe felvett Mária tiszteletét:

Meglepő akkor, hogy Szeplőtelennek nevezzük a fogantatását? Vagy az, hogy úgy tiszteljük, mint akit a mennybe felvettek, és dicsérjük mint királynőt, akinek a fején tizenkét csillagból álló korona van, és uralkodik éjjel-nappal az ő szolgálóin? Az ember

⁴⁸⁰ Vö. NEWMAN, J. H., *Discourses addressed to Mixed Congregations*, Reprint of 1891, Roman Catholic Books, New York 1997, 370-1.

⁴⁸¹ NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006., XXIV, 330.

*néha csodálkozik, hogy úgy hívjuk, hogy az élet anyja, a kegyelem anyja, a megváltó anyja, és úgy, ahogy ez az összes megnevezés egybecseng egy névben: Isten Anyja?*⁴⁸²

Newman ennek a részletnek a megfogalmazásánál elveszítette a rá oly jellemző megfontoltságát, és szinte egyre fokozódó erővel sorolta fel azokat a jelzőket, amelyek méltók a Szent Szűz megnevezésére, anélkül, hogy azokat pontosabban meghatározná. Mint amikor az ember felismer egy igazságot, és közben megsejti az egész valóság szépségét, így Newman is felismerte Mária csodáját és ez arra indította, hogy Isten dicsőségére ünnepelje Máriát, aki méltó volt a kegyelem a befogadására.

Az egyház a mennybevétel dogmáját csak a XX. század közepén fogalmazta meg. A rózsafüzér titkai azonban már Newman idejében tartalmazták a mennybevétel tanítását, sőt a mennyben megkoronázást is, vagyis Mária a mennybevétel után különleges módon részesült Isten dicsőségéből.

3. Mária mint második Éva (Second Eve)

Newman Mária-tiszteletének az egyik legfontosabb kifejezése a *második Éva* szófordulat volt. Már az 1831-es első Mária-beszédében párhuzamba állította a Szent Születet Évával. Ahogy Pál apostol összehasonlította Ádámot Krisztussal, úgy az egyházatyák Máriát Évával. Ami Ádámban elbukott, Krisztusban életre kelt.⁴⁸³ Ez a kijelentés sokszor úgy tűnt, mint egy szónoki fordulat, amelynek nem kell nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Newman az egyházatyák értelmezéséből kiindulva ezt a tanítást más szinten értelmezte, vagyis ez a kifejezés fontos feladatot töltött be Mária titkának megfejtésében.

⁴⁸² *Is it surprising then that on the one hand she should be immaculate in her Conception? or on the other that she should be honoured with an Assumption, and exalted as a queen with a crown of twelve stars, with the rulers of day and night to do her service? Men sometimes wonder that we call her Mother of life, of mercy, of salvation; what are all these titles compared to that one name, Mother of God?* NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 34.

⁴⁸³ Róm 6,4.

Az *Anyaszentegyház Misztériuma* c. könyvben, amely Newman gondolatait tartalmazza, *Mária, a második Éva* címet viseli az a fejezet, amely Newman Máriával kapcsolatos kijelentéseit idézi. Ezzel a címmel lehet összefoglalni az anglikán teológus egész munkásságát Máriával kapcsolatban. Igazából a *második Éva* cím egy kiindulási pont volt, szilárd alap arra, hogy Newman bátrabban kezdjen el Mária személyével foglalkozni.

Newman elsődleges célja a Mária-tisztelet újra felfedezése volt. Viszont ez a megalapozás nem ért véget Mária személyének a megismerésével, hanem továbbvezette őt Mária közbenjárásának a megértéséhez. Ez a folyamat egy olyan úton indította el Newmant, ami közelebb vitte a katolikus egyházhoz, és segítette, hogy meghozza a döntést a megtérés mellett. Ezután pedig továbbra is az egyik központi kérdés maradt Newman teológiájában Mária tisztelete, amelynek a szépségét szerette volna továbbadni az anglikán egyházban maradt barátainak.

Az egyházatyák kijelentéseit a dogmatika szemszögén keresztül kellett nézni, mivel voltak olyan állítások, amelyeket annak idején az egyház nem fogalmazott meg dogmaként, és ezért szabadabban írtak róla. Sok esetben egy fellépő eretnokség miatt öntötte szavakba az egyház a tanítását, amely így elsősorban védekezés volt, ugyanakkor ezek az írások az egyház hitét is tartalmazták. Az arianizmus eretnokségének a tanulmányozása⁴⁸⁴ segítette Newmant, hogy megértse azt a folyamatot, amellyel az egyház az eretnekek ellen lépett fel. Így ebből a gyakorlatból kiindulva egy módszert ismert meg, amely mind a mai napig felhasználható.

Összefoglalva, az egyházatyák írásainak a tanulmányozása Newman számára bátorságot és lendületet adott, hogy mélyebben foglalkozzon Mária tiszteletének a kérdésével. Mária kiváltságos szerepe már a kezdeti időkben megjelent az egyházatyák írásaiban, ugyanakkor egy fejlődést, egy kikristályosodást is megfigyelhetünk.

A Mária tiszteletével kapcsolatos kifejezések gyakorivá váltak Newman írásaiban, és azokat teológiailag is alátámasztotta. A katolikus egyház Mária-tiszteletéből merítette ezeket a kijelentéseket, és ezzel alapozta meg az anglikán egyházban meglévő Mária-tiszteletet, valamint bevezette az egyház imádságos életébe azokat a liturgiákat és imádságokat, amelyek megfeleltek az évszázados hagyományoknak.

⁴⁸⁴ NEWMAN, J. H., *The Arians of the Fourth Century*, Vol. IV, Millenium Edition, Gracewing, Leominster 2001.

Newman *Pusey*-nek írt levelében számos olyan teológiai kijelentéssel is foglalkozott, amelyek nem okoztak problémát sem *Pusey*-nek, sem az anglikán egyház nagy részének. Így Mária mindig-szüzességét, szentségét a legtöbb anglikán a High Churchon belül elfogadta.⁴⁸⁵ Newman mégis fontosnak érezte, hogy ezekkel a kérdésekkel is foglalkozzon. Talán az a cél vezette, hogy ezeknek a kijelentéseknek a teológiai megalapozására ugyanazt a módszert használja, mint Mária közbenjáró erejének a megfogalmazására, és így logikailag mindegyik meghatározást egyforma súllyal tudja értelmezni. Ha elfogadjuk, hogy az egyházatyák kijelentései Máriával kapcsolatban igazak, akkor azokat a Máriával kapcsolatos kijelentéseket is el kell fogadnunk, amelyeket az egyházatyák erős hittel vallottak, annak ellenére, hogy nem szerepeltek az anglikán teológiában.

Az anglikán egyház erényének az ősiséget tartotta, vagyis azt, hogy az anglikán hit az egyházatyák hitével megegyezik. Ezeknek a szerzőknek a fordítása segítette az anglikánokat, hogy az ősiség kritériumát megvizsgálva felfedezzék, hogy mennyiben tértek el ettől, és hogyan tudnának visszatérni .

Ez azt a kérdést is felvetette, hogy az egyházatyák tanítása fejlődött-e, vagy sérült-e az évszázadok alatt. Ezzel Newman az *An Essay on the Development of Christian Doctrine*⁴⁸⁶ írásában foglalkozott részletesen. Ha a hit sérült, akkor vissza kell térni a gyökerekhez, hogy a hibát ki lehessen köszörölni, ha viszont nem sérült, akkor egy fejlődésről van szó. Ebben az esetben lépésről-lépésre nyomon lehet követni a fejlődést.

⁴⁸⁵ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 183.

⁴⁸⁶ NEWMAN, J. H., *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, (Reprint 1888.), University of Notre Dame Press, Leominster 1989.

3.1. A tanítás jelentősége Newman írásaiban

Newman Máriával kapcsolatos kijelentéseinek az egyik legfontosabb alapja Mária és Éva párhuzamba állítása volt, amelyet az egyházatyák műveire alapozott. Ez a párhuzam segítette Newmant, hogy könnyebben megértse Mária jelentőségét, hogy jobban meg tudja fogalmazni azt, hogy Mária miért töltött be olyan fontos szerepet évszázadokon keresztül a katolikus egyház életében.⁴⁸⁷

Az egyházatyák közül *Szent Jusztinusz*,⁴⁸⁸ *Tertullianus*,⁴⁸⁹ *Ireneusz*,⁴⁹⁰ *Polikárp*⁴⁹¹ írásai voltak⁴⁹² a kiinduló pontok ennek a kérdésnek a tisztázásához. A Máriával kapcsolatos kijelentések egyik alapgondolata Évával való hasonlóság volt. Éva és Mária, Isten kegyelméből teljesen bűn nélkül valók voltak, amit Mária az engedelmességével megőrzött, azt Éva engedetlenségével elveszítette. Az alapkérdés, hogy Mária tényleg mindenben hasonló volt-e Évához, és a bűnbeesés következtében Éva milyen változásokon ment keresztül.

Mária nem passzív módon vett részt a megváltás művében, hanem aktív cselekvő, aki engedelmisségével és egész életével a megváltás művében fontos szerepet töltött be.⁴⁹³ A szeplőtelen fogantatáskor Mária valójában Isten kegyelmében részesült, amelyet passzívan befogadott, ugyanakkor az angyali üdvözlés alkalmával már aktív szereplője lett az eseményeknek, engedelmisségével helyrehozta azt, amit Éva bűnével széttört. Mária együttműködése Éva engedetlenségével szemben, egy még nagyobb jó okozója volt.⁴⁹⁴ Ez a felfogás végigvezethető egészen a II. Vatikáni Zsinat tanításáig,

⁴⁸⁷ Vö. GOVAERT, L., *Kardinal Newmans Mariologie*, 96.

⁴⁸⁸ Szent Jusztinusz, Krisztus után 100-ban született, 120 körül tért meg, 165-ben halt meg. Keresztény filozófus, vértanú.

⁴⁸⁹ Tertullianus 160-225, Afrikában élt, az első egyházatyája, aki latinul írt.

⁴⁹⁰ Ireneusz II. században született, 202-ben halt meg. Püspök, Polikárp tanítványa volt.

⁴⁹¹ Polikárp 69 előtt született, és 155. február 23-án halt meg Szmirnában. Ismerhette János apostolt. Szmirna püspöke volt. Az őskeresztény hagyománynak az egyik megalapozója.

⁴⁹² NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 19-21.

⁴⁹³ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 66.

⁴⁹⁴ Vö. NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969., Vol. II. p. 36.

vagyis az, hogy Mária nem passzív résztvevője, hanem aktív cselekvője volt a megváltásnak, aki Istennel együttműködve, szabad akaratával vett részt a megváltás művében.⁴⁹⁵

3.2. Newman által használt szentírási helyek a Szűz Mária, mint második Éva tiszteletének igazolására

A Szentírásban nem találunk olyan helyet, ahol Máriát párhuzamba állították volna Évával, ugyanakkor sok olyan kijelentést lehet felfedezni, amelyek erre a párhuzamra vezetnek el az olvasót. Az egyik legfontosabb a Rómaiakhoz írt levél, amelyben Pál apostol párhuzamba állította Ádámot Krisztussal.⁴⁹⁶ Ez a párhuzam a

⁴⁹⁵ LG 56 *Az irgalmasság Atyja pedig úgy akarta, hogy a megtestesülést előzze meg az eleve elrendelt anya beleegyező igenje; hogy asszony volt részes a halál előidézésében, asszonynak legyen része az élet visszaszerzésében is. Ez fölülmúlhatatlanul érvényes Jézus anyjára, aki világra hozta magát a mindent megújító Életet, Isten pedig megajándékozta őt nagy méltóságához illő adományokkal. Következésképpen érthető, hogy az egyházatyák egyre gyakrabban hirdették, hogy egészen szent, a bűn minden szennytől mentes az Istenszülő, akit a Szentlélek alkotott és formált új teremtménnyé. (Sz. Ireneusz. Adc. haer. III, 22,4: Patrologia Graeca, (szerk. Migne) 7,959 A; Harvey 2, 123.) A Názáreti Szűz fogantatásának első pillanatától kezdve a teljesen egyedülálló szentség ajándékával tündökölt, ezért köszönti a hírhozó angyal Isten parancsára „kegyelemmel teljesnek” (vö. Lk 1,28); ő pedig azt válaszolja a mennyei hírnöknek: „Íme, az Úr szolgáló leánya, legyen nekem a te igéd szerint” (Lk 1,38). Így Mária, Ádám leánya elfogadván az isteni ígét, Jézus anyja lett; Isten üdvözítő akaratát büntől nem késleltetve, teljes szívvel átölelve az Úr szolgáló leányaként teljesen átadta magát Fia személyének és művének; s neki alárendelve vele együtt szolgálta a mindenható Isten kegyelméből a megváltás misztériumát. Joggal gondolják tehát a szentatyák, hogy Mária nem csupán passzív eszköze volt Istennek, hiszen szabad hittel és engedelmességgel működött közre az emberiség üdvözítésében. Ő ugyanis, miként Szent Ireneusz mondja, „engedelmisségével mind önmaga, mind az egész emberiség üdvösségének oka lett” (Sz. Ireneusz, uo.; Harvey. 2,124.), ezért sok korai egyházatyá szívesen hirdeti vele együtt szentbeszédeiben: „Éva engedelmességének csomóját kibontotta Mária engedelmissége; s amit a szűz Éva megkötözött hitetlenségével, azt Szűz Mária föloldotta a hitével”; (Sz. Epifánusz, Haer. 78,18: Patrologia Graeca, (szerk. Migne) 42, 728 CD - 729 AB.178] Évával összehasonlítva „az élők Anyjának” mondják Máriát (Sz. Jeromos, Epist. 22,21: PL 22, 408.) és gyakran kijelentik: „Éva által jött a halál, Mária által az élet”.*

⁴⁹⁶ Róm 5.12-19 *Amint tehát egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn folyományaként a halál, és így a halál minden embernek osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek. Bűn volt a világon azelőtt is, hogy a törvény adatott, de a bűn, ha nincs törvény, nem számít bűnnek. Mindamellet a halál Ádámtól Mózesig úrrá lett azokon is, akik nem vétkeztek a törvényt megszegve, mint Ádám, aki az Eljövendőnek előképe. A kegyelemmel azonban nem úgy áll a dolog, mint a bukással. Mert ha egynek bukása miatt sokan meghaltak, Isten kegyelme, s az egy embernek, Jézus Krisztusnak irgalmából nyert ajándék még inkább kiárad sokakra. A kegyelemmel tehát másképpen van, mint az egy ember bűnével. Az ítélet ugyanis egynek bűnéért rótt ki büntetést, a kegyelem pedig sok vétekből megigazulásra vezet. Mert ha egynek bűnbeesése következtében egy miatt uralomra jutott a halál, mennyivel inkább uralkodnak az egy Jézus Krisztus által az életben azok, akik a kegyelem és megigazulás bőséges ajándékát kapják. Amint tehát egynek véte minden emberre kárhozatot hozott, ugyanúgy egynek üdvösséget szerző tette minden emberre kiárasztotta az életet adó megigazulást. Ahogy egy embernek engedetlensége miatt sokan bűnössé váltak, egynek engedelmisségéért sokan meg is igazultak.*

Korintusi levélben is megjelent. Ádám és Krisztus a világtörténelmet részekre bontotta. Ádám bűne által a halál jött minden emberre, Krisztus által az élet.⁴⁹⁷ A bűn, amely minden emberre átszármazott, nem maradhatott örökké uralkodó, hanem meg kellett történnie a megváltásnak, és így Ádám helyett, aki a földből való, egy új Ádámnak kellett jönnie, aki az égből való.⁴⁹⁸ Az érzéki, testi Ádám helyett értelmi, szellemi Ádámnak kellett jönnie.⁴⁹⁹

Ebben az értelmezésben Ádám előképe volt Krisztusnak. Ádám, vagyis az első ember elszakadt engedetlensége miatt Istentől, de Krisztus engedelmissége miatt újra létrejött az egység Isten és az ember között.

Az Ádám és Krisztus közötti hasonlóság nemcsak a két személy közötti párhuzam jelentősége miatt fontos, hanem az Ószövetség értelmezése miatt is. Vagyis az Ó- és az Újszövetség egymástól elválaszthatatlan, az Ószövetségben leírt események valójában előképek, amelyek az Újszövetségben teljesültek be. Pál apostol értelmezése segítette a korai egyházat, hogy párhuzamba állítsa az eseményeket, és az Ószövetséget mint előképet olvasva rávilágítson a megváltásra.

Az Ószövetségben található protoevangélium⁵⁰⁰ egy előkép, amelynek értelmezését a Jelenések könyvéből⁵⁰¹ érthetjük meg. Ez a párhuzamba állítás érthető az egyházatyák írásai nélkül is, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a zsidóság számára is fontos teológiai kijelentésnek számított a Teremtés könyvében található jövendölés.⁵⁰²

Az egyházatyák ezt a párhuzamot értelmezték és munkájukkal segítették, hogy mindenki számára érthetőbbé váljon. A párhuzam alapja valójában Mária megváltásban

⁴⁹⁷ 1Kor 15.21 -22 *Mivel egy ember idézte elő a halált, a halottak is egy ember révén támadnak fel. Amint ugyanis Ádámban mindenki meghal, úgy Krisztusban mindenki életre is kel.*

⁴⁹⁸ 1Kor 15.45-47 *Ahogy az Írás mondja: „Ádám, az első ember élő lényé lett”, az utolsó Ádám pedig éltető lélekké. De nem a szellemi az első, hanem az érzéki, aztán következik a szellemi. Az első ember földből való, földi; a második ember a mennyből való.*

⁴⁹⁹ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman* 188.

⁵⁰⁰ Ter 3.15 *„Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.”*

⁵⁰¹ Jel 12.1 *Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, öltözete a Nap, lába alatt a Hold, fején tizenkét csillagból korona.*

⁵⁰² *Annál a borzalmas eseménynél, a bűnbeesésnél – három fél működött közre: a kígyó, az asszony és a férfi. Elítélésükkor a távoli jövőt illetően olyan esemény jövendöltetett meg, amelyben ismét a három fél találkozik: a kígyó, az Asszony és a Férfi. Azonban ez már egy második Ádám és egy második Éva lesz. Az Új Éva pedig az Új Ádám anyja lesz. „Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé” (Ter 3, 15) Az asszony ivadéka a megtestesült Ige, az asszony pedig, akinek az ivadéka vagyis Fia Ő lesz, annak Mária a neve. NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, II.32.*

betöltött szerepének a megértését is segíti.⁵⁰³ Az engedelmesség és az engedetlenség kérdése a Mária és Éva közötti különbség. Mária engedelmissége miatt Szűz maradt, ugyanakkor anya lett, a Megváltónknak az anyja, és minden élő anyja.⁵⁰⁴

Az Ószövetség Krisztus személyén keresztül való értelmezése már az Evangéliumokban megjelent. Nemcsak a Szenvedéstörténet leírásában, amikor Krisztus személyében mindennek be kellett teljesednie, amit megjövendöltek, hanem az Emmauszi tanítványok történetének a leírásában is, ahol Jézus az Ószövetségből kiindulva értelmezte az eseményeket. Ezt az értelmezést vették át és folytatták az egyházatyák, és így írásaikban gyakran párhuzamba állították az Ószövetséget az Evangéliummal.

A Szentírásban számtalan helyet találunk, amelyek segítenek, hogy Mária megváltásban betöltött szerepét megértsük. Jézus idejében a nőket sokszor lebecsülték, nem tekintették őket a férfival azonos értékűnek, nem tanulhattak írni, olvasni. Az evangéliumokban ezzel szemben a nőknek fontos szerepet tulajdonítottak, nemcsak Szűz Mária esetében, hanem Jézus több alkalommal nőket tanított, özvegyek kísérték és gondoskodtak róla.

3.3. Szent Jusztinosz, Ireneusz, és Tertullianus tanúságtétele a második Éváról, valamint hatásuk Newman írásaira

Newman barátjának, *Pusey*-nak írt levelében az első téma a katolikus Mária-tisztelettel kapcsolatban a *Mária mint második Éva* tanítás volt. Ezt az egyházatyák műveiből vezette le, közülük *Szent Jusztinus*, *Tertulliánus* és *Ireneusz* munkáira hivatkozott. Először szeretném azokat a kijelentéseket idézni, amelyeket Newman is említett munkájában, majd pedig ezeket az ő szemszögéből értelmezni.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, Gracewing Publishing, Michigan 1999. 65.

⁵⁰⁴ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 255.

⁵⁰⁵ Vö. NEWMAN, *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 19.

Szent Jusztinus:

Mi tudjuk, hogy Ő minden teremtmény előtt az Atyától származik, az Ő erejéből és akaratából,(...) és egy Szűztől lett emberré, ahogy az engedetlenség növekedett a kígyó miatt, emiatt lett a megoldás. Éva egy Szűz volt és szeplőtelen, befogadta a szót, amely a kígyótól jött, kihordta az engedetlenséget és a halált; de Szűz Mária hittel és örömmel telt el, amikor az angyal elmondta neki a jó hírt, hogy az Úr Lelke száll rá, és a magasságbeli ereje árnyékozza be, ezért szent lesz az, aki születni fog, az Istennek a Fia. Válaszolta: Legyen a te szavaid szerint.⁵⁰⁶

Tertullianus:

Isten visszaállította a képét és hasonlatosságát, amelyet a gonosz elfoglalt ellenséges működésével. Ezért Éva mint még Szűz által belopódzott az ige, amely a halál alapja volt. Hasonlóképpen, a szűz az Isten Igéjét hozta világra, amely az életet építette; így ami a nő által elhatalmasodott, hasonló módon a nő által lett megváltássá. Éva hitt a kígyónak; Mária hitt Gábrrielnek; a hiba, amely egy hitet követelt, a másik hit által törlődött el.⁵⁰⁷

Szent Ireneusz így állította párhuzamba Évát Máriával:

Mária, a szűz alkalmasságának az alapja az engedelmesség volt, amikor azt mondta: Íme, az Ő szolgálója, Ó Uram, legyen nekem a Te igéd szerint. De Éva engedetlen volt; nem engedelmeskedett, mint Mária, Éva amíg Szűz volt, Ádámnak a felesége volt de mint szűz (...) engedetlensége volt az oka saját maga, és az egész

⁵⁰⁶ *We know that He, before all creatures, proceeded from the Father by His power and will, ... and by means of the Virgin became man, that by what way the disobedience arising from the serpent had its beginning, by that way also it might have an undoing. For Eve, being a Virgin and undefiled, conceiving the word that was from the serpent, brought forth disobedience and death; but the Virgin Mary, taking faith and joy, when the Angel told her the good tidings, that the Spirit of the Lord should come upon her and the power of the Highest overshadow her, and therefore the Holy One that was born of her was Son of God, answered, 'Be it to me according to thy word. – Tryph. 100. {34}. Magyarul megjelent: II. századi görög Apologéták in Ókeresztény írók, Vol. VIII., SZIT, Budapest 1984, 133.*

⁵⁰⁷ *God recovered His image and likeness, which the devil had seized, by a rival operation. For into Eve, as yet a virgin, had crept the word which was the framer of death. Equally into a virgin was to be introduced the Word of God which was the builder-up of life; that, what by that sex had gone into perdition by the same sex might be brought back to salvation. Eve had believed the serpent; Mary believed Gabriel; the fault which the one committed by believing, the other by believing has blotted out. – De Carn. Christ. 17. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 20.*

emberi nem halálának, így Mária mint eleve elrendelt ember és mint Szűz, az engedelmisségével a saját maga számára, és az egész emberi nem számára is a megváltás oka lett. És ahogy a Mi Urunk mondta, így lesznek az elsőkből utolsók, és az utolsókból elsők. A próféta is hasonló dolgot jegyzett meg, mondva: „Atyáid helyett fiaid lesznek.” Amíg az Úr, amikor megszületett, az első volt a halottak között, és Ő maga a keblére fogadta az ősatyákat, Ő újratemtette őket az Isten életére, Ő maga lett az élet kezdete, amíg Ádám a halál kezdete volt. Ezért Lukács bevezetőjében, az Úr családfájában Ádámra hivatkozik, megjegyezve azt, hogy Ő újraalkotta az ősatyákat, nem a saját, hanem az evangéliumi életre. És így amit Éva engedelmességével megkötözött, azt Mária engedelmisségével feloldotta, amit Éva hitetlenségével megkötözött, azt Mária, a Szűz feloldotta a hit által.⁵⁰⁸

Newman azt írta, hogy ezekben a fordításokban próbálta szó szerint visszaadni a görög szöveget, kevésbé ügyelve arra, hogy az angol nyelvtan szabályait megtartsa. Ezek az írások előrevetítették azt a párhuzamot, amelyet Newman fontosnak talált Éva és Mária között.

Newman olvasatában a három egyházatya írása megegyezett abból a szempontból, hogy Szűz Mária nem egy egyszerű eszköz volt az Isten kezében, hanem egy személy, akinek a hite és az engedelmissége fontos szerepet töltött be a megváltásban.⁵⁰⁹ Az eszköz megközelítés az embert lealacsonyítja, mert így elveszíti

⁵⁰⁸ *With a fitness, Mary the Virgin is found obedient, saying, 'Behold Thy handmaid, O Lord; be it to me according to Thy word.' But Eve was disobedient; for she obeyed not, while she was yet a virgin. As she, having indeed Adam for a husband, but as yet being a virgin ... becoming disobedient, became the cause of death both to herself and to the whole human race, so also Mary, having the predestined man, and being yet a Virgin, being obedient, became both to herself and to the whole human race the cause of salvation ... And on account of this the Lord said, that the first should be last and the last first. And the Prophet signifies the same, saying, 'Instead of fathers you have children.' For, whereas the Lord, when born, was the first-begotten of the dead, and received into His bosom the primitive fathers, He regenerated them into the life of God, He Himself becoming the beginning of the living, since Adam became the beginning of the dying. Therefore also Luke, commencing the line of generations from {35} the Lord, referred it back to Adam, signifying that He regenerated the old fathers, not they Him, into the Gospel of life. And so the knot of Eve's disobedience received its unloosing through the obedience of Mary; for what Eve, a virgin, bound by incredulity, that Mary, a virgin, unloosed by faith. – Adv. Hær. iii. 22, 34 NEWMAN, J. H., A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 20.*

⁵⁰⁹ *Most mi különösen feltűnik ebben a három íróban, az hogy nem úgy beszélnek az Áldott Szűzről, mint csupán annak a testi eszköze, hogy az Úr testet ölt, hanem mint egy értelmes, felelős oka annak; a hitével és engedelmisségével részese a megtestesülésnek és elnyeri a jutalmat. Now, what is especially noticeable in these three writers, is, that they do not speak of the Blessed Virgin merely as the physical instrument of our Lord's taking flesh, but as an intelligent, responsible cause of it; her faith and obedience being accessories to the Incarnation, and gaining it as her reward. NEWMAN, J. H., A letter to*

Istentől alkotott lényegét. A személyes kapcsolat viszont mindig rávilágít az ember igazi értékére, vagyis fel lehet ismerni, hogy mi is volt Isten szándéka az emberrel, megőrizve szabad akaratát, egyediségét. Így lépett vele kapcsolatba, és így vált a megváltás részesévé, eszközévé.⁵¹⁰ Ahogy Éva együttműködött a gonosszal és abból bűn született, addig Mária együttműködéséből egy sokkal nagyobb jó következett.⁵¹¹

Szent Jusztinosz a görög, míg Tertullianus a latin egyházatyákhoz tartozott. Ezért ezek a kijelentések, amelyek Keleten és Nyugaton is egybecsengtek, alkalmasak voltak arra, hogy kifejezzék a Szent Szűzzel kapcsolatban az egész egyház hitét. Ezért a Szent Szűzzel kapcsolatos állítások nemcsak vélemények, vagy költői fordulatok, hanem a katolikus egyház tanításai.

Ezekon kívül Newman *Jeruzsálemi Szent Cirillt*,⁵¹² *Szent Efrémt*,⁵¹³ *Szent Epifániuszt*,⁵¹⁴ *Szent Jeromost*,⁵¹⁵ *Szent Ágostont*,⁵¹⁶ *Krizologusz Szent Pétert*⁵¹⁷ és *Szent Flugentiuszt*⁵¹⁸ is idézte.

the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 37-38.

⁵¹⁰ Ebben a fejezetben is sok helyen olvashatók olyan kijelentések, amelyek arról szólnak, hogy Mária a megváltásban nemcsak egy egyszerű eszköz volt, akit Isten eleve arra rendelt, hogy a megváltónk anyja legyen, hanem személy, aki szabad akaratával rendelkezett. Ez a személyes kapcsolat arra is rávilágít, hogy Mária ezáltal egy különleges szerepet kapott a megváltásban, vagyis ezek a kijelentések magukban hordozzák az egyház azon tanítását, amelyet eddig még nem hirdettek ki dogmaként: a „társmegváltó”-t. Mária nem megváltó, de a hite és engedelmsége fontos szerepet töltött be abban, hogy az Ige testté legyen.

⁵¹¹ Éva együttműködése nagy gonoszságot okozott, Mária együttműködése viszont még nagyobb jót. Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 15.

⁵¹² Jeruzsálemi Szent Cyril (315-386) a következőt mondta Palesztinában: *Azóta Éván keresztül jött a halál, úgy illett, hogy egy Szűzön keresztül, vagy inkább egy Szűztől jöjjön az élet; mivel a kígyó annyira becsapta azt a másikat, így Gábornak jó dolgokat kell hoznia.* „Since through Eve, a Virgin, came death, it behoved, that through a Virgin, or rather from a Virgin, should life appear; that, as the Serpent had deceived the one, so to the other Gabriel might bring good things.” – *Cat.* xii. 15. Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 43.

⁵¹³ Szír Szent Efrém (378-ban halt meg) megfelelő tanúja volt a görögök és a szírek felfogása közötti különbségnek. Nisbiben született az Eufrátesz mentén, apja szír volt, csak szírül beszélt. *Éván keresztül az ember szép és kívánatos dicsősége eloltódott; de feléledt Márián keresztül.* “Through Eve, the beautiful and desirable glory of men was extinguished; but it has revived through Mary.” – *Opp.* Syr. ii. p. 318. Vö. NEWMAN, J. H., *A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon* Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 43.

⁵¹⁴ Szent. Epifániusz (320-400) Egyiptomban, Palesztinában, és Cipruson beszélt:

Ő (Mária) az, aki Éván keresztül megjelent, miközben rejtélyesen megkapta a minden élő anyja nevet... Ez egy csoda volt, a bűnbeesés után ez volt a nagy jelzője. És a természete szerint, Éva tette az egész emberi nemre a földön átszármazott. És ezért Márián keresztül maga az élet született a világba. Így Mária élő dolgot hordozott, és az élő dolgok anyjává vált. Ezért titokzatosan Máriát az élők anyjának nevezik (...), de van egy másik dolog is, amire a nőekkel kapcsolatban gondolunk, és amin csodálkozunk – Évával és Máriával kapcsolatban. Éva az emberek halálának az oka... és Mária az élet oka. (...) Így

lehet, hogy az élet a halál helyett van, az élet kizárja a halált, amely egy nőtől jött, és fordítva, Jézus egy nőn keresztül lett az életünk.

She it is, who is signified by Eve, enigmatically receiving the appellation of the Mother of the living ... It was a wonder, that after the transgression she had this great epithet. And, according to what is material, from that Eve all the race of men on earth is generated. But thus in truth from Mary the Life itself was born in the world, that Mary might bear living things, and become the Mother of living things. Therefore, enigmatically, Mary is called the Mother of living things ... Also, there is another thing to consider as to these women, and wonderful, – as to Eve and Mary. Eve became a cause of death to man ... and Mary a cause of life; ... that life might be instead of death, life excluding death which came from the woman, viz., He who through the woman has become our life. – Hær. 78. 18, Vö. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 43.

⁵¹⁵ Szent Jeromos (331-420) szerint az Éva és Mária közötti egy közmondásos ellentét van. (*Ep. xxii. 21, ad Eustoch.*),

⁵¹⁶ *Egy nő által jött a halál, egy nő révén jött az élet. Másutt részletesen kifejti, hogy mit ért ez alatt. Egy helyen idézi Szent Ireneusz szavait. Egy másik helyen a következőt mondja: – Ez egy nagy szentség, hogy amíg a halál egy nőn keresztül vált életünknek részévé, addig az élet szintén egy nőn keresztül született. Így mind a két nem, a férfiak és a nők is a megdöbbent ördögöt kínozzák, mert mind a két elbukott nem örvendezik, akiknek a büntetése csekély volt, ha mind a két nem megszabadult benne, mind a kettő megszabadult rajta keresztül.*

By a woman death, by a woman life (Opp. t. v. Serm. 232); elsewhere he enlarges on the idea conveyed in it. In one place he quotes St. Irenæus's words, as cited above (adv. Julian i. n. 5.). In another he speaks as follows: – It is a great sacrament that, whereas through woman death became our portion, so life was born to us by woman; that, in the case of both sexes, male and female, the baffled devil should be tormented, when on the overthrow of both sexes he was rejoicing; whose punishment had been small, if both sexes had been liberated in us, without our being liberated through both.– Opp. t. vi. De Agon. Christ. c. 24 Vö. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 43.

⁵¹⁷ Aranyszavú Szent Péter (400-450), Ravenna püspöke és a 4. egyetemes zsinat fontos személyisége volt.

Áldott vagy az asszonyok között; Évának a méhe, amely átkozott volt és a büntetést okozta, miközben, Mária áldott és örvendezik, tisztelik, és felnéznek rá. És most igazán a kegyelmen keresztül az élők anyja lett, aki a természetén keresztül a haldoklóknak az anyja... A Menny érzi Isten tiszteletét, az angyalok remegnek előtte, a teremtmények nem tudják fenntartani Őt, a természet nem elégséges, és mégis egy szolgáló így tartja, fogadja, foglalkozik Vele, mint egy vendéggel az ő mellén, így bérleti díjként, a méh díjaként, nő kérdi, Mária kéri, békét szerez a földön, dicsőséget a mennyben, üdvösséget az elveszetteknek, életet a halottaknak, egy mennyei származást a földieknek, maga Isten egységét az emberi testben.

Blessed art thou among women; for among women, on whose womb Eve, who was cursed, brought punishment, Mary, being blest, rejoices, is honoured, and is looked up to. And woman now is truly made through grace the Mother of the living, who had been by nature the mother of the dying ... Heaven feels awe of God, Angels tremble at Him, the creature sustains Him not, nature sufficeth not; and yet one maiden so takes, receives, entertains Him, as a guest within her breast, {43} that, for the very hire of her home, and as the price of her womb, she asks, she obtains peace for the earth, glory for the heavens, salvation for the lost, life for the dead, a heavenly parentage for the earthly, the union of God Himself with human flesh. – Serm. 140. Vö. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverender E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 45.

⁵¹⁸ Szent Fulgentius, az afrikai Ruspe püspöke volt (468-533).

Az első ember feleségének az elméjét az ördög gonoszsága elcsábította; a második Embernek az anyjában Isten kegyelme megőrizte az elméje és teste sértetlenségét. Az elméje adományozta a legerősebb hitet, a testből elvette a bujaságot mindenestől. Amióta az ember nyomorultul halálra van ítéelve a bűn miatt, ezért a büntelenség volt a csodálatos útja az Isten-embernek.

In the wife of the first man, the wickedness of the devil depraved her seduced mind; in the mother of the Second Man, the grace of God preserved both her mind inviolate and her flesh. On her mind it conferred

Ezeknek az egyházatyáknak a tanítását legszebben Szent Epifánusz írta le, amikor az egyik beszédében ezt mondta:

Jöjjetek szüzek a Szűzhöz; akik fogantatok, hozzá, aki fogant; ti, akik gyermeket hordoztátok, ahhoz, aki hordozott; aki anya, az anyához; akik szoptattok, ahhoz, aki szoptatott; fiatal lányok a fiatal lányhoz. Ez az az ok, amiért a Szűz Mária – aki a mi Urunkat Jézus Krisztust hordozta, a természetének minden részét – minden nőnek, aki kéri, a segítője és az újjáépítője az egész női természetnek, amely Istenhez járul, hogy Új Éva legyen, megőrizve a szüzességet, amint az új Ádám, Jézus Krisztus megőrizte, aki az egész emberiség (férfinem) megváltója.⁵¹⁹

Az egyházatyák tanítása megerősítette Newmant abban, hogy Máriát külön tisztelettel kell körülvenni, és abban is, hogy Mária mint *második Éva*, különleges kegyelmekben részesült.

Ahogy a Szentírás is mondta, *kegyelemmel teljes*⁵²⁰, úgy ez az állapot többféle módon jelent meg. Első a bűnnélküliség, vagyis Mária, Évához hasonlóan bűnnélküli volt, ami nemcsak azt jelentette, hogy nem követett el személyes bűnt, hanem azt is, hogy az áteredő bűn nélkül született, és ez az állapot az egész életét meghatározta.

Ezért Mária nemcsak életében, hanem fogantatásától kezdve mentes volt az áteredő bűntől, mivel ugyanabban a különleges állapotban részesült, mint Éva. Ez a tanítás Newmannál nemcsak megtérése és a dogma kihirdetése után jelent meg, hanem már előtte is vallotta ennek az igazságát.

Ezenkívül Szűz Mária az Isten kegyelméből különleges módon részesült, vagyis Isten kegyelme szinte túláradt Máriában. Ez a kegyelem egész életében körülvette és segítette, hogy személyes bűntől mentes legyen. Ennek a kijelentésnek az egyik alapja a Benediktus, amely Máriát úgy említette, hogy *mostantól fogva boldognak hirdet minden*

the most firm faith; from her flesh it took away lust altogether. Since then man was in a miserable way condemned for sin, therefore without sin was in a marvellous way born the God-man. – Sermon 2, p. 124. De Dupl. Nativ. Vö. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverend E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 46.

⁵¹⁹ *Come ye virgins to a Virgin, come ye who conceive to her who conceived, ye who bear to one who bore, mothers to a mother, ye that suckle to one who suckled, young girls to the young girl. It is for this reason that the Virgin Mary has taken on her in our Lord Jesus Christ all these divisions of nature, that to all women who have recourse to her, she may be a succour, and so restore the whole race of women who come to her, being the new Eve, by keeping virginity, as the new Adam the Lord Jesus Christ, recovers the whole race of men. Vö. NEWMAN, J. H., A letter to the Reverend E.B. Pusey D.D. on his recent Eirenicon' Longmans, Green, Reader, and Dyer, London 1866, 46.*

⁵²⁰ Lk 1, 28.

*nemzedék.*⁵²¹ Éva is ebből a kegyelemből részesült bűnbeesése előtt. Mind a két esetben a személyes döntés volt az, amely ezt az állapotot megváltoztatta, vagyis Éva elveszítette, Mária életében pedig teljessé vált az anyasága által.

Éva és Mária is szűz volt. Ez az állapot a tisztaságnak, a bűnnélküliségnek a kifejezése. Ezt a szüzességet Éva a bűn elkövetése után elvesztette, Mária viszont Isten kegyelméből megőrizte egész életében.

Mária mint *második Éva*, a megváltásban különleges szerepet töltött be, vagyis Istentől olyan feladatot kapott, amely kiemelte őt a többi ember közül, nemcsak egy eszköz volt, hanem valódi személy a Megváltás művében. Mária igenje, az engedelmesség és az alázat jele, ami szükséges volt ahhoz, hogy a megváltás megvalósuljon. Emiatt Mária személye is a megváltás szereplőjévé vált.

Az anglikán Mária-tisztelet az egyházatyák felfedezése nyomán új lendületet kapott, amelynek az egyik alapkijelentése, a Mária, a *második Éva* állítás volt. A High Church tagjait Newman gondolatai segítették, hogy a Máriával kapcsolatos negatív felfogásukon változtassanak, védekezésükből engedjenek, és így jobban felismerjék Mária személyének fontosságát, és a megváltásban betöltött szerepét.

4. Mária és a szentek tisztelete John Henry Newman beszédeiben

Az anglikán egyházban megmaradt a szentek tisztelete, de más-más szerepet töltött be a különböző anglikán közösségekben. Sok szentnek megvolt a liturgikus ünnepe, viszont Rómától való elszakadásukkal kétségbe vonták a pápának azt a jogát, hogy szenteket adjon az egyháznak. Így megkérdőjelezték a szentté avatások jogosságát, valamint ezáltal nem fogadták el az újonnan szentté avatottakat sem. Meg kellett határozni azt is, hogy az anglikán egyház kiket nevezhet szentnek, VIII. Henrik óta vannak-e olyanok, akiket szentként lehet tisztelni.

Még a traktátus mozgalom alatt Newman megpróbálta összeszedni az angol szenteket. Itt azokra kell gondolni, akik VIII. Henrik korszaka előtt Anglia területén

⁵²¹ Lk 1, 48 *mert rátekintett szolgálója alázatosságára. Íme, mostantól fogva boldognak hirdet minden nemzedék,*

éltek, és akiket a katolikus egyház a szentek közé iktatott; valamint azokra is, akik Angliában éltek, de nem avatta őket az egyház szentté.

A 39 Cikkely foglalkozott részletesen a szentek, és a képek tiszteletével, és mivel az Oxford-mozgalom vissza akart térni az anglikán egyház alapjaihoz, ahol a szentek kultusza jelentős szerepet töltött be, ezért ezt a kérdést is újra felvetették. A cikkelyek megírásakor a szentekkel kapcsolatos kijelentések nem csak a katolikus egyháztól való elszakadást segítették elő, hanem azoknak a katolikusoknak is szóltak, akiknek dönteniük kellett, hogy belépnek-e az anglikán egyházba. Ennek a döntésnek a segítésére szerepeltek a cikkelyekben a szentek tiszteletével kapcsolatos kijelentések, amelyek a helyes tiszteletet mutatták be, elvetve a kor helytelen szokásait, mégis megőrizve a szentek tiszteletét, jelezve, hogy nem a protestáns hitújítás útján haladnak.

A traktátusokban a szentek tisztelete jelen volt. Több traktátus megjelenését egy-egy szent ünnepéhez kapcsolták, sőt három olyan prédikációt is tartalmaztak, amelyeket valamelyik szent ünnepére írtak.⁵²² A traktátusok is a homíliák⁵²³ módszerét követték, vagyis először a Szentírásból próbálták meg levezetni az adott szócikk pontos jelentését, majd az egyházatyák írásai következtek, végül a különböző anglikán tanítók írásain keresztül értelmezték.

Elsősorban azt kell látni, hogy az evangélikusok részben, a reformátusok teljesen elvetették a szentek képeinek, szobrainak tiszteletét, és mindenfajta liturgiát, amely a szentekkel kapcsolatba hozható. A katolikus egyház életében a középkorban nagy szerepet kapott a szentek tisztelete. Ezért az anglikán egyház a *via media* útján haladva egy olyan középutat próbált keresni, amely elveti a képek és a szobrok tiszteletét, a szentek közbenjárását Istennél, hisz az egyedüli közbenjáró Krisztus, – ugyanakkor megőrzi a szentek tiszteletét, mivel ők Isten közelében vannak, és példájukkal segítenek minket, hogy a helyes úton tudjunk járni.

A 38. traktátus⁵²⁴ végén Newman olyan kijelentéseket sorolt fel, amelyek segítették a kor emberét abban, hogy jobban megértse az anglikán közösség tanítását. Többek között a következő mondatot írta le:⁵²⁵

⁵²² Tract Number 52 – Szent Máté; Tract Number 54 – Szűz Mária látogatása Erzsébetnél; Tract Number 57 – Szent Márk ünnepe; Tract Number 60 – Szent Fülöp, és Jakab ünnepe Vö. *Tracts for the Time*, Vol. I-V., J. G. F. and J., Rivington, London 1836-1841.

⁵²³ Azokról a homíliákról van szó, amiket az anglikán egyház teológiájának tekintünk.

⁵²⁴ Vö. *Tracts for the Times*, Vol. I., J.G.F. and J., Rivington, London 1841.

⁵²⁵ Ez a traktátus Newman nevéhez fűződik.

*A szentek direkt segítségül hívása veszélyes gyakorlat, mert azt a képzetet kelti, hogy olyan tiszteletet adunk nekik, amely csak a teremtőt illeti meg egyedül.*⁵²⁶

Bár a szentek tiszteletét megőrizte az anglikán egyház, elvetette a protestáns gyakorlatot, amely szerint a szentek Istennél vannak, de semmiféle különleges módon nem tisztelték, és nem is emlegették őket, és elvetették a katolikus gyakorlatot is, vagyis azt, hogy a szentek közbenjárására Isten csodákat enged meg, mivel ez azt az érzést kelthetné, mintha a szentek átvennék Isten szerepét és így a Teremtő helyére kerülnének.

A traktátus végén még egyszer visszatért a szentek segítségül hívására, felsorolva néhány olyan „dédelgetett hibát”, amely káromlásnak számított.⁵²⁷

Egy újabb pontban is ellenzem a római egyházat, de úgy gondolom, hogy elég annyi, hogy megtegyem vallomásomat és így hagyjam. És ezt is teszem, csak egy kérdést teszek fel. Melyik mond inkább ellent a pápistáknak, a cikkelyek, vagy én? Az egyedüli szigorú rész a Cikkelyekben a Mise áldozatával van kapcsolatban, amelyet istenkáromló mesének, veszélyes csalásnak nevez. A tanítást viszont a tisztítóhellyel, a bocsánattal, tisztelettel és imádással kapcsolatban, amelyet az ereklyék és képek felé tanúsítunk, 'dédelgetett dolognak' nevez, hiába nincs szentírási alapja, sőt inkább ellenkezik Isten szavával.

Ha összehasonlítjuk a szentek tisztelete és a szentmise közötti kapcsolatot, akkor a szentek és ereklyék tisztelete volt a nagyobb bűn Newman szemében. Első olvasatra ez a vélemény eléggé lesújtó a képek és a szobrok tisztelőivel kapcsolatban. De látni kell azt a tényt is, hogy ebben az esetben egy olyanfajta tiszteletről beszélt, amely nem

⁵²⁶ *That the direct invocation of Saints is a dangerous practice, as tending to give, often actually giving, to creatures the honour and reliance due to the Creator alone.* 38. Traktátus, in *Tracts for the Times*, Vol. I., J.G.F. and J., Rivington, London 1841, 6.

⁵²⁷ *I might add other points in which also I protest against the Church of Rome, but I think it enough to make my confession in Hall's order, and so leave it. And having done so, I will ask you but one question. Which says more against Popery, the Articles or I? The only severe words in the Articles being, that "the Sacrifice of Masses" "were blasphemous fables a dangerous deceits;" whereas the "doctrines concerning Purgatory, Pardons, Worshipping, and Adoration, as well of images as of relics, and also Invocation of saints," are only called "a fond thing," vainly invented, and grounded upon no warranty of Scripture, but rather repugnant to the Word of GOD."* 38. Traktátus, in *Tracts for the Times*, Vol. I., J.G.F. and J., Rivington, London 1841, 220.

az Isten dicsőségéről, hanem a szentek imádásáról szolt. Vagyis Isten imádásának a helyébe a szentek imádása került. Ez a hozzáállás egy olyan negatív kapcsolatot hozhat létre a szentek és a hívők között, amelyben a szentek Isten tiszteletétől eltéríthetnek. Viszont, ha az Istent az őt megillető imádással tiszteljük, akkor a szentek tisztelete is megfelelő lehet.

A szentek tisztelete mellett Mária tiszteletéről is kell beszélni. Amíg az anglikán egyház az első néhány században mindent megtett, hogy a protestáns egyházakat követve a háttérbe szorítsa a szentek tiszteletét, addig Mária tisztelete is a háttérbe szorult, annak ellenére, hogy a Szentírásból levezethető Mária kiemelt szerepe.

Az 54. traktátus foglalkozott Mária tiszteletével, méghozzá John Keble írását olvashatjuk, amelyet Mária Erzsébetnél tett látogatása ünnepére írt.⁵²⁸

4.1. A szentek tisztelete Newman írásaiban

Ennek a fejezetnek azt a címet is adhatnánk, hogy a *szentek közössége*, két ok miatt is: az egyik, hogy a hitvallásban ezzel a mondattal utalunk arra, hogy elfogadjuk a szentek létezését, másfelől *Az Anyaszentegyház Misztériuma* c. könyv szentekről szóló részének ezt a címet adták.⁵²⁹

A Nícea-Konstantinápolyi hitvallást, így a szentek közösségét mind a protestáns, mind az anglikán egyház elfogadta, ugyanakkor tiszteletük alatt nem ugyanazt értették. A protestáns egyházak teljesen elvetettek minden szentekkel kapcsolatos kultuszt, amíg az anglikán egyházakban ez megmaradt. Így Newman azzal a kérdéssel találta magát szembe, hogy a szentek tisztelete valójában egy téves katolikus felfogás, amitől meg kell szabadulni, vagy a szentek tisztelete elleni fellépés nem más, mint a liberalizmusnak egyik megjelenési formája.

⁵²⁸ 54. traktátus: *Sermons for Saints' Days and Holidays. No. 2, The Annunciation of the Blessed Virgin Mary.* Vö. 54. Traktátus, in *Tracts for the Times*, Vol. IV. J.G.F. and J., Rivington, London 1841, 98.

⁵²⁹ NEWMAN J.H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Center Of Newman's Friends, Budapest 1998.

Newman már anglikán korában elkezdett foglalkozni ezzel a kérdéssel. Próbálta levezetni azoknak a szenteknek a tiszteletét, akik az anglikán egyház számára fontosak voltak. Ez a törekvése egész életét meghatározta. Önmagában a szentek tisztelete nem jelentett gondot az anglikánoknak, az igazi problémát a szentek tiszteletével kapcsolatos kultuszok és a szentek közbenjárásának a kérdése okozta. A szentek az anglikán meghatározás szerint azok, akik az Istennél vannak, de ennél többet nem tudunk róluk.

Mivel az anglikán egyház nem fogadta el a pápa személyét, ezért új kritériumrendszert kellett találni. Hogyan lehet eldönteni valakiről, hogy szent; az anglikán közösségnek van-e joga szenteket szentté avatni, vagy csak azokat tisztelheti, akiket a katolikus egyház ünnepel. Newman a fő kritériumot a szeretet gyakorlásában látta.⁵³⁰

A szentek tisztelete valójában az örök életben való hit egyik megnyilvánulása. A szentek azok, akik az egyházban előttünk jártak és már az örök életre jutottak, így nekünk is bátorságot adnak arra, hogy kövessük őket.⁵³¹ A szentek egyfelől Isten kegyelmének a hirdetői voltak, másfelől a tetteik által Istenhez méltón éltek. Ez a kettősség mutatja, hogy nem saját erejükből voltak méltók arra, hogy beléphessenek az Isten országába, hanem Isten kegyelme segítette őket, hogy méltók legyenek Őhozzá.

Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy mi a helyzet a cselekedetekkel. Vagyis amíg a protestáns egyházak kiemelték a hit által való üdvösség fontosságát és így a tetteket a háttérbe szorították, addig Newman felfogásában fontos szerepet játszottak a cselekedetek. Newman a szentek tiszteletét nemcsak a hitből, hanem a tettekből is levezette, így a szentekről alkotott véleménye közelebb állt a katolikus egyházhoz, mint a protestánsakhoz. Bár ezek a jótettek nem látványos cselekedetek, nem hivalkodtak a többi ember előtt, – sokkal inkább Isten, mint az ember dicsőségére szolgáltak.⁵³² A hitet el lehet rejtteni a szívbe, de a cselekedeteket nem. Newman

⁵³⁰ *Az Isten Egyházához az tartozik, aki nemcsak beszél róla, vagy védelmébe veszi és szemléli, hanem az is, aki szereti. A szeretet bizonyítéka annak, hogy Krisztushoz tartozunk. A Krisztus és Egyháza iránti szeretetnek a próbája a szeretet azok iránt, akiket ténylegesen látunk. „Aki nem szereti testvérét, akit lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát? (1. Jn 4, 20)”* NEWMAN, J.H., *Az Anyaszetegyház Misztériuma*, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 108.

⁵³¹ *A Szentek az új teremtés boldog és tökéletes példaképei, akiket az Úr az erkölcsi világba helyezett. Amint „az egek Istennek, a Teremtőnek dicsőségét hirdetik”, úgy a Szentek valóságos és igazi tanúi a kereszténység Istenének, és minden országban hirdetik Annak hatalmát és kegyelmét, Aki őket teremtette.* NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, NEWMAN, J.H., *Az Anyaszetegyház Misztériuma*, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 109.

⁵³² *Vannak emberek, akik a világ szemében ugyanolyanok, mint a többiek, szívükben azonban nagyon különböznek tőlük. Nem feltűnősködnek, ugyanúgy haladnak a csendes, megszokott úton, mint a többiek. Valójában mégis azt gyakorolják, hogy szentek legyenek az égben. Minden tőlük telhető megtesznek,*

leírásában a tettek is rejtve voltak a külvilág elől, és így a jótettek titokban születtek, amik elsősorban Isten dicsőségére szolgáltak.

Newman szemében a szenteknek volt egy másik tulajdonsága is, amit csak nehezen lehet megfogalmazni. Egy olyan belső tisztaságról beszélt, amely csak az Istentől származhat, vagyis a szentség Isten ajándéka, és ez az ajándék átalakítja és vonzóvá teszi a személyiséget a többi szent számára is. Ez a szentség egy olyan tulajdonság, amelyet elsősorban a szentek képesek megérezni a másokban, és ez a tapasztalat formálja, alakítja a kapcsolatukat. Ez a szentség egy mélyebb kötődést képes létrehozni azok között, akik Istenben így részesültek.⁵³³ Így a szentség nem a tettekben nyilvánul meg, hanem a szívükben hordozzák, ugyanakkor ez egy olyan mély kapcsolat, amely az egész személyt képes átalakítani. A szentek közössége Newman írása szerint már most jelen van, a másik ember személyén keresztül érezhetővé válik ez a mély kötődés Istenhez, ami erőt ad azoknak, akik szintén mélyebb kapcsolatban vannak a Mindenhatóval. Ez a közös a szentekben, ugyanakkor életük teljesen különböző. A szentség nemcsak egyfajta módon valósítható meg, hanem minden szent más-más módon éli meg azt a különleges ajándékot, amellyel Isten megáldotta.⁵³⁴

Newman a túl sok szent megünneplését káros dolognak tartotta, mert a középkorban túl sok szentet ünnepeltek meg munkaszünettel, ami inkább lustává tette a híveket, mint növelte volna a vágyukat az életszentség iránt. Ezenkívül a szentek tisztelete mellé különleges liturgiák is társultak, amelyek mágikus hatalommal, isteni tulajdonságokkal ruházták fel őket, így egyes szentekakár Isten helyére kerültek. A szentek közössége Newman számára azt jelentette, hogy nem illeti meg őket egyesével

hogy megváltozzanak és Istenhez hasonlóká váljanak, hogy Istennek engedelmeskedjenek, önmagukat fegyelmezzék és a világról lemondjanak. Az igazi vallásosság a szívben elrejtett élet. Noha nem létezhet cselekedetek nélkül, ezek mégis többnyire rejtett tettek, rejtett szeretet, titkok, imádságok, rejtett önmegtágadások, titkos küzdelmek és rejtett győzelmek. NEWMAN, J.H., Az Anyaszetegyház Misztériuma, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 110.

⁵³³ *Noha nincs jogunk másokat megítélni, hanem az ítéletet Istenre kell bízunk, mégis bizonyos, hogy a valódi szent ember az igazi szent, noha olyannak látszik, mint a többiek, mégis van benne titkos erő, mellyel a hozzá hasonlókat magához vonzza, és hatást gyakorol mindazokra, akik valami hasonlót hordoznak magukban, mint ő. Gyakran ez lesz a bizonyítéka annak, vajon mi is olyan lelkiütemek vagyunk-e, mint Isten szentje, és vajon gyakorolnak-e ők hatást mireánk is? NEWMAN, J.H., Az Anyaszetegyház Misztériuma, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 111. (Véleményem szerint itt Hurrelre gondolt, akihez mély baráti szálak fűzték.)*

⁵³⁴ *A Szentek nagyon különbözők: különbözőségeik Isten művészetének jelei. Bármennyire is különböznek ők egymástól, és bármilyen sajátos is volt kötelességük útja, abban mindnyájan hősök voltak. NEWMAN, J.H., Az Anyaszetegyház Misztériuma, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 111.*

a tisztelet, hanem csak közösségben, amennyiben ez a tisztelet Isten dicsőségére szolgál.⁵³⁵

Newman értelmezésében a szentek tisztelete nem volt más, mint az Isten iránti tisztelet kifejezése, mivel a szentek Isten dicsőségét hirdetik. A szentek tisztelete kötelesség, vagyis elvetette azokat, akik lustaságból minden szentet tiszteltek, és azokat is, akik a XIX. században nem adták meg a kellő tiszteletet a szenteknek.⁵³⁶

A szentek tiszteletének a háttérbe szorulása miatt lelki éhségben szenvedtek az anglikán hívek.⁵³⁷ Elveszítették a kapcsolatukat a korábbi korok keresztényeivel, nem tudták követni azok példáját, elfelejtkeztek azokról, akik hitben előttünk jártak.

Newman a szentek életének a megírásakor figyelt fel az anglikán szentek életére, és életük tanulmányozásával fontos hangsúlyt helyezett a tiszteletükre. Mária és a szentek tisztelete szétválasztható Newman műveiben, mégis kiegészíti egymást ez a két téma.

4.2. Mária és a szentek tisztelete az anglikán egyházban

Az anglikán egyházban már a 39. *Cikkelyben* megjelentek a szentek tiszteletével kapcsolatos kérdések. Bár nem tagadták a szenteket, nem dobták ki a szobrokat és festményeket, mint a reformátusok, de fontos kérdéssé vált a helyes tisztelet. A 39.

⁵³⁵ *Néhány évszázaddal ezelőtt túl sok szent ünnepnapját ülte meg az Egyház. Ez az ünneplés a lustaság kimentésére is szolgált. De ami még rosszabb, sok keresztény ahelyett, hogy Istent dicsőítette volna szentjeiben, abba a nagy és szinte hihetetlen eltévelyedésbe esett, hogy egyes szenteket olyan tiszteletben részesített, mely közel volt az istenimádáshoz.* NEWMAN, J.H., *Az Anyaszetegyház Misztériuma*, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 111.

⁵³⁶ *Ma az emberek a másik végletbe estek. A szentek ünnepeit, bármilyen kevés van, nem részesítik kellő figyelemben. Az ember már csak ilyen: mindig megtalálja a módját, hogyan vonja ki magát a kötelességteljesítés alól, s így aztán az egyik vagy másik végletbe esik. Ha rest vagy szorgalmas, mindkét eset hibás. Ha rest, elhanyagolja kötelességét az emberek iránt, ha szorgalmas, elhanyagolja a kötelességét Isten iránt.* *Parochial and plain Sermons* NEWMAN, J.H., *Az Anyaszetegyház Misztériuma*, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 112.

⁵³⁷ *Az emberek idővesztésnek tartják, hogy az egyházi év szerint rendezkedjenek be. Így veszítenek, amikor csökkentik a vallásos élet emléknapijait. Elveszítik azt a szabályrendszert, mely meghatározott időben lelkiük elé állította a kapcsolatukat a másik ember életével. Egy idő óta lelki éhhalál fenyeget bennünket, miközben az igazság szavát elfojtják, vagy legalább is tompítják. És miért mindez? Mert mi ezeket a vallásos megemlékezéseket egész éven át elhanyagoljuk.* NEWMAN, J.H., *Az Anyaszetegyház Misztériuma*, Internationa Center of Newmans Friend, Budapest 1998, 112.

cikkely és a 35. cikkely felsorolta azokat a homíliákat, amelyek az anglikán egyház tanítását tartalmazták. A 21 homília közül kettő érintette a szentek tiszteletét, az első a templom helyes használatáról szólt,⁵³⁸ a második a bálványimádást ítélte el. A 7. beszéd a helyes imádságról szólt, így ez is érintette a szentek tiszteletének a kérdését.

Az első beszédben a homília írója a templom méltóságáról beszélt, amelyet a Szentírásból vezetett le. A templom, a szent sátor az Ószövetségben a szövetség ládáját és az Isten nevét őrizte, az Újszövetségben pedig Krisztus a templomban tanította az embereket, – ezzel nem megszüntette, hanem kiemelte a templom iránti tiszteletet.

A templom a keresztények számára a szentmise helye és ott Isten igazságában és szentségében részesülünk. A szent hegy, ahol megosztjuk vele a sátrat, ahol imádjuk és dicsőítjük az Ő szent Nevét a szentekkel együtt. Az örök haza az örök királyságnak, a mennynek az előképe, amelyet Isten nekünk készített.

A beszédben az Isten háza volt az a hely, ahol jelen voltak a szentek, de ez a jelenlét nem a szentek tiszteletéről szólt, mivel ők éppúgy részesei Isten dicsőségének, mint ahogy mi is részesei leszünk.

A második homília a bálványimádás bűnére figyelmeztetett. A beszéd első részében összefoglalta az előző szakaszt, vagyis azt, hogy hogyan kell helyesen használni a templomot, és utána a bálványimádásról írt. Ezt a kérdést is a Szentírás értelmezésével kezdte, és összegyűjtötte a bálványimádás forrásait.⁵³⁹ A beszéd az Ószövetségben található bálványimádás elleni fellépésekkel kezdődik. A Szentírás számtalan helyen tartalmazott olyan leírásokat, amelyek arra figyelmeztettek, hogy Istent sérti a bálványimádás, mivel Isten elé helyeznek tárgyakat, bálványokat. Sok próféta harcolt a különböző helytelen elképzelések ellen, tehát feltételezzük, hogy hosszú ideig jelen volt a választott nép életében a különböző bálványok tisztelete.

Az Újszövetség is foglalkozott a bálványimádás bűnével, de a legtöbb részben nem a képek tisztelete, hanem a bálványoknak áldozott hús evése számított bűnnek.

⁵³⁸ *Of the right use of the Church, in Certain Sermons or Homilies appointed to be read in Churches, In the time of the late Queen Elizabeth of famous memory*, Printed by John Bill, London 1562.

⁵³⁹ *Mindenekelőtt az Ószövetségben halálra ítélik a bűn elkövetőit és irtóznak a bálványimádástól vagy a képek tiszteletétől, mint valódi bálványimádástól, vagy a képektől maguktól, különösen a Templomban, ahol oly sok van belőlük, hogy ez majdnem végtelen munka megemlékezni mindegyikről a maga helyén ugyanúgy.*

And first of all, the Scriptures of the olde Testament, condemning and abhorring aswell all Idolatrie or worshipping of Images, as also the very Idoles or Images themselves, specially in Temples, are so many and plentifull; that it weere almost an infinite worke, and to bee contined in no small volume, to record all the places concerning the same. Vö. *Sermons, or Homilies*, T. and J. Swords, New York 1815, 133.

A beszéd második felében⁵⁴⁰ az egyházatyák írásain keresztül a szentek és a képek tiszteletét a korai egyház életében betöltött szerepükön keresztül próbálta meg megközelíteni. Az Palesztínán kívül eső területeken más volt az ősegyház élete, Ószövetségben, mivel az egyház nemcsak a zsidóságból állt, hanem egyre nagyobb létszámban tértek át görögök, akik nem ismerték a zsidók szigorú törvényeit a képek és a szobrok készítésével, tiszteletével kapcsolatban, hanem olyan környezetből érkeztek, ahol a képek készítése művészetnek számított. A beszéd számtalan egyházatyát idézett, aki a különböző bálványimádások ellen lépett fel. Az első néhány században természetes volt, hogy készítettek képeket, képmásokat, ugyanakkor bizonyos tiszteletadás ellenkezett a kereszténység felfogásával. Szent Ágoston is felszólalt a káros tisztelet ellen, amikor a halottak, valamint a sírok tiszteletével kapcsolatban elterjedt hibás gyakorlatokra lett figyelmes.⁵⁴¹

A *homília* írója részletesen levezette az egyházatyák tanításán keresztül a szentek, a képek és a szobrok tiszteletét. Az egyházatyák írásainak az értelmezése után áttért az egyháztörténelemben megjelenő eseményekre. Felsorolta azokat a zsinatokat, amelyek a képek tisztelete ellen nyilatkoztak.

A beszéd harmadik részében a képek túlzó tisztelete ellen fejtett ki tanítást, mivel a képeket nemcsak tisztelték, hanem imádták, így Isten helyére kerültek, vagyis ezek a képek bálványokká váltak.⁵⁴² A beszéd összegyűjtötte azokat a kifejezéseket, amelyek félrevezethették a keresztényeket és próbálta azoknak az eredetét felderítve a helyes útra terelni a szentek tiszteletét.

⁵⁴⁰ Vagy több részletben mondták el a beszédet, vagy a prédikáció közepén szünetet tartottak, egyházi éneket énekeltek, hogy a hallgatóság felfrissüljön, és így tudjon továbbra is figyelni.

⁵⁴¹ *Szent Ágoston volt a legműveltebb az összes régi doktorok között, Maximuszhoz írt XV levelében azt mondta, hogy tudja, hogy senkit a halottak közül, és semmi mást, amit Isten alkotott, nem lehet Istenként tisztelni a katolikus keresztények szerint, ami abban a városban is jelen volt, ahol éltek. Megjegyezte Szent Ágoston, hogy az ilyen, mint a tisztelete a halandóknak, vagy a teremtményeknek, – nem katolikus keresztény dolog.*

Saint Augustine, the best learned of all ancient doctours, in his xv. Epistle to Maximus sayth, know thou that none of the dead, nor anie thing that is made of GOD, is worshipped as GOD of the Catholique Christians, of whom there is a Church also in your Towne. Note that by Saint Augustine, such as worshipped the dead, or creatures, be not Catholique Christians. Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 180.

⁵⁴² *Most hallottuk többször, hogy milyen világosan, milyen erőteljesen és hogy mennyi helyen ellenzi az Isten igéje nemcsak bálványimádást és a képek tiszteletét, hanem magát az imádást és a képeket is.*

NOW ye haue heard how plainely, how vehemently, and that in many places, the word of GOD speaketh against not onely idolatrie and worshipping of images, but also against idols and images themselues. Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 297.

Az Újszövetségben viszont lehetett már ábrázolni Istent, ennek az oka Krisztus, aki testté lett. Bár a Római levélben Szent Pál fellépett a képek készítői ellen, mivel a képek elterelték a figyelmet az Isten imadásáról.⁵⁴³

Később megengedték, hogy bizonyos képeket készítsenek és Krisztuson kívül más szenteket is ábrázoljanak. De felhívták a figyelmet arra, hogy a képeket nem illeti meg az imádat, vagyis semmiféle Istennek kijáró tisztelettel nem szabad körülvenni ezeket az alkotásokat.

A beszéd kitért a patrónusok, a közbenjárók és az imádat helyes és helytelen voltára, veszélyeire is.

A patrónusokról: később a templomokat védőszentek, patrónusok alá helyezték, sőt az oltároknak is voltak patrónusai. Ennek a gyökere a szerző szerint a görög templomok tiszteletéből eredt, mivel ott az épületeknek is, templomoknak is megvoltak a maguk védői.

A közbenjárásról: Isten megengedte, hogy a szentek közbenjárására csodák történjenek, ugyanakkor ezzel kapcsolatban tévhit is elterjedt, így például az az elképzelés, hogy Isten nem hallgatja meg az imádságunkat, vagy az, hogy egyedül nem képes segíteni, szükség van egy szent közbenjárására.

Az imádról: számtalan eset volt, hogy bizonyos képeket imádattal vettek körül, leborultak a képek előtt, letérdeltek, és Istennek kijáró tisztelettel vették körül a szentek képeit, amit a Jelenések könyve határozottan megtiltott.⁵⁴⁴ A képek ilyen tisztelete, leborulni előttük, térdet hajtani, vagy gyertyát égetni, teljesen hibás cselekvés.⁵⁴⁵

⁵⁴³ Róm 1,23 *A halhatatlan Isten fölségét fölcserélték a halandó ember, a madarak, a négy lábúak és a csúszómászók képmásával.*

⁵⁴⁴ Jel 19,10 *Lába elé borultam, hogy imádjam, de ő így szólt: „Vigyázz, ne tedd! Szolgatársad vagyok, neked és testvéreidnek, akik tanúságot tesznek Jézusról. Az Istent imádd!” Mert Jézus tanúsága a prófétaság lelke.*

⁵⁴⁵ *Ezt tanítja Lactantius – és még sokan, akiket túl sok lenne ide felsorolni – a gyertyák gyújtásáról a templomban, vagy a képek és bálványok előtt: mivel megjelenik mindkettő fajtája ennek az örültségnek, ezért így, mint az oka és tette, mi olyanok vagyunk a gyertyás vallásunkkal, mint a pogány bálványimádók. Mit jelent a pogányok bálványimádó példája, hogy tömjént égettek, aranyat ajánlottak fel a képeknek, felakasztottak mankókat, láncokat, hajókat, lábakat, kezeket, egész férfi és női testeket akasztottak fel viaszból a képek előtt, úgy gondolva rájuk vagy a szentekre (ahogy ők mondják), hogy meg fogják szabadítani a siránkozástól, betegségtől, a fogságtól, vagy a hajótöréstől?*

Thus farre Lactantius, and much more, too long heere to write, of candle lighting in Temples before Images and Idoles for religion: whereby appeareth both the foolishnesse thereof, and also, that in opinion and acte, wee doe agree altogether in our candle religion, with the Gentiles idolaters. What meaneth it that they, after the example of the Gentiles idolaters, burne incense offer vp golde to Images, hang vp crouches, chaines, and ships, legges, armes, and whole men and women of waxe, before images, as

A képek tisztelete valójában eltérít az igaz vallásosságtól, amelyet János apostol a szegények szolgálatában látott.⁵⁴⁶ *Az igazi vallásosság, ami Isten tetszésére van, nem abból áll, hogy felállítunk, festünk, aranyozunk, ruhába öltöztetünk, díszítünk néma és halott képeket (amelyek bár nagy bábuk és babák, – haszontalan bálványimádás, elfecsérelt játék), sem csókolgatni őket nem való, befedni őket, térdelni, felajánlani nekik valamit, fogni őket, gyertyát állítani eléjük, lábukat, kezeket vagy egész testeket viaszból előtűk felakasztani, vagy imádkozni és kérni őket vagy a Szenteket, hogy adjanak meg olyan dolgokat, amelyeket egyedül csak az Isten tud megadni. De mindez hiú és még inkább visszataszító és elítélendő Isten előtt.*⁵⁴⁷ *A mennyei királyság, az irgalmasság Atyja hozza nekünk Jézus Krisztusért, a mi egyedüli Megváltónkért, Közbenjárónkért és Ügyvédünkért a Szentlélekkel, egy halhatatlan, láthatatlan és leginkább dicsőséges Isten, legyen övé minden tisztelet és hálaadás, dicsőség a világ végéig. Amen.*⁵⁴⁸

Az anglikán egyház kialakulásakor olyan teológiát szerettek volna létrehozni, amely vonzó az Angliában élő katolikusok számára is. Amely ellenezte a helytelen liturgikus gyakorlatokat, ugyanakkor lehetőséget biztosított arra, hogy továbbra is

though by them, or Saints (as they say) they were deliuered from lamenesse, sicknesse, captiuity, or shipwracke? Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 213.

⁵⁴⁶ *Megjegyzem, hogy kérellek téged, mint legjobb szolgája és tanult doktora az évszázadnak, a mi Megváltó Krisztusunk idejének leginkább érthetőbb tanítása, hogy nem Isten szolgálata vagy vallási elfogadása a képek tisztelete; de a szegények segítése, ami eleven képe Istennek Szent János szerint, aki azt mondta, ez a tiszta és igazi vallásosság Isten, az Atya előtt: segíteni az árvákat és az özvegyeket a szenvedéseikben és tisztának tartani magunkat a világtól.*

Note, I pray you, how this most ancient and learned Doctour, within one hundred yeeres of our Sauuour Christes time, most plainly teacheth, that no seruice of GOD, or Religion acceptable to him, can bee in honouring of dead images: but in succouring of the poore the liuely images of GOD, according to Saint Iames, who sayth, This is the pure and true Religion before GOD the Father, to succour fatherlesse and motherlesse children, and widowes in their affliction, and to keepe himselfe vndefiled from this world. ? Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 263.

⁵⁴⁷ *True Religion then and pleasing of GOD, standeth not in making, setting vp, painting, gilding, clothing and decking of dumbe and dead images (which bee but great puppets and babies for old fooles in dotage, and wicked idolatrie, to dally and play with) nor in kissing of them, capping, kneeling, offering to them, in sensing of them, setting vp of candles, hanging vp of legges, armes, or whole bodies of waxe before them, or praying, and asking of them or of Saints, things belonging onely to GOD to giue. But all these things bee vaine and abominable, and most damnable before GOD. ? Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 281.*

⁵⁴⁸ *To the which his heauenly kingdome, GOD the Father of mercies bring vs, for Iesus Christs sake our onely Sauuour, Mediatour, and Aduocate, to whom with the holy Ghost, one immortall, inuisible and most glorious GOD, be all honour and thankesgiuing, and glory, world without end. Amen. Vö. Sermons, or Homilies, T. and J. Swords, New York 1815, 312.*

megmaradjanak a sokak által kedvelt vallási szokások. Nem gyökeresen szakított a szentek, a képek tiszteletével, hanem a helyes tiszteletből kiindulva helyezte el ennek alapjait. Az Angliában élő konzervatív hitű réteg a liturgiában nem vett észre olyan változásokat, amelyek teljesen elszakították az ősök szokásaitól. Az új anglikán teológia vonzónak bizonyult a konzervatív anglikán családok részére is. Radikálisabb változás a katolikus üldözés kialakulásakor ment végbe, ugyanakkor Anglia távolabbi vidékein, valamint egyes családok továbbra is megőrizték a katolikus hitüket és folytatták a hagyományokat. A szentek közbenjárásának a tanítását megőrizték a családon belül, és ha nem is beszéltek róla nyíltan, mégis fontos szerepet töltött be a hétköznapi imádságaiban.

5. Mária és a szentek közbenjáró hatalma John Henry Newman beszédeiben

Newman egész életét végigkísérte a szentek életének a kutatása, de megtérése után a szentek és a Szűz tisztelete új jelentést kapott. A szentekre nemcsak mint példaképekre tekintett, akik előttünk jártak, és most már közösségben vannak Istennel, hanem mint közbenjárókra, akik életükkel segítenek utat mutatni és közbenjárnak értünk Istennél. Newman a Szent Szűz tiszteletét a „szentek közösségéből” vezette le, ugyanakkor Szűz Mária személyén kívül más szentekkel is foglalkozott, az anglikán szenteket is összegyűjtötte. Megtérése után nem lett törés a tanításában, tovább haladt azon az úton, amin addig is, bár nagyobb hangsúly került a közbenjárás tanítására, valamint a szentekhez szóló imádságok is előtérbe kerültek.

Érdeemes egy pillantást vetni arra is, hogy a protestáns egyházakban miért alakult ki a szentek tiszteletének és a szentek közbenjárásának a tagadása. Nemcsak a képi ábrázolás, hanem minden kultusz megszűnt, ami kapcsolatban állt a szentek tiszteletével, ugyanakkor az egyházalapítók és a hitvallások megfogalmazói bizonyos mértékig tisztelték a szenteket, de kiemelték Krisztus különleges szerepét. Később a szentekkel kapcsolatos kultuszok kikoptak a gyakorlatból, ugyanakkor néhány közösségben továbbra is megmaradt a patrónus és a helyi gyülekezethez kötődő szentek

tisztelete. Később egyre több kép és szobor készült a protestáns vallásújítókról, és – bár nem nevezték őket szenteknek –, úgy tisztelték őket mint patrónusokat, akik a közösségnek jó példát adtak. Úgy tűnik, mintha lenne egy vágy az emberben a szentek tisztelete iránt, és a protestáns közösségek a katolikus szentek tagadása után ezt az űrt valami mással töltötték ki. A XIX. században Angliában szerették volna teológiailag is alátámasztani a szentek tiszteletét. El kellett dönteni, hogy ez a gyakorlat helyes-e, nevesíteni kell-e a szenteket, vagy csak úgy tisztelik őket, ahogy a többi protestáns egyház teszi.

A protestáns egyházak elfogadhatatlannak tartották azt a tanítást, hogy a szentek közbenjárnak értünk. Tagadták a közbenjárást, mivel az egyedüli közvetítő Krisztus, és az Ő személyét nem lehet helyettesíteni.

A szenteknek sokszor tulajdonítottak csodatevő erőt. Úgy gondolták, hogy különleges szerepet töltenek be a csodákban, közbenjárásukkal Isten hathatós segítségét kapják meg, sőt bizonyos esetben a csodát a szenteknek tulajdonították és nem Istennek, ezért nem az Örökkévaló segítségét kérték a bajban, hanem valamelyik szentét. Különböző kultuszok is kapcsolódtak a tiszteletükhöz, vagyis olyan imádságok, zarándoklatok, felajánlott adományok jelentek meg, amelyek a szenteket kiemelték a mennyben lévők közül, és így titokzatos egyezségek jöhettek létre, ami azt a látszatot keltette, mintha ki lehetne játszani őket Isten akarata ellen, valamint a szentek nagyobb hatalommal rendelkeznének Istennél.

A Mária-tisztelet túlzásai egyre jobban felhívták a figyelmet arra, hogy a szentek tiszteletével kapcsolatban pontosítani kell a helyes magatartást, és el kell hagyni a káros viselkedési formákat. Ez a folyamat a katolikus egyházon belül is megtörtént, sok esetben úgy, hogy egy szerzetesrendre bízta a kegyhelyek fenntartását, a kultusszal szemben előtérbe helyezték a szentmisén való részvételt és a szentgyónás elvégzését. Visszaszorultak azok a babonás hiedelmek, amelyek rossz irányba vitték a hívőket és a zarándokhelyeken elhangzó prédikációk által Krisztus mint közbenjáró személye, a helyes Mária-tisztelet, és a szentek visszafogott tisztelete került előtérbe. Ez nem azt jelentette, hogy minden olyan helytelen tisztelet kiszorult az egyszerű emberek vallásgyakorlásából, amely nem egyeztethető össze a katolikus egyház tanításával, hanem csak annyit, hogy az ilyen imádságok és a helytelen vallásgyakorlatok a háttérbe szorultak.

Az Oxford-mozgalom segítségével az anglikán egyház újra felfedezte a szentek szerepét, és mint példaképekre tekintett rájuk, akik életükkel tanúságot tettek Krisztus

szeretetéről. Fontos feladatnak tekintették, hogy összegyűjtsék az angol egyház szentjeit.⁵⁴⁹ Ide tartoztak azok, akik Anglia területén éltek és akiket a katolikus egyház a szentek közé sorolt, de azok is, akik nem tartoztak a katolikus szentek közé, de az angliai tevékenységük méltóvá tette őket, hogy a szentek között tiszteljék. Új kritériumrendszert kellett kidolgozni a szentek tiszteletével kapcsolatban.

Ennek a kettősségnek az egyik gyökere talán az, hogy a Szentírásból nem lehetett levezetni a szentek tiszteletét,⁵⁵⁰ míg az egyházatyák írásaiban számtalan olyan helyet találunk, ahol a szentek és az ő közbenjárásuk előtérbe került, és így fontos szerepet töltöttek be az egyház életében. Az anglikán egyház dogmatikai alapjainak számító cikkelyek tartalmazták azokat a homíliákat, amelyek a szentek, képek tiszteletével részletesen foglalkoztak. A kor műveltségéhez hozzátartozott az egyházatyák írásainak és a Szentírásnak az ismerete, amelyek elsősorban a bálványimádás bűne ellen szóltak.

5.1. A szentek közbenjárásának tanítása Newman írásaiban

Az anglikán egyház megőrizte a szentek tiszteletét, bár bizonyos imádságokat, liturgiákat a háttérbe szorított. Newman fontos feladatnak tekintette a szentek tiszteletének visszaállítását. Ezenkívül azzal a kérdéssel is foglalkozott, hogy a szenteknek tulajdoníthatunk-e valamilyen közbenjáró szerepet.

Newman megtérése előtt nem beszélt a szentek közbenjárásáról, csak megtérése után említette műveiben. Viszont felfogását ismerve érdemes megfigyelnünk megtérése után írt műveit is, mivel ezekben részletesen foglalkozott a szentekkel. Személyében egy olyan anglikán írt róluk, aki a szentekkel kapcsolatos tanítást átvette, és átelmélkedte. Az addigi tisztelete tovább virágzott katolikusként. Nemcsak egyszerűen

⁵⁴⁹ Az anglikán egyház önmagát Anglia területén Angol Egyháznak nevezte: (Church of England), bár a XX. századra már az *Anglican Communion* megnevezés a jellemzőbb.

⁵⁵⁰ Jézus több alkalommal kérte az Atya segítségét a csodák megtétele előtt, valamint sokszor beszélt arról, hogy bármit kérünk az Ő nevében, meg fogja adni az Atya. A protestáns egyházak számára Krisztus az egyedüli közbenjáró az Isten és az emberek között, a szenteknek így semmiféle szerepük nincs.

meghajolt az egyház tanítása előtt, hanem ezek a kijelentések komolyan átgondolt tanítást tartalmaztak.. Így írt a közbenjáró imáról:

*Mivel a közbenjáró ima az Egyház életének alapvető tétele, az is bizonyos, hogy – Isten akaratának megfelelően – a „szentség” ezeknek a közbenjárásoknak az éltető ereje és ez adja meg ezek hatékonyságát is.*⁵⁵¹

A közbenjáró imádságot kétféleképpen érthetjük. Egyfelől mi, akik a küzdő egyház részei vagyunk, imádkozunk egy másik emberért; másfelől azok, akik Isten dicsőségében, szentségében részesültek, imádkoznak, közbenjárnak Istennél értünk.

A közbenjárás tanítása Szent Ciprián korában vetődött fel, az üdvösség kérdésével kapcsolatosan, a visszaélések miatt, ugyanis a keresztényüldözések után kialakult az a gyakorlat, hogy a mártírok pénzért imádkoztak másokért. Eszerint Isten meghallgatja azoknak az imádságát, akik szentül élnek, jótetteikkel, szenvedéseikkel érdemeket szereztek Istennél.

A közbenjárásról Newman így írt:

*A vakon született ember szavai is kifejezik a természetes, józan emberi fölfogást: „azt azonban, aki istenfélő és teljesíti akaratát, meghallgatja.” (Jn 9, 31) Az apostolok is megerősítik ezt: „az igaznak imája sokat elér” és „bármit kérünk, megkapjuk Tőle, hiszen megtartjuk parancsait.” (1Jn 3,22)*⁵⁵²

Ezekben a leírásokban arra láttunk példát, hogy imádkozhatunk mások üdvösségéért, és ennek az imának az értékét az életszentség alapozza meg. Azok, akik Istennél vannak, már különleges módon részesülnek a szentségében, az egyház őket nevezi szentnek. Ez az állapot alkalmassá teszi őket, hogy közbenjárjanak értünk, nem Isten helyett, hanem Istent kérve számunkra.

⁵⁵¹ Vö. NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, 71.

⁵⁵² Vö. NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, 71.

5.2. Mária és a szentek közbenjárásának tagadása a protestáns egyházakban

A protestáns egyházakban az Isten és az ember közötti egyedüli közvetítő Jézus, ezért a szentek közbenjárását, vagy akár a másokért mondott imádságot tiltották. A Szentírásban viszont találunk olyan helyeket, ahol a szentek és az angyalok segítségét kérték. Sőt, Jézus is kérte az apostolokat, hogy imádkozzanak. Ezt az imádságot érthetjük úgy is, hogy azok, akik a mennyben vannak, képesek imádkozni. Így írt erről a 103. Zsoltár: *Áldjátok az Urat, angyalai, mind, ti hatalmasok, kik teljesítitek parancsait, és lesitek a szavát! Áldjátok az Urat, égi seregek, mind, ti szolgálói, kik teljesítitek akaratát!*⁵⁵³ A szentek nemcsak Istent dicsőítik, hanem velünk együtt és értünk imádkoznak. Erre utalt a Jelenések könyve: *a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt. Hárfa volt mindegyiknél és tömjénnel tele aranycsészéje – ezek a szentek imádságai.*⁵⁵⁴ A protestánsok az 1Tim 2,5⁵⁵⁵-re hivatkozva úgy értelmezték, hogy az egyedüli közvetítő Krisztus, és elutasították a szentek imádságát. Az egyházatyák a kezdeti időktől fogva azt tanították, hogy a szentek közbenjárnak, imádkoznak értünk. Erről így írt Hermász:

*De azok, akik hanyagok és lusták az imádságban, mindent kételkedve kérnek az Úrtól; pedig az Úr nagyirgalmú és mindenkinek ad, aki kételkedés nélkül kér tőle. Téged a dicsőséges angyal erősített meg, és oly nagy imádságot kaptál tőle, meg tétlen se vagy, akkor hát miért nem kérsz az Úrtól értelmességet, és megkapod azt?!*⁵⁵⁶

Láthatjuk, hogy a Szentírásban mind a két megközelítés jelen volt, vagyis az, hogy az egyedüli közvetítő Krisztus, és az is, hogy a szentek és az angyalok velünk együtt és értünk imádkoznak. Az egyházatyák ezt az utóbbi elképzelést erősítették

⁵⁵³ Zsolt 103,20-21

⁵⁵⁴ Jel 24,8.

⁵⁵⁵ 1Tim 2.5-6 Hiszen egy az Isten, egy a közvetítő is Isten és ember között: az ember Krisztus Jézus, aki váltságul adta magát mindenkiért és tanúságtételül a meghatározott időben.

⁵⁵⁶ Hermász: *A pásztor*, in *Az Ókeresztény egyház és irodalma I-XX.* (szerk. Vanyó L.,) SZIT, Budapest 1980-2009, III. 311.

munkáikban, felhívva a figyelmet a közbenjárás fontosságára. A XVI. században a protestáns egyházak a Szentírást helyezték a középpontba, így háttérbe került a teológiai hagyomány és az egyházatyák munkássága, mert a Szentírásból szerették volna levezetni az összes hittételt.

A szentek közbenjáró hatalmának az elvetésével együtt számtalan olyan imádság is elmaradt, amelyben a szentek szerepeltek, a szobrokat, képeket eltávolították a templomokból, az ereklyéket elégették. Néhány helyen mégis megmaradt bizonyos szentek tisztelete és a másokért való imádság. Ez a közbenjárás, ahogy Pál apostol mondja, *és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik*⁵⁵⁷ – ez egy olyan imádság, amellyel a másikat szívemben hordozom, és segítem Istenhez közelebb jutni.

Kálvin János a következőképpen vallott a szentek közbenjárásáról:

Meg van mondva, hogy mindaz, aki segítségül hívja az Istennek nevét, megmentetik (Joel 2,32). Ezért a Szentírás tanítása szerint könyörgéseinket Istenhez intézzük a mi Urunk, Jézus Krisztus nevében, aki a mi védőnké lett, mivel nélküle nem leszünk méltók arra, hogy legyen Isten elé való járulásunk (Ef 3,12; Zsid 4, 16; Jn 16,24). Hogy mi nem könyörgünk a szentek által, vagy a szentekhez, amint általánosan szokás, azt nekünk nem szabad bűnül felróni. Mivel ugyanis nekünk cselekedetünkben az van parancsolva, hogy lelkiismeretünk határozott legyen, mi nem tudnánk imádságunkban kellő mértéket tartani. Mi követjük azt a szabályt is, mely nekünk adatott, hogy t.i. ha őt nem ismerjük és igéje nekünk nem prédikáltatott, hogy akarátának bizonyossága legyen előttünk, mi nem tudjuk őt segítségül hívni. Ám az egész Szentírás egyedül ő hozzá utasít, hogy őt imádjuk. Mi több, ő imádságainkat a fő- és legkiválóbb áldozatként becsüli, amely által mi hódolatunkat fejezzük ki az ő fensége előtt aszerint, amint az ötvenedik zsoltárban tanúsítja és így könyörgéseinket teremtményekhez intézni és ide s továbóborolni, oly dolog, amely meg van tiltva, ha nem akarunk szentségtörés bűnébe esni. Más patrónusokat, vagy védőket keresni, mint a mi Urunkat, a Jézus Krisztust, erről mi úgy vélekedünk, hogy nincs választásunkra, vagy szabadságunkba adva. Igaz, hogy egymásért imádkozni tartozunk, amíg idelent élünk, ámde hogy a holtakhoz meneküljünk, mivel a Szentírás ezt nekünk nem mutatja, ezt a merényletet szerte széjjel felkarolták és karolják még most is, arra figyelmeztetnek, hogy

⁵⁵⁷ Kol 1,24. Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az Egyháznak javára.

*maradjunk meg az egyszerűségben, mint oly korlátok között, amelyeket Isten állított fel, hogy visszautasítson minden kíváncsiszkodást és vakmerőséget. Mert sok oly könyörgést koholtak, amelyek telve vannak borzasztó istenkáromlással, mint aminő az, hogy Szűz Máriától azt kéri, hogy parancsoljon Fiának és gyakorolja felette uralmát, s hogy őt mindazok üdvössége, élete és reménysége kapujának nevezik, akik benne bíznak.*⁵⁵⁸

A Szentírásban találunk olyan helyeket, ahol Jézus azt mondta az apostolainak, hogy imádkozott értük, sőt arra kérte őket, hogy ők is imádkozzanak. Pál apostolnál is említette, hogy a közösség imádkozott valakiért, de nem látunk arra példát, hogy a halottakért imádkoztak.

5.3. Mária és a szentek közbenjárása az anglikán egyházban

Az anglikán egyház tanításának az alapja az evangélikus egyház tanítása volt, és később átvettek néhány megfogalmazást a református egyház tanításából is. A szentek tiszteletével kapcsolatban kicsit másféle úton haladtak, mint a kontinensen tartózkodó reformátorok. Mivel az angol reformáció elsősorban politikai, és nem vallási eredetű volt, ezért számtalan kérdéssel kapcsolatban csak később foglaltak állást.

Az Oxford-mozgalomnak köszönhetően a szentek tisztelete újra fontossá vált az anglikán egyház tanításában, és felmerült az a vágy is, hogy újra össze kell gyűjteni a szenteket. A XX. században az anglikán közösség számtalan híres keresztényt nevezett szentnek, többek között: *Maximilian Kolbét*,⁵⁵⁹ *Dietrich Bonhoeffert*,⁵⁶⁰ *Martin Luther King-et*,⁵⁶¹ *Oscar Romerot*,⁵⁶² *Lucian Tapiedit*⁵⁶³ és az Ugandai vértanúkat is.⁵⁶⁴

⁵⁵⁸ Vö. Kálvin János, *Franciaország református egyházainak hitvallása*, in Kálvin János *Kisebb művei a rendszeres theologia köréből*, Református Egyház Könyvtár IX., Pápa 1912, 119-120

⁵⁵⁹ Maximilian Kolbe (1894-1941), ferences pap, haláltáborban halt meg a II. Világháború végén.

⁵⁶⁰ Dietrich Bonhoeffer (1906 - 1945), német evangélikus lelképásztor és mártír. A náci ellen harcolt, az ellenállás egyik szervezője volt. Koncentrációs táborban halt meg.

⁵⁶¹ Martin Luther King (1929 - 1968), anglikán pap, aktivista, és az Afrika-Amerika polgári jogok mozgalom vezetője volt. A legfiatalabb, aki a Nobel Békédíjat megkapta.

⁵⁶² Oscar Romero (1917 - 1980), El Salvador katolikus püspöke, később érseke volt.

Láthatjuk, hogy ezek a szentek nemcsak a katolikus egyház által szentként tisztelt személyek, hanem olyanok is, akik protestáns közösségekhez tartoztak, vagy katolikusok voltak, de az egyház még nem emelte őket az oltárra. Tehát két részre lehet osztani őket: a hagyományos angol szentek,⁵⁶⁵ és a modern angol szentek.⁵⁶⁶ Ezeknek a szenteknek a listáját a *Lambeth konferencia* 1958-as irányelvei szerint állították össze. Közöttük találjuk John Henry Newmant is.

A XIX. században egyre népszerűbbekké váltak a szentek és Mária személye is, akik elsősorban példaképek, vagyis Krisztus követői voltak, akiknek élete a helyes útra vezet minket.

⁵⁶³ Lucian Tapiedi (1921 - 1942), pápai anglikán tanár, akit a Japán invázió alkalmával öltek meg nyolc anglikán pappal együtt.

⁵⁶⁴ A Katolikus egyház Lwanga Szent Károlyt és 22 társát tiszteli. Az Anglikán egyház James Hanningtont nevezte ki püspöknek, akit Ugandába érkezését követően II. Mwanga király ölt meg. Rajta kívül még Janani Jakaliya Luwum-t tisztelik ugandai vértanúnak, akit 1977-ben öltek meg.

⁵⁶⁵ Nagy Alfréd Wessex királya, I. Károly Anglia és Írország királya, William Laud, Canterbury érsek, Aelred of Hexham, Rievaulx apátja, Benedict püspök, Wearmouth apátja, Kentigern, Cumbria püspöke, Wulfstan, Worcester püspöke, Richard Rolle of Hampole, lelki író, Brigid, Kildare apátja, Chad, Lichfield püspöke, Felix, East Angles apostola és püspöke, Cuthbert, Lindisfarne püspöke, William of Ockham, Alphege, Canterbury érseke, Anselm of Canterbury, Canterbury érseke, Mellitus, London első püspöke, Julian of Norwich, misztikus és lelki író, Dunstan, Canterbury érseke, Alcuin of York, dikónus, Tours apátja, The Venerable Bede, szerzetes Jarrow-ban, , Aldhelm, Sherborne püspöke, Augustine of Canterbury, Canterbury első érseke, Petroc, a nyugati vidék missziósa, Columba apát Ionában, Missionary, Richard, Chichester püspöke, Alban, első Britt vértanú, Etheldreda, Ely apátja, Swithun, Winchester püspöke, Osmund, Salisbury püspöke, Oswald, Northumbria királya, és vértanú, Aidan, Lindisfarne püspöke és missziós, Birinus, Dorchester püspöke, Wessex apostola, Ninian, Galloway püspöke, Hildegard, Bingen apátja, látnok, Theodore of Tarsus, Canterbury érseke, William Tyndale bibliafordító és vértanú, Robert Grosseteste, Lincoln püspöke, filozófus, tudós, Paulinus, York érseke, misszionárius, Wilfrid, misszionárius püspök, Edward hitvalló, Anglia királya, Cedd, Lastingham apátja és East Saxons püspöke, Willibrord of York, püspök Frisia apostola, Margaret, Skócia királynője, misztikus, Edmund Rich of Abingdon, Canterbury érseke, Hugh, Lincoln püspöke, Hilda, Whitby apátnője, Edmund mártír, Kelet Anglia királya, Thomas Becket mártír, Canterbury érseke.

⁵⁶⁶ Lancelot Andrewes, Winchester püspöke, lelki író, teológus, William Bedell, Kilmore püspöke, lelki író, a Bibliát írte, a Book of Common Prayer-t olaszra fordítja, Thomas Bray SPCK alapítója, Charles Henry Brent, Fülöpszigetek első episzkopális püspöke, John Bunyan, lelki író, Joseph Butler, Durham püspöke, filozófus, Josephine Butler, szociális reformer, John Donne pap és költő, Julia Chester Emery, a missziók támogatója, Nicholas Ferrar, diakónus Little Gidding Community alapítója, George Herbert, pap és költő, Richard Hooker, pap, teológus, John Keble, pap, taktátus szerző és költő, Thomas Ken, Bath és Wells püspöke, Edward King Lincoln püspöke, C. S. Lewis, akadémikus, író kritikus, lelki író hitvédő, William Law, pap, lelki író, Frederick Denison Maurice pap, Bernard Mizeki, MaShona apostola és mártír, John Mason Neale, pap, himnusz szerző, John Henry Newman, bíboros, traktátus szerző és teológus, Florence Nightingale, nővér és szociális reformer, John Coleridge Patteson, Melanesia első püspöke és martyr, Edward Bouverie Pusey, pap traktátus szerző, Samuel Seabury, Észak amerika első anglikán püspöke, George Augustus Selwyn, Újzéland püspöke, Jeremy Taylor, Down és Connor püspöke, William Temple, Canterbury érsek, Evelyn Underhill, lelki író, Isaac Watts, himnusz szerző, Charles Wesley, evangélikus himnusz szerző, John Wesley, pap, evangélikus himnusz szerző, William Wilberforce, szociális reformer.

A katolikus egyház viszont a szenteket mint közbenjárókat is tiszteli, vagyis olyan személyekként tekint rájuk, akik Istennél vannak imádságukkal segítenek bennünket, és mi imádságainkkal kérhetjük az ő segítségüket életünkre.

Mária és a szentek közbenjárása új tanítás volt az anglikán teológiában. Az Oxford-mozgalom a Szentírás jobb megértéséért az egyházatyákat kezdte el tanulmányozni, akik egyértelműen állást foglaltak a szentek közbenjáró hatalma mellett,

A protestáns egyházak egyik kifogása a szentek közbenjárásával kapcsolatban az, hogy a szentek valójában még nem támadtak fel, és így képtelenek arra, hogy Istennél közbenjárjanak értünk. Máriáról azt tanítja az egyház, hogy őt Isten maga mellé vette testestül, lelkestül, és így különleges módon képes közbenjárni értünk.⁵⁶⁷ A jobb latornak Jézus azt ígérte, hogy még ma vele lesz a paradicsomban, vagyis nemcsak a világ vége után fog bekövetkezni a szentté válás, hanem ez előbb fog megtörténni.⁵⁶⁸

Newman így írt az imádságról:

*[Az imádság] az angyaloknak és a szenteknek a szava, az egyháznak és a gyermekeinek, és mindazoknak, akik birtokolják a fegyvert, amelyet ő rendelt, mestere a törvénynek a látható világban. Ez a fegyver az imádság ereje, amely lehetővé teszi, hogy elérjük azt, ami lehetetlennek látszik.*⁵⁶⁹

Egy másik helyen azt mondta: *Krisztus földi barátainak erőt ad, hogy imádságaikkal az erényeket gyakorolják.*⁵⁷⁰

*Mennyivel inkább a természetfeletti rendhez tartozó szentek birtokolják azt a kiváltságot, hogy Isten és az ember között közbenjárnak a földön?*⁵⁷¹

⁵⁶⁷ Vö. FRIEDEL, J.F., *The Mariology of Cardinal Newman*, 327.

⁵⁶⁸ Ezzel a kérdéssel Newman egy olyan könyvében foglalkozik, ahol egy haldokló álmát írja le az ítéltről, és az Istennel való találkozásról. Vö. *Collected Poems and the Dream of Gerontius*, Fisher Press, Sevenoaks 1992.

⁵⁶⁹ *This is the world, of the Angels and Saints, of the Church and her children, all of whom possess a weapon by which they render themselves masters of these laws of the visible universe. This weapon is the power of prayer, which renders possible what seems impossible of achievement. Parochial and plain Sermons Vol. III, Longmans, London 1891, 116.*

⁵⁷⁰ The friends of Christ on earth give power to their prayer by the practice of virtue. *Parochial and plain Sermons Vol. III. Longmans, London 1891, 355.*

⁵⁷¹ How much more in the supernatural order must not Saints possess the privilege of being intercessors on earth between God and man? *Parochial and plain Sermons Vol. III., Longmans, London 1891, 358.*

Newman anglikán napjaiban a földi élet értelmét így határozta meg:

*Imádság, dicséret, közbenjárás és más imádságos szolgálat az élők feladata, és ennek a végsőig kitartó imádságnak minden más alá van rendelve.*⁵⁷²

Ez a nézőpont új értelmezést jelentett az anglikán teológiában. Az imádság és a másokért végzett imádság egy olyan feladattá vált, amelyet az egyház tagjának el kell végeznie, vagyis kötelessége, és amelynek minden más alá van rendelve. Imádkozni tehát nemcsak erényes dolog, hanem kötelességünk is.

Newmannak számtalan barátja volt, és naplójegyzetei arról tanúskodnak, hogy barátaikért imádkozott.⁵⁷³ A tizenéves Newman egy jegyzetfüzetbe írta fel azoknak a nevét, akiket imádságban hordozott, a füzet utolsó bejegyzései hetvenkét évvel később, két évvel halála előtt történtek, így voltak olyanok, akikért hetven éven keresztül imádkozott. A következő címkék voltak a füzetében: *protestánsok, akik kedvesek nekem, akik hűvösek, istengyermekei, unokatestvérek, katolikusok, jótevők, ír barátok, megtértek, halottak.*

A másokért végzett imádság a protestáns egyházak számára nem volt általános gyakorlat, de azért előfordult. A halottakért nem imádkoztak, mivel ha már a mennyben vannak, akkor fölösleges, ha meg nincsenek ott – a protestánsok nem hisznek a tisztítóűz létében –, akkor nem érdemes értük imádkozni. Newman egyik barátja, *Walter Mayers*, aki tanára is volt, 1828-ban halt meg, és a naplójegyzeteiből tudjuk, hogy Newman halála után 42 évvel még mindig imádkozott érte, misét mutatott be a lelki üdvéért halálának évfordulóján.⁵⁷⁴

Newman egy 1835. február 22-én elhangzott beszédében, Szűz Mária közbenjárásáért való imádságról tanít:⁵⁷⁵

⁵⁷² *Prayer, praise, intercession, and other devotional services are made the object and business of life, one in which devotion is the end to which everything else subserves, Parochial and plain Sermons Vol. III., Longmans, London 1891, 334.*

⁵⁷³ Vö. BOYCE, PH., *Mary*, 79.

⁵⁷⁴ NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XXV, 38.

⁵⁷⁵ Vö. *Parochial and Plain Sermons*, Vol. III., Longmans, London 1891, 363.

Krisztus meghalt, és ezzel azt az előjogot adományozta az embernek, amely magától értetődően tartalmazta, vagy magába foglalta a legközelebbi hasonlatosságot saját magával, a közbenjárás előjogát... Krisztus közbenjárt fentről és közbenjárt és letről is ... Az Ő imádsága egy magasabb szinten van, és nemcsak magáért járt közben, hanem másokért is.

Newman számára a közbenjáró imádság gyerekkorától fogva természetesnek számított, és ezt egész életén át gyakorolta. Newman ezt a nézetét a Szentírás világos tanításaként fogta fel.⁵⁷⁶

Pusey-nak írt levelében szintén részletesen foglalkozott a közbenjáró hatalommal.⁵⁷⁷

...ti Sion hegyéhez járultatok, az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez, az angyalok ezreihez, az égben számon tartott elsőszülöttek ünnepi sokadalmához és gyülekezetéhez, mindnyájunk bírójához, az Istenhez, a tökéletes igazak lelkeihez, az új szövetség közvetítőjéhez, Jézushoz, a ránk hulló vérhez, amely hathatósabban kiált, mint Ábelé.⁵⁷⁸ Mit jelent az, hogy az igazak lelkéhez, ha nem azt, hogy valamilyen módon mások képesek jót tenni, áldani, vagy segíteni minket? Az a kifejezés, hogy a tökéletes igazak lelkeihez járulunk, annyit jelent, hogy imádkoznak értünk, ez bizonyára az az imádság, amely a teremtményeket felülről képes megáldani.

A Szentírásban számtalan helyet találunk, ahol a hívek egymásért imádkoztak, például az Apostolok Cselekedeteiben, amikor Péterért⁵⁷⁹ imádkozott a közösség.

Christ died to bestow upon man that privilege which implies or involves all others, and brings him into nearest resemblance to Himself, the privilege of Intercession... Christ intercedes above, and he intercedes below... His prayer therefore takes a higher range, and contemplates not himself merely, but other also. Vö. Parochial and Plain Sermons, Ignatius Press, San Francisco 1997, 311.

⁵⁷⁶ *Prayer in its effect, though the idea is so familiar to us, is in of the greatest of mysteries and miracles, yet it is the clear doctrine of Scripture. Vö. BOYCE, PH., Mary, 81.*

Az ima hatásos, bár az idea annyira ismerős számomra, az egyike a legnagyobb titoknak és csodának, mégis a Szentírásan alapszik. Vö. Parochial and Plain Sermons, Vol. III, Sermon Noters, 42.

⁵⁷⁷ *Difficulties felt by Anglicans, Vol.II, 70.*

⁵⁷⁸ Zsid 12, 23-24.

⁵⁷⁹ ApCsel 12,5 Míg Pétert fogva tartották a börtönben, az egyház állandóan imádkozott érte az Istenhez.

Newman nem csak azt fogadja el, hogy egymásért imádkozhatunk, hanem azt is, hogy a szentek Istennél közbenjárnak az emberekért.

Mária közbenjáró hatalmáról így írt Newman:

*Örökké közbenjár a hittel teli harcolókért, és Ő a mi igazi patrónusunk, és az, hogy az örök ellenségeskedés, amely fennáll a nő és a kígyó között, amíg a kígyó erősen hazudik mint Kísértő, – a második Éva és Isten anyja kezében a fegyver az imádság.*⁵⁸⁰

Newman a fogalmak pontosítása érdekében különbséget tett a közbenjárás és a megváltás között. Krisztus az egyedüli megváltó, aki Máriát eleve megóvta a bűntől. Az Ő imádsága is olyan kedves Isten előtt, mint a mi imádságaink: *nincs különbség közöttük, csak fokozatban, és tökéletességben.*⁵⁸¹

5.3.1. A Newman által elfogadott anglikán szentek

Az anglikán egyházban a szentek tisztelete a háttérbe szorult. Ennek két oka volt: az egyik a katolikus egyházon belül gyakorolt kultuszok voltak, amelyek rossz hírben álltak az anglikánok szemében, a másik a liberalizmus, amely miatt a szentek életszentségét megkérdőjelezték.

Az Oxford-mozgalom a szentek tiszteletét újra a középpontba helyezte, és meghatározta azokat, akik az anglikán egyház számára jelentős személyiségek voltak, és életszentség hírében álltak.

⁵⁸⁰ ...perpetual intercession for the faithful militant, and taht our very relation to her must be that of clients to a patron, and that, in the eternal enmity which exists between the woman and the serpent, while the serpent's strength lies in being the Tempter, eht weapon of the Second Eve and Mother of God is prayer. NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, Vol II., 73.

⁵⁸¹ *Sermon Notes*, p.118, in NEWMAN, J. H., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, Vol. I-XXXII, The Final Step, November 1843- October 1845, Oxford University Press, Oxford 1995-2006, XXII., 68.

Mivel a katolikus egyházon belül a pápának van joga, hogy szenteket adjon az egyháznak, hogy ex-katedra kihirdesse és engedélyezze szentéletű emberek tiszteletét; az anglikán egyháznak nehézséget okozott, hogy ki az a személy, aki egy-egy szentéletű angolt példaképként állíthat az egyház elé, valamint ezek az új szentek mennyire lesznek elfogadottak az egész egyház számára.

Az Oxford-mozgalom nagy befolyást gyakorolt az anglikán egyházra, elsősorban a High Church-re, de a traktátusokon, valamint az oxfordi egyetemen tanuló teológusokon keresztül szinte minden anglikán közösségre.

Newman a következő szentek életét állította össze munkájában:⁵⁸² Szent Gundleus legendája, Edelwald története és Bettelin legendája. Newman Ezt a könyvet 1843-44-ben írta, még megtérése előtt, amikor már visszavonult a közszerepléstől, hogy az elmélkedésnek szentelje az idejét.

Szent *Gundleus Wales*-ben élt, 500 körül. Egy legenda maradt fenn az életéről, amelynek az igazságtartalmát Newman megkérdőjelezte, ugyanakkor felhívta a figyelmet a leírás valós elemeire. Szent Gundleus életének rövid ismertetése után arról beszélt, hogy a legtöbb szentről azt se tudjuk, hogy mi volt a neve, aztán vannak olyanok, akiknek ismerjük a nevét, majd olyanok is, akiknek csak a halála körülményeit vagy életük néhány tettét ismerjük. Viszont vannak olyan szentek is, akiknek az életéhez sok legenda fűződik. Ha ezek a legendák nem is felelnek meg mindig a valóságnak, nem szabad ezért az egész személyt elfelejteni. Erre utal Szent András apostol bizonytalan eredetű írása, amely András szájába adott olyan szavakat, amelyeket valószínűleg nem ő mondott, de ezek a szavak nem álltak messze Szent András személyétől.⁵⁸³ Szent Gundleus leszármazottja volt Szent Cadoc, aki szintén

⁵⁸² NEWMAN J. H., *Lives of the English Saints*, London 1901.

⁵⁸³ *Aki például, okkal hibát talál Szent András cselekedeteiben, noha nem hiteles leírása, amit az Apostol mondott a keresztet meglátva: „Fogadd Ó Kereszt, az én mesterem Krisztus tanítványát, aki rajtad függött.”. Nem biztos, hogy a szent így kiáltott a keresztet meglátva, de nem kellett volna valami ilyesminek történnie? És sok különbséget találunk az igazi szavak, amelyeket lefordítottak és az elképzelt szavak között, mint a valószínű és a megtörtént beszélgetésben, amelyek különböző időben és helyen történtek?*

Who, for instance, can reasonably find fault with the Acts of St. Andrew, even though they be not authentic, for describing the Apostle as saying on sight of his cross, “Receive, O Cross, the disciple of Him who once hung on thee, my Master Christ”? For was not the Saint sure to make an exclamation at the sight, and must it not have been in substance such as this? And would much difference be found between his very words when translated, and these imagined words, if they be such, drawn from what is probable, and received upon rumours issuing from the time and place? NEWMAN, J. H., *Modern Hagiology*, John W. Parker, London 1846, 244.

uralkodó volt. Álmában egyszer egy angyal jelent meg neki, aki a következő kinyilatkoztatást adta:⁵⁸⁴

Az Ég Királya, a Föld Ura küldött hozzád, aki ezt üzeni: Fordulj egész szíveddel az Ő szolgálatára, mivel téged kiválasztott és megváltott, amikor Őt felemelte a kereszttel. Meg fogom neked mutatni az egyenes utat, amelyen meg kell maradnod, hogy örököld az Isten örökségét. Emeld fel az eszedet, nem érdemes olyannal foglalkozni, ami romlandó, nem lelki. A folyó partján van egy domb és ahol a fehér csataló áll, ott van a lakások helye.

Halálát kalózok és rablók okozták, de halála előtt fiára bízta a birodalmat. Sírjához betegeket vittek, akik a sírhoz érve a szent közbenjárását kérve meggyógyultak.⁵⁸⁵

Szent Edelwald életét, aki a 700-as években élt egy ének mondta el. Newman ezt az éneket értelmezte. Ennek tanúsága szerint a VIII. században élt szerzetesek *Béda Venerabilis* kortársai voltak. Béda személyisége azért jelentős, mert írásai mind a mai napig fennmaradtak. A XVI. században ezeknek a szent szerzeteseknek csontjai eltűntek.

A harmadik szent, akiről írt, *Szent Bettelin*, Stafford védőszentje. A történet szerint egy nemes ember egy ír hercegnőt vett feleségül, akinek egy erdőben kellett megszülnie a gyermekét, és ott kellett hagynia, míg segítségért mentek. A csecsemőt a farkasok etették. Bettelint a Croyland monostor vette pártfogásába, *Ethelbald* király uralkodása alatt, akinek a nevéhez sok csoda fűződött.

⁵⁸⁴ *The King of heaven, the Ruler of earth, hath sent me hither;” thus it spoke; “that ye may turn to His ministry with your whole heart. You He calls and invites, as He hath chosen and redeemed you, when He mounted on the Cross. I will show you the straight path, which ye must keep, unto the inheritance of God: lift up your minds, and for what is perishable, slight not your souls. On the river’s bank there is a rising ground; and where a white steed is standing, there is the place of thy habitation.* NEWMAN, J. H., *Lives of English Saints*, James Toovey, London 1844. 6.

⁵⁸⁵ *Amikor már közeledett a vég, akkor Szent Dubriciuszhoz küldetett, Llandlaff püspökéhez és Szent Cadocért, saját fiáért. Később fogadta a Szent Útravalót és március 29-én az Úrhoz tért meg. Egy angyal mutatta meg a sírját és a betegeket, kérve a közbenjárását, meggyógyította.*

When his end was approaching, he sent to St. Dubricius, Bishop of Llandaff, and to St. Cadoc his own son. From the hands of the latter he received his last communion, and he passed to the Lord on the 29th of March. An angelic host was seen about his tomb, and sick people, on invoking his intercession, were healed. NEWMAN, J. H., *Lives of English Saints*, James Toovey, London 1844. 7.

A történetben fontos szerepet tölt be az is, hogy Bettelin ír származású volt. Az írek és az angolok a XIX. században nem voltak túl nagy barátságban, Newman mégis egy ír származású szent életét mutatta be, aki egy angol város patrónusa lett. A három szent, akik a X. század előtt éltek, nem a hivatalos szentté avatási eljárásban nyerték el ezt a kitüntető címet, hanem a régebbi hagyomány szerint azért, mert tiszteletük folytonosan fennmaradt, és csodák kötődtek a nevükhöz.

5.3.2. Az anglikán „szentek” tisztelete és szerepe

Az Oxford-mozgalom nem tudta befejezni a munkáját, így a szentek tiszteletével kapcsolatos művek csak részben készültek el. A 90. traktátus megjelenése és Newman megtérése után a Mozgalom veszített lendületéből. 1843. szeptember 9-én, megtérése előtt Newman egy listát állított össze, amelyben felsorolta az angol szenteket. Ez az írás az apológia mellékleteként jelent meg.⁵⁸⁶ A felsorolt utolsó szent *Richard Fox* volt, aki 1528-ban, még az anglikán egyház létrejötte előtt halt meg. Newman nem foglalkozott a felsorolásban azokkal, akik a XVI. században, vagy az után éltek.⁵⁸⁷

Ebben a leírásban Newman szerényen azt írta, hogy tévedhet, sőt nem teljes az általa összeállított lista, de ez mégis egy fontos lépés az anglikán hagiográfia összeállításában.⁵⁸⁸ Elsősorban azok nevét írták fel, akik Anglia területén születtek, éltek, vagy haltak meg mint hittérítők, tanítók, vagy prédikátorok.⁵⁸⁹

⁵⁸⁶ *Apologia pro vita sua* D melléklete, 213. oldal. Csak az angol változat tartalmazza.

⁵⁸⁷ Az anglikán szentek listáját, akik a szakadás után éltek, nehéz pontosan meghatározni. Felmerül a kérdés, hogy VIII. Henriket közéjük kell-e sorolni, Cranmert és a többi előljárót, akik sokszor véres kézzel üldözték a katolikusokat, mennyire illeti meg a szent kifejezés. Valószínűleg a kezdeti idők nehézségeit látva Newman ezért hagyta abba a szentek összeírását a XVI. század közepén.

⁵⁸⁸ *Ez csak egy első esszé, és valószínűleg van benne jó pár hiányosság, de hasznos lehet másoknak, mint egy lépés előre, Anglia teljes hagiográfiája felé.*

It is but a first Essay, and has many obvious imperfections; but it may be useful to others as a step towards a complete hagiography for England. Apologia pro vita sua, 213.

⁵⁸⁹ *Megfontoltan és szabadon tartalmazza azoknak a szenteknek a sorozatát, akik Angliában születtek, bár néha azon kívül éltek és dolgoztak, de valami módon kapcsolódtak a mi országunkhoz, bár Anglián kívül*

A szentek tiszteletét mindig az egyes anglikán közösség a helyi hagyományából vezették le. Azok a közösségek, amelyekben megtartották a szentek napjait, több ünnepet is átvettek az új anglikán szentek ünnepei közül.

Az anglikán szentekre úgy emlékeztek vissza mint példaképekre, akik életükkel utat mutattak, de nem tudnak közbenjárni értünk. Néhány szent életéhez társult konkrét terület, amelyen az a szent különleges segítséget képes adni.

Összegzés

A XIX. században az anglikán egyház nagy változáson ment keresztül. Az Oxford-mozgalom segítségével újra kellett tárgyalni sok olyan kérdést, amelyben az anglikán közösségek gyakorlata és teológiája eltért egymástól. Ide tartozott a szentek tisztelete is. Az evangélikus és a református egyház hatására a szentek tisztelete teljesen háttérbe szorult, sok templomból eltávolították a képeket, a szentek szobrait elégették, az ereklyéket elrejtették. A XVI. században a cikkelyekben és a homíliákban még nem jelent meg ennyire erősen a szentek tiszteletének a tiltása. Károsnak és bálványimádásnak tartották a szobrok és a képek tiszteletét, de nem tiltották be. A reformáció terjedésével a szentek és a képek tisztelete még inkább a háttérbe szorult. A liturgikus naptárban megmaradtak bizonyos ünnepek, de a szentek tiszteletével kapcsolatban csak annyit fogadtak el, hogy ők Istennel „közösségben vannak,” mint ahogy az a hitvallásban is szerepel.

Az egyházatyák beszédeit és tanításait vizsgálva új értelmet nyert a szentek tisztelete. A vértanúk élete magvetés volt az egyházban, akiknek a példáját sok keresztény követte. A szentek iránti tisztelet így megerősödött, és új jelentést is nyert. A szentek elsősorban életük példájával jártak előttünk, vagyis Krisztus követésére adnak példát, és mivel már Istennél vannak, ezért képesek arra, hogy értünk imádkozzanak, közbenjárjanak a küzdő egyházzért.

születtek, például misszionáriusok vagy prédikátorok, vagy a lelki vagy világi uralkodók, vagy a szerzetes intézmények vagy házak alapítói.

He has considered himself at liberty to include in the Series such saints as have been born in England, though they have lived and laboured out of it; and such, again, as have been in any sufficient way connected with our country, though born out of it; for instance, Missionaries or Preachers in it, or spiritual or temporal rulers, or founders of religious institutions or houses. Apologia pro vita sua, 212.

A Szent Szűz élete különleges jelentőséggel bírt, mivel Mária, aki testestül-lelkestül az égbe vétetett, közbenjár értünk Istennél. Amíg a legtöbb protestáns azért nem fogadta el a szentek közbenjárását, mivel a halottak nincsenek Istennél, és így képtelenek közbenjárni értünk, addig Szűz Máriáról a katolikus egyház azt tanította, hogy különleges kegyelemben részesült, vagyis Isten maga mellé emelte az égbe.

A közbenjárás gondolata egy újabb mélységet kölcsönzött Newman gondolatainak. Newman már gyerekkorában hitt abban, hogy van értelme a másik emberért imádkozni, és anglikán korszakában számtalan beszédében és írásában megjelent ez a gondolat, hogy a szentek közbenjárnak értünk. Mária tisztelete mindig is közel állt Newmanhoz, ami a szentek iránti tiszteletét csak még jobban növelte. Egy alkalommal arról is beszélt, hogy nincs lényeges különbség a szentek és Mária között, csak fokozatbeli.

Az anglikán egyháznak újra fel kellett fedeznie az anglikán szenteket, elsősorban azokat, akik Anglia területén éltek. Ide tartoztak azok, akik a történelem homályába veszttek, de sírjuk, nevük és tiszteletük mégis fennmaradt az utókor számára. Közülük három olyan szentet emelt ki Newman, akik a VI-VIII. században éltek, és személyükhöz számtalan csoda, legenda fűződött.

A későbbi korokban újabb szenteket keresett az anglikán egyház, olyanokat, akiket a katolikus egyház elfogadott, a pápa személye ünnepélyesen oltárra emelt. Aztán olyan szentéletű emberek életével is foglalkoztak, akiket Róma nem tisztelt szentként. Az anglikán közösség olyanokat is a szentek közé emelt, akik nem voltak anglikánok, de életükkel és példájukkal mégis nagy hatást gyakoroltak az anglikán közösségre. Többek között ilyen volt a ferences *Maximilian Kolbe* atya, és a német evangélikus lelkész *Dietrich Boenhoffer*, akit a II. Világháborúban a német megsemmisítő táborokban öltek meg.

Az újkori szentek tiszteletének újfajta kritériumot is kellett találni. Amíg az Oxford-mozgalom elsősorban a régi szentekről próbálta meg leporolni az évszázadok porát, és újra az őket megillető – de nem bálványimádó – tiszteletben részesíteni, addig a XX. századra ezt a kérdést tovább kellett gondolni.

Mária és a szentek közbenjárását az Oxford-mozgalom teológiailag alátámasztotta, elszakadt azoktól a hibás liturgiáktól, amelyek nem voltak méltóak a szentekhez, – nagyobb hangsúlyt helyeztek a helyes tiszteletre.

Befejezés

Mária csak a Keresztről elhangzott isteni rendelés alapján a mi Anyánk. Az ő jelenléte az Égben van és nem a Földön. A szentségek kiszolgáltatásakor nem említjük az Ő Nevét, működése nem a nekünk végzett szolgálat, hatalma közvetett. Imádságával segít rajtunk, és Annak beleegyezése által lesz hatékony, aki mindenünk mindenben.

Mária nem saját ereje vagy személyes adottsága által hallgat meg bennünket, hanem azáltal, hogy Isten kinyilvánítja Neki a kéréseket, melyekkel Máriához fordulunk. Így az isteni Jelenlét maga a közvetítő hatalom, mely által Máriához jutunk és Mária mihozzánk.⁵⁹⁰

J. H. Newman Mária tiszteletét próbáltuk meg végigkövetni, felfedezve azt a titkot, hogy mi is tette Newman munkásságát olyan kiemelt helyre, hogy mind a mai napig fontos szerepet tölt az egyház teológiájában.

Newman írásainak a forrása a Szentírás, valamint az egyházatyák munkái voltak. Semmi olyat nem írt le, amiről ne lett volna meggyőződve, és ne hitt volna benne szilárd hittel. Newman Mária-képe mégis változásokon ment keresztül. Anglikán korszakában először csak Mária-tiszteletét szerette volna megalapozni, majd Szűz Mária közbenjárásával foglalkozott.

A Szent Szűz tiszteletének a forrása az első néhány évszázad Mária-dogmái voltak. A dogmában szereplő Istenanya kifejezés, Jézus Istenségén kívül az emberségére is felhívta a figyelmet.

Az egyházatyák munkáiból kiindulva párhuzamot állított fel Mária és Éva között. Ez a párhuzam lehetőséget kínált arra, hogy megértsük Mária különleges küldetését, rávilágítva arra, hogy Isten kegyelme hogyan alakítja át az embert. Mária így olyan személlyé vált:, akinek személyes döntése különleges szerepet töltött be a megváltásban. Mária, akit Newman gyakran második Évának hívott, alapjaiban változtatta meg az Isten és az ember kapcsolatát. Ez a párhuzam, amely Mária és Éva között fennáll, újabb szempontokat ad Mária személyének értelmezéséhez.

⁵⁹⁰ NEWMAN, J. H., *Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching*, Basil M. Pickering, Westminster 1969, 84.

1. Newman Mária-tiszteletének fejlődése

Newman egész életét végigkísérte Szűz Mária személye. Az egyik gyerekkori emléke, amelyet megemlít az Apológiában⁵⁹¹ az, hogy tankönyvébe egy rózsafüzért rajzolt. Az 1832-es beszéde, ami még az Oxford-mozgalom kiteljesedése előtt hangzott el, a traktátusok és *Pusey*-nek írt levele folyamatosan arról számolt be, hogy Mária személye meghatározó volt Newman számára. De ezeken az írásokon keresztül nyomon követhetjük megtérésének az állomásait. Mediterrán útja alkalmával sok élményt gyűjtött össze, és Szentlélektől eltelve szinte rohant vissza Angliába, hogy elkezdje és vezesse az anglikán megújulást. Ennek a mozgalomnak a hatásai mind a mai napig érzékelhetők a High-Church-ön belül.

Bár Newman nem nevezhető olyan embernek, aki könnyen változtatta meg véleményét, megtérése során mégis módosított nézetein. Ha valamelyik tárgyban kialakult egyfajta felfogása, ahhoz hűséges akart maradni. Nem a tekintély vagy megfélemlítés indította egy új nézet elfogadására, hanem elsősorban egyfajta felismerés, és belső megtérés.

Több hittétel, egész életét meghatározta, vagyis voltak kérdések, amelyekkel fiatal korában is foglalkozott, de csak jóval később írta le azokat. Jó példa erre a szentek közbenjárásának a kérdése. A protestáns egyházak nem fogadják el a szentek tiszteletét, sem a szentek közbenjárását, Newman mégis tizenéves korától kezdve feladatának tekintette, hogy imádkozzon barátaiért, tanáraiért és a halottakért. Ez az imádság az egész életét végigkísérte, de az ezzel kapcsolatos nézeteit, a közbenjárás fontosságának a tanítását csak megtérése után írta le. Imádkozni a másikért, annyit jelentett, Newman számára, hogy szívükben hordozni a másikat.

Newman foglalkozott a szentek közbenjárásával is, vagyis azzal, hogy nemcsak mi tudunk imádkozni, hanem a szentek segítségét is kérhetjük az imádságban. A közbenjáró imádság megértéséhez szükség volt a szentek tiszteletével kapcsolatos kérdések tisztázására. Ezért először a szentekre helyezett nagyobb hangsúlyt, ezután a

⁵⁹¹ Vö. NEWMAN, *Apologia pro vita sua*, 67.

jelenlegi helyzetüket, szerepüket kellett értelmezni, majd a tiszteletükkel kapcsolatos felfogást fogalmazta újra.

Ez a folyamat játszódott le Mária-tisztelettel kapcsolatban is. Az anglikán egyházban volt néhány Mária-ünnep, de ezek nem voltak teológiailag alátámasztva. Ezzel kapcsolatban két lehetőség volt, az egyik, hogy Mária liturgikus ünnepeit teljesen megszüntetik, ahogy a legtöbb protestáns közösségben ez meg is történt, vagy Mária tiszteletét teológiailag alátámasztják, és így a meglévő ünnepekre nagyobb figyelmet szentelnek. Az Oxford-mozgalom ez utóbbi úton indult el, Mária és a szentek teológiai meghatározásában.

Newman életében Mária és a szentek tiszteletének a fejlődése nem ért véget megtérésével, katolikus korszakában is foglalkozott ezzel a kérdéssel, elsősorban azzal a vágygal, hogy anglikán társainak segítsen a katolikus egyház teológiájának jobb megértésében, valamint, hogy segítse a megtérésre készülöket, hogy tudatos döntést hozzanak.

2. A Mária-tisztelet hatása Newman megtérésére

A Mária-tiszteletben történt változás volt az egyik alapja és jelzője Newman megtérésének. Bár egész életében jelen volt Mária tisztelete, mégis érdemes észrevenni a változásokat, amelyek segítettek, hogy lebontsa a falat a katolikus egyház felfogása, és a saját nézetei között.

Newman anglikán családból származott, ezért a szentek és Mária tisztelete eredendően nem töltött be jelentős szerepet életében. A liberális teológia miatt szembe kellett nézni néhány kérdéssel, amely meghatározta a XIX. század anglikán egyházát. Ezek közé tartozott a szentek tisztelete is.

Az anglikán egyház teológiájának a fejlődése olyan irányba kezdett el sodródni, amely elszakadt az anglikán hagyományoktól és az ősiségtől, ezért fontossá vált, hogy újra megfogalmazzák az anglikán egyház alapjait.

A Mária tiszteletében történt változások jól mutatják azt az utat, amelyen Newmannak végig kellett haladnia. Az első és legfontosabb lépés a katolikus egyház

iránti ellenszenv leküzdése. Bár nem ismerte jól az egyház tanítását, úgy tekintett a katolikusokra, mint akik bálványimádás bűnében vannak, és túlzott tiszteletükkel fájdalmat okoznak a Szent Szűznek. Ezen a vélekedésen Newmant a barátaival folytatott beszélgetések segítették át. A katolikus egyház tanulmányozásához segítséget nyújtott egyik műve, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy a katolikusok és az anglikánok között olyan szakadék van, amelyet nem lehet átlépni, ezért nem kell félni attól, hogy valami oknál fogva katolikussá fog válni, aki tanulmányozza a katolikus egyház tanítását.

Ezenkívül az egyházatyák műveinek a tanulmányozása egyre jobban erősítette benne a szentek és Mária iránti tisztelet növekedését. Az egyházatyák írásai újfajta értelmezést adtak, amely messze állt a bálványimádástól és megfelelt az ősiség kritériumának is, amelyet Newman az anglikán egyház sajátosságának tartott.

Az egyházatyák felfogását követve egyre nagyobb tisztelettel fordult a szentek és az Istenanya felé, és ezt a megismert igazságot próbálta úgy meghatározni, hogy mindenki számára érthető legyen ez a tisztelet, és ne tűnjék bálványimádásnak.

Mária tiszteletével egyre bátrabban foglalkozott, és az ezzel kapcsolatos nézeteit a traktátusokban is bemutatta. Ennek a megújulási mozgalomnak fordulópontját a *39. Cikkely* katolikus felfogás szerint értelmezése jelentette. Ezt, de más traktátusokat is botránkozva fogadták az anglikán püspökök.

Newman számára az egyik érdekes egybeesés, amely folyamatosan gondolkodásra készítette, az volt, hogy a *St. Mary*-ban szolgált, és a Szűz Mária patrónusa alatt álló oltáron mutatta be a legszentebb áldozatot.

3. Newman szerepe az anglikán és a katolikus egyház kapcsolatában, különös tekintettel Mária és a szentek tiszteletére

Newman megtérése után sokan gyanakodva nézték ténykedését a katolikus egyházban, mások pedig azt várták, hogy megtérők százait hozza magával. Newman teológiai felfogása katolikus korszakában sem változott jelentősen, csupán haladt tovább azon az úton, amelyen addig is. Gondolatait, írásait nem mindenki értette meg.

Newman katolikus korszakában két jelenős esemény történt a katolikus egyház Mária-tiszteletével kapcsolatban. Az egyik az, amikor a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját kihirdették, a másik pedig az I. Vatikáni Zsinat volt.

A katolikus egyház Newman gondolatait és munkásságát a XX. században fedezte fel igazán. A II. Vatikáni Zsinat legtöbbet idézett teológusává vált. A Szentírásra és az egyházatyákra alapozott teológia gondolata új volt a XIX. században, míg a XX századra sok teológus választotta a Newman által járt utat

Newman megtérése után elveszítette a kapcsolatát az anglikán egyházzal, katolizálása botrányt okozott. Mint fiatal lelkész és egyetemi lelkipásztor, valamint az Oxford-mozgalom egyik vezetője, nagy tekintéllyel és jelentős befolyással rendelkezett. Megtéréseivel a Mozgalom jelentéktelenné vált, és az egyházatyák műveinek a fordítása is veszített a lendületéből.

Néhány traktátus gyanút keltett az anglikán egyház elöljáróiban, ami miatt Newmant számtalan kritika érte, ugyanakkor az egyház vezetői nem kérték azt, hogy ezeket az írásokat vonja vissza. A viták segítségünkre vannak, hogy jobban megértsük Newman gondolatait, felfogását.

Meg kell jegyezni, hogy Newman egy olyan anglikán csoporthoz tartozott, amely fontosnak tartotta az igazságot és a hitelességet, ezért a kimondott szónak súlya volt. Ezért Newman számára súlyos lelkiismereti kérdés volt a megtérés.

Newman Mária-tiszteletében láthatjuk, hogy milyen változásokon ment keresztül. Az anglikán egyházon belül Mária személye a reformáció hatására a háttérbe szorult, Newman viszont már ifjú teológus korában tisztelettel fordult Máriához. Az egyházatyák fordítása új lendületet adott Mária tiszteletének jobb megértéséhez, amely alapjává vált Newman teológiájának.

Mint anglikán lelkész, Mária Istenanyaságát, szeplőtelenységét, szentségét vallotta, sőt bizonyos fokig a közbenjáró szerepéről is beszélt, de megtérése után sokkal nyíltabban fogalmazott.

Newman Már anglikán korszakában próbálta a szentek tiszteletét felismerni, és meghatározni azokat a teológiai alapokat, amelyek segítségével újra fel lehet építeni a szentek kultuszát. Az anglikán egyházra nagy hatást gyakorolt az evangélikus és később a református teológia. Bár a szentek tiszteletét megőrizték, nem volt meg a teológiai háttér; ugyanakkor mivel a pápa személyét is elvetették az anglikánok, nem volt olyan egyházi hatalom, amely kimondja bizonyos emberekről az életszentséget. Newman ezért vette számba azokat, a hősokeket, akik az életszentség hírében haltak meg, még akkor is, ha a „szenteknek” az életéhez számtalan legenda fűződött.

Az Oxford-mozgalom, Newman vezetésével igyekezett az anglikán egyházat a liberalizmus veszélyétől megóvni, az anglikán teológiát új alapokra helyezni. Mivel az anglikán egyház feldarabolódott, és a különböző közösségek csak nagyon laza kapcsolatban álltak egymással a Mozgalom nem tudott mindenki számára elfogadható alapot adni, viszont itt is láthatjuk azt a változást, amely a protestáns egyházakra jellemző, hogy az egyetem átvette az egyházi tanítóhivatal feladatát.

Az Oxford-mozgalom, bár közelítette az álláspontot az anglikán és a katolikus egyház között, és segítette az anglikánokat, hogy feltárják a katolikus egyház tanítását, ugyanakkor a *Via Mediának* köszönhetően arra is törekedett, hogy bizonyos kérdésekben ne a katolikus egyház álláspontját fogadja el.

Newman munkássága előremutató volt, mind az anglikán, mind a katolikus egyházon belül. Az anglikán egyház egy része később azokat a tételeket, amelyekért Newman küzdött, elfogadta a Máriáról szóló közös dokumentum aláírásával, a katolikus egyházon belül pedig egyre több teológus választotta azt az utat a teológia megújítására, amelyen Newman bíboros járt, – vagyis szakítva a középkori hagyományok folytatásával, az egyházatyák írásaira és a Szentírásra alapozta teológia kijelentéseit.

Summary

The Anglican Church of Newman's age was torn into a lot of tiny parts which were separated from each other. Practices, prayers, theological background were different at these communities. Newman belonged to a part of the Anglican Church which insisted on tradition. This was a community where said word really had weight, where truth supported with arguments was acceptable for everybody. In the 19th century, spread of liberalism became an increasingly great danger. It was necessary to take steps against this. A new movement was founded by a few professors of the University of Oxford.

The main objective of this movement was to set the Anglican Church's teaching on the basis of the Bible by studying the Apostolic Fathers, to re-interpret the Articles, and to try to return to the fundament of the Anglican Church. These efforts found a big echo through the university, and they reached a great mass of people through the essays.

Written many essays, Newman was one of the movement's significant persons. The works of Newman and his friends gave a new impetus to the Anglican Church.

Tradition was important for Newman and his friends. There were some English families, which respected traditions, ancestry and old principles. Newman belonged to a community like this, so when studying his statements, it shall be considered that his conviction and reliability, as well as every single sentence played an important role in his work. Newman always put his speech on paper and read it out. Newman's statements did not simply serve as a call of attention, but they represented a testimony about an internal experienced truth.

I would like to introduce Newman's conversion through the respect of Mary. This question was a problem for the convert during his whole lifetime. Newman already wrote about his childhood experiences in connection with Mary in the apologia and then he justified the equity of the Holy Virgin's respect in detail in his famous Mary sermon in 1832. In addition to this sermon, he recalled Mary's person again and again in his other statements, and he always spoke about her with the highest respect.

After his conversion, Newman wrote a letter about Mary's respect to his friend Pusey who was a professor of theology regarding the teaching of the Apostolic Fathers. In this letter, based on the works of the Apostolic Fathers and the Bible, Newman tried

to explain his decision in favour of the standpoint of the Catholic Church regarding the respect of Mary and in the same time, he also tried to collect the reasons of his conversion.

In the 19th century, there were a lot of changes in the doctrines regarding the Holy Virgin. The Immaculate Conception was formulated as a dogma by the Church officially in 1852. This teaching was accepted by Newman already. The 1st Council of Vatican also dealt with Mary's person and the teaching of Assumption, but the political situation, and the short duration of the council did not make the constitution of this teaching possible. In Newman's writings, Mary was not only a simple device in God's hand, but she played an important role in the redemption with her personality and conscious decision. Actually, Newman set up a complete mariology with his work.

In my dissertation, I would like to point out what consisted in the background of Newman's conversion, and how his dislike of the Catholic Church and of its teaching turned to an opinion which accepts the Catholic Church.

However, a problem has come up that it was not simple to determine the Anglican Church's teaching in certain questions, since some Anglican communities accepted some teachings which were also acknowledged by the Catholic Church as its own, while other Anglican communities stood near to the Reformed Church. Since the Anglican Church did not constitute any dogmas, therefore the Articles and the sermons served as a basis for the creation of the independent Anglican theology. Experiments were made later to put the Church's teaching on renewed fundamentals, like the Westminster creed, but with little success. The work of Newman and his friends was an experiment, in which efforts have been made to return to the fundamentals of the Anglican Church again. The Movement dealt with the Articles and the sermons in detail, which served as a basis of the Anglican Church's teaching. One of these determining Articles was the teaching about "Via Media."

Based on this, the Anglican community tried to define its teaching between the Evangelic and Catholic Church.

Visibly, the reformed theology had a large effect on Anglican communities already in the 16th century and sometimes they represented an even more extreme standpoint, than those of the Reformed Church. Newman and the movement would have preferred to lead back the Anglican Church to its fundamentals, in which it was a help that the Anglican Church confessed the teaching of entailment. However, statements have been found in the teaching of the Apostolic Fathers regarding the respect of saints

and the Holy Virgin which helped the movement's members to reconstitute the Anglican Church's teaching and to reconsider and accept the formerly dislikeable teaching represented by the Catholic Church.

The Anglican community defined itself already in the articles, but also in other theological writings to be on the half way between the Catholic Church and the Evangelic Church. This definition raised many questions as well. Later, the reformed community had a greater effect on the Anglican community. Thus, the Anglican community moved gradually to the direction of the reformed creed. Further questions were also raised, namely the situation of the honour of Mary and the saints. Both Luther and Calvin respected Mary, which was based on the teaching of the Council of Ephesus. Later, the followers of the reformers drew away from this basis and the respect of Mary and the saints ceased to exist. This process was promoted by the fact that prayers and liturgies being in connection with Mary's respect have been made within the Catholic Church which placed Mary's person to the same level with God and before Christ respectively.

The teaching of the Anglican Church did neither deny the saints' nor the Holy Virgin's respect, however, due to the effect of reformation, and mainly to the fight against the Catholics, the honour of saints was pushed into the background.

A devotional picture, rosary or even a candle was often enough to punish Christians or sending the whole family into exile. Although the saints' respect remained in the liturgical calendar, but the saints' cult and its theological background have been lost.

The Protestant communities accepted the Nicea creed, which acknowledged the "community of saints". At the same time, no respect was given to saints, their pictures were removed from the churches, the places of pilgrimage built mainly in honour of the Holy Virgin were demolished and the sculptures, pictures were removed from the churches. The same can also be observed at Anglican communities but the saints' respect partly remained. The Movement's aim was to create the theological background of the saints' respect and disseminate the respect of Anglican saints.

Here, those saints were mainly considered, who lived in England, but they were not accepted by the Catholic Church as a saint and later those, who lived a holy life after seceding from the Catholic Church, so the Anglican community set them up as an example for the believers.

In addition to the respect of saints, Newman taught the saints' intervention. It means that he respected certain saints not only for their good example given by their lives for the practice of the faith, but because they, who are already at God, may intervene for those who ask for their help. The principle of intervention for others were also accepted by the Protestant churches, as St. Paul said, "Now I rejoice in my sufferings for your sake, and fill up on my part that which is lacking of the afflictions of Christ in my flesh for his body's sake, which is the church;" however, the Protestant church denied that dead persons, who did not rise yet, could intervene for others. Newman recognised the importance of the teaching of intervention during the examination of the Apostolic Fathers' works, and confirmed that saints, who are at God, have a special contact with us and we may ask for their intervention.

A continuous development can be seen in Newman's respect of Mary. Regarding his juvenile activity, Mary's person was introduced to the Anglican community with some kind of excuses, as Mary's person and respect was always brought into connection with the teaching of the Catholic Church.

Newman did not know the Catholics' conception about Mary and he thought, that Mary's respect was much more excessive, than it really existed.

In addition, he tried to modify the conception of the Anglican community and help in recognizing the correct way of Mary's respect.

Apart from studying the Apostolic Fathers teaching, the Articles and sermons which dealt with the respect of saints and pictures in detail, made a good basis to better recognize the principles of the saints' honour and constitute the standpoint of the Anglican community in connection with Mary. Regarding the respect of the saints and pictures, the sermons gave a detailed description about their role in the Old and New Testament. However, in the first centuries of Christianity, this question had to be examined again in the Greek environment, as other points of view came up which were not included in the Bible. The Apostolic Fathers' writings were quoted by the author of the sermons, which described the mistakes relating to the respect of saints and the correct way of respect in detail.

This question came into the foreground again and again during the church history, however the author of the sermons did not consider for important to deal with this. In connection with Mary's respect, these statements and writings are well useable.

Newman did this when dealing with the theological background of the saints' respect in two tracts.

Some titles came into the foreground which made Mary's person more understandable. At the same time, these expressions were also in relation with each other.

The first expression which we examined was Jesus bearing the titles of the Verb of God and the Son of God also included in the Holy Scripture. He confirmed that Mary's mission was supernatural.

In further examinations, we met the expression of "theotokos" which is not included in the Holy Scripture, but the Apostolic Fathers use it at many places in their works. This expression helped the early church to better understand Jesus' humanity, but its false interpretation carried the danger that Mary may have been worshipped as God and placed beside or even above Jesus by the theology.

However, the more accurate understanding of this question was helped by the fact that these criticisms were made firstly not in the 19th century, but already in the Apostolic Fathers' age, so instead of giving new answers for these questions, it was only necessary to apply the Apostolic Fathers' teaching. This teaching was important, because the Anglican Church accepted the Apostolic Fathers' writings and the universal councils of the first four centuries, like the Council of Ephesus, which honoured Mary with this title. Apart from the Catholic Church, the orthodox churches also respected Mary as the Mother of God and this opinion strongly supported the resolution of the Anglican Church to honour Mary with the title of theotokos.

The name "Eternal Virgin" derived from this title, was interpreted by the church in two ways. One of them related to virginity, as a state of life, while the other interpretation was innocence. The Apostolic Fathers went into detail about this teaching and confirmed that Mary was preserved by the Almighty not only from the original sin, but from all personal sins too.

„Alulírott, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.”

Kálmán Antal

Pilismarót, 2012. május 1.